REPUBLIC OF TURKEY
ATATURK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE,
LANGUAGE AND HISTORY

ATATURK RESEARCH CENTER

JOURNAL OF ATATURK RESEARCH CENTER

VOLUME: XXV NOVEMBER 2009 NUMBER: 75

FİYATI: 8.00 TL.

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ziyabey Caddesi Nu.: 19, 06520 Balgat/ANKARA

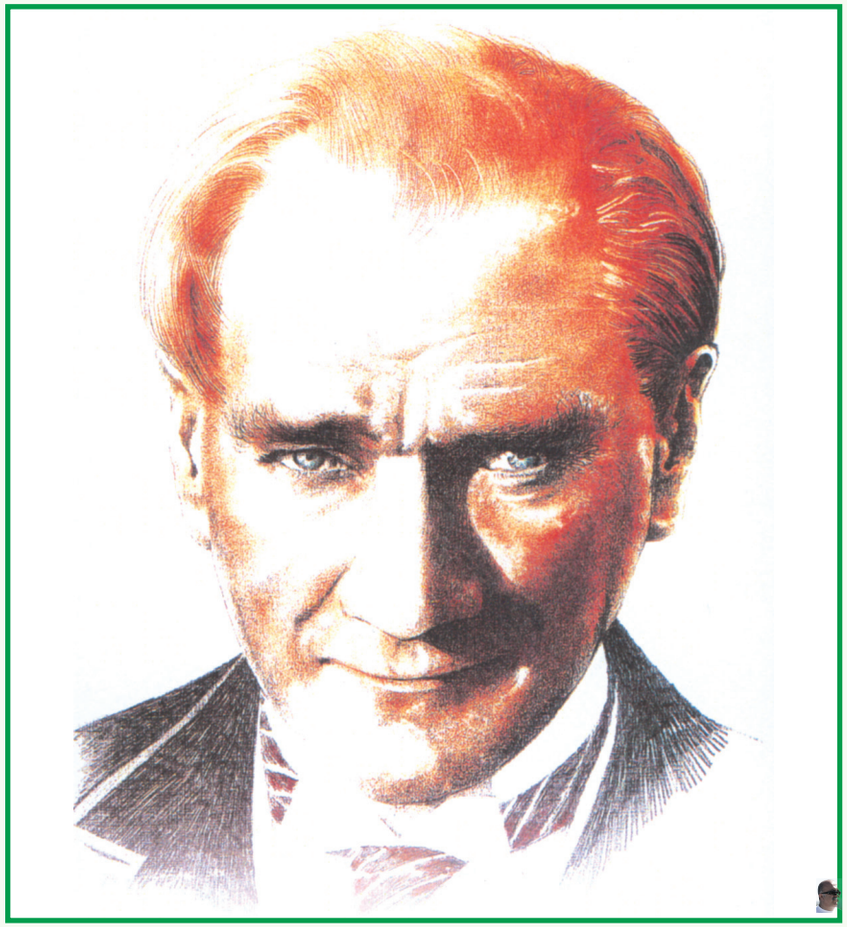
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

KASIM 2009 SAYI 75

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XXV KASIM 2009 SAYI: 75

ISSN 1011-727X

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ

CİLT: XXV KASIM 2009 SAYI: 75

ISSN 1011-727X

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER

VOLUME: XXV NOVEMBER 2009 NUMBER: 75

Mart, Temmuz ve Kasım Aylarında Yayımlanan Hakemli Dergi

Peer Reviewed Journal Published in March, July and November

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

ATATÜRK SUPREME COUNCIL FOR CULTURE, LANGUAGE AND HISTORY
ATATÜRK RESEARCH CENTER

Levent Şahverdi Arşivi

BU SAYININ HAKEMLERİ / *ABRITRALS FOR THIS ISSUE*

Prof. Dr. Cezmi ERASLAN
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU
Marmara Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Mustafa TURAN
Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ali ARSLAN
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Selma YEL
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. Mesut AYDIN
İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. Yasemin DOĞANER
Hacettepe Ünivesitesi Atatürk İlkeleri veİnkılâp Tarihi Enstitüsü

Doç. Dr. Uğur ÜNAL
Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Hamit PEHLİVANLI
Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ
Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Dr. Bengül BOLAT SALMAN
Ahi Evran Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOCA
Zonguldak İl Özel İdaresi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ
Journal of Atatürk Research Center

CİLT: XXV **KASIM 2009** **SAYI: 75**

SAHİBİ / *OWNER*
Atatürk Araştırma Merkezi Adına / *Owner on behalf of Atatürk Research Center*
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN

YAYIN KURULU / *EDITORIAL BOARD*
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN — Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU — Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ — Prof. Dr. Mustafa TURAN
Prof. Dr. Ali ARSLAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / *LEGAL REPRESENTATIVE*
Mustafa CÖHCE

REDAKSİYON / *REDAKTION*
Hüseyin TOSUN

HABERLEŞME / *INFORMATION*
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Caddesi No: 19 06520 Balgat/ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 - 285 55 12 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: bilgi@atam.gov.tr. • web: http://www.atam.gov.tr.
• Atatürk Araştırma Merkezi Süreli Yayını olan
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin bu sayısı 1500 (bin) adet basılmıştır.
• Makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
• Yazıların yayın hakkı merkezimize devredilmiş sayılır. Bu devir sanal ortamda yayımlanmayı da kapsar.
Basıldığı Yer: Erdal Basın Yayın Dağıtım - Ankara, Tel: (0312) 398 05 11
Basım Tarihi: Ankara 30 Aralık 2010

ABONE BEDELLERİ / *SUBSCRIPTION*
Yurtiçi Yıllık (3 Sayı): 24.00 TL.
Yurtdışı Yıllık (3 Sayı): 15.00$

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Osman AKANDERE 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I
Discussions Between the Government And Opposition Parties on 1946 General Elections and Results I 437

Makbule SARIKAYA Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası
The First Children Week in the Republic of Turkey 465

Fahri MADEN Kepirtepe Köy Enstitüsü (1937-1954)
Kepirtepe Village Institute (1937-1954) 495

Ali DİKİCİ İstiklal Madalyalı Polisler ve Yüzellilik Polisler
The Policemen Awarded With Turkish Medal of Independence and "Yüzellilik" Policemen 523

Ramazan Erhan GÜLLÜ Mondros Mütarekesi'nin Ardından Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)
The Collaboration of Armenian and Greek Patriarchates After The Armistice Of Mudros 575

Murat AYDOĞDU Kocaeli Yarımadası'nda Karakol Cemiyeti - Mustafa Kemal Paşa Rekabeti ve Yahya Kaptan Olayı I
Karakol Association-Mustafa Kemal Pasha Rivalry in the Kocaeli Peninsula and the Yahya Kaptan Event I 605

HABERLER / NEWS

Hüseyin TOSUN Atatürk Araştırma Merkezinden Haberler
Atatürk Research Center News 635

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 2009 Yılı Dizini 673

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Yayın İlkeleri 675

Journal of Atatürk Research Center – Editorial Principles 683

Levent Şahverdi Arşivi

1946 GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNDE İKTİDAR VE MUHALEFET PARTİLERİ ARASINDA YAPILAN TARTIŞMALAR I

Osman AKANDERE*

ÖZET

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dış ve iç şartlar, Türkiye'de çok partili demokratik hayata geçişi zorunlu kılmıştır. Savaş sonrasında yaşanan demokrasi atmosferinin bir sonucu olarak da önce Milli Kalkınma Partisi, daha sonra ise Türk siyasi hayatında etkin bir rol oynayacak olan Demokrat Parti kurulmuştur. Bundan sonra yönetim mekanizmasını elinde bulunduran CHP, dış politikanın gereklerini ve muhalefetin taleplerini karşılama adına, anti-demokratik kanunları yürürlükten kaldırma ya da yumuşatma yoluna gitmiş, iki dereceli seçim sistemini yürürlükten kaldırarak tek dereceli seçim usulünü benimsemiştir.

İktidar partisi CHP, milletin siyasi olgunluğunu ve rejimin demokratik eğilimini dünya kamuoyuna göstermek adına, muhalefetin teşkilatlanmasına izin vermeksizin 1947 yılında yapılması gereken seçimleri bir yıl erkene almıştır: İktidarın bu acelesine Demokrat Parti'nin tepkisi belediye seçimlerine katılmamak olmuştur; fakat aynı tepkiyi genel seçimlerde gösteremeyen DP iktidarın açtığı yoldan ilerlemek zorunda kalmış ve hazırlıksız girdiği, her seçim çevresinden aday gösteremediği seçimlerde sayısal çoğunluğu sağlayamamıştır. Ancak DP'nin seçimlerde sayısal çoğunluğu kazanamamasına rağmen "ilgi ve alaka"ya mazhar olması, gelecek adına DP'yi ümitlendirmiştir.

Çalışmamızın kapsamlı olması ve toplamda 43 sayfayı bulması nedeniyle iki ayrı kısımda vermek mecburiyeti hasıl olmuştur. Bu nedenle 1. Kısımda, Cumhuriyetin İlanından 1946 Seçimlerine Kadar Türk Demokrasisi, 1946 Seçimlerine Kadar İktidar - Muhalefet ilişkileri, 1946 Seçimleri Öncesi Partilerin Seçim Propagandaları ele alınmıştır,

Anahtar Kelimeler: 1946 Seçimleri, Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Muhalefet Partileri, Tartışma.

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, A.Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Levent Şahverdi Arşivi

DISCUSSIONS BETWEEN THE GOVERNMENT AND OPPOSITION PARTIES ON 1946 GENERAL ELECTIONS AND RESULTS I

ABSTRACT

External and internal conditions emerged after the World War II forced Turkey to pass multi-party democratic life. As a result of the democratic atmosphere after the war, first, the National Development Party and then the Democratic Party which will play more effective role in Turkish Political life were founded. After that date, CHP which held of the management mechanism, repealed anti-democratic laws or smooth them on behalf of the demands of the foreign policy and opposition. In this context, two levels electoral system was abolished and one grade selection procedure was adopted.

As if CHP, the ruling party, wanted to show the nation's political maturity and democratic tendencies of the regime to the world, they put the elections one year earlier that will be held in 1947 without allowing the opposition to organize. The Democratic Party's response to this ruling precipitancy was not to participate in municipal elections, but the same the reaction could not be shown to the general election. The Democratic Party which had to move on the way that the power switch, couldn't provide a numerical majority in the elections in every place where they were unprepared and couldn't nominate, but the favour of the people to the party and the party members was promising for the future.

Because of being comprehensive and being 43 pages we have the obligation to give this study in two seperate sections. Therefore, as the first part of our section; from the declaration of the Republic until 1946 elections Turkish Democracy, until the 1946 elections the ruling-opposition relations, pre 1946 elections parties election propaganda is discussed.

Key Words: 1946 Elections, Democratic Party, People's Republican Party, Opposition Parties, Discussion.

Levent Şahverdi Arşivi

GİRİŞ

Cumhuriyet'in İlanı'ndan 1946 Seçimlerine Kadar Türk Demokrasisi

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, ömrünü meşruti monarşi olarak tamamlamıştır. Osmanlı-Batı etkileşiminin bir sonucu olarak, yönetim mekanizması, 19. yüzyılın başlarından itibaren aşamalı bir şekilde parlamenter sisteme doğru kaymıştır. Özellikle de II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yaşanan süreç, Türk toplumunda demokrasinin inkişafı açısından değeri inkâr edilemez bir öneme sahiptir. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti kendi anayasasını ve seçim mevzuatını oluştururken dahi, kendinden önceki tecrübeleri günün şartlarına uyarlayarak aynen devam ettirmiştir.

Atatürk ve arkadaşlarının kurmuş olduğu yeni Türk devletinin rejimi, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte resmen belirlenmiştir: Cumhuriyetin ilanı ile birlikte rejim tartışmalarının yerini devlet başkanlığı meselesi almıştır; Bu tartışmalara son veren gelişme ise 3 Mart 1924 tarihinde Halifeliğin kaldırılması olmuştur. Böylelikle de, Millî Mücadele'nin lideri ve Halk Fırkası Başkanı olan Mustafa Kemal Atatürk'ün, devlet başkanlığı üzerindeki tartışmalara kesin olarak son verilmiştir.

Çok partili hayata geçiş, ilk olarak Mustafa Kemal Atatürk döneminde denenmiş ve bu amaca yönelik olarak da 17 Kasım 1924'te *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası* kurulmuştur[1]. Kurucuları arasında Atatürk'ün yakın silah arkadaşları ve bazı eski İttihatçılarında bulunduğu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ilk muhalefet partisi olarak siyasi hayatta yerini almış fakat kısa bir süre sonra, ülkenin Doğu'sunda patlak veren isyan ile ilişkilendirilerek İstiklal Mahkeme-

[1] Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna ait dilekçe 17 Kasım 1924 günü öğleden sonra İçişleri Bakanı Recep Bey'e Trabzon mebusu Muhtar Bey ile Mersin mebusu Besim Bey tarafından verilmiştir. Bkz. Ahmet Yeşil, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara 2002, s. 189. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Nevin Yurtsever Ateş, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Sarmal Yay., İstanbul 1994, s. 116-117.; Eric Jan Zürcher, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Bağlam Yay., İstanbul 1992, s. 79.

Levent Şahverdi Arşivi

si kararıyla kapatılmıştır. Ayrıca yaklaşık bir yıl sonra, İzmir'de Atatürk'e suikast tertibi içinde olanlarla alakalı oldukları gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurucuları ve bazı eski İttihatçılar İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmışlardır. Nihayetinde bu ilk muhalefetin etkiliğine son verilmiş ve böylelikle de *çok partili hayata geçiş* denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bundan sonra ikinci bir muhalefet partisinin ortaya çıkacağı 12 Ağustos 1930 tarihine kadar ülkede bir dizi köklü değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1929 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik buhranının etkileri Türkiye'de de ciddi şekilde hissedilmiştir. Böyle bir ortamda iktidarın icraatlarını denetleyecek bir muhalefet partisinin varlığını gerekli gören Atatürk, yakın arkadaşı Fethi Okyar'a *Serbest Cumhuriyet Fırkası*'nı kurdurmuştur[2]. Atatürk'ün direktifleri ile kurulan bu yeni muhalefet partisi, kuruluşundan kısa bir süre sonra toplum tabanında ciddi bir ilgi ve alaka uyandırmıştır. Ancak bu ilgi ve alaka, partinin kurucularını dahi endişeye sevk edecek dereceye gelince, durumun vahametini anlayan Fethi Okyar, partisini kapatmak zorunda kalmıştır. Böylelikle *çok partili hayata geçiş*i sağlamak amacıyla başlatılan bu ikinci girişim de başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Terakkiperver ve Serbest Fırka deneyimleri, Cumhuriyet Türkiye'sinde, ister doğal yoldan ortaya çıksın isterse güdümlü olsun, bir muhalefet hareketinin ayakta kalamayacağının göstergesi olmuştur. Bu iki denemeden sonra iktidar partisi CHP, tek-partili bir yönetim anlayışı içerisinde, otoriter tavrını pekiştirerek ülkeyi yönetmeye devam etmiştir. Parti, muhalefet etmesi yani iktidarı denetlemesi ama-

---

[2] Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşuna ait dilekçe 12 Ağustos 1930 tarihinde Yalova'dan İstanbul'a gönderilerek İstanbul valiliğinden partinin tescili istendi. Ertesi gün işlenler tamamlanarak, hazırlanan ilmühaber Fethi Bey'e iletilmiş ve böylece Cumhuriyet dönemi siyasal yaşamımızın ikinci önemli muhalefet partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla resmen varlık kazanmıştır. Bkz. Abdülhamit Avşar**, Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yay., İstanbul 1988, s.71. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ile ilgili ayrıntılı anlatımlar için bkz. Cem Emrence, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yay., İstanbul 2006, s. 78-79.; Osman Okyar, Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1997, s. 69-71.

Levent Şahverdi Arşivi

cıyla kendi içersinden bir *müstakil grup* çıkarmış ise de, bu *müstakil grup* beklenen amaca hizmet etmekte uzak kalmıştır[3].

Atatürk'ün ölümünden sonra devlet başkanı olan İsmet İnönü, kısa bir süre sonra partinin toplanan olağanüstü kongresinde kendini *Değişmez Genel Başkan* ve *Millî Şef* ilan ederek Türkiye'de *Şef*'lik rejimini başlatmıştır[4]. II. Dünya Savaşı'nın başlangıcına tekabül eden bu günlerden, savaşın sonuna kadar Türkiye'de tek-partili ve otoriter bir yönetim anlayışı egemen olmuştur. Savaş süresince Türk toplumu, bu yönetim anlayışının ve savaşın ortaya çıkardığı her türlü siyasi, sosyal ve ekonomik olumsuzlukların tesiri altında kalmıştır. Savaşın başlangıcında siyasal tavrını Müttefikler lehine kullanan Türkiye'nin yönetim anlayışı ve idaresi daha çok *tek-partili Mihver devletler*e yakın olmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın, demokrasi taraftarı olarak nitelendirilen Müttefikler lehinde sonuçlanacağının anlaşılmaya başlamasıyla birlikte, bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kişisel hak ve özgürlüklere değer vermeyen otoriter yönetim anlayışları gözden düşmeye başlamıştır. Savaş sonrasında kendisini saldırgan Sovyet Rejimi'nin karşısında bulan Türkiye için, savaşın galibi olan Müttefiklerin desteğini almaktan başka bir çare yoktu. Bunun için yapılması gerekenleri Millî Şef İsmet İnönü, öncelik sırasına göre gerçekleştirmiştir. Öncelikle, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edilmiştir. Sonrasını San Fransisco'ya katılım ve Birleşmiş Milletler Anayasası'na imza koymak izlemiştir.

---

[3] Bir murakabe ve denetleme organı olarak CHP'den seçilen 21 mebustan oluşan bu grup, hiçbir konuda hükümete karşı aleyhte ve çekimser oy kullanmamış, her zaman hükümeti ve kararlarını, diğer CHP milletvekilleri gibi kayıtsız şartsız desteklemiştir. Bkz. Osman Akandere, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bir Denetleme ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup'un Yapısı ve İşlevi**", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı: 3, Yıl: 1998, s.68-69.; Müstakil Grup, müstakil olmaktan çok CHP'li olmuştur. Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945),** Ankara 1985, s. 292-293.

[4] İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığının ilk ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti yönetiminin son yıllarını ihtiva eden 1938-1945 yılları, aynı zamanda Türk siyasi hayatında "Millî Şef Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra başlayan ve çok partili hayata geçilmesine kadar devam eden bu dönemde; CHP genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'ye "Millî Şef" denilmiştir. Bkz. Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi (Çok Partili Hayata geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler(1938-1945**), İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 29.

Levent Şahverdi Arşivi

Dış politikada Türkiye'yi hızla Müttefiklere yaklaştıran ve onların desteğini almayı sağlayan bu adımların iç politikadaki yansımaları da çok geçmeden ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaş sonrasında esen *demokrasi* rüzgârının ilk belirtileri bazı basın yayın organlarında ve Meclis içerisinde hissedilmeye başlamıştır. Bu durum karşısında iktidarın tavrı; kimi zaman "*görmezden gelmek*" kimi zamanda konuşmaların arasına serpiştirilen cümleler ile "*yeşil ışık yakmak*" olmuştur. Yönetim erkini elinde bulunduranların bu tavrından cesaret alan muhalifler, farklı konular vesilesiyle dile getirdikleri taleplerini vermiş oldukları "*Dörtlü Takrir*" ile resmileştirmişlerdir. Daha sonra Demokrat Parti'nin dört kurucusu arasına girecek olan kişilerin bu talepleri reddedilmiştir[5]. Bu arada Temmuz ayı içerisinde *Milli Kalkınma Parti*'si kurulmuştur[6]. *Dörtlü Takrir*'e imza koyan milletvekillerinin, muhalif görüşlerini bazı basın organlarında seslendirmeleri, onların partilerinden çıkarılmalarıyla sonuçlanmıştır. Partiden çıkarılan milletvekilleri, daha önce partiden ve vekillikten istifa eden Celal Bayar başkanlığında *Demokrat Parti*'yi 7 Ocak 1946'da kurmuşlardır[7].

---

[5] 7 Haziran 1945'de CHP Meclis Grubu Başkanlığına altında bilahare DP'nin kurucuları olacak olan dört milletvekilinin imzası olan bir takrir verilmişti. Bu belgeye "Dörtlü Takrir" isminin verilmesi, bu belgenin İzmir milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel milletvekili Refik Koraltan, Kars milletvekili Fuat Köprülü tarafından yani dört milletvekili tarafından verilmesidir. Meclis, 12 Haziran 1945 Salı günü Meclis Başkan Vekili ve Balıkesir milletvekili Kazım Özalp başkanlığında toplanmış ve 7 saat müddetle takrirle ilgili görüşmeleri yapmıştır. Yapılan görüşmelerden sonra takrirle ilgili oylamaya geçilmiş ve yapılan oylama sonunda takrire imza atan dört milletvekilinin dışında oturuma katılmış bulunan diğer bütün CHP milletvekillerinin verdikleri "ret oyuyla" takrir reddedilmişti. Bkz. Osman Akandere," Bir demokrasi Beyannamesi Olarak "Dörtlü Takrir'in" Amacı ve Mahiyeti", **Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Isparta 2008, s. 260-264.

[6] Millî Şef Dönemi'nde (1938-1945) CHP'ye karşı kurulan ilk siyasal parti olan "Milli Kalkınma Partisi", İstanbul'un zengin iş adamı ve sanayicisi Nuri Demirağ tarafından 27 Ekim 1945 tarihinde kuruluş çalışmaları tamamlanarak yapılan bir törenle açılmıştır. Parti lideri olan Nuri Demirağ'ın, bazı parti toplantılarını korularda yaparak gazetecilere kuzu ziyafetleri vermesi bu partiye "kuzu partisi" denmesine bile yol açmıştı. bkz. Osman Akandere, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi "Millî Kalkınma Partisi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, Yıl: 1999, s. 194-195.

[7] Kuruluş çalışmalarını tamamlayan DP'nin kurulduğu ve faaliyete geçtiği Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946 günü akşamı yapılan basın toplantısı duyurulmuştur. **Vatan**,

Levent Şahverdi Arşivi

DP, kuruluşundan hemen sonra, ortaya atılan muvazaa iddialarının yarattığı olumsuz hava ve anti-demokratik kanunların gölgesinde teşkilatlanma çabalarına girişmiştir[8]. İktidar partisi olan CHP ise, Nisan ayının sonunda almış olduğu bir kararla Belediye Seçimlerini öne alırken[9], diğer taraftan Mayıs ayı içerisinde topladığı olağanüstü kongrede, İnönü'nün *Değişmez Genel Başkan* ve *Milli Şeflik* unvanına son vermiştir[10]. Dahası, yapılması kararlaştırılan milletvekili seçimlerinin tek dereceli olarak yapılmasına, cemiyet ve partilerin sınıf esasına dayalı olarak kurulmasının önündeki engellerin de kaldırılmasına karar vermiştir.

8.1.1946; **Cumhuriyet** 8.1.1946.; **Ayın Tarihi**, Sayı: 146,(Ocak 1946). Ayrıca bkz. Akandere, **Millî Şef Dönemi**, s.433-434.; Mustafa Albayrak, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti(1946-1960),** Ankara 2004, 59-62.; Osman Akandere, "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde 1945'de Görülen Siyasal Muhalefet ve Demokrat Parti'nin Kurulması", **Selçuk Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi** , Sayı:VII, Konya 1997, s.350-351.

[8] DP'nin ilk örgütlenmeleri konusunda ayrıntılı anlatımlar için bkz. Mehmet Kabasakal, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, Tekin Yay., İstanbul 1991, s. 169-176.

[9] 1946 yılının Mayıs ayında yapılan Belediye seçimlerine Demokrat Parti katılmamıştı. Demokrat Parti'nin iştirak etmediği bu seçim olaylı geçmiş ve katılım oranı düşük olmuştu. DP seçimlere resmen girmemiş, ama bazı yerlerde kendiliğinden giren mahalli teşkilatlar belediye seçimlerini kazanmışlardı. bkz. Rıfkı Salim Burçak, **Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş (1945-1950)**, Olgaç Yay., 1954, s.74; Belediye seçimleri eskiden olduğu gibi iki dereceli seçim sistemine göre yapılmıştır. Bu seçimlerin verdiği sonuçlar CHP'yi çok üzmüş ve sinirlendirmiştir. Bunun nedeni Belediye seçimlerine katılım oranının çok düşük olması ve CHP'nin aldığı oyların çok düşük oranda kalmasıdır. Bu değerlendirme için bkz. Yılmaz Gülcan, **Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)**, Alfa Yay., İstanbul 2001, s. 234-235.

[10] 1946 yılında "Değişmez Genel Başkanlığın" kaldırılmasında ileri sürülen gerekçe, 1938 yılında İnönü'ye Değişmez Genel Başkanlık payesi verilirken ileri sürülen gerekçenin tamamen zıttı olmuştur. Nadir Nadi "1938'de Kendisine "değişmez Genel Başkanlık" payesini veren mantık ölçüsünün tam tersi ileri sürülerek "Değişmez Genel Başkan" olan İnönü'nün bu vasfının ortadan kaldırıldığını belirtmektedir. Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Çağdaş Yay., İstanbul 1979, s. 214-215; 1946 Kurultayında İnönü'nün değişmez Genel Başkanlığının "değişilebilirliğe" dönüştürülmesinde ileri sürülen gerekçede "Bu değişiklik, değişmez genel başkanın; ona milletçe duyulan muhabbetin ve güvenin bir ifadesi olarak partililerce tanınmış bir haktan feragat etmesidir(...) Her dört yılda bir partililerin İnönü'ye bir kere daha muhabbetlerini, güvenlerini yenilemeleri bir haz kaynağıdır" denilmiştir. Ahmet Kutsi Tecer, "Kurultay ve Fikir Hayatımız", **Ülkü**, c.X, sayı: 112,(16 Mayıs 1946), Ankara 1946, s. 1; Bu konuda ayrıca bkz. Hikmet Bilâ**, CHP (1919-1999)**, Doğan Kitapçılık Yay., İstanbul 1999, s.114-115.

Levent Şahverdi Arşivi

26 Mayıs 1946 tarihinde yapılan Belediye Seçimlerine DP; anti-demokratik kanunların yürürlükte olduğunu ve tam olarak teşkilatlanamadığını gerekçe göstererek katılmamıştır[11]. İktidar partisi, rejimi normalleştirmek ve muhalefetin eleştiri oklarından kurtulmak adına genel seçimler öncesinde anti-demokratik kanunların bir kısmını ortadan kaldırmış, bir kısmını da esnek bir hale getirmiştir[12]. İktidarın bu adımları, muhalefet tarafından yeterli olmayan ama demokrasi adına kaydedilecek önemli birer merhale olarak nitelendirilmiştir. Meclis'in 10 Haziran'da seçimleri yenileme kararını vermesinden sonra merak edilen konu, muhalefetin seçimlere katılıp katılmayacağı olmuştur. DP'nin seçimlere katılacağını açıklamasından sonra Türk toplumu, tarihinde ilk defa, tek dereceli seçim sistemiyle hararetli bir seçim atmosferine girmiştir[13].

SEÇİMLER ÖNCESİNDE İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİ

1946 seçimleri öncesinde iktidar-muhalefet ilişkilerinin eksenini belirli konuların yanında iktidarın bazı icraatları belirlemiştir. İktidar-muhalefet arasında tartışma konusu haline gelen meseleleri ise şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

---

[11] 8.5.1946 tarihinde bir bildiri yayınlayan DP, belediye seçimlerine katılmayacağını ilan etmişti. Bkz. Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş (1946-1950)**, Kaynak Yay., İstanbul 1982, s.46; Seçimlerin öne alınması kararına DP karşı çıkmış ve belediye seçimlerine katılmayacağını Merkez İdare Heyeti'nin bir tebliği ile ilan edince ortalık karışmıştı. Bu değerlendirme için bkz. Nilgün Gürkan, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın**, İletişim Yay., İstanbul 1998, s.194.

[12] DP'nin kurulmasından bir süre sonra Milletvekili Seçim Kanunu'nda ve Cemiyetler Kanunu'nda bazı değişiklikler yapıldı. 5 Haziran 1946 tarihinde yapılan bir değişiklikle, iki dereceli seçimden tek dereceli seçime geçildi. Yine 5 Haziran 1946 günü yapılan bir başka değişiklikle, dernek ve parti kurmak için önceden izin almak şartı kaldırıldı ve sınıf esasına dayanan derneklerin/partilerin kurulmasına imkan sağlandı. Bkz. Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yay., İstanbul 1998, s.200.

[13] Seçim Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra TBMM'nin 10 Haziran 1946 günlü oturumunda seçimlerin 21 Temmuz 1946 günü yapılması kabul edilmişti. Bundan sonraki asıl sorun Belediye seçimlerinde olduğu gibi erkene alınan seçimleri DP'nin boykot edip etmeyeceği idi. Bu konuda DP yönetiminin 16 Haziran'da başlayıp aralıksız üç gün süren toplantısı sonucunda seçimlere katılma kararı verilmişti. Toplantı sonunda yayınlanan bildiride " tüm olumsuz etkenlere karşı seçime katılma kararı alınmıştır" denilmekteydi. Bkz. Necdet Ekinci, **II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul 1997, s. 324-326.

Levent Şahverdi Arşivi

Parti-Devlet Başkanlığı Meselesi

İktidar ve muhalefet arasında en çok tartışılan ve iktidar açısından daha çok bir *anayasa sorunu* şeklinde algılanan meselelerden birisi, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının aynı kişide birleşmesi olmuştur. İnönü'nün 10 Mayıs tarihinde parti kurultayındaki sözleriyle siyaset gündemine giren bu meselenin, daha öncede siyaset kulislerinde konuşulduğu İnönü'nün kurultaydaki şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *"Bu münasebetle benim şahıs olarak ve Cumhurbaşkanı olarak Parti başkanlığından çekilmem üzerinde yürütülen fikirleri de tahlil etmek istiyorum*[14]" .

İnönü kurultaydaki konuşmasının devamında meseleye şu sözlerle yaklaşmıştır: "*Devlet başının, parti başkanlığını muhafaza etmesi takdirinde, onun, vatandaşlara ve partilere karşı tarafsız surette adaletli bulunması gereken durumlarda hata etmesinden korkulabilir. Bizim anayasamız, devlet başı seçilmiş adamın, vazifesi gerektiği zaman tarafsız ve adaletli olacağına inanmıştır. Bütün mekanizma ona göre kurulmuştur. Devlet başı, milletvekilleri ile beraber seçilir ve onlarla beraber düşer. Biz de bu usulün ihtiyaçlarımıza uygun olduğuna inanıyoruz. ...Devlet reisinin partiler dışında olması tezi üzerinde durmak istersek Anayasayı değiştirmeliyiz. Cumhurbaşkanı milletvekillerinden başka bir seçime, başka bir müddete tabi olmak ve bugün olduğundan daha başka yetkileri bulunmak gerekli olur. Bu kaideyi benimsemiş memleketlerde, hal böyledir. Ben daha geniş müddetli ve yetkili bir devlet reisi olmak tekliflerine karşı koyacağım. Bunu, benden sonra geleceklerin işi sayarım. Benden sonra geleceklere de bugünkü tertibin bünyemize uygun olduğunu söylemekte ısrar ederim. ...Her halde ben ölünceye kadar çalışmalarımıza bu kadar vefalı bir yardım ve kusurlarıma bu derece tahammül ve hoşgörürlük bağışlamış olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin üyesi olarak kalacağım ve kabul ettiği müddetçe, Başkanı olarak, onun siyasetine hizmet edeceğim. Benim parti başından çekilmemi, Cumhuriyet halk Partisi'nin zayıflaması için tesirli bir çare görüp de, bu*

[14] **Ulus,** 11 Mayıs 1946; **Yeni Sabah,** 11 Mayıs 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

maksadı saklayarak, propaganda yapanların fikirlerini tahlil etmekten sakınıyorum."

İnönü'nün bu sözlerinden meseleye nasıl yaklaştığı ve bu meseleyi ortaya atanların gerçek amaçlarının ne olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu meseleyi gündeme getirenlerin amacı, İnönü'ye göre CHP'yi zayıflatmaktır.

DP, İnönü'nün anayasadan çıkarmış olduğu bu manayı müşkül bulmuş ve bunun nedenlerini şu sözlerle açıklamıştır: "*Çünkü anayasamız, devlet başkanlarının sorumsuzluğu prensibini kabul etmiş bulunuyor. Bu prensibin tabii neticesi icra işlerinin Meclis'e karşı mesul bakanlar tarafından yürütülmesidir. Hâlbuki devlet reisi, aynı zamanda parti başkanı kaldığı takdirde bu vaziyetin sorumsuzluk prensibi ile telifi kabil olamayacağı durumlara yol açılmış olabilir. Partilerin taaddüdü (çoğalması) altında ise bu mahzur gözden uzak tutulamayacak bir ehemmiyet alır. Hakikat o dur ki, devlet reisi milletvekili olduğu halde Meclis müzakerelerine iştirak etmekten ve reyini kullanmaktan Anayasa hükmü ile menedilmiş olmasının manası en yüksek mevki işgal eden ve devleti temsil eden zatın Meclis müzakereleri ve parti mücadeleleri içine girmesinden doğacak mahzurları önlemek olduğundan şüphe yoktur. Diğer taraftan gerek anayasanın, gerek başka kanunların devlet başkanının temin ettiği yüksek salahiyet ve masuniyetleri bir partiye mal edilmesi ihtimali parti mücadelelerinin eşit ve adaletli şartlar altında cereyan etmesi prensibine aykırı düşer*[15]*."*

Görüldüğü gibi DP, anayasadaki Cumhurbaşkanı'nın pozisyonunu İnönü'den farklı bir şekilde yorumlamaktadır. İnönü'nün, meseleyi ortaya atanlara dönük niyet okumalarına ise DP'liler hiç temas etmemişlerdir. Belediye seçimleri öncesinde bu şekilde iki parti arasında polemik konusu olan bu mesele, Meclis'in seçimleri yenileme kararını alması ve DP'nin seçimlere katılma kararı vermesinden sonra tekrar gündeme gelmiştir.

---

[15] **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946–1950)**, Hazırlayan: Özel Şahingiray, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999, s. 433-434.

Levent Şahverdi Arşivi

DP, seçime katılma kararını duyurduğu beyannamesinde, İnönü'nün yurt içi seyahatlerinde parti başkanı gibi konuştuğunu ve bu konuşmalarının yayınlanmadığını dile getirmekte ve İnönü'nün bu tavrının partilerine dönük etkilerini şu sözlerle dile getirmektedir: "*Binaenaleyh, partimizin maruz kaldığı şiddetli hareketler gösteriyor ki, ne kadar iyi niyetle hareket edilirse edilsin, Devlet başkanının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması ve bütün milletin malı olması icab eden Devlet Başkanlığı yüksek makamının bütün yüksek masuniyet ve salahiyetleriyle bir partinin tarafında yer alması, diğer partileri gayet nazik ve zor bir mevkide bulundurmakta ve partilerin eşit hak ve şartlar altında çalışabilmeleri prensibine aykırı durumlar yaratmaktadır*[16]". Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere DP, İnönü'nün bu tavrını anayasanın ruhuna ve demokrasi prensiplerine aykırı bulmakta ve bunun partilerini zor durumda bıraktığından yakınmaktadır. DP'nin İnönü'ye partiler üstü bir pozisyon biçme çabalarına iktidar cephesi pek aldırış etmemiş, bunun altında yatan gizli amacı daha önemli saymışlardır.

Falih Rıfkı Atay, DP'nin seçime katılma kararını irdeleyen yazısında, halk efkârını karıştırmak isteyenlerin oyunlarını düşürmek amacıyla, seçime girecek partileri ve bu partilerin başkanlarını sıralamıştır. Atay, İnönü'nün Doğu gezisi sırasında "*şerefli partim*" diyerek her türlü iltibaslama çabalarının önüne geçtiğini vurgulamış, halk partilileri, seçimlerde halkı İnönü bayrağı altında toplamaya, liderlerinin "*adının ve şanının*" muhalefet tarafından yanlış kullanılmasının önüne geçmeye çağırmıştır[17]. Falih Rıfkı Atay, bir başka yazısında yine aynı konuya değinmiş ve şunları yazmıştır: "*Demokrat Parti lideri ve arkadaşları ki içlerinden bir kısmı ilk Meclisten beri milletvekili idiler, Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının Atatürk devlet reisi olduğundan beri bir şahsiyette birleşmiş olduğunu görmüşlerdir. Eğer bunu anayasaya aykırı olduğunu bilerek kabul etmişlerse, millet kendi temsilcilerine böyle bir siyasi ahlak düşkünlüğünü affet-*

[16] **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri**, s. 438-439.
[17] **Ulus**, 18 Haziran 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

mez. Eğer anayasayı muhalif olduktan sonra okumuşlar ise bu ihtimali de milletin mazur göreceğini zannetmiyoruz"[18].

CHP milletvekillerinden Nihat Erim de, "*Siyasi Terbiyeye Dair*" başlıklı yazısında aynı konuyu işlemiş, cumhuriyetlerde devlet reislerinin siyasi bir şahsiyet olduğunu ve o makama başında bulunduğu partide yapmış olduğu hizmetlerle yükseldiğini belirterek şöyle söylemiştir: " *Şu halde bir yandan İnönü'yü göklere çıkarır gibi görünmek, öte yandan Halk Partisi'ni batırmak, çocukları bile kandıramayacak kadar kötü ve kaba bir oyundur. Devlet Reisliği makamının, bugünkü anayasamıza göre, parti başkanlığı ile uzlaştıramayacak hiçbir yetkisi yoktur. Demokratlardan rica ediyoruz varsa lütfen göstersinler"*[19]. Bu yazı İktidar partisi milletvekillerinin, seçim mücadelesinde İnönü isminden mahrum kalmak istemediklerinin de bir göstergesidir.

İktidar partisi, İnönü'nün hem devlet başkanı hem de parti başkanı olduğunu ve böyle kalacağını resmi söylemlerinde sık sık vurgulamalarına rağmen, "*İnönü başımızda kalacak Halk Partisi çekilecek*" şeklindeki söylentiler halk arasında yayılmaya devam etmiştir. Bu söylentilerin önüne geçebilmek için iktidar partisini temsil eden gazeteler manşetlerinden İnönü'nün parti başkanı olduğunu vurgulama ihtiyacı hissetmişlerdir[20]. Bu söylentilerin önüne geçmek ve halkı aydınlatmak için iktidar partisi milletvekilleri gittikleri yerlerde İnönü'nün partinin başında olduğunu ve onun bayrağı altında birleşmek gerektiği yönünde propagandalar yürütmüşlerdir[21]. Nihayetinde, seçimlerden üç gün önce İnönü de, radyodan vermiş olduğu nutkunda aynı konuya temas etme ihtiyacı duymuştur. İnönü, mesele hakkındaki bilinen tezlerini tekrarladıktan sonra halka şunları söylemiştir: "*karşımda bulunanlara yakıştıramadığım hem beni ister görünmek*

---

[18] **Ulus,** 21 Haziran 1946.

[19] **Ulus,** 4 Temmuz 1946.

[20] **Ulus**, 7 Temmuz 1946; Gazetenin manşetinde İnönü'nün genel başkan olduğu Şükrü Saraçoğlu'nun ise başkan vekili olduğu vurgulanmakta, İnönü'nün Trabzon'da "*Şerefli partim*" diye başlayan konuşması verilmektedir.

[21] Örnek olarak Bakan Mümtaz Ökmen ve Parti Müfettişi Kemal Satır'ın Kızılcahamam'a bağlı köylerde yaptığı konuşmalar verilebilir. Bkz, **Ulus**, 6 Temmuz 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

hem başkanı olduğum partinin kazanmamasını istemektir. Partim seçimi kaybettiği vakit veyahut partim çokluğu kazanıp da ben milletvekili seçilemediğim zaman cumhurbaşkanlığımdan çekilmemin tabii bir şey olduğunu bütün vatandaşlarımın bilmesi lazımdır. Bu sözlerimle benden kurtulmak isteyen vatandaşlarıma, açık yolu göstermiş oluyorum. Birçok yerlerde yapılan propagandalar gibi 'İnönü, başımızda kalacak Halk partisi çekilecek!' telkinlerinin aldatıcı şekli meydandadır"[22].

İnönü, bu sözleriyle, devletin başında kalabilmesinin yolunun CHP'ye oy vermekten geçtiğini halka açıkça ilan etmiş ve kendisi hakkında yapılan söylentileri yalanlamıştır. Böylelikle, muhalefetin ısrarlarına ve isteklerine aldırmaksızın İnönü, seçim sürecinde partisiyle arasına mesafe koymaktan ve tarafsız bir Cumhurbaşkanı rolünden kaçınmış oluyordu. Böyle bir tutum takınmasının CHP'ye seçimlerde güç kaybettireceği, muhalefetin elini güçlendireceği açıktı. Ne İnönü ne de Halk Partililer böyle bir riski göze alamazdı. Bu nedenledir ki, seçimlerde halk partililer İnönü'nün ismini bayraklaştırmışlardır. Seçim propagandalarında Halk Partililerin sözleri sık sık; "*Yaşasın İnönü!*", "*İnönü'nün yolundan ayrılmayız!*", "*İnönü'nün emrinde ve hizmetindeyiz*" sloganlarıyla kesilmiştir[23]. İktidara mensup yayın organları, İnönü'nün bu gerçeği bizzat kendi ağzından halka duyurmasından sonra DP'nin "*iğfal etmesi*"yle CHP'den ayrılan vatandaşların tekrar geri döndüğünü, DP'den çözülmelerin başladığını yazmışlardır[24].

Rejimi Demokratikleştirme Meselesi

Seçim öncesinden başlayıp, seçimlerin yapıldığı güne kadar gerek resmi söylemlerde gerekse halka dönük konuşmalarda CHP ve DP'liler demokrasiye geçişle ilgili olarak farklı söylemler geliştirmişlerdir. DP kurucuları, kendilerinin de kimi zaman başbakan kimi

---

[22] **Tanin**, 18 Temmuz 1946; **Ulus**, 18 Temmuz 1946.

[23] Bu türden tezahüratlara o günlerin iktidarı destekleyen gazetelerinden olan **Ulus** ve **Tanin**'in her sayfasında rastlamak mümkündür. Örnek olması açısından bkz, **Ulus**, 4 Temmuz 1946; **Tanin**, 14 Temmuz 1946.

[24] **Ulus,** 19, 20 Temmuz 1946; **Tanin**, 19 Temmuz 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

zaman bakan olarak içinde bulundukları CHP'yi, "*tek parti idaresi*", "*tek parti rejimi*", "*istibdat*" ve "*totaliter rejim dönemi*" gibi ifadelerle nitelendirmişlerdir. Bununla da yetinmeyip iktidar partisinin "*demokratikleşmeye*" ya da "*rejimi normalleştirmeye*" dönük attığı adımları kendi çaba ve gayretlerinin ve dış baskının bir sonucu olarak yorumlamışlardır.

İktidar partisi yetkilileri, muhalefetin bu tür söylem-propagandalarını her fırsatta reddetmişlerdir. Muhalefetin bu iddialarını çürütebilmek için de iktidarda oldukları dönemde yaptıkları icraatları örnek olarak göstermişlerdir. Bunun için de gerek İnönü, gerekse parti milletvekilleri; konuşma ve gazete yazılarında sık sık icraatlarına yer vermişlerdir[25]. İktidar partisi milletvekilleri, DP'nin iddialarının asılsız olduğunu seçim propagandaları sırasında halk önünde de anlatmışlardır[26].

---

[25] İktidarın bu türden söylemlerine çok sayıda örnek verilebilir. İnönü 1 Kasım 1945 tarihli konuşmasında şöyle diyordu: "*Türkiye'de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yapılırken, bütün büyük devrimlerin 1923 ve 1939'a kadar meydana geldiği ve altı seneden beri de bir Cihan harbi için de bulunduğumuz unutulmamalıdır. Demokratik karakter bütün Cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk Milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir*." İnönü'nün 1923–39 arasını devrim dönemi, ondan sonraki altı seneyi harp dönemi olarak nitelendirmesi dikkat çekicidir. Bunun anlamı şudur. Savaşa kadar devrimler nedeniyle, savaştan çıkana kadar da savaş nedeniyle demokrasiye geçmeyi erteledik. İnönü, 18 Temmuz 1946 tarihli bir başka nutkunda da meseleyi şöyle değerlendiriyordu: "*yeni seçimin bütün vatandaşların iştiraki ile tek dereceli olarak yapılması, milletimiz için büyük muvaffakiyettir. Bu merhale bizim aziz dileğimizdi. Bu, bizim, uzun seneden beri sebat ile üzerinde yürüdüğümüz bir programın neticesidir. 1938 sonbaharında cumhurbaşkanı oldum. 1939 ilkbaharında Çekoslovakya ve Arnavutluk işgale uğradı. Bu suretle başlayan ikinci cihan buhranı bitmeden 1945 ilkbaharında silahların bırakılmasıyla beraber, memlekette demokrasinin bütün icaplarının gerçekleştirileceğini ilan ettik. Harp esnasında, gerek parti konuşmalarında, gerek Meclis kürsüsünde, geniş tartışmalarla, memleketin nazik zamanlarda bile açık konuşmaya dayanmasına çalıştık*". Bkz, **Ulus**, 18 Temmuz 1946; Görüldüğü gibi İnönü, bu konuşmalarında ne dış politik gelişmelerin ne de içerde muhalif çıkışların etkisinden söz etmemekte, demokratikleşme adımlarını bir "*program*"ın devamı olarak görmektedir. İktidar partisi milletvekillerinden Falih Rıfkı Atay, Nihat Erim, yazdıkları yazılarda benzer tezleri dile getirdiler. Falih Rıfkı Atay, 8 Mayıs 1946 tarihli Ulus gazetesinde yazmış olduğu "Celal Bayar'ın İki Demeci Üzerine" başlıklı yazısında ve 23 Mayıs 1946 tarihli Ulus gazetesinde çıkan "Neden Çıkmaza Düştüler" başlıklı yazısında da aynı tezleri tekrarlamıştır. Buna benzer fikirler için Nihat Erim'in şu makalelerine bakılabilir: Nihat Erim, "**Biraz da fikir istesek Çok mudur?**" **Ulus**, 25 Haziran 1946; Nihat Erim, "**Muhalefet Mugalâta mıdır?**" **Ulus**, 1 Haziran 1946.

[26] **Ulus**, 17 Temmuz 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

İktidar partisi, daha önceki "*çok partili hayata geçiş*" denemelerinden bahsederken, daha çok iktidarın kendi çabaları ile ortaya çıkan *Serbest Fırka* deneyimi üzerinde durmuş ve *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*'ndan aynı ölçüde bahsetmemiştir. İktidara mensup milletvekillerinden Hüseyin Cahit Yalçın, İsmet İnönü'den önceki dönemi değerlendirirken, Falih Rıfkı ve Nihat Erim gibi milletvekillerinden daha farklı bir dil kullanmıştır[27]. O tarihlerde CHP milletvekili olan Kazım Karabekir de yayınlamış olduğu seçim beyannamesinde; Cumhuriyet'ten hemen sonraki dönemi iktidarın bakış açısından farklı bir yaklaşımla değerlendirmiştir[28]. Hüseyin Cahit ve

---

[27] Hüseyin Cahit Yalçın "Efkâr-ı Umumiye Önünde Hesaplaşma" başlıklı yazısında Cumhuriyet'in ilk yıllarında İsmet Paşa'ya ve Halk Partisi'ne yönelik eleştirilerini, istiklal Mahkemesine verilmesini, Çorum'a sürgün gönderilmesini hatırlatmakta ve şöyle demektedir: "*Bütün muhalefetim ve tenkitlerim Halk Partisi'nin kurduğu "Tek Parti" sistemine mütevecciih idi. Cumhuriyet inkılâbının bir diktatörlüğe müntehi olmasından korkuyor ve bunu önlemek için vatani vazifemi yapıyordum. O zaman yapayalnızdım. Matbuat aleyhimde idi. Hükümet aleyhimde idi. Kalemimden başka bir silahım, kanaat ve imanımdan başka bir yardımcım yoktu. Benim 22 sene evvel müdafaa ettiğim hakikat matbuat hürriyet meydanının bugünkü yalancı pehlivanlarına ancak şimdi malum oldu. O tarihte tek parti sisteminin ve diktatörlüğünü fenalığını, hürriyeti ve demokrasiyi benden fazla yahut hiç değilse benim kadar devamlı ve pervasız surette müdafaa etmiş bir tek kalem sahibi yahut herhangi bir vatandaş varsa lütfen gösterilsin. Bu gün hiçbir korku ve tehlike kalmadığı için cesaret komedyası oynayan kahramanlar o zaman benimle birlikte seslerini yükseltselerdi yani, vatani vazifelerini yapsalardı tek parti sistemi ya hiç kurulmazdı, ya bu kadar sürekli olmazdı*." Yazar yazısının devamında Köprülü'yü dil kurultayında "*dalkavukluk*" etmekle, Celal Bayar'ı ise İş Bankası'nın başında bulunduğu dönemde yolsuzluk yapmakla suçlamaktadır. Bkz, **Tanin**, 7 Temmuz 1946.

[28] Tanin gazetesinde çıkan, Karabekir'in değerlendirmesi şu şekildedir: "*Bugünkü iç durumumuzu iyi kavrayabilmek için büyük Türk Milleti'nin ve hele aydın gençlerimizin bilmesi gereken olaylar vardır. Cumhuriyetimiz devrinde demokrasi hareketi şimdi başlamıyor. Hürriyet ve demokrasi fikir ve hareketi Lozan zaferi ile tamamlanan İstiklal Mücadelesi'nin hemen sonrasında başlamıştır. O zaman, İstiklal mücadelemizde elbirliği ve fikir birliğiyle askeri ve siyasi savaşlarımızı başaran milletimizin ön saflarındaki evlatları arasında Demokratik bir idare kurulması meselesinde görüşlerde ayrılık başlamıştır. Bir kısım arkadaşlar tek parti ve iki dereceli seçimle idare fikrinde bulundular. Bu, Millet Meclisi'ni yukarıdan tayin gibi bir tarz olduğu düşüncesi ile ben ve arkadaşlarım; vatan milletin müşterek malı, onun sulh zamanında idaresinin ve harp zamanında müdafaasının bütün milletin vazifesi bulunduğunu, bunun içinde halk egemenliğinin tam olarak tesisini ileri sürdük. Ve daha bidayette tek dereceli ve muhtelif partili bir demokrasiye girmek mütalaasında bulunduk. Aradaki bu fikir ve zihniyet farkı gittikçe ilerlediğinden ve şiddetlendiğinden bir müddet sonra da Refet, Ali Fuat, ve Tayyar Paşalar, Rauf ve Adnan Beyler gibi bazı arkadaşlarla ayrılarak bir muhalefet partisi kurmak lüzumunu hissettik ve yaptık. Demokrasi yolunda bu iyi niyetli teşebbüs tekrarın lüzum görmediğim sebeplerden akim kaldı*." Bkz, **Tanin**, 14 Temmuz 1946; Karabekir'in eski defterleri karıştırdığı bu sözleri iktidar mensuplarının hoşuna gitmemiş olacak ki, CHP'nin yayın organı olan Ulus, konuşmanın bu bölü-

Levent Şahverdi Arşivi

Kazım Karabekir'in Cumhuriyet'in ilk yıllarında muhalefet safında yer almaları ve bunun birtakım sıkıntılarını yaşamış olmaları göz önüne alınırsa böyle bir yaklaşım farkına sahip olmalarının nedeni daha net anlaşılabilir.

İktidarın Seçim Öncesi Aldığı Bazı Kararlar ve Demokrat Parti

Seçim kampanyası sürecinde biri iktidar diğeri sıkıyönetim komutanlığınca alınan iki karar DP tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu kararlardan birincisi, 4 Temmuz tarihinde sıkıyönetim komutanlığınca duyurulan karardır[29]. Sıkıyönetim komutanlığının almış olduğu bu karar, muhalefeti, seçim propagandaları açısından zor durumda bırakmıştır. O günleri yaşayan bir yazar, bu zorlukları şu cümlelerle anlatmaktadır: "*Maddi durumdan dolayı pek zayıf bulunan Demokrat Parti'nin lokal tutmağa ve sık sık toplantılar yapmağa mecali yoktu. Kaldı ki, buna kudret yetse dahi birçok yerlerde ve köylerde toplantı salonları mevcut değildi. Mevcut olanları da, polis ve jandarma tazyiki ile kiralamak imkânı çok güçtü. Hâlbuki senelerce Devlet kesesinden ödenerek meydana getirilmiş ve Halk partisine mal edilmiş yüzlerce, binlerce halkevi salonları ve halk odaları CHP'nin malı ve mülkü halinde, her an emirlerine amade idi. Bu tebliğden sonra Demokrat Parti örfi idare mıntıkasında seçim propagandası yapamaz olmuştu. Demokrat Parti'nin İstanbul İl Başkanı Kenan Öner bu tebliğ çerçevesi dâhilinde bir sinema salonu kiralamak istemiş ve sinemaların normal seansları dışında birkaç saatlik toplantı yapmak istemişti. Fakat koca İstanbul'da buna muvafakat cesaretini gösterecek tek hayır sahibi çıkmamıştı*"[30].

---

[29] Bu kararda şu açıklamalara yer verilmektedir: 1- Adaylar ve propagandacılar kanunen suç teşkil edecek hareketlerde bulunmamak şartıyla kapalı yerlerde (tiyatro, sinema, gazino) gibi seçimle ilgili propagandalarını yapabilirler. 2- Yollarla meydanlarda ve camilerle avlularında topluluk muvacehesinde her türlü propaganda yasaktır. 3- Gerek yasak olan yerlerde propaganda yapanlar, gerek kanunen suç teşkil eden hareketlerde bulunanlar hakkında derhal kanuni takibat yapılacaktır. Bkz, **Ulus**, 4 Temmuz 1946;**Yeni Sabah**, 4 Temmuz 1946; **Vakit**, 4 Temmuz 1946.

[30] Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, Çınar Matbaası, İstanbul 1996, s. 293.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu karardan kısa bir süre sonra İçişleri Bakanı Hilmi Uran, illere gönderdiği bir tamimle, köylerde yapılmakta olan zehirleyici propagandayı önlemek amacıyla, köylere gönderilen kimselerden hangi parti adına hareket ettiklerini gösterir vesika isteneceğini duyurmuştur[31]. Bunun üzerine harekete geçen DP, 11 Temmuz tarihli yayınlamış olduğu bir beyanname ile bu tamimin anayasaya aykırı olduğunu duyurmuştur[32]. Beyannamenin başlangıcında; tamim sonucunda partililere yapılan muamele ve tamimin amacı şu şekilde anlatılmaktadır: "*İç İşleri Bakanlığının bu emri üzerine birçok yerlerde köylere gitmekte olanlara idare amirlerinden alınmış vesikaları olup olmadığı sorulmakta ve arz edemeyenler geldikleri yerlere iade edilmektedir. Bu gibi zecri tedbirlere maruz kalan yurttaşlar, idari makamlara müracaat ettikleri takdirde köylere gidebilmek müsaadesi almak için hareketten 48 saat evvel arzuhalle müracaat edilmesi ve bu müracaat üzerine yapılacak olan tahkikat sonunda müsaade ve vesika verilip verilmeyeceğinin tayin olunacağı kendilerine bildirilmektedir. Bundan maksat milletvekili seçimleri arifesinde muhalif partilerin halkla ve köylerdeki teşkilatları ile her türlü temas ve irtibatlarını kesmek olacağı şeklinde anlaşılmaktadır. Bilhassa seçim arifesinde bir parti teşkilatı kademeleri ve mensupları arasında ve halkla her türlü irtibatın kesilmesi halinde hâsıl olacak durum meydandadır. Her köyü tamamıyla tecrit etmek ve teker teker baskı altına alarak ve muhalif partilerdeki şahısları teker teker dağılmaya ve istifa etmeye mecbur etmek, halkı tedhiş etmek, haberleşmeyi imkânsız kılmak hatta milletvekili aday listelerinin ve seçimlerde sandık başlarında bulundurulacak parti temsilcilerinin bile köylere gönderilmelerine mani olmak. İç İşleri Bakanlığınca verilmiş olan bu emrin tabii bir neticesi şeklinde kendisini gösterecektir.* İçişleri Bakanı'nın illere gönderdiği tamimin ortaya çıkaracağı sakıncalar bu şekilde sıralandıktan sonra, ilgili tamimin anayasanın 78 ve 70. maddelerine aykırılık teşkil ettiği dile getirilmiştir[33].

---

[31] **Ulus**, 8 Temmuz 1946.

[32] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi** (**BCA**) Nu: 030.01.44.257.1; **Son Posta**, 11 Temmuz 1946.

[33] Anayasanın 70. maddesi seyahat hürriyetini teminat altına alırken, 78. madde bu hürriyetin hangi hallerde sınırlandırılabileceğini belirlemekteydi.

Levent Şahverdi Arşivi

DP'nin bu beyannamesinden sonra İçişleri Bakanlığı bir açıklama yaparak, tamimde seyahat özgürlüğünü kısıtlayan bir yön bulunmadığını, böyle bir kararın alınmasından maksadın memleketin emniyet ve asayişini korumak olduğunu duyurma gereği duymuştur. Ayrıca idare amirlerinden vesika alınmasına dönük bir uygulamanın söz konusu olmadığı, bu gibi durumlar vaki olduğu takdirde ilgililer hakkında kanuni muamele yapılacağı belirtilmiştir[34]. DP'nin beyannamede ileri sürdüğü fikirler, CHP'nin yayın organlarında, bazı yazarlar tarafından eleştirilmiş ve bakanlığın illere gönderdiği tamimi yayımlamaktaki amaçları anlatılmıştır[35].

Sıkıyönetim Komutanlığı'nın ve İçişleri Bakanlığı'nın bu uygulamaları, muhalefet partilerine, nerede ve nasıl konuşacakları konusunda bir *sınırlama ve ölçü* getirmiştir. Bu sınırların dışına çıktıkları takdirde maruz kalacakları ithamlar ve suçlamalar ise iktidar partisinin sözcüleri tarafından daha işin başında ifade edilmiştir.

PARTİLERİN SEÇİM PROPAGANDALARI

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları

İktidar partisi olan CHP, seçim propagandalarının daha başlangıcında, parti örgütlerine belli konularda tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler arasında; seçim kampanyalarında zor usullere başvurulmaması, muhalefeti dışarıdan para almakla suçlamama ve muhalif partilerin kapatılacağı yönündeki söylemlerden vazgeçilmesi vardı[36]. İçişleri Bakanlığı da illere bir genelge göndererek ilk defa yapılacak

---

[34] **Ulus**, 12 Temmuz 1946; **Tanin**, 12 Temmuz 1946; **Vakit**, 12 Temmuz 1946.

[35] Falih Rıfkı Atay, Ulus gazetesinde "**Demokrat Parti'nin Beyannamesi'ne Dair**" isimli yazısında tamimin amacının seyahat özgürlüğünü kısıtlamak olmadığını söylemekte ve tamimin kimlerin önüne geçmeye çalıştığını anlatmaktadır. Bkz, **Ulus**, 12 Temmuz 1946; Hüseyin Cahit Yalçın da Tanin gazetesindeki köşesini DP'nin beyannamesine ayırdı. Yalçın, hükümetin tamiminin amacının "*ecnebi propaganda ajanlarının*" köylerdeki faaliyetlerinin önüne geçmek olduğuna inanmaktadır. Yalçın, tıpkı Atay gibi "*fes giydireceğiz, Arap harflerini getireceğiz, din ahkâmını ifa edeceğiz, kadınları çarşafa sokacağız, laikliği kaldıracağız*" şeklinde propaganda yapanların olduğunu dile getirmekte, acaba Celal Bayar ve arkadaşları bu propagandanın mesuliyetini kabul ediyorlar mı? Diye sormaktadır." Bkz, **Tanin**, 12 Temmuz 1946.

[36] Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, İstanbul 1996, s. 142.

Levent Şahverdi Arşivi

seçimlerde vatandaşın serbestçe oyunu kullanması, memurların şu veya bu parti lehinde gayretkeşlik içine girmemesi yönünde uyarılarda bulunmuştur[37]. Bu uyarılarla hükümet ve CHP, seçimler öncesinde üzerine düşeni yapmaya çalışıyordu.

Cumhuriyet Halk Partisi, seçim sürecinde halka ulaşma adına; radyodan nutuklar verme, yayın organları aracılığıyla beyanname, tamim yayınlama, halkevlerinde ve halk odalarında konferans verme, şehir ve köylerde miting düzenleme gibi her türlü imkân ve vasıtalardan yararlanmıştır. Halkın karşısında birçok konuyu seçim propagandası olarak gündeme getirmiştir.

CHP, seçim propagandalarında DP'nin kuruluşuna kendilerinin izin verdiklerini de rejimi normalleştirme adına bir övünç kaynağı olarak kullanmışlardır. Ancak DP'nin yürüttüğü muhalefet anlayışına da çok sert eleştirilerde bulunmuşlardır[38]. DP'nin kurucularından bazılarının geçmişteki görevleri sırasında yolsuzluk yaptıkları başta olmak üzere muhalefetin ülkeyi yönetecek kadrodan ve programdan mahrum olduğuna yönelik itham ve eleştirilerde bulunmak suretiyle halkı kendi taraflarına çekmek için çaba harcamışlardır[39]. CHP'nin yayın organlarında, DP'nin eleştirilere tabii tutulan yönlerinden biri-

---

[37] **Ulus,** 2 Temmuz 1946; **Ayın Tarihi**, Basın ve Yayın Umum M, Sayı: 152, s. 7; **Vakit**, 2 Temmuz 1946.

[38] Falih Rıfkı Atay, "Seçime Nasıl Gidiyoruz" isimli yazısında Demokrat Parti'nin muhalefetini Serbest Fırka ile karşılaştırmakta Serbest Fırka'nın da Demokrat Parti gibi "*kim var ol! dediyse kollarını açtığını kim yaşa! derse bağrına bastığını*" sonunda anarşi içinde boğulduğunu söylemekte ve DP'yi şu sözlerle itham etmektedir: "*Propagandaları ile, devşirme usulleri ile, tahrikleri ile, artık o da bildiğimiz manada siyasi parti olmaktan çıkmıştır. Bu bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketidir. Sebepleri ve amilleri ne olursa olsun, nasıl düşünürlerse düşünsünler, bugünkü iktidarı yıkmayı düşünen herkes Demokrat Parti'nin tabii üyesidir*". Bkz, Ulus, 4 Temmuz 1946; Hüseyin Cahit Yalçın'da "Çarçapuk Tereddi Eden Muhalefet" isimli yazısında Demokrat Parti'nin Celal Bayar'ın dışında sağlam bir kadroya sahip olmadığını söylemekte ve demokratların bir cihetten zenginliğine işaret etmektedir. Bkz, **Tanin**, 6 Temmuz 1946.

[39] Celal Bayar'ın İş Bankası ve İktisat Vekilliği sırasındaki yolsuzluklarına ve yönetimine yönelik eleştiriler için bkz, Hüseyin Cahit Yalçın "Demokrat Partiyi mi Tutayım" **Tanin**, 8 Temmuz 1946; Atıf İnan "Celal Bayar'a Açık Mektup" Tanin, 11 Temmuz 1946; Atıf İnan CHP Çankırı milletvekilidir. Daha sonraki günlerde de yazmış olduğu yazılarda Bayar'ın iktisat vekili olduğu döneme ait eleştirilerde bulunmuştur. Atıf İnan, "Celal Bayar'ın Dünkü ve Bugünkü Görüşleri" Tanin, 14 Temmuz 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

si belki de en tuhaf olanı "*kurulur kurulmaz iktidara göz dikmiş*" olmasıdır[40].

CHP'nin seçim propagandalarında ağırlık teşkil eden konulardan birisi de dış politika olmuştur. Özellikle de dış politikadaki belirsizlik ve tehdit vurgulanmış ve halk milli birlik ve beraberlik açısından İnönü'nün bayrağı altında toplanmaya çağırılmıştır[41]. Parti'nin üstlerinde bulunan kişiler, Celal Bayar'ın başında bulunduğu ve daha parti kurulurken mutabık kaldıkları dış politika konusunda, DP'yi itham etmekten kaçınmışlardır. Ancak parti örgütünde herkes aynı hassasiyete sahip olmadığı için, münferitte olsa, bazı partililer, DP'yi "*Rus siyaseti yaymakla*", "*Rus taraftarı*" olmakla suçlamaktan geri durmamışlardır[42]. Moskova radyosunun DP'yi destekleyici yayınlar yapmasıyla birlikte CHP'liler DP'yi Rus istekleri ve dış politika konusunda açıklama yapmaya davet etmişlerdir[43]. Celal Bayar, konuya

---

[40] "Sıkıntı Sömürücülüğü" başlığıyla Ulus gazetesinde yazdığı yazıda Nihat Erim şöyle demektedir: "*Siyaset hayatının ender rastlanan garabetlerinden birini bu parti yapıyor: Kurulur kurulmaz iktidara göz dikmek*." Nihat Erim yazısının ilerleyen kısmında da şu cümleye yer veriyor: "*Onlar büyük hatayı genel seçimleri kazanmaya karar verdikleri gün işlemişlerdir.*" Bkz, **Ulus,** 6 Temmuz 1946; Aynı türden eleştirileri Hüseyin Cahit Yalçın, "Demokrat Parti Denilen Bu Meçhul" başlıklı yazısında yaptı. Yalçın, yazısının başında Demokrat Parti'den beklentilerini şu cümleyle dile getiriyor. "*Demokrat Parti'yi başlangıçta parlamentoda bir kontrol kuvveti vücuda getirecek ağırbaşlı, vatansever, inkılâpçı ve laik bir fıkra sıfatı ile vücut buluyor zannettik*". Hüseyin Cahit bu beklentiden sonra sözü DP'nin teşkilatlanmasına getiriyor ve şunları söylüyor: "*memleketin şurasında burasında, adeta hasta düşmüş bir vücutta patlak veren sivilceler ve çıbanlar gibi birer Demokrat Parti şubeleri peyda olduğunu görüyoruz*." Hüseyin Cahit de, Celal Bayar'a Serbest Fırka deneyimini hatırlatıyor. Fethi Okyar'ın mazur görüleceğini, onun önünde bir "*anarşi tecrübesi*" olmadığını ancak Celal Bayar'ın bu tecrübeyi yaşadığını hatırlatıyor. Bkz, **Tanin**, 16 Temmuz 1946.

[41] **Ulus**, 11 Temmuz 1946; "Türk Milletine Tehlike yoktur Denilemez" başlığı altında "*Ermeni Hakları ve Amerikan Komitesi*"nin amaçlarından alıntılar yapılarak, Ermenilerin Türkiye'nin doğusunu kendi toprakları olarak gösterdiği bir harita verilmiştir. Halk, Cumhuriyet Halk Partisi'nin etrafında toplanmaya çağırılmaktadır. Bkz, **Ulus**, 16 Temmuz 1946.

[42] Bu suçlamayı yapanlardan birisi Tekirdağ milletvekili Faik Öztrak'tır. Bkz, Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, s. 274; Bu haberlerin DP'lilerin yalanı olduğu söylendi. Bkz, **Ulus**, 25 Haziran 1946; Sivas'ta CHP'liler DP'nin il başkanını göstererek halka "*Dikkat edin! Demokratlar Kızılbaş partidir*" şeklinde propaganda yaparken köylerde "*Ruslardan para alıyorlar*" şeklinde bir kampanya yürütmüşlerdir. **Son Posta**, 13 Temmuz 1946.

[43] Hüseyin Cahit Yalçın, bu konu üzerinde ısrarla durdu. **Tanin** gazetesinin manşetinden Rus radyosunun Türkçe yayınlarını verdi ve şu şekilde manşet attı: "*Bolşevikler Maskeyi Yüzlerinden attılar*" "*Demokrat Partisini Cevap Vermeye Davet Ediyoruz*". Gazete halka çağrı yapmayı da ihmal etmedi: "*Vatandaş! Moskofların radyolarında Türkçe olarak*

Levent Şahverdi Arşivi

ilişkin düşüncesini Bayındır'da yaptığı seçim konuşmasında "*Bu memlekete göz dikecek düşmanın gözü çıkarılır*" diyerek dile getirmiştir[44].

CHP'liler, halka dönük konuşmalarında, partinin ve ülkenin mazisinden bahsetmeyi de ihmal etmemişlerdir. CHP kanadının konuşmalarının ağırlık noktasını, Atatürk ve İnönü birlikteliği oluşturmuş ve İnönü'nün Atatürk'ün en yakın çalışma arkadaşı olduğu, ölümünden sonra devleti ve milleti İnönü'ye emanet ettiği uzun uzadıya anlatılmıştır. CHP'nin devleti ve milleti düşmandan kurtaran sonrasında da devrimlerle ülkeyi çağdaşlaştıran parti olduğu da halkın dikkatlerine yeniden sunulmuştur[45]. CHP'nin kurulduğu günden itibaren yaptığı icraatlar ve hizmetler de Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından radyodan uzun uzun anlatılmıştır[46]. İnönü de seçimlerden üç gün önce yine radyodan, köylerdeki hizmetlerinden, orman meselesinden, dış politikadan, hayat pahalılığından söz etmiş, ülkenin ekonomik durumunun eskiye nazaran daha iyi olduğunu belirttikten sonra konuşmasının sonunda kendisine ve başında bulunduğu şerefli partiye oy istemek için kendinde cesaret bulduğunu söylemiştir[47].

---

söylediklerini oku ve düşün! Memleketi onlardan kurtarmayı dış siyasetinin en birinci düsturu bilen Halk Partisi'nin etrafında toplan! Vatani Vazifen budur! "Memleketin içinde Türk vatanını Moskofların nüfuz ve himayesi altına koymak fikrine kapılmış bedbahtlar yahut Bolşeviklerin talimatı altında hareket eden sefiller varsa bunlar arttık belli olmalıdır." Bkz, **Tanin**, 13 Temmuz 1946; Hüseyin Cahit'in 18 Temmuz tarihli Tanin'de çıkan "Moskova Radyosu Demokrat Parti'yi Destekliyor" başlıklı yazısında da DP'yi Rus istekleri ve dış politika konusunda açıklama yapmaya davet etti. Bkz, **Tanin**, 18 Temmuz 1946; Hüseyin Cahit'in Rus fobisi seçim gününe kadar devam etti. Tanin'deki bir diğer manşet "*Vatandaş! Rey verirken Moskova'yı Unutma*"dır. Bkz, **Tanin**, 21 Temmuz 1946.

[44] **Son Posta**, 17 Temmuz 1946; **Yeni Sabah**, 17 Temmuz 1946; Bayar, daha önceki bir tarihte gazetecilerin harici politikalarına yönelik bir soruya şu şekilde cevap vermiştir: "*Bize büyük Atatürk, memleketimizin menfaati namına takip olunacak yolu öğretmiştir. Bizleri bu sahada yetiştiren o büyük Ata'dır. Dost olsun, dost olmasın, herkes bunu bir kere daha iyi bilmelidir ki, biz ne komünist kırıntısı, ne faşist çömezi, ne de mütareke devrinin Sait Mollasıyız.*" Bkz, **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri**, s. 57-58.

[45] **Ulus**, 6–13 Temmuz 1946; **Vakit**, 10–11 Temmuz 1946.

[46] Şükrü Saraçoğlu'nun seçim nutku için bkz, **Tanin**, 9 Temmuz 1946; **Ulus**, 9 Temmuz 1946; **Son Posta**, 9 Temmuz 1946; **Vakit**, 9 Temmuz 1946.

[47] **Ulus**, 18 Temmuz 1946; **Ayın Tarihi**, Sayı:152, s.17; **Vakit**, 18 Temmuz 1946.

Levent Şahverdi Arşivi

İktidar partisi, taşrada yaşayan insanların seçimlere geniş ölçüde katılımını sağlamak ve onları bu konuda aydınlatmak adına, halkevlerinin köycülük şubelerini ve halkodası başkanlarını harekete geçirmiştir[48]. CHP'liler köylerde yaptıkları konuşmalarında ağırlıklı olarak, çiftçiye toprak dağıtılmaya başlanması[49], köylerde yapılan okullar, köy enstitüleri üzerinde durmuşlardır. Ekonomik sıkıntıların ve uzun süren askerliğin nedeninin II. Dünya Savaşı olduğu, düşmanın boyunduruğu altına girmemek için bu sıkıntılara katlanıldığı anlatılmış, İnönü'nün memleketi savaşa sokmayarak ne kadar büyük bir hizmet yaptığından bahsedilmiştir[50]. İstisnai bir bahis olmakla birlikte işçi ve işçi hakları gibi laflara da yer verilmiştir[51].

Seçimler öncesinde CHP'nin seçim afişleri cadde ve sokakları süslemiş, afişler partinin yayın organlarında gösterilmiştir[52]. Sümerbank Nazilli fabrikasında yaptırılan mahdut sayıdaki göğse takılan bayraklar parti teşkilatlarına gönderilmiş, bu bayrakların seçim günü sandık başlarında görevlendirilen ve o gün faal olarak çalışan partililerce takılmasının *faydalı olacağı* parti merkezince teşkilatlara bildirilmiştir[53]. Parti teşkilatlarına gönderilen bir yazıyla aday listelerinin basılmasında ihtiyaç duyulacak olan kâğıdın temininde devlet kırtasiye depolarından istifade edilmesi, bunun olmaması halinde ise gazetelerin mevcut stoklarından yararlanmaları istenmiştir[54].

---

[49] 16 Haziran tarihli Ulus gazetesi "*Toprak Bayramını Kutluyoruz*" manşetiyle çıktı. Bütün yurtta toprak bayramının kutlanacağı söyleniyordu. Ankara'nın civar köylerinden başkentte çiftçiler bayram kutlaması için gelmişti. İktidar bir yıl önce Meclis'ten çıkan "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*"nun yıl dönümünü bayram ilan etmişti. Bkz, **Ulus**, 16 Haziran 1946.

[50] **Ulus**, 11, 13, 15, 17 Temmuz 1946; **Tanin**, 12 Temmuz 1946; Tanin gazetesinde Nihat Erim'in seçim bölgesi olan Kocaeli'nde yaptığı konuşmaya yer verilmiştir. Erim şunları söylüyor: "*Arkadaşlar bu müthiş dünya badiresinde bizi kurtaracak tek adam İsmet İnönü'dür. Ben ve İnönü buna yürekten iman etmiş bulunuyoruz. İnönü gibi eşi az bulunur bir lidere malik olmak en büyük bahtiyarlıktır. Böyle bir lider dünyada kaç millete nasip olmuştur*." Bkz, **Tanin**, 14 Temmuz 1946.

[51] Recep Peker'in Kütahya'da yaptığı konuşma için bkz, **Ulus**, 17 Temmuz 1946.

[52] Seçimlerden önceki Ulus gazetesinin ön sayfası, altı ok ve Vatandaş! Diye başlayan propagandalar ile süslüdür. Afişlerin üzerinde Atatürk ve İnönü'nün fotoğrafları vardır ve üzerinde şöyle yazmaktadır. "*Atatürk, İnönü Cumhuriyet Halk Partisi'nin başlarıdır. Oylarımızı onların partisine vereceğiz*." "*İnandılar, Kurdular, Başardılar. Oylarımızı Cumhuriyet Halk Partisine verelim*." Bkz, **Ulus**, 18 Temmuz 1946.

[53] **BCA**, Nu: 490.01.18.399.1.

[54] **BCA**, Nu: 490.01.6.30.7.

Levent Şahverdi Arşivi

Görüldüğü gibi CHP, seçim propagandalarında devlet ya da parti fark etmeksizin mevcut bütün imkânları kullanmaya çalışmıştır.

SONUÇ

Cumhuriyet Türkiye'si, demokrasinin inkişafı adına, Meşrutiyet dönemlerinden önemi yadsınamayacak bir birikim devralmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra, yeni rejimin karakteri, demokrasiden ziyade tek-partili, otoriter bir rejime doğru kaymıştır. Devrim hareketleri içerisinde iki kez çok partili hayata geçilme teşebbüsünde bulunulduysa da bu girişimler başarıya ulaşamamıştır. Bu iki girişimin sonrasında, iktidar partisi olan CHP'nin karşısında; ister doğal yollardan oluşmuş olsun, isterse güdümlü bir şekilde oluşturulmuş olsun, bir muhalefet partisinin siyasi hayatta kalamayacağı anlaşılmıştır. Bu denemelerden sonraki süreçte rejim, daha otoriter bir görünüm almış ve giderek parti-devlet bütünleşmesine doğru yönelmiştir. Öyle ki, II. Dünya Savaşı süresince Türkiye, tek-partili otoriter Şef'lik rejimi ile yönetilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nda demokrasi taraftarı devletlerin galip geleceğinin anlaşılması ve Türkiye'nin Sovyet tehdidi ile karşı karşıya kalması, çok partili hayata geçiş için önceden mevcut olan iç dinamikleri harekete geçirmiştir. Yönetim erkini elinde bulunduran Milli Şef, ülkeyi dış politika alanında yalnızlıktan kurtarmak, rejimin dışarıdan görünümünü değiştirmek adına sınırlı da olsa rejimi normalleştirmek ve çok partili siyasi hayata geçmek zorunda kalmıştır. Denilebilir ki, çok partili hayata geçiş için önceden mevcut olan, savaşın getirdiği olumsuzluklarla iyice olgunlaşan iç dinamikleri, savaş sonrasının dış dinamikleri harekete geçirmiştir.

1946 yılının başında muhalefet partilerinden DP'nin kurulması ve teşkilatlanmaya başlamasıyla birlikte siyasi atmosfer hareketlenmiştir. İktidar partisi olan CHP, teşkilatlanmaya başlayan muhalefetin varlığına değer atfetmiş, ancak tam anlamıyla teşkilatlanıp güçlenmesine, hele hele iktidara oynamasına tahammül edememiştir. Bu nedenledir ki, seçim kanunu da dâhil muhalefetin hızını kesecek olan anti-demokratik kanunları tümüyle ortadan kaldırmak yerine nisbî

Levent Şahverdi Arşivi

bir yumuşamayı uygun görmüştür. Dahası, seçimleri öne alarak teşkilatlanma çabası içerisinde olan muhalefeti, anti-demokratik seçim kanunu ile seçimlere gitmeye zorlamıştır. İktidar partisi, rejimin tam olarak demokratik bir hüviyet kazanmasından ziyade dizginlerin elinde olmasına ve dışarıdan "*birden fazla parti arasında seçim yapılıyor*" görüntüsünün sağlanmasına önem vermiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

KİTAPLAR

Ahmad Feroz-Turgay Bediya, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945–1971)** Bilgi Yayınevi, Ankara-1976.

Akandere, Osman, **Milli Şef Dönemi (Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945**), İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),** Ankara 2004.

Ateş, Nevin Yurtsever, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Sarmal Yay., İstanbul 1994.

Avşar, Abdülhamit, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yay., İstanbul 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya, **II. Adam**, Cilt II, Remzi Kitabevi, İstanbul-2000.

Bilâ, Hikmet, **CHP (1919-1999)**, Doğan Kitapçılık Yay., İstanbul 1999.

Burçak, Rıfkı Salim, **Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş (1945-1950),** Olgaç Yay., 1954.

Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946–1950), (Hazırlayan: Özel Şahingiray), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950–1995),** 2. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1996.

Levent Şahverdi Arşivi

Ekinci, Necdet, **II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler**, İstanbul 1997.

Emrence, Cem, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, İletişim Yay., İstanbul 2006.

Erer, Tekin, **Türkiye'de Parti Kavgaları**, Çınar Matbaası, İstanbul 1996.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara 1990.

Goloğlu, Mahmut, **Demokrasiye Geçiş (1946-1950),** Kaynak Yay., İstanbul 1982.

Gülcün, Yılmaz, **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946),** Alfa Yay., İstanbul 2001.

Gürkan, Nilgün, **Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın**, İletişim Yay., İstanbul 1998.

Kabasakal, Mehmet, **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)**, Tekin Yay., İstanbul 1991.

Karpat, Kemal H. **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, İstanbul 1996.

Kıran, Haydar, **Olaylar ve Belgelerle 1946 Seçimleri ve Yakın Demokrasi Mücadelemiz,** İstanbul 1990.

Kıran, Haydar, **1946 Seçimleri ve Senirkent Faciası,** Polemika Yayınları, İstanbul 1976.

Koçak, Cemil, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945),** Ankara 1985.

Nadi, Nadir, **Perde Aralığından,** Çağdaş Yay., İstanbul 1979.

Okyar, Osman- Seyitdanlıoğlu, Mehmet, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1997.

Öner, Kenan, **Siyasi Hatıralarım ve Biz de Demokrasi**, Osman Bey Matbaası, İstanbul 1948.

Timur, Taner, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Tek Partiden Çok Partiye**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1990.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952),** Arba Yayınları, İstanbul-1952.

Levent Şahverdi Arşivi

Tuncer, Erol, **1946 Seçimleri**, TESAV, Ankara 2008.
Uran, Hilmi, **Hatıralarım**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959.
Uyar, Hakkı, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yay., İstanbul 1998.
Yalman, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922–1971),** Pera Turizm Ticaret A.Ş, İstanbul 1997.
Yeşil, Ahmet, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara 2002.
Zürcher, Eric Jan, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Bağlam Yay., İstanbul 1992.

MAKALELER

Akandere, Osman, "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde 1945'de Görülen Siyasal Muhalefet ve Demokrat Parti'nin Kurulması", **Selçuk Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi** , Sayı:VII, Konya 1997, s.331-353.
Akandere, Osman, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Bir Denetleme ve Kontrol Organı Olarak Müstakil Grup'un Yapısı ve İşlevi**", SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Sayı: 3, Yıl: 1998, Isparta 1998, s.65-80.
Akandere, Osman, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi "Millî Kalkınma Partisi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sosyal**, sayı: 4, Yıl: 1999, s. 193-211.
Akandere, Osman, "Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak 'Dörtlü Takrir'in' Amacı ve Mahiyeti", **Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, Isparta 2008, s. 260-270.
Tecer, Ahmet Kutsi, "Kurultay ve Fikir Hayatımız", **Ülkü**, c.X, sayı: 112,(16 Mayıs 1946), Ankara 1946.

SÜRELİ YAYINLAR

Gazeteler

Ulus
Tanin
Son Posta
Yeni Türkiye

Levent Şahverdi Arşivi

Yeni Sabah
Vakit

Dergiler

Ayın Tarihi
TBMM Tutanak Dergisi
Ülkü

TEZLER

Batmaz, Dilek, **Türkiye'de Çok Partili Dönemde Seçimler**, Anadolu Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2004.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNİN İLK ÇOCUK HAFTASI

Makbule SARIKAYA*

ÖZET

Milletlerin tarihlerinde anmaya ve kutlamaya değer Ulusal günleri ve milli bayramları vardır. Türk bağımsızlık mücadelesi ve Cumhuriyet Türkiye'sinin inşası sürecinde önemli yeri olan 23 Nisan 1920 tarihi de bunlardan biridir. Günün anlam ve değerini yetişen kuşaklara öğretmek ve ulusal bağımsızlık bilincini sonsuza kadar yaşatmak amacıyla, bu gün "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" adıyla Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk çocuklarına hediye edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren çeşitli etkinliklerle kutlanan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 1927 tarihinden itibaren Türkiye Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin öncülüğünde oldukça kapsamlı bir hale getirilmiştir. 1929'da ise Çocuk Haftası'na dönüştürülmüş ve hafta süresince, resmi törenlerin yanında çocukların bayram neşe ve heyecanını yaşamaları sağlanmış ve çocuk ile ilgili birçok nokta kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Bayram ve hafta süresince Cemiyet, merkezi Ankara ve tüm şubelerinde törenler, toplantılar, yayınlar, müsamereler, eğlenceler, balolar ve yarışmalar düzenlemiştir.

Çalışmada, 23 Nisan Bayramı ve Çocuk Haftası'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki heyecanı, içeriği ve yapılanlar, etkinliklerin mimarı Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin faaliyetleri bağlamında ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Haftası, 23 Nisan, Himaye-i Etfal Cemiyeti, Çocuk bayramı, Dr. Fuad (Umay).

* Yrd.Doç.Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü.

Levent Şahverdi Arşivi

THE FIRST CHILDREN WEEK IN THE REPUBLIC OF TURKEY

ABSTRACT

There are national days and national holiday to celebrate in the history of nation. 23 April 1920, which is an important place in the process of building Republic Turkey and sutruggling the independence of Turkish people, is one of them. His day, which is named 23 April National Sovereignty and Children's Day, was present to the Turkish Children by Mustafa Kemal Atatürk.

23 April festival has celebrated since the establishment Republic of Turkey. This celebration has started to improve on more compressively and effectively from on the leadership of the Society of the Children Protection in 1927. 23 Apil day was converting Children's week in 1929, has provided that childen has lived the entertainment and enthuisiasm of festival anal it has moved to many points in related to children to agenda. During holidays and weekend, Society has organizated ceremonies, entertainment, compeditions, publication and meetingi in all branches to be central Ankara in Turkey.

In this study has tired to determine the excitement of 23 April and Children's Week festival content and contribution of the Society of the Child Protection in the first years of Republic Turkey.

Key Words: Children's Week, April 23, Society of the Child Protection, Children's day, Dr. Fuad (Umay).

GİRİŞ

Milletlerin tarihi geçmişlerinde anmaya ve kutlamaya değer ulusal günleri, milli bayramları ve haftaları vardır. Toplumlar kendileri için önemli bir olay ya da hatıranın taze tutulması, geçmişin güncellenmesi ve kalıcı hale getirilmesi için çeşitli temsil ve sembollerle bazı etkinlikler düzenlerler. Etkinliklerde yegane amaç hatırlatılananlar değildir, aynı zamanda yeni oluşturulmuş değerlerin topluma

Levent Şahverdi Arşivi

benimsetilmesidir[1]. Bu bağlamda Türk kurtuluş ve milli bağımsızlık mücadelesinde ve Cumhuriyet Türkiye'sinin inşasında, 23 Nisan 1920 tarihi önemli yere sahip milli etkinlikler arasındadır. Tarihsel süreç içinde İstanbul'un işgal edildiği, Yunan ordusunun Batı Anadolu'da ilerlediği ve iç isyanların sürdüğü bir ortamda çok yönlü bir varoluş mücadelesine Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla başlanılan gün, Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk çocuklarına bayram olarak hediye edilmiş, yetişen kuşaklara milli hafıza ve ulusal bağımsızlık bilinci kazandırılmak istenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarının ruhunu içinde barındıran bayram, Mustafa Kemal'in milli egemenlik ilkesini Milli Mücadele'nin ve kurulan devletin temeli olarak ortaya koyduğunun, yani Türk Milletinin kendi kaderine hakim olduğunun, kendi geleceğini tayin edeceği ilkesinin de hayata geçirilmesinin simgesidir.

23 Nisan gününün milletin hürriyet ve bağımsızlık yolundaki kararlılığının bir göstergesi olarak dünyaya ilanı düşüncesiyle bu tarihin milli bayram olması konusu Meclis'e getirilmiş, yapılan görüşmeler[2] sonucunda "23 Nisan'ın Milli Bayram Addine Kanun"[3] oylanarak kabul edilmiştir. Böylece Türk Milletinin bağımsız olarak kendi geleceğini tayininde görevler üstlenecek geleceğin nesline hediye edilen 23 Nisan, günümüze kadar tüm yurtta resmi ve özel kuruluşların, öğrenci ve halkın katıldığı törenler ve etkinliklerle kutlanmaktadır[4].

1921'de "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk Yevm-i Küşadı olan 23 Nisan Günü Milli Bayramdır" hükmüyle kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk milli bayramı, 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılmasından sonra "23 Nisan Milli Hakimiyet Bayramı" olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. Bayram, 1927 tarihinden itibaren

---

[1] Bengül Selman Bolat, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları,** (1923-1960), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2007, s.1.

[2] **TBMM Zabı Ceridesi,** X, Devre 1, İçtima,2, Ankara, 1958, s.70-74.

[3] **Düstur,** II, (3. Tertip), Kanun No.112, 23 Nisan 1337, Ankara, s.29.

[4] Hasan Albayrak, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", **Tarih ve Toplum,** VIII/43, Temmuz 1987, s.35; ATSO, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, XVIII/195, Nisan 2004, s. 30.

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin öncülüğünde kutlanmaya başlanarak 1929'da Çocuk Haftası'na dönüştürülmüştür. 27 Mayıs 1935'te kabul edilen "Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanun"[5] ile Hâkimiyeti Millîye ve Çocuk Bayramı birleştirilerek 22 Nisan öğleden sonra başlayan ve 23 Nisan gününü içine alan zaman yani bir buçuk günlük süre "Milli Hakimiyet Bayramı" adı altında kutlanmıştır[6]. 1975 yılında ise kutlamalara Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun katılmasıyla bir hafta boyunca çocuk programlarına yer verilmiş, büyük eğlenceler düzenlenmiştir. 1978 yılında Ankara'daki okul çocuklarının katılımıyla TBMM'de çocuk meclisi toplanmış, 1980'de ise Türkiye'nin her tarafından çocukların katılımıyla "Ulusal Çocuk Parlamentosu" gerçekleştirilmiştir. 1979 yılı Birleşmiş Milletlerce Dünya Çocuk Yılı olarak ilan edilince, T.R.T.'nin katılımıyla bayram, komşu ülkelerin çocuklarının törenlere davet edilmesiyle uluslar arası düzeye taşınmıştır. 1981'de Milli Güvenlik Konseyi'nin Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararı ile "23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramıdır" hükmü getirilerek, resmî bir ad ve statüye kavuşturulan bayram, sadece ilkokullarda ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kutlanmıştır. 1985'de TBMM ile T.R.T'nin işbirliğiyle 23 Nisan şenlikleri "Dünya Barışı"nı simgeler nitelik almış, böylece uzun tarihi gelişim süreciyle 23 Nisan, Türk çocuklarının dünya çocuklarına armağan ettiği bir bayram haline gelmiştir. Uluslararası boyutlu şenliklerin düzenlenmesinde Kültür Bakanlığı yeni roller üstlenmiştir[7].

CUMHURİYET'İN ÇOCUK BAYRAMLARINDA TÜRKİYE HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 23 Nisan'ı, çocuk günü ve çocuk bayramı gibi adlar altında bazı etkinliklerle kutlayan ve bu gün Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olan Türki-

---

[5] **Resmi Gazete,** "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" Kabul tarihi: 27.05.1935, Kanun no: 2739, s. 5262.

[6] Bkz. Veysi Akın, "23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi", **Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, III,** 1997, s.92.

[7] Veysi Akın, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000, s. 104.

Levent Şahverdi Arşivi

ye Himaye-i Etfal Cemiyeti, kuruluşundan beri benimsediği çocuk davasını gerçekleştirme yönünde 23 Nisan ve Çocuk günü kutlamalarında öncü bir rol üstlenmiştir. 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulan Cemiyet'in, 1921 tarihli ilk ve 1925 tarihli Nizamname-i Esasisi'nde 23 Nisan veya Çocuk Günü'ne ilişkin bir madde bulunmamakla birlikte bu günü kutladığı bilinmektedir[8].

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, 1927 tarihli nizamname-i esasisinin 61. maddesinde; "*23 Nisan, cemiyetin çocuk günüdür. Çocuğa yönelik hususların tespiti, takriri ve neşri bu gün azami derecede icra ve çocuk bayramları tertip edilmek suretiyle muhitin nazarı dikkati çocuğa tevcih edilir. 23 Nisan ve 29 Ekim günlerinde Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti menfaatine rozet tevzi olunur*"[9]. şeklinde belirtilen kutlamalar 23 Nisan tarihinde birleştirilmiş ve 23 Nisan 1927 tarihli etkinlikler oldukça kapsamlı düzenlenmiştir. Cemiyetin başkanı Dr. Fuad Bey'in de katkıları ile milli hakimiyetin temsil günü olan bayram kutlamaları[10] dünyadaki birçok ülkeye örnek olmuştur[11].

---

[8] Örneğin, 1927 tarihinden önce Cemiyetin İstanbul merkezinin 1923 yılındaki faaliyetlerini anlatan 1924 raporunda 23 Nisan'ın "Çocuk günü" olarak kabul edilmesinden dolayı Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti merkezi umumisine teşekkür edildiği ve çocuk günün faziletleriyle ilgili Dr. Safiye Ali Hanım'ın gazetelere makale verdiği görülmektedir. Bkz. *Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti İstanbul Merkezi 1340 Tarihinde İnikad eden Kongrede Kıraat ve kabul edilen 1339 Kanunisani İbtidasından 1340 Nisan Nihayetine kadar on beş aylık mahsus Umumi Rapor Bütçe ve Bilançolar ve Müfettiş Raporlarıyla Kongre Mukarrerat,* İstanbul, 1340, s.13–14. Yine 1927 tarihli Cemiyet tarafından hazırlanan salnamede Çocuk Günleri olarak 23 Nisan ve 29 Ekim tarihleri gösterilir. Bkz. **Annelere ve Çocuklara Salname,** İstanbul 1927, s. 137; Demek ki 1923 yılında 23 Nisan, çocuk günü olarak benimsenmiş ve bu gün, Meclis'in açılarak hakimiyetin kazanılması ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca 23 Nisan 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de "*Bugün yavruların rozet bayramıdır*"şeklinde bir yazı da çocuklar için düzenlenen bir bayramın ve günün varlığını göstermekte olup, yazıda halkın göğüslerine takacakları rozetler ile Himaye-i Etfal'e yardım etmesi isteği ve Türk çocuklarından küçük kardeşlerine dektek beklentisi ve bayramlarda çocuklara yapılan yardımseverlik örnekleri yer almıştır. Bkz. **Cumhuriyet,** "Himaye-i Etfal'de Bayram", 7 Mayıs 1340/1924, s. 3. no.3; Mehmet Şevki, "Kıymetli Bir Tarih...", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXI, Haziran 1928, s. 12; **Çocuk,** III, Mart 1936, s.11.

[9] **Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi,** Ankara 1927, s.24.

[10] Fuat Umay, **Seçmenlerimle Başbaşa,** Ankara 1950, s.34.

[11] 1930'lu yıllar öncesinde dünyada birçok ülkenin Türkiye gibi çocuk günü ve çocuk bayramları kutlandığı bilinmektedir. Örneğin Türkiye ile yakın zamanda 1928 yılında İsveç'te "Çocuk Haftası" kutlandığı ve kutlama programının büyük ölçüde benzerlikler içerdiği; Bkz. Fuad Refik, "İsveç'te Çocuklar Haftası", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XVIII, Mart 1928, s. 17-18; Yine aynı tarihlerde, Beynelmilel Himaye-i Etfal İttihadına Bulgaristan'ın

Levent Şahverdi Arşivi

Tüm dinamikleriyle yeniden yapılandırılan Cumhuriyet Türkiye'sinin inşasında görev alacak ve fiziksel ve ruhsal yönden çağın değerlerini kavrayacak aydın kuşakların yetiştirilmesi hayati görülmüştür. Türk Milletinin geleceğinin hazırlanmasında olduğu kadar toplumun tüm kesimlerinde Cumhuriyet, milli egemenlik ve milli bağımsızlık gibi kavramların çok yönlü olarak benimsenmesinde etkili olan çocuk bayramı aynı zamanda milli dayanışma duygusunun ve millet olma anlayışının gelişmesinde önemli bir unsurdur. Dolayısıyla Millet olma bilinci ve milli gururun canlandırıldığı çocuk bayramları, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yurtiçi ve yurtdışındaki tüm şubelerinde milli hassasiyet ve hissiyatlara uygun hazırlanmış ve tam bir bayram havasında kutlanmıştır. Kutlamaların detaylarını içeren tören ve şenlik programları,[12] yurt genelindeki kutlamaların coşkusunu yansıtan telgraflar,[13] Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin merkez ve şubelerinin hazırladıkları salnameler/yıllıklar,[14] hatta oyuncakların kullanımına dair talimatnameler[15] uygulamaların ayrıntılarına dair önemli ipuçları vermektedir. Özellikle Cemiyet'in süreli yayını olan Gürbüz Türk Çocuğu'nun 23 Nisan 1927 tarihli "Çocuk Gününe Mahsus Fevkalade Nüsha"sı ve "Çocuk Haftası I ve Çocuk Haftası II" gibi özel yayınları, etkinlikler konusundaki yoğun tarihsel kayıtlar içermektedir. Bunlar; 23 Nisan, çocuk günü, çocuk ve

---

sunduğu raporda Bulgaristan'da 8 Mayıs 1927 tarihinde "çocuk günü" ihdas edildiği ve bütün bu ülkelerde çocuğun önemini ortaya konulduğu görülmektedir. Bkz. "Dünya Himaye-i Etfal Cemiyetlerine Dair Malumat", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XV, Kanunuevvel 1927, s. 28; Çocuk bayramlarında Türkiye'deki gibi çocuklar için oyunlar hazırlanmış, hediyeler verilmiş ve çocukların eğlenmesi sağlanmıştır. Gürbüz Türk Çocuğu'nun 1927 yılındaki fevkalade nüshasında yeralan; Memlekette ilk kez kutlanan çocuk günüyle Türkiye'nin çocuk meselesine önem verdiği anlatılmış ve Amerika'daki çocuk haftasında, bütün milletin çocuklarla meşgul olduğu, okulların tatil olduğu, sinemalar, tiyatrolar, parklar, eğlence yerlerinin çocuklara üçretsiz açıldığı, okul çocuklarının şehrin bir ucundan öbür ucuna resm-i geçit yaptığı, çocukların çeşitli makamlara bir günlük oturtulduğu bilgisi verilerek bazı karşılaştırmalar yapılmıştır. Mehmet Zekeriya "Amerika'da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası" **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüsha,** Ankara, 1927, s.44-45.

[12] **Gürbüz Türk Çocuğu,** XLV, Haziran 1930, s. 2.

[13] "23 Nisan Çocuk Gününü Bütün Millet Teyid Etti", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s. 33-34.

[14] **Annelere ve Çocuklara Salname,** 1927, İstanbul, s. 137.

[15] Cemiyet çocuk haftası içinde çocukların hizmetine sunulan atlı karıncanın işletilmesine ilişkin esasları belirleyen 10 maddelik bir tamim hazırlanmıştır. SHÇEK Arşivi, 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Haftasının 1934 tarihli programı, (21.04.1934 tarihli 3 sayfa)

Levent Şahverdi Arşivi

Himaye-i Etfal, çocuk ve inkılaba dair konuları,[16] yurtta çocuk bayramı ve haftasının nasıl kutlandığına ilişkin intibaları, fotoğraflar ve telgraflarla[17] kutlama detaylarını gösteren sayısız yazınsal ve görsel örnekleri barındırmaktadır.

İlk kez yapılan ve büyük ilgi uyandıran 1927 tarihli 23 Nisan Çocuk Bayramı, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin öncülüğünde planlanmış ve Ankara merkez olmak üzere tüm illerde etkin bir katılımla gerçekleştirilmiştir. 23 Nisan Çocuk Bayramı için Ankara'da düzenlenen ve sonraki kutlamaların ilk örneğini teşkil eden programın detaylarını Cemiyet'in seçtiği dört kişilik bir heyet[18] belirlemiştir. Bayramın nasıl kutlanacağına dair hazırlanan programda; sabahtan okul öğrencilerinin bayrama katılmak üzere tören alanında toplanılacağı, çocuklar için bayraklarla süslenen otomobiller hazırlanarak ve bando ile milli marşlar çalınarak onlara şehir turu yaptırılacağı, Çocuk Sarayı'na gidilerek orada çocuklara şeker, pasta ve oyuncaklar sunulacağına ilişkin birçok ayrıntı sıralanmıştır[19]. Çocuklar için sınırsız eğlence, büyükler için bilgilenme fırsatı sunulan etkinlikler kapsamında; sergi, konferans ve müsamereler düzenlenmiş, halkın eğlenmesine yönelik senfoni orkestrası konserleri, yarışmalar, piyesler, fener alayları, balolar ve çeşitli gösteriler sunularak gündüz ve gece bayram coşkusu devam ettirilmiştir[20].

Ankara'daki programa benzer programlar Cemiyet'in diğer şubelerinde de gerçekleştirilmiştir. Örneğin Bursa'da Himaye-i Etfal Cemiyeti şubesince düzenlenen etkinlikler sırasında çocuklar önce vilayeti, sonra da Türk Ocağı'nı, Halk Fırkası ve Muallimler Birliği'ni ziyaret etmişler ve program çocuk yarışmaları, çocuklar için düzenlenen eğlence, gezi, ücretsiz sinema gösterimi ve otomobil turları ile sürdürülmüştür.[21] Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bütün mer-

---

[16] "23 Nisan Türklerin Kurtuluş Günü ve Çocuk Bayramıdır", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.2.

[17] "23 Nisan Çocuk Gününü Bütün Millet Tesit Etti", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s. 35-37.

[18] **Heyet-i İdare Karar Defteri,** (31 Mart 1929)

[19] **Heyet-i İdare Karar Defteri,** (12 Mart 1928)

[20] "Ankara'da Çocuk Bayramı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s. 3.

Levent Şahverdi Arşivi

kez ve şubelerince düzenlenen etkinliklerini Türk Ocağı gibi cemiyetler de desteklemiş[22] ve kutlamalara ilişkin detaylar basında yer almış,[23] hatta Cemiyet'in şubeleri hazırladıkları özel kitapçıklar ile programlarının ayrıntılarını okuyucuya ulaştırmışlardır.[24]

İLK ÇOCUK HATFASI KUTLAMA ETKİNLİKERİ

Çocuk Haftası'nın Amacı

1927 tarihinden itibaren Türkiye Himaye-i Eftal Cemiyeti'nin öncülüğünde oldukça etkin kutlanan bayram, 1929'da kapsamı genişletilerek 23-29 Nisan tarihlerini içine alan Çocuk Haftası'na dönüştürülmüştür[25]. Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Fuad Bey, bu günün haftaya dönüştürülmesinin amacını; "*Milletin dayanağı vatan yavrularının sağlık ve hayatlarını ve memlekete faydalı birer insan olabilmelerini temin maksadıyla Milli Mücadele'nin en hareketli zamanlarında Ankara'da kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti büyük ve kutsi bir emelde muvaffak olabilmek için gayret sarf etmektedir. Bütün çalışmasını ulu himayeci Gazi Hazretleri'nden, muhterem hükümetten ve şefkatli halkımızdan gördüğü maddi ve manevi yardımlarına dayandırmakta olan Cemiyet, çalışmasında muvaffak olabilmek için halkımızın çocukla alakasını arttırmak amacıyla 23 Nisan Çocuk Bayramı'nı ihdas etmiş ve üç dört seneden beri vatanın her tarafından pek güzel suretle kutlanan Çocuk Bayramı'ndan cesaret alarak bu bayramı "Çocuk Haftası"namıyla yedi güne yaymıştır*"[26] şeklinde belirtmiştir.

---

[21] "Bursa Programı", Gürbüz Türk Çocuğu, IX, Haziran 1927, s.5-7. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu çoşkusu yaşayanların anılarından İstanbul'da vapur, tramvay ve otobüslerin hepsinin çocuklara bedava olduğu, hatta zengin vatandaşların arabalarını 23 Nisan günü Çocuk Esirgeme'nin hizmetine verdiği, insanların çoşku içinde stadyumlarda çocukların gösterilerini izledikleri, kumbara, rozet ve sepetler aracılığı ile Çocuk Esirgeme Kurumu'na yardım topladıkları ve ençok yardım toplayan çifte ödül verildiğini, çocuk balolarına çocukların bedava katıldığı anlatılmaktadır. Bkz. İffet Aslan, **23 Nisan Çocuk Bayramına Çağrı,** s.5. www.iffetaslan.gen.tr/dosyalar/24_3_1.pdf (Erişim Tarihi:15.05.2010)

[22] "Çocuk Haftasında İstanbul Ocağı", **Çocuk Haftası,** II, s.131-144.

[23] **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXI, Haziran 1928, s. 30-31; **Gürbüz Türk Çocuğu,** XX, Nisan 1928, s. 20-21; "23 Nisan Her Tarafta Kutlanan İlk Çocuk Bayramı Olmuştur", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXI, Haziran 1928, s. 20. (fotograflar, 20-30)

[24] **Tokat, 23 Nisan,** Tokat 1940. s. 3.

[25] Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi,** 1918-1938, Ankara 1988, s. 489; **Çocuk Haftası,** II, (23 Nisan özel sayısı), İstanbul 1929 (s. 349-360); **Gürbüz Türk Çocuğu,** XLIV, Mayıs 1930, s. 4.

[26] Sönmez, **Atatürk'te Çocuk Sevgisi,** s. 39

Levent Şahverdi Arşivi

Bir hafta süresince, resmi törenlerin yanında çocukların bayram neşe ve heyecanını yaşamaları sağlanmış ve çocuk ile ilgili birçok nokta kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Bayram ve hafta süresince Cemiyet, merkezi Ankara ve tüm şubelerinde törenler, toplantılar, yayınlar, müsamereler, eğlenceler, balolar ve yarışmalar düzenlemiştir.

İlk Çocuk Haftası'nın Açılışı ve Tören Programı

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından hazırlanan çocuk bayramı ve haftası programında; Çocuk Sarayı önünde 23 Nisan sabahı başlayan Programın ilk gününde, Ankara'nın tören için hazırlanan caddelerinde önde mızıka arkasında izciler, çocuklar ve mektepliler Cumhurbaşkanı'nı, Meclis Başkanı ve Başbakan'ı ziyaret etmiş, bir yetim çocuğun Belediye Başkanı'na hitaben yaptığı konuşmaya karşılık olarak "Şehrin çocuk babası" sıfatıyla belediye başkanı bir konuşma yapmış, aynı zamanda bir yetim çocuğun, Çocuk Sarayı'nda merkezi umumi reisine hitaben konuşmasına reis tarafından karşılık verilmiştir. Cemiyetin himayesinde olan yetim çocukların ön planda bulundurulduğu etkinlikler, çocuk marşı başta olmak üzere çeşitli marşların okunması, fotoğrafların çekilmesi ve çocuklara çeşitli hediyelerin verilmesi ile başlamıştır[27].

Açılışı çocuklar tarafından yapılan haftanın tüm etkinlikleri çocuklar tarafından sürdürülmüştür. Çocuk Haftası'nın açılışını yapan çocuklardan kurulu bir komite bütün organizasyonları idare etmiştir. Her il ve ilçede oluşturulan çocuk heyetleri ve onların seçilmiş başkanlarının önderliğinde gerçekleştirilen etkinliklerde çocuklar, meydanlarda halka hitaben konuşmalar yaparak, devlet büyüklerinin yerine temsilen oturarak, cemiyet merkezine kutlama telgrafları göndererek gelecekte üstlenecekleri görevler için hazırlık uygulamaları yapmışlardır.

Kutlamalar sırasında önemli sorumluluklar üstlenen çocuklar, bütün Türk çocukları adına hazırladıkları isteklerini basına ve Büyük Millet Meclisi'ne göndererek devletin zirvesine ulaştırabilmişlerdir. Çocukların tören sırasında ellerindeki "isteriz" levhalarıyla halkın da dikkatini çeken bu istekleri arasında;

---

[27] **SHÇEK Arşivi,** Çocuk Haftası, Ankara'da yapılacak Program, Ankara 1931.

Levent Şahverdi Arşivi

1. Her çocuğa müsavi gıda, sıhhat ve hayat isteriz.

2. Çocukların dilenmesini men eden kanunlarınızı şiddetle tatbik etmenizi isteriz.

3. Çocukların evlerde, mekteplerde, sokaklarda, her yerde dövenlere karşı adil davranmanızı, çocuklara zulmü men edecek ve cezalandıracak bir kanun çıkarılmasını isteriz.

4. Çocukların hamallığını, yük taşımasına mani olmanızı isteriz.

5. Çocukların ağır işlerde çalıştırılmamasını isteriz.

6. Çocuk sinemaları isteriz.

7. Fakir, zengin çocuklar için izci teşkilatı isteriz

8. Her çocuğa mektep isteriz

9. Çocuk bahçesi isteriz.

10. Sokaklarda yatan çocuklara çatı isteriz.

11. Fakir çocukları himaye için Himaye-i Etfal'in her tarafa yayılmasını ve kuvvetlenmesini isteriz[28] dilekleri bulunmaktaydı.

Kutlamalar sırasında çocuklara kendilerini ifade etme fırsatı verilmesinin yanında önemli sorumluluklar yüklenmesi ve çocukların da bu işleri başarıyla sonuçlandırmaları önemlidir. Öyleki çocukların kendilerine verilen görevi layıkıyla yerine getirmelerinden duyulan gurur, devlet yöneticilerinin cemiyete gönderdikleri kutlama telgraflarında[29] ve Cemiyet'in dergilerinde yer almıştır[30].

---

[28] Çocuk Haftası, II, s. 132-144; Çocuk Haftası'nın bitiminde yaklaşık 4000 çocuğun ihityaçlarını ve dileklerini dile getiren ve Çocuk komitesinin umum katibi Sevim Burhanettin imzasıyla Millet Meclisi'ne gönderilen yazıda istekler on bir başlık altında toplanmıştır.

[29] **Çocuk Haftası,** II, s. 98-128. Çocuk Haftasıyla ilgili olarak bazı illerin valilerince Cemiyete kutlama mesajları gönderilmiştir. Telgraf gönderen iller arasında; İzmir, Edirne, Aksaray, Amasya, Sinop, Antalya, Muğla, Kayseri, Van, Kocaeli, Niğde, Mersin, Erzincan, Yozgat, Malatya, Bursa, Manisa, Mardin, Denizli, Siirt, İçel, Bolu, Burdur, Kırklareli, Gaziantep, Sivas, Kırşehir, Muş, Afyon sayılabilir. **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.19-21.

[30] Fevkalade nüshada yeralan; Himaye-i Etfal Cemiyeti reisi Dr. Fuat bey tarfından söylenen açılış nutku, 5-6; Maarif vekili Dr. Reşit Galip bey tarafından söylenen nutuk, 7-9; Lise öğrencisi Melih efendinin nutku. 10-11; Ankara ticaret mektebinden iki öğrencinin nutukları 12; Hafta içinde Himaye-i Etfal Cemiyeti umumi merkezine gelen telgraflar 49-67; Büyüklerimizin tebrik ve teşekkürleri, 68-72; "Hafta İçinde Himaye-i Etfal Cemiyeti Umu-

Levent Şahverdi Arşivi

Çocuk Haftası'nda Çocuklar İçin Düzenlenen Etkinlikler

Çocuk Haftası'nda Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin merkez ve şubelerinde uygulanan çocukların temsili görevler almaları,[31] yöneticileri ziyaret etmelerinin yanında onlar için parasız sinemalar, eğlenceler, yarışmalar ve müsamereler düzenlenmesi, Gazi Orman Çiftliği'nde ziyafetler verilmesi, bütün nakliye araçları, tramvaylar ve vapurlarda çocukların ücretsiz taşınması gelenek haline getirilmiştir. Gelenek haline getirilen başka uygulamalar arasında; tüm yurtta Çocuk Haftası boyunca çocuk meselesini anlatan piyes, temsil ve gösteriler hazırlanarak Cemiyet'in şubelerinde, halk evlerinde ve meydanlarda gösterilmesi, aileler için konferanslar verilmesi, çocuk sergisi[32] açılarak çocuklara ait eşyaların vitrinlerde teşhir edilmesi, Cemiyet'in kendi himayesindeki çocuklarla fener alaylarına katılması, Darülaceze'deki çocukların ziyaret edilmesi, "Gürbüz Çocuk Müsabakası" başta olmak üzere çeşitli yarışmaların düzenlenmesi,[33] halk eğlenceleri,[34] katılımcılara rozetler takılması,[35] okullara ve muhtarlar aracılığı ile evlere zarf gönderilerek halkın gönüllü maddi yardımlarının sağlanması ve halkın dikkatinin çocuğa çekilmesinin başarılması sayılabilir.

Çocuk Baloları

Çocuk Haftası kutlamalarında önemli bir yer tutan Çocuk Balosu'na devlet protokolünün yanı sıra halk ve çocuklar da katılmıştır[36].

---

mi Merkezine Gelen Telgraflar" Gürbüz Türk Çocuğu, LXXVII-LXXVIII (23 Nisan özel sayısı), Mayıs 1931, s. 49-67. Örnek bir telgraf: "Büyük inkılabımızın bize bağışladığı 23 Nisan gününü kutlarken yetim arkadaşlarımızı bağrına basan siz büyüklerimizi saygı ile anmayı borç bildik. Hürmetlerimizin kabulünü istirham eder ellerinizi öperiz. Silvan Çocukları namına Yetim Yuvasından Oğuzhan."

[31] **Çocuk Haftası,** II, s.132. 23 Nisan kutlamalarında; çocukları geleceğe hazırlamak amacıyla, devlet makamları temsilî olarak çocuklara bırakılmıştır. Bu konudaki ilk uygulama Mustafa Kemal tarafından yapılmış ve günümüzde de sürdürülen bir gelenek halini almıştır.

[32] **Çocuk Haftası,** II, s. 144.

[33] "Himaye-i Etfal", **Halk,** 22 Nisan 1929, I/11.s. 3-4; SHÇEK Arşivi, Çocuk Haftası, Ankara'da yapılacak Program, Ankara 1931.

[34] **Heyet-i İdare Karar Defteri,** (3 Nisan 1932), Numara.5.

[35] **ATSO,** Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, XVIII/195, Nisan 2004, s. 31.

[36] Cemiyete yardım sağlamak amacıyla düzenlenen çocuk baloları 1923'den itibaren coşkulu bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bkz. Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti İstanbul

Levent Şahverdi Arşivi

Geleneksel hale getirilen bu balolarda, çocuklara oyuncaklar ve yiyecekler sunulmuş, çocukların yer aldığı programlarda milli marşlar ve şiirler söylenmiş, köy dansı, Çin dansı, Zeybek dansı, bebek oyunu gibi çeşitli danslar yapılmış ve piyesler oynanmıştır[37]. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin şubelerince yurt dışında da balolar düzenlenmiştir[38]. Baloların birçoğuna Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk[39], Başvekil İsmet Paşa ve Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, bütün vekiller ve mebuslar eşleri ve çocuklarıyda[40] katılırken, Himaye-i Etfal de bakımı altında olan çocuklarla eşlik etmişlerdir[41]. Balolarda, Cemiyet bünyesindeki kimsesiz çocuklara gösterilen milli şefkat, devletin çocuğa yüklediği anlam ve ona verdiği önemin açık bir uygulamasıdır.

Çocuk Haftası'nda Kamoyunun Dikkatinin Çekilmesi

Cemiyetçe, umuma açık olan yerlerde Çocuk Haftası'nın önemi, çocuğun değeri, cemiyetin çalışmaları sözlü ve yazılı olarak anlatılmış, toplu yerlere asılan afişlerle çok yönlü tanıtım ve propaganda yapılmıştır[42]. Bu yönüyle bir bilinçlendirme faaliyeti olarak da de-

---

Merkezi 1340 Tarihinde İnikad eden Kongrede Kıraat ve kabul edilen 1339 Kanunisani İbtidasından 1340 Nisan Nihayetine kadar on beş aylık mahsus Umumi Rapor Bütçe ve Bilançolar ve Müfettiş Raporlarıyla Kongre Mukarreratı, İstanbul, 1340, s.12. Sonraki yıllarda geleneksel hale getirilen baloların hazırlıklarına aylar öncesinden başlanmış ve cemiyetin tüm şubelerince de kutlanmıştır. BKz. Heyet-i İdare Karar Defteri, (19 ocak 1931), Numara.1; **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s. 23; **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXIV, Eylül 1928, s.26.; **Gürbüz Türk Çocuğu,** XVIII, Mart 1928, s.29-30.; **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXIX, Şubat 1929, s. 25. "Cemiyetimizin Muhtelif Mahallerdeki Faaliyetleri", Gürbüz Türk Çocuğu, XVII, Şubat 1928, s.17.; ATSO, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, XVI-II/195, Nisan 2004, s. 31.

[37] "Çocuk Balosu", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.4.

[38] "Tireste'de Himaye-i Etfal Balosu", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VII, Nisan 1927, s. 41; Çocuk Haftası, II, İstanbul 1930, s. 64.

[39] Mustafa Kemal Paşa'nın katıldığı Himaye-i Etfal Baloları; 26 Temmuz 1928, 23 Nisan 1929 tarihli Ankara Palas'daki Çocuk Balosu, 7 Nisan 1932 tarihli Ankara Halkevi'nde tertiplenen Himaye-i Etfal Balosu, 6 Aralık 1934 yılındaki Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Ankara Palas'daki kostümlü balosudur. **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXXII, Mayıs 1929, s. 17.; **Çocuk Haftası,** II, İstanbul, 1930, s.7; BANOĞLU, Niyazı Ahmet, Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı, I, 1973. s. 207. **Atatürk'ün Nöbet Defteri,** (Toplayan: Özel Şahingiray), 1955, s. 51, 334.

[40] Cemil Sönmez, **Atatürk'te Çocuk Sevgisi,** Ankara 2004, s. 42.

[41] "Himaye-i Etfal" **Halk,** I/11, 22 Nisan 1929, s. 3-4.

[42] SHÇEK Arşivi, Çocuk Haftası, Ankara'da yapılacak Program, Ankara 1931.

Levent Şahverdi Arşivi

ğerlendirilebilecek Çocuk Haftası içerisinde çocuk davası bütün boyutlarıyla ele alınarak[43], Cenevre Beyannamesi, anne eğitimi, yeni yetişen neslin özellikleri[44], nüfusun arttırılması, bebek ve çocuk ölümlerinin önlenmesi[45], gürbüz çocuk yetiştirmenin önemi,[46] çocuk terbiyesi ve sağlığı[47] konuları ele alınmış, fotograflarla çocuk konusuna ilgi çekilmiştir[48].

Himaye-i Etfal Cemiyeti, fakir ve kimsesiz çocukların öksüzlüğünü unutturmak fırsatını bularak, çocuğun bir milletin ortak değeri olduğu, ondan sadece anne ve babasının değil aynı zamanda toplumun tümünün çeşitli sorumluluklar üstlenmesi gerektiği[49] mesajını toplu-

---

[43] Sabiha Zekeriya, "Çocuk Haftasının Gayesi Nedir?", Çocuk Haftası, II, s.265. Çocuk Esirgeme Kurumu XXV yılda Neler Yaptı, **Çocuk Davamız,** İzmir 1946, s.12; Ahmed Ağaoğlu, "Çocuk Günü", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.11; "*Himaye-i Etfal Cemiyeti Türkiye'de ilk cemiyettir ki Türk muhitinde... yalnız şehitlerimizden bize aziz yadigar olarak kalan yetimleri, bikes ve himayesiz kalmış olan vatan yavrularını himaye etmekle kalmıyor aynı zamanda da ailelere çocuk bakımı hususunda bir numune oluyor... yükselen çocuk cıvıltıları sağlam bir istikbalin işaretleridir.*" sözleriyle Cemiyete destek daveti yapılmıştır.

[44] Falih Rıfkı, "923 Çocuğu", **Çocuk Haftası,** II, (23 Nisan Özel Sayısı) İstanbul 1930, s.14; Kazım Nami, "Yarının Neslini Gürbüz Görmek" **Çocuk Haftası,** II, s.85-87.

[45] "Çocuk Bakımı" **Çocuk Haftası,** II, İstanbul 1930, s.72-98.

[46] Sabiha Zekeriya, "Cemiyetin Müşterek Eli ve Çocuk", **Çocuk Haftası,** II, s. 88-93. **Sizin İçin Sigara Yapan Çocuklar,** s.303; **Hapishanede Çocuk,** s.304-305; **Sokaktaki Çocuklar,** s. 306-307; **Ben Babam İçin Çalışan Üç Yaşında Bir Artistim,** s.308-309; Dr. Reşit Galip, "Çocukları Koruyalım", **Çocuk Haftası,** II, s. 268; Vasfi Raşit, "Çocuk ve Devlet", **Çocuk Haftası,** II, s. 279-280.

[47] "Çocuğumu Nasıl Büyüttüm?" **Çocuk Haftası,** II, s. 296-300; Selim Sırrı, "Evlatlarımı Nasıl Büyüttüm? Bir Mürebbinin Tecrübesi" **Çocuk Haftası,** II, s. 301-302; Nurettin Ibrahim, "Çocuklarda Sanat Zevki", **Çocuk Haftası,** II, s. 317-319.

[48]Halil Nimetullah, "Çocuk Haftası Eseri Hakkında", **Çocuk Haftası,** II, (23 Nisan Özel Sayısı) İstanbul 1930, s.57; Çocuk Haftası eserinde; çocuk haftasının Türkiye'nin her yerinde nasıl kutlandığına dair geniş açıklamanın yer aldığı yazılar; illerde yapılan resmi törenler, çocuklar ve halk için düzenlenen eğlenceler, şehir meydanları ve vitrinlerin bayraklarla donatılması, tombala veya eşya piyangoları çekilişleri, halkın katıldığı otomobil alaylarıyla çocuklara şehir turu ve kayık yarışları yaptırılması, istiyoruz levhalarıyla çocukların yürüyüşü, gece fener alayları, halka ve çocuklara bedava sinema gösterimi, müsamere düzenlenmesi; halka çocuk bakımı, çocuk sağlığı ve terbiyesine ilişkin konferanslar ve nutuklar verilmesi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin rozetlerinin dağıtılması, oyun bahçelerinde oyun yarışmaları düzenlenmesi, gürbüz çocuk yarışması ve çocuk balosu düzenlenmesi, fakir ve kimsesiz çocuklara elbise, ayakkabı gibi yardımlar yapılarak, çocuklara oyuncak, şeker ve biskivü verilmesi gibi etkinlikler anlatılmış, çocuk haftası süresince Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yanı sıra mülki ve askeri idarenin desteği ve çocuk haftası etkinliklerine Türk Ocakları, Tayyare Cemiyeti gibi cemiyetlerin katılımı anlatılmıştır.

[49] **Çocuk Haftası,** II, s. 106. Gürbüz Türk Çocuğu, XLIV, Mayıs 1930; **Gürbüz Türk Çocuğu,** CI, Mayıs 1935; "23 Nisan", **Gürbüz Türk Çocuğu,** LXXIX, Mayıs 1933,s.1-3.

Levent Şahverdi Arşivi

ma vererek, bayram ve hafta süresince milli bilinç ve toplumsal dayanışmayı arttırmış; yetim çocukların şehitlerden yadigar kaldığını ve tüm milletin onlara sahip çıkmasını,[50] "*İstikbali onlara bırakacağımız*" gerçeğini vurgulamayı başarmıştır.

Etkinlikler süresince Cemiyet, 23 Nisan tarihinin önemini anlatmanın[51] yanında kendini halka tanıtma[52] ve yetim çocuklara gelir

---

[50] Örneğin; "*unutmayınız ki babaları sizi kurtarmak için mazide meydana atıldılar... öldüler ve kurtardılar. Kendileri de evladımızı kurtarmak için müstakbelde iktiza ederse tıpkı babaları gibi ateşe atılacaklar ve belki yine onlar gibi ölecekler*" diyerek vatan savunması için savaşan şehitlerin yadigarı oldukları anlatılmıştır. Bkz. Süleyman Nazif, " Çocuk Günü Bu Sene Büyük Bir Bayram Şeklini Aldı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.23; bunun yanında "*23 Nisan'ın manasını seven her Türk nazarında adsız şehitlerin kendi canlarıyla vatana hizmet ettikten sonra vatanın ileriki ihtiyaçları için bıraktıkları çocuklarına...*" Ruşen Eşref, "23 Nisan ve Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.28, diyerek tarihi bir görevi tüm yurttaşlara hatırlatmıştır. Veled Çelebi, "Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.36; Yusuf Akçuraoğlu, "Milli Şuur ve lnsani Vicdan, Himaye-i Etfale Yardımı Emreder", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.12-14.

[51] Ahmed Rasim, "23 Nisan", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.10. *İstikbaline sahip olmak isteyen ve bu yolda her türlü fedakarlığı göze alan... Milletin istikbalini kurduğu gün 23 Nisandır*."; Ahmed Ağaoğlu, "Çocuk Günü", IX, Haziran 1927, s.11; Ağaoğlu*; "bu aziz günde memleketin muhtelif yerlerinde hürriyet ve Cumhuriyetin temini için canlarını feda etmiş olan şehitlerin yetimleri ve bikes kalmış olan vatan yavruları ile diğer çocuklarımız birleşerek hürriyet şarkısını terennüm, büyük gaziyi hürmetle ve muhabbetle..."* demektedir.; Veled Çelebi, "Himâye-i Etfâl", **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927, s.36-39 ve "*Gazinin eliyle açılan bu kapı, o kapıdan girenlerin dalgalı bir umman üstünde aradıkları uzun ufuklar, bu ufukların maverasında sezdikleri altın ışıklar, mefkûre ışıkları... Yeni başlangıcımızın ilk günü yedinci defa gözümde canlanıyor… Millet evinin açıldığı... bütün milletin kendi kulağına ilk kurtuluş nidalarının geldiği bir günü şenlikle yad ederken Himâye-i Etfâl onu en yüksek millî servet olan çocuklarını da düşünmeğe davet ediyor...23 Nisan'ın ebedîleşmesini dilersek onun manasını senden sonrakilere de naklet. Öyle yap ki her yıl daha çoğalmış Türkler o manzaradan ibret alsınlar... Nesillerimiz ta haşire kadar bu tecella etrafında zinde toplansınlar. Filhakika 23 Nisan'ın manasını seven her Türk nazarında adsız şehitlerin kendi canlarıyla vatana hizmet ettikten sonra vatanın ileriki ihtiyaçları, hizmetleri için de mübarek vücutlarına halef diye bıraktıkları çocuklara perestij etmek kabil değildir. Türkleri bir iki asır afyonlu bir uyku içinde –bin tehlike ve terakkinin ortasında- uyuşuk bırakan eski idarelerden sonra nasıl yapayalnız ve çok geri kaldığımızı acı muştalar duyarak, anladık... Neslimizi muhafaza için Türk vatanında çalışma... ve bu nüfusu hal etmeğe mecburuz... Zira vatan toprakları vatan suları ve havaları engindir. Bu engin tenhadır, onu gidermek lazım.*

Vatanın kendini koruması için demire, topa, tüfeğe, gemiye, teyyareye ihtiyacı var. Fakat bunlardan evvel bunları kullanacak, bunları ona temin edecek ellere ihtiyacı var. İşte Himâye-i Etfâl'in en güzel ve yüksek gayesi bu memlekete insan malzemesini kusursuz ve sefaletsiz temin etmektir. Bu gayenin manasını ne kadar yakından anlarsak cemiyeti kendi yardımımızla o derece takviye etmiş oluruz. Takviyenin en ilk ve zaruri vasıtası da Himâye-i

Levent Şahverdi Arşivi

sağlama[53] imkanı da bulunmuştur. Böylece Cemiyet düzenlediği birçok etkinlikle hem eğitim ve bilgilendirme hizmeti vermiş hem de cemiyete kazanç elde etmiştir.

Kutlamalar esnasında başarılan konulardan biri de çocuk meselesinin uzun bir zamanda kamuoyunun gündeminde tutularak[54] çocuk davasının başlıca memleket meselesi yapılmasıdır[55]. Bu kap-

---

Etfâl'i milletin teberru'larından, o ezelî iyilik ve şefkat menbaından gelme sermaye ve servetle canlı tutmaktır. 23 Nisan gibi büyük günlerde... bu bahar günü Himâye-i Etfâl'in çiçekleri milletin göğsünü ve milletin hediyesi Himâye-i Etfâl'in kutularını doldursun." Ruşen Eşref, "23 Nisan ve Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927, s.27-28.

[52] "Çocuk Günü Bu Sene", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s. 22. Dönemi yaşayan canlı bir tanık çocuk haftasındaki kutlamaları şu şekilde anlatıyor: "*İlk kuşak Cumhuriyet çocukları, bizler, bu kutlamaların coşkusu içinde büyüdük. Omuzlarımızda, okullarımızın sağladığı Çocuk Esirgeme Kurumu kumbaraları ile bir kız bir erkek, ikişer ikişer yollara çıktığımızda, ellerimizdeki rozetleri yakalarına takmak için yaklaştığımız yetişkinler önümüzde adeta kuyruk oluşturur, umut ve iftihar dolu bakışları ile bizleri sanki okşarlardı. Törenlere hakim olan sevgi idi, gurur idi. Şaşaa değildi. Çocuk Esirgeme Kurumu, bu tören için sahiplerinin sunduğu her türlü araca doldurduğu çocukları, kentlerin sokaklarında gezdirirken, yol boylarına dizilen halkın gözlerindeki sevgiyi, gururu, ancak şimdi yorumlayabiliyorum."*

[53] Dr. Fuad, Bolu Milletvekilliği sırasında Meclisin açılış gününde, kartpostal ve zarflardan cemiyet yararına belirli bir ücret alınmasını teklif olarak sunmuş ve bu teklif Meclis onayıyla uygulanmaya başlamıştır. 23 Nisan 1923 yılına ait Himâye-i Etfâl Cemiyeti yardım pulları; 23 Nisan 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin "Bu gün yavruların rozet bayramıdır" başlığı ve 23 Nisan 1926 tarihli "Bu gün Türklerin çocuk günüdür" manşeti bu uygulamayı belgelemektedir; Örneğin bir yardım çağrısı; *"Bize yeni bir vatan ve yeni bir tarih yaratıp bırakan mübarek şehitlerle fedakâr gazilerin yavruları, fakir ve ıstırabın evlâtları ve nihayet alelıtlak bütün muhtaç himâye-i vatan çocukları namına milletin şefkatli ve âlicenâb hissiyâtına müracaat ediyoruz. Kadın, erkek, genç, ihtiyar, hatta vakti ve hâli müsait çocuklardan mini mini vatandaşlar için yardım bekliyoruz. Her sayfası başka bir şan ve muvaffakiyetle temevvüç eden milletimizin, yarın azamî derecede muavenet göstermekle beraber, çocuk gününün lâyığı veçhiyle neşeli ve parlak geçirilmesi için aynı derecede alâka ve müzaheret göstereceğinden emin olan Himâye-i Etfal Cemiyeti, şimdiden arz-ı şükrân eder."* diyerek halka duyurulmuştur. bkz. Vesyi Akın, **Bir Devrin Cemiyet Adamı, Doktor Fuad Umay,** Ankara 2000, s.104-105 ve Makbule Sarıkaya, "Bağışın Kurumsal Bir Örneği, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", Kültür Tarihimizde Çeyiz, İstanbul, 2007, s.116-129; başka bir örnek; "*Ey Türk, sevap kazanmak için susuz çölleri aşmaya ihtiyaç yok. Milli istiklalinin kurulduğu bu gün bin kere mübarek günde kendi hayatını senin hayatın uğrunda feda eden şehidin çocuğunu düşünmek en aziz bir borçtur. Bu borcu ödemek için Himaye-i Etfale yardım et. İşte hacc-ı yegane insani ve vicdani hac!*" bkz. Kazım Vehbi, "Himaye-i Etfal'e Dair", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.40.

[54] M. Zekeriya, "Amerika'da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.44-45.

[55] **Çocuk Haftası** II, s. 57.

Levent Şahverdi Arşivi

samda çocuğun değerini ele alan yazılar yayınlanmış, çocuk bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin sohbetler sunulmuş,[56] çocuğa ilişkin birçok hususta konferanslar ve gösteriler, yarışmalar,[57] sergiler[58] düzenlenmiş, bazı etkinlikler filme çekilmiş[59] yani yazılı, sözlü ve görsel tüm kaynaklar kullanılmıştır. Çocuk bayramları ve çocuk haftalarında yapılan tüm etkinliklerde sadece Cemiyet'in yayın organları kullanılmamış aynı zamanda milli ve yerel basından[60] ülkenin şair, doktor, devlet adamı, cemiyet üyesi, okul öğrencileri ve fikir adamlarından da önemli katkılar[61] sağlanmış, *Ankara Çocuğu* gibi özel gazeteler,[62] çocuklara özel şiirler[63] yayınlanmıştır. Çocuk Haf-

---

[56] SHÇEK Arşivi, **Çocuk Haftası,** Ankara'da yapılacak Program, Ankara, 1931.

[57] **Çocuk Haftası,** II, s. 145-147.

[58] Avrupa'da yapılan çocuk sergilerinde; metruk çocuklar evine bırakılan çocuklar sergilenmekte ve onların çocukları olmayan aileler tarafından evlat edinilmesi sağlanmaktadır. Bkz. Selim Sırrı, "Bakımsız Çocuklar", **Gürbüz Türk Çocuğu,** I, Teşrinievvel, 1926, s.11.

[59] **B.C.A.** Fon kodu: 490. 0.0. Kutu: 15. Doya No: 79 Evrak No:9, (Tarih: 14.Nisan.1935)

[60] Resimli Ay, XII, Şubat 1930, s. 35.; Resimli Ay, Mayıs 1929, s 14- 15 ; Selim Sırrı, "Sahipli ve sahipsiz Çocuklar", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VII, Nisan 1927, s.35.

[61] Yerel Basının nisan ve mayıs aylarına ait çeşitli tarihlerdeki sayılarında çocuk bayramı ve çocuk haftasına ilişkin başlıklar; **Cumhuriyet**, Mümtaz Faik'in; Çocuk Hapishaneleri, Bir Simitçi Çocuğun Macerası, Sessizce Çalışan ve Muvaffak olan Kıymetli Bir Müessese, Üvey Anne Hastalık, Metruk Çocuklar; **Milliyet,** Abdülhak Hamit, Nisanın 23. Gününü Tesit; Etem İzzet, Türk Çocuğuna; Mekki Sait, Aç Çocuklar; Elif Naci, Sanat Alemi-de Çocuk, Mahmut, Olum Sözüm Yardım İstiyoruz, A. Hidayet, Eski Çocuk Yeni Çocuk, Efyaş Suat, Kadın Gözüyle Çocuk Hilal-i Ahmeri; **Yeni Asır**; Rebia Arif Yavruların Sevinci, 23 Nisan; **Türk Sözü**, Ferit Celal, Yazık Onlara, **Türkdili**, Keman Emin, Çocuk Haftası İntibaları, **Babalık**, M. Hamit, Çocuk Bayramı, **Kırşehir,** Cevat Hakkı, Çocuk Vatandır, **Kastamonu**, Çocuk ve Hayat, **Kayseri,** Seyfi Ekrem, Doğum, **Resimli Gazete**, Çocuk Meselesi, **Hakimiyet-i Milliye**, Çocuk, Çocuk Siyaseti, **Resimli Ay**: Çocuk Özel Sayısı konunun yerel basındaki yerini göstermektedir.

[62] Heyet-i İdare Karar Defteri, (16 Şubat 1932), Numara.2; **Heyet-i İdare Karar Defteri,** (3 Mart 1932), Numara.3.

[63] Özel sayıda yer alan birçok şiirden birkaç örnek; Çocuk Haftası, II, s. 221.

SİZİNDİR

Sizindir, sizindir 23 Nisan,
Kaçsın gönlünüzden hüzün yavrular!
Şakrak şarkılarla çınlasın cihan,
Sizindir bu çoşkun düğün yavrular!

Taze vücudunuz ne kadar gürbüz;
Baharla beraber gülsün yüzünüz.
Sarsın içinizi bu güzel gündüz,
Sizindir, sizindir bu gün yavrular!...

Hoplayın sıçrayın bugün durmadan,
Gülen yüzünüze şen olsun bakan
Ananız, babanız şu zümrüt vatan;
Oynayın, sevinin, gülün yavrular!... (Ömer Bedrettin)

Levent Şahverdi Arşivi

tası etkinlikleri devam eden yıllarda daha da geliştirilerek sürdürülmüştür[64].

SONUÇ

Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş tarihinin ilk ve önemli milli bayramlarından biri olan ve ilk yıllardan itibaren tarihsel ruhuna yakışır çoşku ve etkinliklerle kutlanan 23 Nisan Çocuk Bayramı, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin gayretiyle süre ve kapsamı genişletilerek çocuk haftasına dönüştürülmüştür. Ulusal ve uluslararası düzeyde Atatürk Türkiye'sinin dinamikliğine uygun şekilde gerçekleştirilen ve 23 Nisan'da başlayan çocuk haftası etkinlikleri, başta Ankara olmak üzere tüm yurtta ve yurt dışında gerçekleştirilmiş ve yetim çocukları ön plana alan programlar hazırlanmıştır.

Etkinlikler sırasında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne ait bina ve alanların dışında, her şehir tüm olanaklarını çocukların hizmetine sunmuş[65], verilen imkanlar sayesinde törenlerde konuşan yetim çocukların ve öteki konuşmacıların ana vurgusu Cemiyet'in çocuk davası olmuştur. Böylece 23 Nisan Çocuk Bayramı ve haftası, bütün vatan sathında ve Türk vatandaşının yaşadığı her yerde "çocuk davası"nın ehemmiyetinin anlatıldığı, "istikbal davası"nı gerçekleştirebil-

---

SEV ÇOCUĞUM

Bu hafta senin haftan, Başımızın tacısın
Karışmaz anan atan Gamlılar ilacısın
Senin emrinde vatan Eğilmez ağacısın
Gül, oyna, gez çocuğum Sen yarının çocuğum,

Sözünü ferman yaptık Başına çelenk takan,
Çocuk adına taptık Gazi ile ismet arkan
Seni sokaktan kaptık Sana şefkatle bakan
Saray verdik çocuğum Milleti sev cocuğum: m. Salahattin 1929.

[64] Süleyman Nazif, " Çocuk Günü Bu Sene Büyük Bir Bayram Şeklini Aldı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.21-23; Ahmed Rasim "Çocuk Günü Düğün Günü" **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s.37-38; "Çocuk Haftası Ankara'da Nasıl Geçti", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXXII, Mayıs 1929, s.17-31

[65] **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927. Bu sayıda yer alan; "23 Nisan Türklerin Kurtuluş Günü ve Çocuk Günüdür, s.2; "Ankara Çocuk Bayramı s. 2-3; "Bursa Programı, s.4-8"; "23 Nisan Çocuk Bayramında Bursa'da Çocuk Müsabakaları, s.17-18; "Afyon'da Çocuk Bayramı, s.19; "Zile'de Çocuk Bayramı, s.20; "Osmaniye- Ergani'de Çocuk Bayramı, s.20; "Çocuk Günü Bu Sene Büyük Bir Bayram Şeklini Aldı, s.21-22.

Levent Şahverdi Arşivi

me arayışına dönüştürülmüş ve bu şuurla hareket eden Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, tüm olanaklarıyla bu duyarlılık ve bilinci kazandırma faaliyetini arttırmıştır.

Cemiyetce çıkarılan "Fevkalade Nüsha"lar, Çocuk Haftası gibi özel kitaplar; çocuklar için yapılan yardımları, yarışmaları, fotoğraflar eşliğinde bayram günlerinde artan milli ve manevi duyguları okuyucuya ulaştırmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluş aşamalarına ait hatıraları canlı tutmak suretiyle milli bilinci geliştirmede ve bunu gelecek kuşaklara aktarmada önemli bir görev üstlenen Cemiyet, 1920'li yılların siyasal ve ekonomik, 1930'lu yılların sosyal ve kültürel alandaki yenileşme ve gelişmelerini geniş halk kitlelerine tanıtmada çocuk haftası aracılığıyla etkin rol üstlenmiştir.

Milli bayramların uluslar için birlik ve bütünlüğü sağlayan, milli onur ve gururu arttıran özellikleri göz önüne alındığında ve tarihi gerçeklerden hareketle, dünyanın ilk ve resmen kutlanan tek çocuk bayramının 2000'li yıllarda Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki coşkusuna kavuşturulması,[66] ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi, gelecek kuşaklara aktarılacak milli bir görev olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akın, Veysi, Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay, **Atatürk Araştırma Merkezi Yayını,** Ankara 2000.

Annelere ve Çocuklara Salname, İstanbul 1927.

Atatürk'ün Nöbet Defteri, (Toplayan: Özel Şahingiray), Ankara 1955.

Banoğlu, Niyazı Ahmet, **Atatürk'ün İstanbul'daki Hayatı, I,** 1973.

[66] İffet Aslan, "Cumhuriyet Dönemi Kültürel Miraslarımızdan 23 Nisan Çocuk Bayramı", http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/13-198-208.pdf. (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010)

Levent Şahverdi Arşivi

Bolat, Bengül Selman, **Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, (1923-1960),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2007.

Çocuk Esirgeme Kurumu XXV Yılda Neler Yaptı, Çocuk Davamız, İzmir 1946.

Düstur, II, (3. Tertip), Kanun No.112, 23 Nisan 1337, Ankara.

Heyet-i İdare Karar Defteri, (31 Mart 1929).

Kocatürk, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938,** Ankara 1988.

Resmi Gazete, "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" Kabul tarihi: 27.05.1935, Kanun no: 2739.

SHÇEK Arşivi, 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Haftasının 1934 tarihli programı, (21.04.1934 tarihli 3 sayfa)

SHÇEK Arşivi, Çocuk Haftası, Ankara'da yapılacak Program, Ankara, 1931.

Sönmez, Cemil, **Atatürk'te Çocuk Sevgisi,** Ankara 2004.

TBMM Zabı Ceridesi, X, Devre 1, İçtima,2, Ankara, 1958

Tokat, 23 Nisan, Tokat, 1940.

Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti İstanbul Merkezi 1340 Tarihinde İnikad eden Kongrede Kıraat ve kabul edilen 1339 Kanunisani İbtidasından 1340 Nisan Nihayetine kadar on beş aylık mahsus Umumi Rapor Bütçe ve Bilançolar ve Müfettiş Raporlarıyla Kongre Mukarreratı, İstanbul 1340.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, Ankara 1927.

Umay Fuad, **Seçmenlerimle Başbaşa,** Ankara 1950.

SÜRELİ YAYINLAR

"23 Nisan Çocuk Gününü Bütün Millet Tesit Etti", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s.33-37.

"23 Nisan Her Tarafta Kutlanan İlk Çocuk Bayramı Olmuştur", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXI, Haziran 1928, s.20-30.

"23 Nisan Türklerin Kurtuluş Günü ve Çocuk Bayramıdır", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.2.

"23 Nisan", **Gürbüz Türk Çocuğu,** LXXIX, Mayıs 1933, s.1-3.

Levent Şahverdi Arşivi

"Ankara'da Çocuk Bayramı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s. 3.

"Bursa Programı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.5-7.

"Cemiyetimizin Muhtelif Mahallerdeki Faaliyetleri", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XVII, Şubat 1928, s.17.

"Çocuk Bakımı", **Çocuk Haftası,** II, İstanbul 1930, s.72-98.

"Çocuk Balosu", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.4.

"Çocuk Günü Bu Sene", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s. 22.

"Çocuk Haftası Ankara'da Nasıl Geçti", **Gürbüz Türk Çocuğu**, XXXII, Mayıs 1929, s.17-31.

"Çocuk Haftasında İstanbul Ocağı", **Çocuk Haftası,** II, s.131-144.

"Dünya Himaye-i Etfal Cemiyetlerine Dair Malumat", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XV, Kanunuevvel 1927, s. 28.

"Hafta İçinde Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Merkezine Gelen Telgraflar" **Gürbüz Türk Çocuğu,** LXXVII-LXXVIII (23 Nisan özel sayısı), Mayıs 1931, s. 49-67.

"Himaye-i Etfal", **Halk,** I/11, 22 Nisan 1929, s. 3-4.

"Tireste'de Himaye-i Etfal Balosu", **Gürbüz Türk Çocuğu,** VII, Nisan 1927, s. 41.

Ağaoğlu Ahmed, "Çocuk Günü", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.11.

Ahmed Rasim, "Çocuk Günü Düğün Günü" **Gürbüz Türk Çocuğu,** VIII, Mayıs 1927, s.37-38.

Ahmed Rasim, "23 Nisan", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.10.

Akın Veysi, "23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramının Tarihçesi", **Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi,** III, 1997, s.91-94.

Albayrak Hasan, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Milli Bayramlar", **Tarih ve Toplum,** VIII/43, Temmuz 1987, s.35.

Aslan İffet, "23 Nisan Çocuk Bayramına Çağrı", www.iffetaslan.gen.tr/dosyalar/24_3_1.pdf (Erişim Tarihi:15.05.2010) Bu kitapçık 15 sayfadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Aslan İffet, "Cumhuriyet Dönemi Kültürel Miraslarımızdan 23 Nisan Çocuk Bayramı", http://www.hbektas.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/13-198-208.pdf. (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2010)

ATSO, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası, XVIII/195, Nisan, 2004, s. 30.

B.C.A. Fon kodu: 490. 0.0. Kutu: 15. Doya No: 79 Evrak No: 9, (Tarih: 14.Nisan.1935)

Çocuk Haftası, II, (23 Nisan özel sayısı), İstanbul, 1929, s. 349-360.

Çocuk, III, Mart 1936, s.11.

Cumhuriyet, "Himaye-i Etfal'de Bayram", 7 Mayıs 1340/1924, s. 3. no.3.

Dr. Reşit Galip, "Çocukları Koruyalım", **Çocuk Haftası, II,** s. 268.

Falih Rıfkı, "923 Çocuğu", **Çocuk Haftası, II,** (23 Nisan Özel Sayısı) İstanbul 1930, s.14.

Fuad Refik, "İsveç'te Çocuklar Haftası", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XVIII, Mart 1928, s.17-18.

Halil Nimetullah, "Çocuk Haftası Eseri Hakkında", **Çocuk Haftası, II,** (23 Nisan Özel Sayısı) İstanbul 1930, s.57.

Kazım Nami, "Yarının Neslini Gürbüz Görmek" **Çocuk Haftası,** II, s.85-87.

Kazım Vehbi, "Himaye-i Etfal'e Dair", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.40.

M. Zekeriya, "Amerika'da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.44-45.

Mehmet Şevki, "Kıymetli Bir Tarih...", **Gürbüz Türk Çocuğu,** XXI, Haziran 1928, s. 12.

Mehmet Zekeriya "Amerika'da Himaye-i Etfal ve Çocuk Haftası", **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüsha,** Ankara 1927, s.44-45.

Nurettin Ibrahim, "Çocuklarda Sanat Zevki", **Çocuk Haftası, II,** s. 317-319.

Resimli Ay, XII, Şubat 1930, s. 35.

Resimli Ay, XV, Mayıs 1929, s 14- 15.

Ruşen Eşref, "23 Nisan ve Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927, s.27-28.

Levent Şahverdi Arşivi

Sabiha Zekeriya, "Ben Babam Için Çalışan üç Yaşında Bir Artistim", **Çocuk Haftası, II,** s.308-309.
Sabiha Zekeriya, "Cemiyetin Müşterek Eli ve Çocuk", **Çocuk Haftası, II,** s. 88-93.
Sabiha Zekeriya, "Çocuk Haftasının Gayesi Nedir?", **Çocuk Haftası, II,** s.265.
Sabiha Zekeriya, "Hapishanede Çocuk", **Çocuk Haftası, II,** s.304-305.
Sabiha Zekeriya, "Sizin Için Sigara Yapan Çocuklar", **Çocuk Haftası, II,** s.303.
Sabiha Zekeriya, "Sokaktaki Çocuklar", **Çocuk Haftası, II,** s. 306-307.
SARIKAYA, Makbule, "Bağışın Kurumsal Bir Örneği, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", **Kültür Tarihimizde Çeyiz,** İstanbul, 2007, s.116-129.
Selim Sırrı, "Bakımsız Çocuklar", **Gürbüz Türk Çocuğu, I,** Teşrinievvel, 1926, s.11.
Selim Sırrı, "Evlatlarımı Nasıl Büyüttüm? Bir Mürebbinin Tecrübesi" **Çocuk Haftası, II,** s.301-302.
Selim Sırrı, "Sahipli ve sahipsiz Çocuklar", **Gürbüz Türk Çocuğu, VII,** Nisan 1927, s.35.
Süleyman Nazif, " Çocuk Günü Bu Sene Büyük Bir Bayram Şeklini Aldı", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.21-23.
Vasfi Raşit, "Çocuk ve Devlet", **Çocuk Haftası, II,** s. 279-280.
Veled Çelebi, "Himâye-i Etfâl" **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927, s.36-39.
Veled Çelebi, "Himaye-i Etfal", **Gürbüz Türk Çocuğu,** IX, Haziran 1927, s.36.
Yusuf Akçuraoğlu, "Milli Şuur ve lnsani Vicdan, Himaye-i Etfale Yardımı Emreder", **Gürbüz Türk Çocuğu Fevkalade Nüshası,** Nisan 1927.

Levent Şahverdi Arşivi

EKLER

Ek 1: 23 Nisan ve Çocuk Haftası süresince Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne yardım sağlamak için kullanılan kurutma kağıtları

Ek 2: Bayramda Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne yardım toplayan çocuklar Gürbüz Türk Çocuğu, XXIV.

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 3: İzmir'de Çocuk Bayramı intibaları, Gürbüz Türk Çocuğu, XIII.

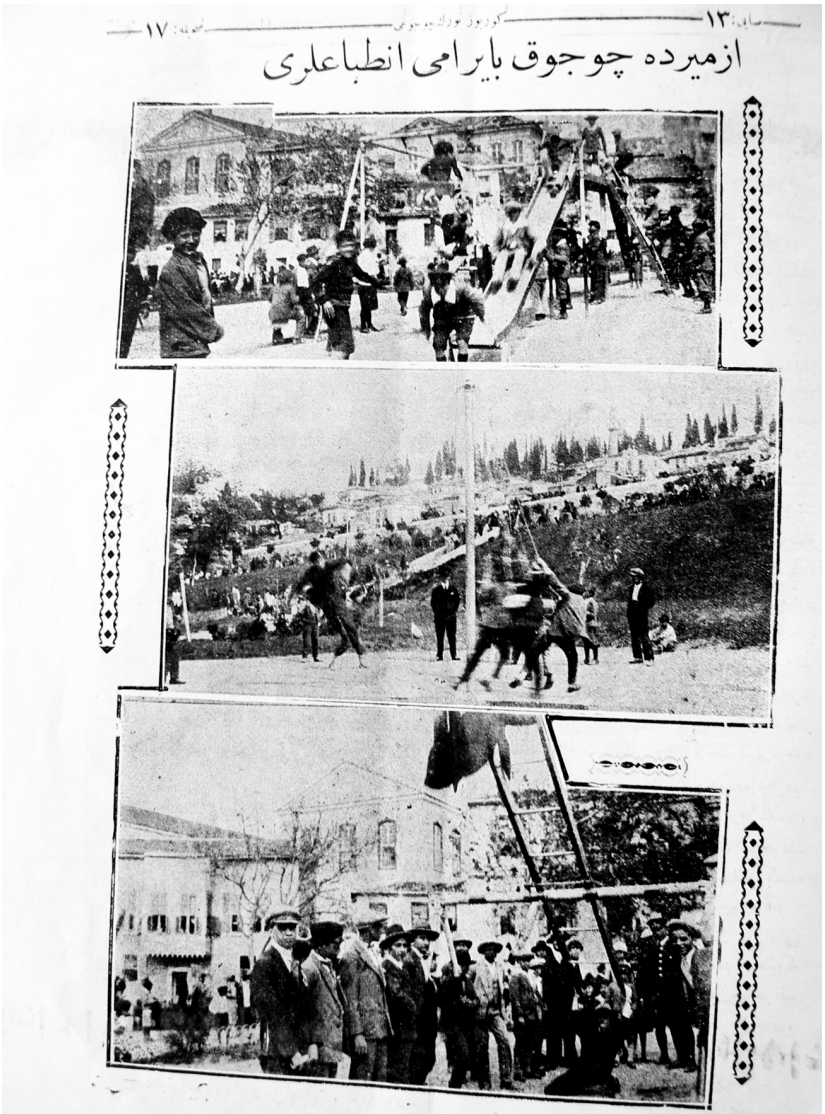
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 4: Çocuk Günü Düğün Günü, Gürbüz Türk Çocuğu, VIII.

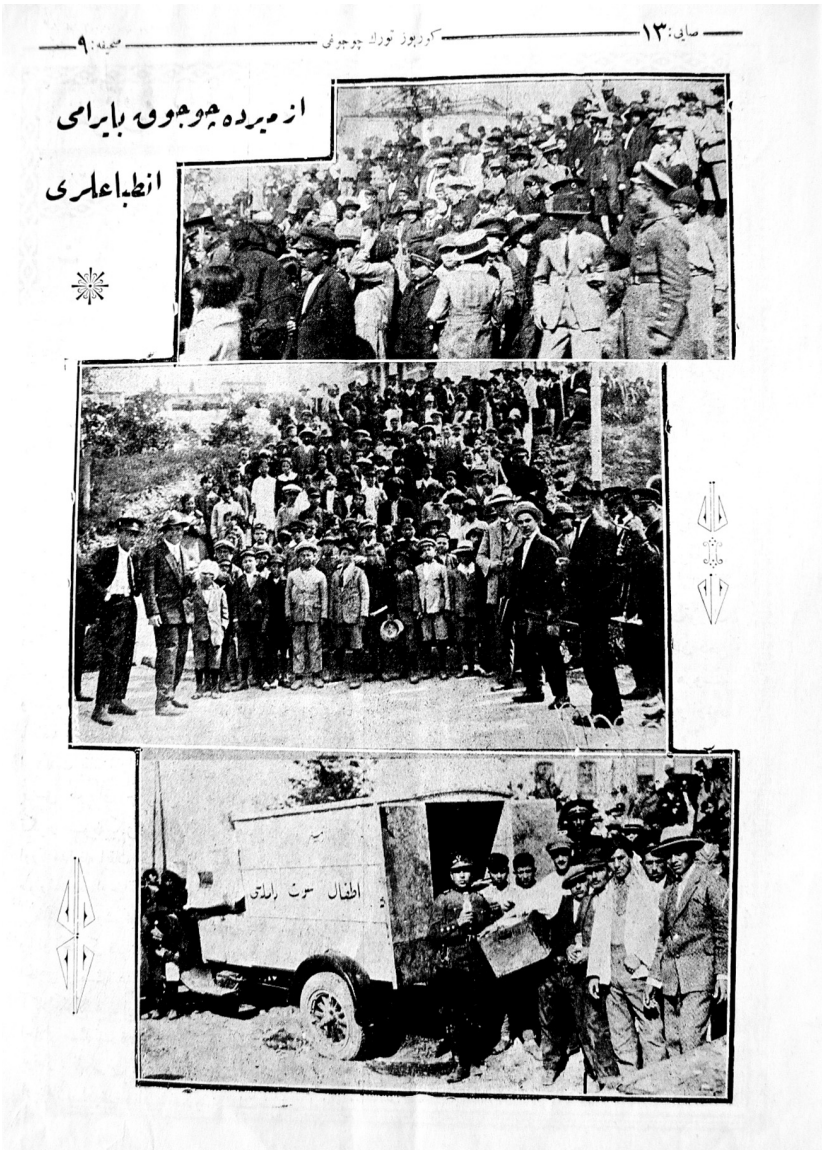
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 5: İzmir'de Çocuk Haftası kutlamalarından bir yansıma, Gürbüz Türk Çocuğu,XIII

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 6: Yurdun çeşitli yerlerinde 23 Nisan Bayramı örnekleri, Gürbüz Türk Çocuğu, XIII

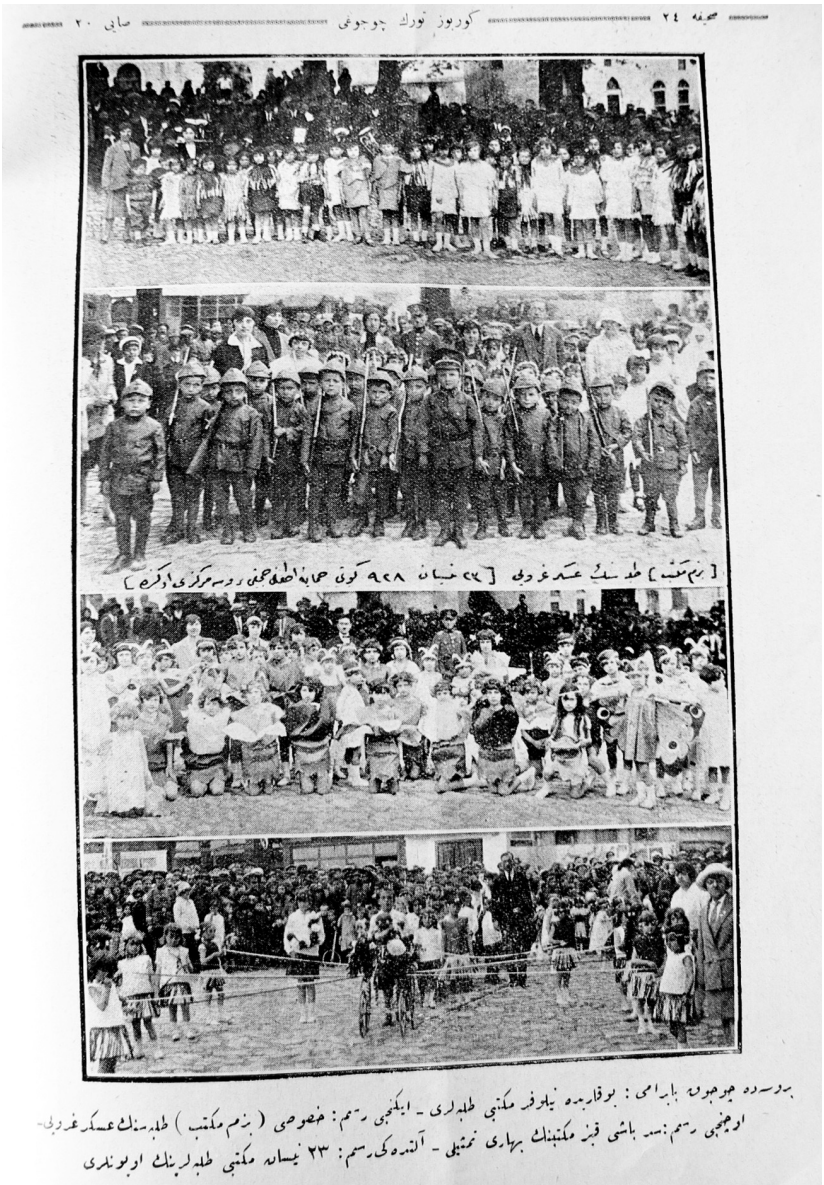
Levent Şahverdi Arşivi

Ek 7: Yurdun çeşitli yerlerinde 23 Nisan Bayramı örnekleri, Gürbüz Türk Çocuğu, XX

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 8: Yurdun çeşitli yerlerinden 23 Nisan çocuklarının coşkusu Gürbüz Türk Çocuğu, XXIV

Ek 9: Yurdun çeşitli bölgelerinde çocuk bayramı intibaları, Gürbüz Türk Çocuğu, XXIV

بروسه حمایهٔاطفال جمعیتی مرکزنده یاپیلان چوجوق بایرامنه عائد دیکر بر قاچ منظره

Levent Şahverdi Arşivi

KEPİRTEPE KÖY ENSTİTÜSÜ (1937-1954)

Fahri MADEN*

ÖZET

Kepirtepe Köy Enstitüsü, Türkiye genelinde açılan 21 enstitüden biridir. Okul adını bölgenin arazi yapısından almıştır. 1938 yılında Edirne'de Köy Öğretmen Okulu olarak kurulan okul; buradan Alpullu'ya oradan da arazinin darlığı nedeniyle Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine taşınmıştır. Köy enstitüleri köylüyü aydınlatmak ve eğitmek amacıyla kurulmuştur. Bu enstitü açık kaldığı sürece okumayazma bilenlerin artmasına önemli katkılar sağlamış, yetiştirdiği öğretmenlerle topluma, üretici bireyler kazandırmıştır. Ancak 27 Ocak 1954 tarihinde 6234 sayılı yasa ile adı İlk Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köy Enstitüsü, Kepirtepe, Kepirtepe Köy Enstitüsü, Eğitim.

KEPİRTEPE VILLAGE INSTITUTE (1937-1954)

ABSTRACT

Kepirtepe Village Institute is the one of 21 of those, opened throughout Turkey. The name of the institute, namely "Kepirtepe" derives from the terrain or hardpan structure of its land. After having founded first in Edirne in 1938 and removed to Lüleburgaz, a small town of Kırklareli Province afterwards owing to the narrowness of the land. With the constitution of country training colleges or institutes, it was intended the enlightenment and training of the villagers and farmers. It provided a solution for villages without schools and teachers. By means of the teachers they trained, and not consumpti inviduals. On January 27, 1954 by the means of law no:6234 their names were changed into "Primary Teacher School".

Key Words: Village Institute, Kepirtepe, Kepirtepe Village Institute, Education.

* Tarih Öğretmeni, Gazi Üniversitesi Yakınçağ Tarihi Doktora.

Levent Şahverdi Arşivi

Giriş

Köy Enstitüleri, bir dönem eğitim modeli olarak düşünülmüş, uygulanmış ve Türk eğitim tarihine damgasını vurmuştu. Menfi veya müsbet yönde hâlâ tartışılan bu kurumlar yeni bir nesil yetiştirmeyi ve gelecek kuşakları kucaklamayı amaçlamıştı. Ele alacağımız Kepirtepe Köy Enstitüsü de bu açıdan düşünülmelidir. İlk defa tesis edildiği 1937 yılından günümüze kadar kurduğu köprü ve yetiştirdiği eğitim ordusu takdire şayandır. Kepirtepe'nin özel coğrafi şartları içerisinde açılan ve gelişen bu eğitim yuvası açık kaldığı sürece kaliteli insan yetiştirme amacında olmuştu.

Kepirtepe Enstitüsü'nün Kuruluşu ve Gelişimi

Enstitü'nün Kuruluşu

Enstitü, ilk olarak 1937 yılında Edirne'nin Karaağaç istasyonunda, asker kışlası olan binada Eğitmen Kursu olarak açılmıştı. Bir yıllık denemenin ardından, 14 Kasım 1938 tarihinde, Küçük Zabit Mektebi adını taşıyan binada Trakya Köy Öğretmen Okulu adıyla, köy çocuklarını okutmak amacıyla faaliyete geçirilmişti[1]. Bu sırada okulda 82 öğrenci bulunuyordu. Enstitü mezunlarından Mehmet Başaran'ın ifadesiyle bu okul "Trakya halkı gibi göçmendi."[2] Zira okul, II. Dünya Savaşı başlayınca binası askeriye tarafından alınmasıyla önce Alpullu'ya taşınmış ve kış aylarını burada geçirmişti. Ancak bir süre sonra oranın da darlığı nedeniyle Lüleburgaz'daki Atatürk İlkokulu'na taşınmıştı. Burada bir süre eğitim veren enstitü, bazı sebeplerden dolayı tekrar Kepirtepe'ye dönmek durumunda kalmıştı.

Öncelikle adı "Köy Öğretmen Okulu" olan okul, köy için çalışmaya ve insan yetiştirmeye mecburdu. Bu sebeple geniş bir arazide veya bir köy muhiti içinde çalışması gerekiyordu. Zamanla Lüleburgaz'ın ilçe olması, enstitülerin kuruluş yönteminde şehirden uzaklık şartı olması, ayrıca ilklim koşulları okulun şehirde kalmasına engel olmuştu. Neticede Lüleburgaz'a beş kilometre uzaklıktaki, terk edil-

[1] Niyazi Altunya, **Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri**, Ankara 2000, s.42.
[2] Mehmet Başaran, "Geçmişe Kısa Bir Yolculuk", **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, (haz. Nedim Menekşe), İzmir 2005, s.316.

Levent Şahverdi Arşivi

miş bir çiftlikten ibaret olan; susuz, ağaçsız ve binasız Kepirtepe'de enstitünün yeniden açılması kararlaştırılmıştı (1939)[3]. Bu arada Kepirtepe'de okul binasının inşası sebebiyle yaz aylarında öğrenciler Lüleburgaz Emrullah Efendi (İnönü) okulunun bahçesinde kurulan çadırlara taşınmıştı. Birinci sınıfa kaydolanlar yaz boyunca eğitmenlerle birlikte Kepirtepe'de ana binanın yapımında çalışmıştı. Bugün okul binasının kapıları hâlâ o yıllardaki öğrencilerin yaptığı kapılardır.

O günlere şahit olan Nedim Menekşe, okulun inşasını şöyle anlatmaktadır: *"Alınan emre göre başta müdür ve öğretmenler olduğu halde 30 kişilik bir talebe kafilesiyle okulun kurulması kararlaştırılan mahalle, kazma, kürek, alet-edevat olduğu halde büyük bir coşkunlukla gelindi. Zira bir müessese kurulmak üzere idi. İlk hamlede ihtiyacı giderecek barakalar kuruldu. Kursa gelen eğitmenler de dâhil olmak üzere esas iş olan okul binasının temellerine büyük bir merasimle başlandı. Bir yandan temeller açılıyor bir yandan da muvakkat binalarda yemekhaneler yapılıyordu. Bozkıra bir yuva kurmaya azmeden öğretmen ve talebe gurubu, yiyeceğini içeceğini malzeme ve aletini kısaca her şeyini 4,5 kilometrelik bir yoldan taşıyarak 40 metre uzunluğunda ve 8 metre genişliğinde üç katlı bir okul binasının temellerini büyük bir başarı ile bitirdi. Kısa bir zamanda, güze doğru bozkırda üç katlı muazzam bir okul meydana geldi"*[4]. Yine Galip Aksu, öğrenci öğretmen ayrımı yapılmaksızın okulun inşasında büyük bir özveriyle çalıştıklarını şu şekilde aktarmaktadır: *"İnşaatlar devam ediyor. Müdürümüz Halit Ağanoğlu. Yeni bir kamyon taş indi. Taşlar büyük çıkarılmış. Gözümüz korktu. O sırada Halit Ağanoğlu yanımıza geldi. Durumu fark etmiş olmalı. Ceketini çıkardı. İki elini arkasına uzatıp 'En ağırını verin' dedi ve sırtına yüklediğimiz taşı alıp yürüdü. Biz durur muyuz? Hepimiz birer taş kaptık."* Okul inşaatında kullanılan çivileri yapan Mehmet Karakoç okulu kendi imkanlarıyla yaptıklarını şu sözlerle ifade etmektedir: *"Dışar-*

[3] Şevket Gedikoğlu, **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyle Köy Enstitüleri**, Ankara 1971, s.42.

[4] Nedim Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, Lüleburgaz 2001, s.18.

Levent Şahverdi Arşivi

dan hiçbir şey almıyorduk. Her şey kendi çabamıza dayanıyordu. Okulu inşa ederken tamamen kendi emeğimizle yaptığımız çivileri kullanıyorduk"[5].

1939 yılında ana binanın ilk katı yapılarak sınıflar ortaya çıktı. Bodrum katında geçici bir yatakhane kuruldu. Ayrıca bodrum katı, derslik olarak da kullanılmaya başlandı[6]. Bu arada öğrenci sayısı 182'ye yükseldi. Mehmet Başaran, Kepirtepe'nin ilk günlerinde çadırlarda kaldıklarını ve ilk iş olarak Lüleburgaz'dan su getirerek 1941 yılında ana binayı bitirdiklerini, ayrıca açılan artezyen kuyusu sayesinde su ve elektrik ihtiyacını karşıladıklarını haber vermektedir[7].

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün kurulması ve yaşatılması II. Dünya Savaşı yıllarında hiç de kolay olmamıştı. Enstitüler içinde savaş yıllarının en çok talihsizliğine uğrayan, yer değiştiren, türlü sıkıntılarla karşılaşan Enstitü budur[8]. Kepirtepe şahidi Başaran *"Savaş önlemleri ağır"* şeklinde başlayan sözlerine şu şekilde devam etmektedir: *"Günde üç yüz gram ekmek, doymuyoruz. Köyleri yakın olan arkadaşlar gidip ekmek getirdiklerinde, nasıl saklayacaklarını bilemiyorlar."* Ancak savaşın sona ermesiyle birlikte Kepir'de su kuyusu açılarak okulun suya kavuşması ve okul yakınlarındaki santralin çalıştırılarak bir de elektriğin gelmesi sevindirici olmuştu[9]. 1948 yılında enstitüye alınacak beş yüz ton odun ve pirinç ihalesini haber veren bir belge savaş sonrası durumun bir nebze düzeldiğini göstermektedir[10]. Yine üç yıl sonrasına ait enstitünün 145.000 kilogram ekmek ihtiyacının pazarlıkla teminini emreden belge dikkat çekicidir[11].

---

[5] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, İstanbul 1999, s.309.

[6] Nedim Menekşe, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, İzmir 2005, s.372.

[7] Bayram Kum, "Köy Enstitüleri ve Kepirtepe Köy Enstitüsü", **http://site.mynet.com/kepirtepeliler/kepirliyim/id7.htm**, Erişim 20 Mart 2009.

[8] Gedikoğlu, **a.g.e**, s.42.

[9] Başaran, a.g.m, 316.

[10] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, Sayı: 3/8139, Dosya: 4-133, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 117.67.11.

[11] **BCA**, Sayı: 3/12330, Dosya: 4-192, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 124.97.3.

Levent Şahverdi Arşivi

Kepirtepe Köy Enstitüsü Hasanoğlan'da

II. Dünya Savaşı yıllarında Alman ordularının Bulgaristan'a kadar ilerlemesi ve Türkiye'yi de tehdit eder duruma gelmesi, Trakya'nın boşaltılmasını gündeme getirmişti. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı, Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün bölgeden taşınması kararını almıştı. Buna göre Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencileri Hasanoğlan'a nakledilerek burada yapılmakta olan Köy Enstitüsü'nün inşaatında çalışacaklardı. Bu karar tam da Kepirtepelilerin işe koyulup su aramaya, binalarını yapmaya başladıkları döneme denk gelmitşti. Neticede Trakya'nın boşaltılması ihtimali sebebiyle Kepirtepe Köy Enstitüsü inşaatı durduruldu. 18 Nisan 1941 tarihinde Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencilerinin bir kısmı Ankara'ya gönderildi. Hasanoğlan köylüsü tarafından karşılanan öğrenciler getirdikleri battaniyeler üstlerine örtülerek camide, kilimler üzerine yatırıldılar. Bu ilk öğrenci grubun ardından; henüz 1, 2, 3. sınıftan ibaret olan Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün, 22'si kız olmak üzere 266 öğrencisi, beş kafile halinde Hasanoğlan Köyü'ne getirildi. İlk olarak köy camisinin bir köşesine yerleştirilen öğrenciler, zamanla köy okuluna ve bu civardaki uygun yerlere kurulan çadırlara taşındılar[12].

II. Dünya Savaşı ortamında şartların ağırlığını tahmin etmek güç değildir. Zaten Köy Enstitülerini önemli kılan nokta, bu güç şartlar altında hedefine yürümek istemeleridir. Hasanoğlan'a ulaşan Kepirtepeliler hemen ertesi günü halktan temin ettikleri aletlerle işe koyulmuşlardı. Hasanoğlan'a su getirmekle ve on üç adet çeşme yapmakla işe başlayan Kepirtepeliler, ayrıca demiryolu tarafına diğer enstitülerden gelen ekiplerle birlikte Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün temellerini atmışlardı[13].

Yaklaşık dokuz ay Hasanoğlan'da kalan Kepirtepeliler, 10 Şubat 1942'de tekrar Kepirtepe'ye dönüldüler[14]. İşte İstanbul-Edirne asfalt

---

[12] Mustafa Güneri, **Hasanoğlan Köy Enstitüsü Kurulurken (1941-1951)**, İstanbul 2004, s.11; Yalçın Kaya, **Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri Antigone'den Mızraklı İlmihale**, c.I, İstanbul 2001, s.274.

[13] Güneri, **a.g.e**, s.12-15.

[14] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.19.

Levent Şahverdi Arşivi

yolu üzerinde Lüleburgaz'a beş kilometre uzaklıkta Kepirtepe denilen mahalde, Enstitüsü'nün kesin olarak kurulması ve yerleşmesi ancak o zaman gerçekleşti.

Enstitü Binalarının Gelişimi

Kepirtepe Köy Enstitüsü, 1939-1945 yıları arasında yeni binalarla büyütülmüş ve daha iyi hizmet verir duruma getirilmişti. Enstitü zamanla küçük yapılarla birlikte 23 binaya sahip olmuştu (bkz. Tablo 1)[15]. Örneğin 64 metre uzunluğunda, 9 metre genişliğindeki yatakhane binasının inşaatı 15 Aralık 1941'de bitirilmişti[16]. 1944 yılı mezunlarından Haydar Sonçağ bu yatakhanenin ne tür zorluklar içerisinde kurulduğunu şu ifadelerle anlatmaktadır: *"Büyük bir yatakhane inşasına başlamıştık. Kış bastırdığı zaman çatısı çatılmış, fakat kiremitleri döşenmemişti. Bayrama da bir iki gün vardı. Hepimiz bayram için köylerimize gitmek istiyorduk. Bir gün müdürümüz bizleri topladı. Bu binanın kiremitlerini örtmemizi istedi. Hava soğuk. Dışarıda çalışmak mümkün değil. Yeni öğrenciler gelmiş, yatacak yer yok. Nasıl olur bu iş? Dışarısı donduruyor. Olur işte, oldu da. Kazanlar kuruldu, sular kaynatıldı, çay bardakları hazırlandı. Boş dönerken ellerimize sıcak su dolu bardaklar verilecek, kiremit almaya gelinceye kadar eller ısınacak. Bina üstünde kiremit dizenlere de güğümlerle sıcak su taşınacak, eli üşüyen sıcak su bardağıyla ellerini ısıtacak, yine işe devam edecek… Öğleye kadar bu iş bitmezse bayram izni yok. İş biterse herkes izinli. Bitirdik binanın kiremidini, öğleden sonra izine gittik. Böyle çalışırdık biz. Böyle meydana getirdik Kepir'i. Yurt yapmanın, kalkınmanın, tekniğin, emeğin ne olduğunu böyle öğrendik. Şimdi beyaz badanalı, kırmızı kiremitli, yemyeşil ağaçlar arasında, şipşirin bir köyü andıran Kepirtepe'yi böyle meydana getirdik"*[17].

Enstitü her geçen yıl, bir önceki yıldan kalan işleri bitirerek gelişme kaydetmişti. Uzun zaman su tesisatı yapımı ile uğraşılmıştı. Ne-

[15] Menekşe, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, s.124.
[16] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.19.
[17] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.309.

Levent Şahverdi Arşivi

ticede enstitü 1944 yılında iki artezyen kuyusuna kavuşmuştu. Hatta bu çalışmalarından dolayı enstitü takdir belgesiyle ödüllendirilmişti. Yine bu iki artezyen kuyusuna, açılmasında büyük emek ve gayreti görülen enstitünün eski müdürü Nejat İdil'in adı verilerek "İdil Suyu" denilmişti[18]. Ayrıca aynı yılın ilk aylarında (Mart ayı başından itibaren) enstitüye elektrik getirilmişti[19].

1945 yılında enstitü yeni inşaatlarla büyümeye ve gelişmeye devam etmişti. İnşasına devam edilen işlik binası Şubat ayı içinde hizmete açılmıştı. Binanın içerisinde resim-iş, arıcılık, dikiş-nakış atölyeleri, kitaplık, dokuma, teknik resim odaları ve iki dershane vardı. İnşaatçılar binanın bitimiyle uğraşırken marangozlar da iki sınıfın ihtiyacı olan öğrenci masa ve sıralarını, makine ile çalışan marangozluk atölyesinde yapmışlardı. Bu bina enstitüye 46.862 liraya, öğrenci masalarının tanesi de 40 liraya mal olmuştu. Bu arada yeni kütüphane dolap ve sıralarının yapımı devam ettirilmişti. Aynı yıl içerisinde enstitüye 8.932 liraya mal olan 16 hayvanın beslenebileceği yeni bir ahır yapılmıştı. Enstitünün muhtelif binalarının yapımında usta olarak Macar tebaasından Sili Layoş, Gaspar Anyipal ve Gabel Mihal gibi yabancılar da çalıştırılmıştı[20].

Bina	**Yapılış Yılı**	**Bina**	**Yapılış Yılı**
Okul (Ana Bina)	1939	Atölye (Üç Adet)	1942-1944
Ahır	1940	İşlik	1944
Yatakhane	1941	Santral	1944
Yemekhane (İki Adet)	1941	Değirmen	1944
Çamaşırhane	1941	Kümes	1945
Mutfak	1941	Büyük Yemekhane	1945
Öğretmen Evi (Üç Adet)	1942		

Tablo 1. *Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde Yapılan Binalar (1939-1945)*

[18] **Tebliğler Dergisi**, Sayı 258, 31 Ocak 1944.
[19] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.19.
[20] **BCA,** Sayı: 12563, Dosya: 28-10, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 106.52.20.

Levent Şahverdi Arşivi

Şubat 1945'te enstitüye yeni bir revir binası için Sanatbaşı Namık Ergin eliyle bir plan çizilmişti. Yeni revirde kız-erkek koğuşları, muayene, tecrit ve hemşire odaları, hela gibi bölümler bulunacaktı. Bu sebeple elverişli havalarda, inşaat için toprak temin edilmeye devam edilmişti[21]. 19 Haziran 1945 tarihinde temelleri atılan büyük yemekhane ise Aralık ayına kadar bitirilip, bu ayda çatı yapımı ve çatının kiremitle örtülmesi işlemi tamamlanmıştı. Yemekhanenin yapımında kullanılan tuğla tamamen enstitü öğrencileri tarafından imal edilmişti[22]. Bununla birlikte enstitünün pek çok ihtiyacı devlet tarafından karşılanırdı. Mesela enstitünün yıllık ihtiyacı olan ekmek, zeytinyağı, beyaz peynir, patates ve gaz ihaleye çıkarılır, pazarlıkla eksiltme yapılarak en uygun fiyata mal edilirdi[23].

Enstitü'nün Öğrenci Aldığı Bölge ve Bu Bölgeye Etkileri

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün öğrenci aldığı iller Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul'un Trakya çevresiydi. Açılışında hazırlık sınıfına köy okullarının üçüncü sınıfını bitirenler, birinci sınıfına ise beş yıllık okulları bitirenler alındı[24]. Okulun müdürlerinden İhsan Kalabay, enstitünün öğrenci aldığı bölgeyle ilgili şu bilgileri vermektedir: *"…Enstitü kesimine giren köylerin adedi 892'dir; bunlardan 708'i okullu, 184'ü okulsuzdur. Köylerin geçim yolları coğrafi durumlarının tayin ettiği dört bölümde toplanabilir. Istırancalar ve Kurudağ silsileleri arasında İstanbul'dan Meriç'e kadar bölgede umumi ziraat; Kurudağ'ın Bozkır'dan ayırdığı sahil boyu Şarköy, Mürefte ve civarı bağcılık, şarapçılık; Istırancalar'ın Karadeniz kıyısında çerçevelediği Demirköy kazasıyla Vize kazasının bir kısım köylerinde odunculuk, kömürcülük; Istırancalar'ın eteklerinde hayvancılık önem kazanır. Bunların yanında pancar ziraati, sebze, meyve ve bos-*

[21] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 2, Nisan 1945, s.345.

[22] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, Ekim 1945, s.613.

[23] **BCA**, Sayı: 148822, Dosya: 144-277, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 93.116.2; **BCA**, Sayı: 3/8139, Dosya: 4-133, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 117.67.11.

[24] Menekşe, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, s.372.

Levent Şahverdi Arşivi

tancılık, sanayi bitkileri, arıcılık, ipek böcekçiliği önemli bir yer alır." Kalabay'a göre Trakya'ya yerleşen halk mütecanis değildi. Çoğu Yunanistan, Romanya, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden oluşmaktaydı. Bunlar gelirken birçok adet ve görenekleri de beraberlerinde getirmişlerdi. Köylerde detaylı bir inceleme yapılmamış olmasından bilgiler azdı[25]. İşte enstitünün öğrenci kaynağı olan bölge ve insanı bu genel özelliklere sahipti.

Kepirtepe Köy Enstitüsü, bulunduğu bölgeyi kalkındırma ve canlandırma yolunda uğraş vermiş ve bu konuda büyük katkılar sağlamıştı. Okulun etrafındaki arazi hiçbir şey yetiştirilemeyecek kadar çoraktı. Bu sebeple okul sadece cahilliğe karşı değil, bu inatçı toprağa karşıda bir mücadele vermişti. Öncelikle bu çorak toprağa dikilen fidanlar Kepirtepe'nin yemyeşil ve verimli bir hal almasını sağlamıştı. Susuz Kepir, "Yeşiltepe"ye dönüşmüştü. Bölgenin kültür ve sosyal hayatının canlandırılmasında da Kepirtepe yine ön ayak olmuştu. Lüleburgaz Halkevi'nde sahnelenen tiyatrolar, törenlerde oynanan halk oyunları ve düzenlenen sportif gösteriler bölge insanının kültürel yaşamını hep olumlu yönde etkilemişti[26]. 1944 yılı mezunlarından Abbas Bartan'ın şu dörtlüğü enstitünün bölgeye etkilerini açıkça dile getirmektedir:

Yayından boşalmış ok gibi aktık
Dikenli göğsüne temeller attık
Toz duman içinde kara Kepir'de
Yeşile bürünmüş hayat yarattık[27].

Enstitüsü'nün Eğitim Kadrosu ve Etkinlikleri

Enstitünün eğitim kadrosu 1941 yılında bir müdür, iki müdür yardımcısı, on altı öğretmen, iki memur, bir doktor ve bir daktilocudan oluşuyordu[28]. Enstitünün ilk müdürü Nejat İdil, ikincisi ise İhsan

---

[25] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Müdür İhsan Kalabay'ın Konuşması", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s.159-160.

[26] Kum, a.g.m, Erişim 20 Mart 2009.

[27] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.43.

[28] **Köy Enstitüleri**, Sayı 1, İstanbul 1941, s.42; Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.30-31.

Levent Şahverdi Arşivi

Kalabay'dı[29]. Okulun müdürleri ile göreve başlama ve ayrılma tarihleri aşağıda sunulmaktadır[30].

Müdürün Adı Soyadı	**Göreve Başlama Tarihi**	**Görevden Ayrılma Tarihi**
Nejat İdil	Eylül 1938	4 Kasım 1942
İhsan Kalabay	Kasım 1942	2 Aralık 1947
Halit Ağanoğlu	2 Aralık 1947	2 Haziran 1949
İshak Toker	2 Haziran 1949	16 Ekim 1950
Cemil Sirel	23 Ekim 1950	1 Kasım 1952
Cemil Silistreli	1 Kasım 1952	1 Kasım 1956

Tablo 2. *Kepirtepe Köy Enstitüsü Müdürleri (1938-1956)*

1941 yılında okulun eğitim ve idari kadrosu ise şu şekilde idi:

Adı Soyadı	**Görevi**	**Adı Soyadı**	**Görevi**
Nejat İdil	Müdür	A. Yılmaz Demirbilek	Öğretmen
Mustafa İ.Görkey	Müdür Yardımcısı	Lâtif Yurtçu	Öğretmen
Hüsnü Baykoca	Müdür Yardımcısı-Türkçe	Ahmet Gürsel	Öğretmen-Matematik
Namık Ergin	Öğretmen-Yapıcılık	Sabit Soysal	Öğretmen
Naci İnan	Öğretmen-Marangozluk	Reşat Tekinay	Öğretmen-Tarih
Nazmi Aybar	Öğretmen-Demricilik	Faik Bakır	Öğretmen Türkçe
Salih Aksoy	Öğretmen	Bergüzar Güvenç	Öğretmen-Matematik

[29] Ayşe Aktaş, **İvriz Köy Enstitüsü**, Selçuk Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.21.

[30] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.29.

Levent Şahverdi Arşivi

İrfan Evren	Öğretmen-Marangozluk	Sezai Feray	Doktor
Hidayet Gülen	Öğretmen-Resim İş	Hikmet Özsan	Memur
Naci Birkök	Öğretmen-Tarım	Asaf Akpınar	Memur
Nahide Akalın	Öğretmen-Biçki Dikiş	Ahmet Gökay	Daktilo
Talât Ayhan	Öğretmen-Almanca		

Tablo 3. *Kepirtepe Köy Enstitüsü 1941 Yılı Kadrosu*

Her yıl mezunlardan biri enstitüde öğretmen olarak görevlendirilirdi. Bu esasa uyularak, örneğin 1945 yılında o yıl mezun olanlardan Sevim Onal enstitüye öğretmen tayin edilmişti[31].

Enstitü'de 1946-1956 yılları arasında yetiştirilmesi planlanan öğretmen ve eğitmen sayıları Tablo 4'te sunulmaktadır[32].

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı	Eğitmen Sayısı
1946-1947	100	20
1947-1948	60	20
1948-1949	60	15
1949-1950	60	15
1950-1951	60	15
1951-1952	50	-
1952-1953	50	-
1953-1954	50	-
1954-1955	50	-
1955-1956	50	-
Toplam	590	85

Tablo 4. *Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde 1946-1956 yılları arası yetiştirilmesi planlanan öğretmen ve eğitmen sayısı*

[31] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, s. 613.

[32] Şerif Tekben, **Neden Köy Enstitüleri**, İstanbul Tarihsiz, s.32.

Levent Şahverdi Arşivi

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde fidancılık ve aşı dersleri verilmekteydi. Bunun için öğrenciler Edirne fidanlığına götürülürdü. Böylece öğrenciler Edirne'yi de gezip görme imkânına sahip oluyorlardı. Örneğin 1942 yılında 2.200 fidan dikildi. 800 dekar yer sürülerek 202'sine buğday, 90'nına yulaf ve 40 dekarına da arpa ekildi. Geri kalan arazi ise yazlık ekime bırakıldı. Öğrenciler son sınıflarında öğretmenlik uygulaması yaparlardı ki bu uygulamanın Turgutbey Köyü'nde yapıldığı bilinmektedir[33]. Bu şekilde faaliyetlerini sürdüren enstitü 1943 yılında Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç tarafından ziyaret edilmişti. Yine aynı yıl dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü enstitütüye bir ziyarette bulunmuşlardı[34].

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde ziraat derslerine özellikle ehemmiyet verildiği anlaşılmaktadır. Bu eğitimle öğrencilere köy yaşantısını kolaylaştıracak bilgiler aktarılırdı. Ağaçlandırma, batakları kurutma, toprakların verimli hale getirilmesi ve yol yapımı gibi beceriler kazandırılmaya çalışılırdı. Ayrıca ziraat dersleri tarım, kümes hayvancılığı ve aracılığı kapsıyordu. Öğrenciler okula tarlalarda çalışarak, tavuk yetiştirerek ve kendi arı kovanlarını yapıp bal üreterek uygulamalı bir eğitime tabi tutuluyorlardı. Ziraat dersleri dışında kültür dersleri (Türkçe, Matematik, Coğrafya, Tarih vs) ve yabancı dil eğitimi de veriliyordu. Bunlarla birlikte ikinci sınıftan itibaren erkek öğrencilere yapıcılık, marangozluk ve demircilik; kız öğrencilere ise dikiş, biçki, el örgüsü sanatlarından biri öğretiliyordu. Hatta aşı ve pansuman yapma gibi ilkyardım eğitimine kadar dersler teşmil edilmişti[35].

1944 yılı Mart ve Nisan aylarında enstitüde yapılan faaliyetler şunlardır:

– Mart başından itibaren enstitü elektrik ışığına kavuştu. Bu sayede artezyenden fışkıran İdil Suyu 20 tonluk biriktirme havuzuna doldurularak enstitünün gereken yerlerine kolaylıkla ulaştırıldı.

---

[33] Başaran, a.g.m, s.317-318.

[34] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.94-98.

[35] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.310-311.

Levent Şahverdi Arşivi

– Mart ayı soğuk ve yağmurlu geçtiğinden soğan ekimi işleri bu ayın ancak son günlerinde tamamlanabildi.

– Mart ayında son sınıflar Lüleburgaz ve Babaeski köylerinde birer aylık ders tatbikatlarına devam ettiler. 5/B tatbikatını bitirip geldi, yerine 5/C gönderildi. Bu vesile ile her iki sınıf da Burgaz ve Babaeski'de birer müsamere verdiler.

– 23 Nisan günü, enstitüde canlı bir gün olarak yaşandı. Bu günün anısına tören yapıldı. Aynı günde kooperatifin hazırladığı hediyeli piyango çekilişi yapıldı. Günün diğer yarısı çeşitli oyun ve spor hareketlerine sahne oldu.

– Lüleburgaz'ın Büyükkarıştıran Köyü'nde tesis edilmekte olan ormanlık alana fidan dikimine enstitüden 30 öğrenci iştirak etti.

– Enstitünün dördüncü ve beşinci sınıfları "Türkçe Geceleri" tertip ettiler. Öğretmenlerin de katıldıkları bu toplantılarda bu ay Ziya Gökalp ve Faruk Nafız geceleri yaşatıldı. Bu iki fikir ve sanat adamının düşünceleri üzerinde durularak eserlerinden örnekler okundu[36].

1945 yılı Ocak ve Şubat ayları faaliyetleri:

– İnşasına devam edilen işlik binası Şubat ayı içinde hizmete açıldı.

– Enstitüye 8.932 liraya mal olan 16 hayvanlık yeni bir ahır yapıldı.

– Enstitüye yapılacak yeni revir için Namık Ergin tarafından plan hazırlandı.

– Enstitü demircilik atölyesinde Şubat ayı içinde ilk arabanın yapımı tamamlandı. Ayrıca üç arabalık daha malzeme alınarak bunların da yapımına başlandı[37].

1945 yılı Nisan ayında enstitü de şu faaliyetler yapılmıştır:

- Enstitü binasının önüne Halim Baba ismini taşıyacak, öğrencilerin dinlenmesi için yeni bir park yapımına başlandı.

---

[36] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Çalışmaları ve Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s.168.

[37] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 2, s.345.

Levent Şahverdi Arşivi

– Bahçeye dikilmek üzere 3 bin adet çeşitli çiçek kamyonla İstanbul'dan getirildi.

– Geçen yıldan eksik kalan yemekhane binasının alt kısmının betonu ve kalın sıvası tamamlandı.

– 3. Sınıfın hazırladığı Faruk Nafız Çamlıbel'in Kahraman adlı piyesi Lüleburgaz Halkevi'nde, Türkçe Taciri adlı piyesi enstitüde oynandı.

– Enstitünün Ziraat Başı Besim İyitanır'ın "Ev Bahçelerinde Sebzecilik" adlı eseri yayınlandı[38].

1945 yılı Aralık ayı faaliyetleri:

– Havalar çok soğuk gitmesine rağmen, 476 dekarlık yer sürüldü. Buralara yulaf, arpa, buğday ayrıca 200 kilogram bakla, 75 kilogram mercimek, 100 kilogram soğan ve 100 kilogram sarımsak ekildi.

– 160'ı çam olmak üzere 500 çeşit orman ağacı satın alınarak uygun yerlere dikildi.

– Haziran 1945'te temelleri atılan büyük yemekhanenin çatısı ve çatısının kiremitle örtülmesi bitirildi.

– Yeni yemekhane ile beraber bitmiş bulunan mutfak ve bulaşıkhanenin iç tesislerinin planlanması, enstitü öğretmenleri ve öğrencileri arasında müsabakaya konuldu ve derece alan dört proje sahibine hediyeler verildi[39].

Milli Eğitim Bakanlığı, 4 Kasım 1945'te enstitülerde işlerin öğretmen ve öğrencilerin bir araya gelmeleriyle yürütülmesi emrini vermişti. Bu itibarla bu tarihten itibaren Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde 15 günde bir, bütün öğretmen ve öğrencilerin katıldığı toplantılar yapılmıştı. Gece ders saatinde yapılan toplantılara iki ders saati ayrılırdı. Toplantı başkanlığı "öğrenci başkanı"na bırakılırdı. Bu toplantılarda öğretmenler, öğrenciler gibi yalnız bir oya ve söz hakkına sahipti. Alınan kararlar ise en kısa zamanda uygulamaya konulurdu.

---

[38] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Nisan Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 5-6, Ankara 1946, s.186.

[39] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, s.613.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu sayede enstitü kendi kendini yönetmenin uygulamalı olarak yaşandığı bir alana dönüşmüştü[40].

Enstitünün bir başka eğitim faaliyeti öğrencilere kitap okuma alışkanlığı kazandırmasıydı. Kepirtepe Köy Enstitüsü öğrencileri okulun 3.500 kitaptan oluşan bir kütüphaneye sahip olması dolayısıyla bu konuda sıkıntı çekmemişlerdi. Keza her gün bu kütüphane kitap okumak isteyen öğrencilerle dolup taşmaktaydı[41]. Ayrıca Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde yılsonlarında "Kepirden Köylere" isimli bir dergi çıkartılırdı[42]. Böylece öğrencilerin bir yıllık çalışmalarını ve kültürel birikimlerini ifade etmelerine olanak sağlanmış olurdu.

Köylerdeki mezunların çalışmalarını yakından incelemek amacıyla, öğretmenler tarafından köy gezilerine çıkılırdı[43]. 1945 yılında yeni öğretmenlerin çalışmalarını teftiş etmek üzere Çorlu ve Saray köylerine Ziraatbaşı Hikmet Özmen, Uzunköprü ve Meriç köylerine Öğretmen Seyfi Çaçur, Tekirdağ merkez köylerine Seyfettin Gökmen, Vize köylerine Besim İyitanır, Keşan ve İpsala köylerine Selçuk Korol, Edirne merkez köylerine Müdür Yardımcısı Ahmet Mürsel gitmişti. Köy gezilerinden dönen öğretmenler, beşinci sınıf öğrencilerine birer konuşma yaparak, bu konuşmalarda daha önce mezun olmuş enstitülülerin, köylerinde yaptıkları faaliyetleri anlatırlar; başarıları, noksanları ve karşılaştıkları zorluklar üzerinde dururlardı. Bu konuşmalar yeni mezun olacak öğrenciler için verimli ve faydalı bilgiler içerirdi[44]. Ayrıca enstitüdeki her öğrenci eğitiminin ilk yıllarından başlayarak tatil zamanlarında köye gittiğinde bir "köy dosyası" hazırlamaya başlar, böylece okulu bitirdiğinde elinde çalışacağı köyün tüm sorunlarını kapsayan bir rapor hazır olurdu[45].

---

[40] Kemal Üstün, "Kepirtepe Köy Enstitüsünde Öğrenci ve Öğretmen Toplantıları", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı V-VI, Ocak Ankara 1946, s.183-185.

[41] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.315.

[42] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.68.

[43] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, s.613.

[44] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 2, s.345.

[45] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.315.

Levent Şahverdi Arşivi

Okul ve sınıf geceleri de düzenlenirdi. Buralarda şarkı ve türküler söylenir, milli oyunlar oynanır, kısacası kişisel yetenekler sergilenirdi. İsmail Hakkı Tonguç'un enstitüyü ziyaret ettiği 1943 yılında bir eğlence tertip edilmiş; burada tiyatro, ortaoyunu, güldürü, koro, şiir ve milli oyunlar gibi çeşitli gösteriler yapılmıştı. Kültürel etkinliklerin en yoğun olduğu 1949 yılında ise resim kolu tarafından gerekli dekor ve makyaj yapılarak "Paydos" isimli bir eser sahnelenmişti. Keza enstitüde her öğrenci en az bir müzik aleti çalmayı öğreniyordu. Okulda mandolin, saz, keman ve bağlama gurupları oluşturulmuş olup, Aşık Veysel zaman zaman burada ders vermişti[46].

Enstitü'nün Öğrenci Sayısı ve Mezunları

Kepirtepe Köy Enstitüsü ilk açıldığında 82 öğrenci ile yola çıkmıştı. Daha sonra öğrenci sayısı 150'ye ulaştı[47]. Bu sayı yıldan yıla giderek arttı. 1941'de 370 olan öğrenci sayısı[48] 1944 yılında 850'yi bulmuştu. Bunların %22 oranıyla 187'si kız öğrenciden meydana geliyordu[49]. 1943-1944 eğitim öğretim yılında 14 kız, 22 erkek öğrenci mezun olmuş, onların yerine bir sonraki yıl hazırlık ve birinci sınıflara 15'i kız olmak üzere 115 öğrenci alınmıştı[50].

Kepirtepe Köy Enstitüsü, 1954 yılına kadar 11 dönemlik eğitim öğretim süresinde toplam 825 mezun vermişti. 1942-1943 öğretim yılında verilen 29 kişilik ilk mezunlardan, 16'sı enstitülere öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ne, 13'ü ise köylere öğretmen olarak gitmişti. Diğer eğitim öğretim yıllarının mezun sayıları şöyledir: 1943-1944'te 182, 1944-1945'te 36, 1946-1947'de 64, 1947-1948'de 62, 1948-1949'da 109, 1949-1950'de 114, 1950-1951'de 51, 1951-1952'de 62, 1952-1953'de 55, 1953-1954'de 61 mezun. Buna göre enstitü en fazla mezunu 1943-

---

[46] Aynı makale, s.312, 314.

[47] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.18.

[48] **Köy Enstitüleri**, Sayı 1, İstanbul 1941, s.42.

[49] Yalçın Kaya, **Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri Antigone'den Mızraklı İlmihale**, c.II, İstanbul 2001, s.72.

[50] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, s.613.

Levent Şahverdi Arşivi

1944 öğretim yılında vermişti[51]. 1942 yılında II. Dünya Savaşı nedeniyle geçici bir süre için Ankara'nın Hasanoğlan Köyü'ne taşındığından öğrenci kaydı yapılmayan enstitü 1945-1946 öğretim yılında mezun vermemişti[52].

Kepirtepe Köy Enstitüsü'nden mezun olan öğrencilerden sınavla Hasanoğlan'da açılan Yüksek Köy Enstitüsü'ne öğrenci gönderilirdi. 1944 yılında yapılan sınavı İbrahim Öznal, Salim Alataş ve Doğan Güney kazanmıştı[53]. Böylece Yüksek Köy Enstitüsü'nde eğitimleri devam etmişti. Bir yıl sonraki sınavı ise Melâhat Erkan, Recep Türköz ve Hüseyin Yalçın kazanmıştı[54].

Enstitüsü'nün Kapatılması ve Günümüze Etkileri

1952 yılında Köy Enstitüleri altı yıla çıkarılarak programları öğretmen okullarına dönüştürülünce, Kepirtepe'de bundan nasibini almıştı. 4 Şubat 1954 tarihinde ise 6234 sayılı yasayla Köy Enstitülerinin ismi Öğretmen Okulu olarak değiştirilmiş ve Köy Enstitüleri fiilen kapatılmıştı. Ancak aynı zamanda bu kanunla Türkiye'de Öğretmen Okulu ve Köy Enstitüsü mezunu olarak iki ayrı öğretmen sınıfı anlayışı ortadan kalkmıştı. Aynı haklara sahip tek bir öğretmen zümresi meydana getirilmişti[55]. Bu yıldan sonra 1975 yılına kadar okul Kepirtepe Öğretmen Okulu, 1996 yılına kadar Kepirtepe Öğretmen Lisesi, 1996'dan sonra ise Kepirtepe Anadolu Öğretmen Lisesi olarak milli eğitime katkıda bulunmaya devam etmişti[56].

Bugün enstitünün olduğu yerde Kepirtepe Anadolu Öğretmen Lisesi vardır. Enstitüsü'nün günümüze etkileri oradan mezun olmuş olan öğrencilerin, öğretmen olarak yetiştirdikleri nesillerdir. Enstitü-

---

[51] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.20, s.178-189.

[52] Menekşe, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, s.373-374.

[53] "Yüksek Köy Enstitüsüne Alınan Öğrenciler", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s. 176.

[54] "Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, s.613.

[55] **BCA**, Dosya: E17, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.567.6, 22; **BCA**, Dosya: E17, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.567.13, 22.

[56] Menekşe, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, s.372.

Levent Şahverdi Arşivi

lüler sadece öğretmenlikle yetinmemiş, birçoğu yazar, şair, araştırmacı, gazeteci, milletvekili, öğretim üyesi, eğitim bilimci olarak bugüne kadar köy enstitülük ruhunu bu alanlara yansıtmışlardır. Kepirtepe Köy Enstitüsü mezunlarından bazıları ve faaliyet alanları şöyledir: Mehmet Başaran (Yazar), Refet Topuz (Araştırmacı-Gazeteci), Mustafa Ozan (Şair-Ressam), Nazif Karaçam (Yazar), Recep Bulut (Eğitimci-Yazar), Ahmet Uysal (Yazar), Hasan Arabacı (Yazar), İlyas Özcan (Şair), Muammer Akça (Şair) ve Feyzullah Aktan (Gazeteci-Önder gazetesinin sahibi)[57].

Bunlardan öğretmenlik ve yazarlığı uzun yıllar sürdüren Mehmet Başaran'ın 1953-1991 yılları arasında 14 kitabı yayınlanmıştı. Kendisi Köy Edebiyatı hareketinin şiirde önde gelen temsilcilerinden biri olmuştu. Kısıtlı imkanlarıyla Almanca öğrenen Başaran, Heinrich Heine'nin şiirlerini Türkçe'ye çevirmişti. *Dadal'ın Sarhoşluğu, Cümlenin Yari, Urumeli Havası, Azap Ali'nin Dileği* ve *Halı* isimli şiirleri meşhurdur. Ayrıca *Ahlat Ağacı* isimli şiir kitabı yayınlandığı 1953 yılında, yılın en iyi şiir kitabı seçilmişti[58]. Kepirtepe Köy Enstitüsü'nden 1943 yılında mezun olan Başaran'ın diğer eserleri şunlardır: *Nisan Haritası* (1960), *Aç Harmanı* (1962), *Zeytin Ülkesi* (1964), *Sürgünler* (1970), *Mehmetçik Mehmet* (1978), *Elif Diye Bir Türkü* (1976), *Çarığımı Yitirdiğim Tarla* (1955), *Tonguç Yolu* (1974), *Giz Kona Suskunluk* (1991), *Sabahattin Eyüboğlu* ve *Köy Enstitüleri* (1990), *Gök Ekin* (1975), *Meşe Seli* (1982), *Sis Dağının Başında Borana Bak Borana* (1990)[59]. 1944 yılında mezun olan Rafet Topuz'un ise çeşitli dergilerde ve mahalli gazetelerde yazı ve şiirleri yayınlanmıştı. Onun *Milos Anıları* ve *Çanak Ali* isimli iki kitabı bulunmaktadır[60].

---

[57] Kum, a.g.m, Erişim 20 Mart 2009; "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.312.

[58] Kaya, **a.g.e**, c.II, s.155.

[59] Can Yücel Eronat, **Köy Enstitüleri Dünyasından Hasan Âli Yücel'e Mektuplar**, İstanbul 2007, s.108-109; Kaya, **a.g.e**, c.II, s.155-156; Başaran'ın eserlerinin tam listesi için bkz: Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.72.

[60] Menekşe, **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, s.94.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

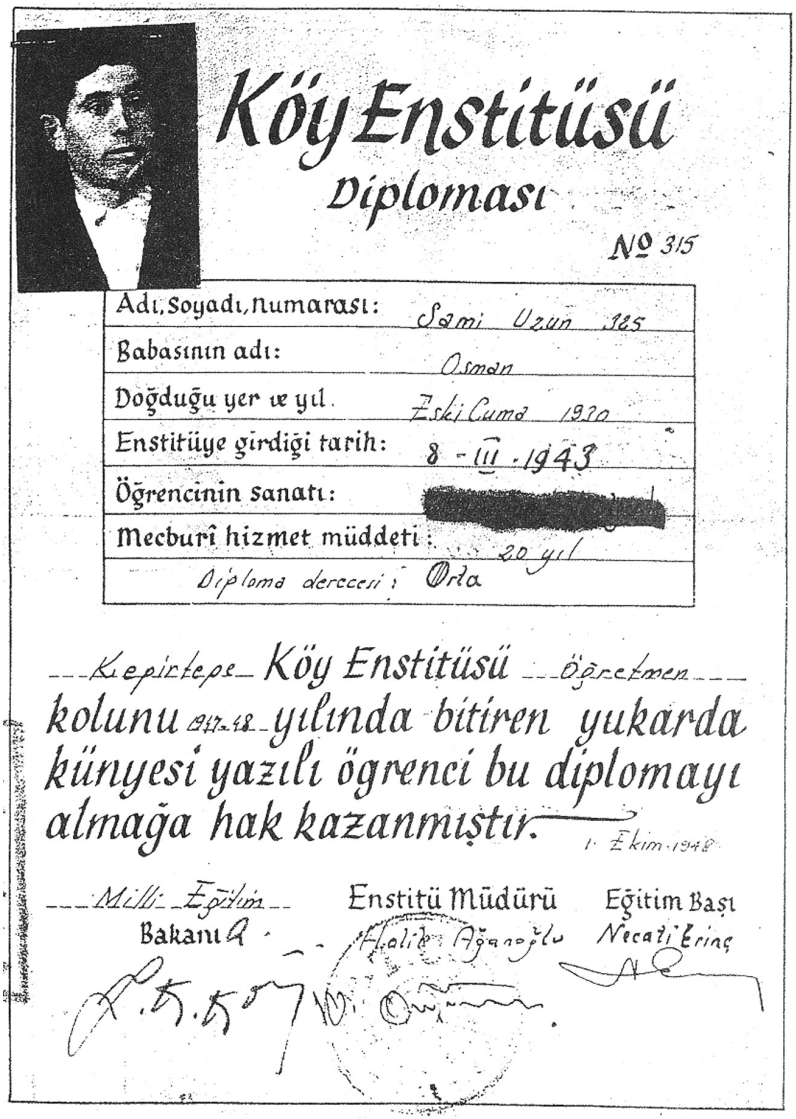
Kepirtepe Köy Enstitüsü, 1937 yılında bir eğitmen kursu olarak başladığı aydınlanma yolculuğuna 1954 yılına kadar devam etmişti. Kepirtepe de enstitü ile doğru orantılı olarak büyümüş ve gelişmişti. Diğer Köy Enstitülerinde olduğu üzere buranın da kurulduğu bölgeyi pozitif yönde geliştirme durumu söz konusu olmuştu. Bu yönüyle okul nasıl yeni binalarla, yeni eğitim kadrosuyla ve öğrencilerle zenginleşmişse, bölge halkı da sosyal, kültürel ve ekonomik yönden okulla birlikte kalkınmıştı. Nitekim Kepirtepe Köy Enstitüsü'nün bölge köy ve köylüsü üzerinde şu müspet etkileri görülmüştü: İlk olarak köylünün daha üretken olmasını sağlamıştı. Bilgi ve beceri ile donattığı köylünün kendine olan güvenini yükseltmişti. Siyasal ve toplumsal haklarını korumada onları bilgi sahibi yapmıştı. Her şeyden önemlisi bu köy enstitüsü diğerleri gibi kültürel değişimi hızlandırmıştı. Bütün bunları yaparken disiplinli bir yaşam ve teoriden pratiğe doğru, yani uygulamalı, hayata hazırlayıcı bir eğitim anlayışı benimsemişti. Bu sebeple de çağının koşulları içerisinde başarılı olmuştu.

Kepirtepe Köy Enstitüsü yetiştirdiği eğitim ordusuyla sadece bölgeye değil, ülkenin dört bir yanına faydalı olmuştu. Sekiz yüzden fazla mezun vermişti. Bu mezunlar ülkeye eğitim, siyaset, sanat ve edebiyat gibi farklı alanlarda hizmet vermişlerdi. Bu sebeple Kepirtepe örneğinde Köy Enstitüleri yeni araştırmalara konu olmalı ve bugünkü eğitim sistemimiz içerisinde yeniden değerlendirilmelidir. Doğrudan pratiğe yönelik olan bu okulların eğitim anlayışı günümüz teknolojisi ile birleştirildiğinde çok faydalı sonuçların ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kurumlar Türk Milleti'nin eğitim ve sanattan anladığını kanıtlayan en açık örneklerden sadece biridir.

Levent Şahverdi Arşivi

Ekler

Ek 1: Kepirtepe Köy Enstitüsü Diploma Örneği[61]

Köy Enstitüsü
Diploması

№ 315

Adı, Soyadı, Numarası:	Sami Uzun 385
Babasının adı:	Osman
Doğduğu yer ve yıl:	Eski Cuma 1930
Enstitüye girdiği tarih:	8 - III - 1943
Öğrencinin sanatı:	[redacted]
Mecburî hizmet müddeti:	20 yıl
Diploma derecesi:	Orta

Kepirtepe Köy Enstitüsü Öğretmen kolunu 947-48 yılında bitiren yukarda künyesi yazılı öğrenci bu diplomayı almağa hak kazanmıştır.

1 Ekim 1948

Milli Eğitim Bakanı A. [illegible]

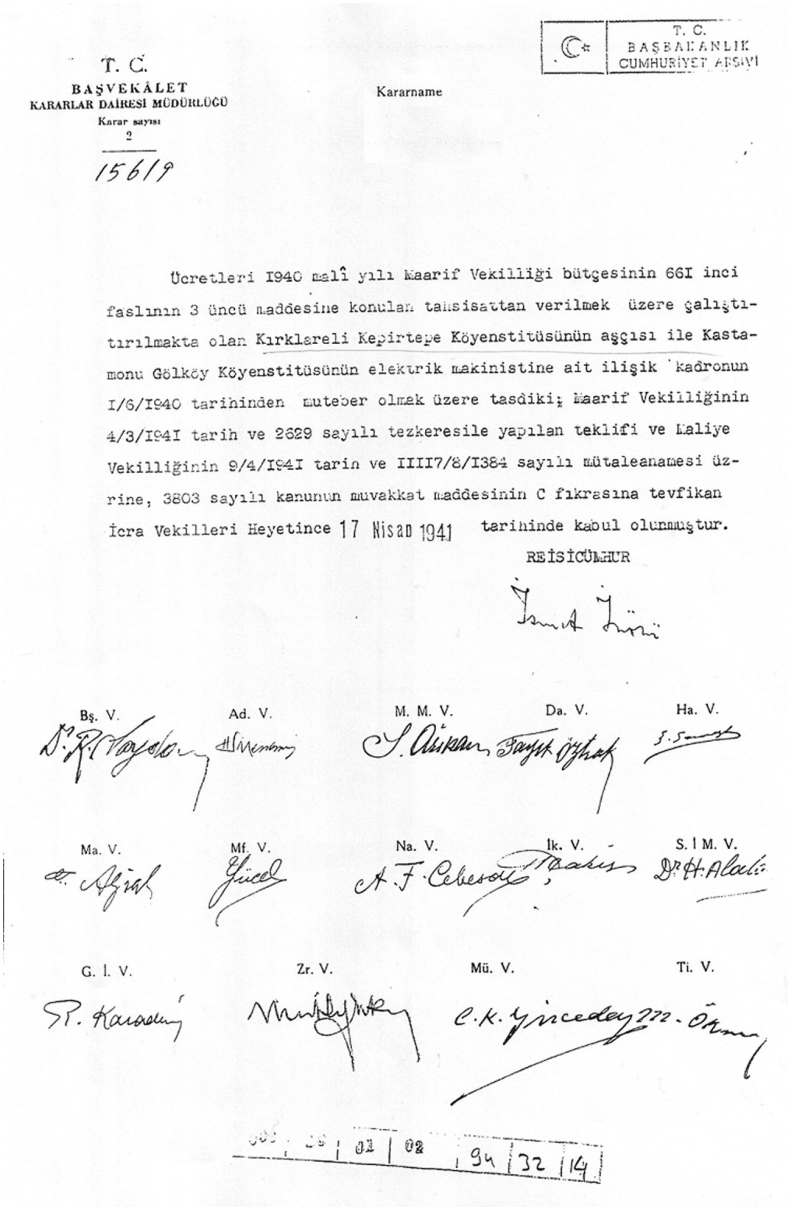
Enstitü Müdürü Halil Ağaoğlu

Eğitim Başı Necati Ereng

[61] "Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, s.300.

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 2: Kepirtepe Köy Enstitüsüne Aşçı Tayini (1941)[62]

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

15619

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

Ücretleri 1940 malî yılı Maarif Vekilliği bütçesinin 661 inci faslının 3 üncü maddesine konulan tahsisattan verilmek üzere çalıştırılmakta olan Kırklareli Kepirtepe Köyenstitüsünün aşçısı ile Kastamonu Gölköy Köyenstitüsünün elektrik makinistine ait ilişik kadronun 1/6/1940 tarihinden muteber olmak üzere tasdiki; Maarif Vekilliğinin 4/3/1941 tarih ve 2629 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 9/4/1941 tarih ve 1111/7/8/1384 sayılı mütaleanamesi üzerine, 3803 sayılı kanunun muvakkat maddesinin C fıkrasına tevfikan İcra Vekilleri Heyetince 17 Nisan 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

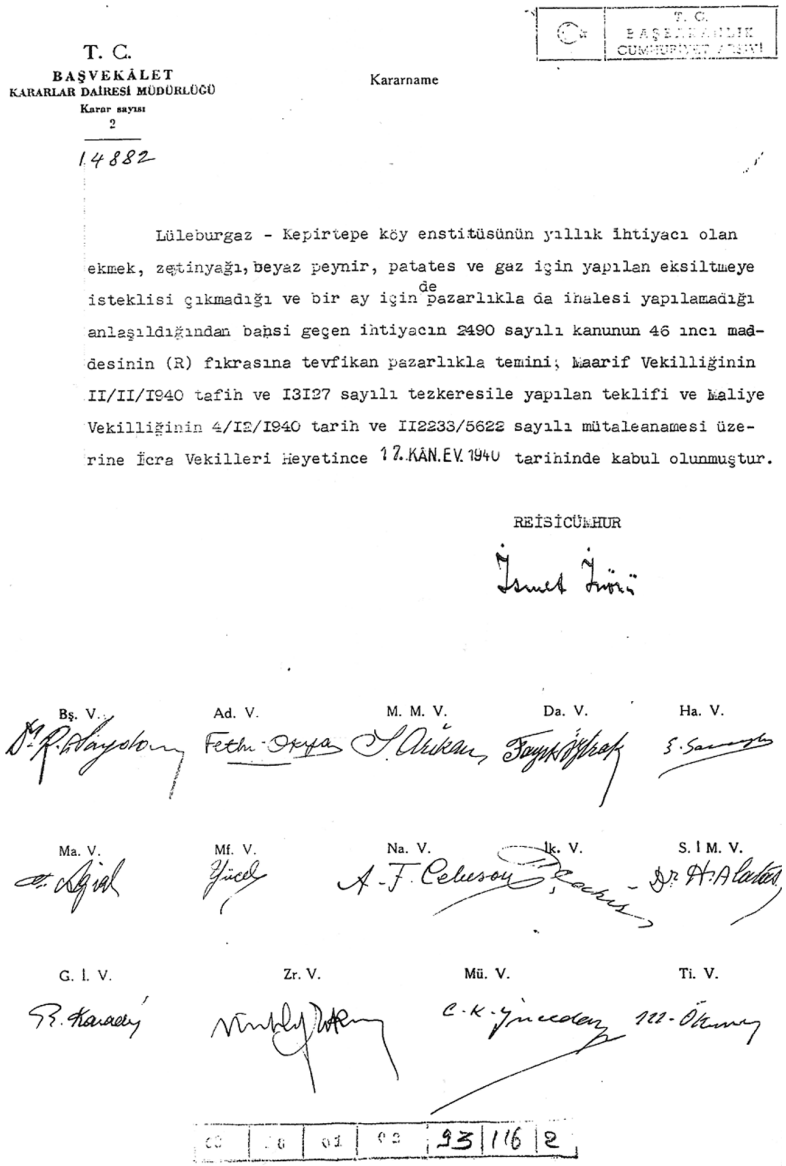
Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

[62] **BCA**, Sayı: 156192, Dosya: 143-285, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 94.32.14.

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 3: Kepirtepe Köy Enstitüsüne Pazarlıkla Yiyecek Alınması (1940)[63]

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
14882

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

Lüleburgaz - Kepirtepe köy enstitüsünün yıllık ihtiyacı olan ekmek, zeytinyağı, beyaz peynir, patates ve gaz için yapılan eksiltmeye isteklisi çıkmadığı ve bir ay için de pazarlıkla da ihalesi yapılamadığı anlaşıldığından bahsi geçen ihtiyacın 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (R) fıkrasına tevfikan pazarlıkla temini; Maarif Vekilliğinin II/II/1940 tarih ve 13127 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 4/12/1940 tarih ve 12233/5622 sayılı mütaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 17.KÂN.EV.1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR
İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

93 | 116 | 2

[63] **BCA**, Sayı: 148822, Dosya: 144-277, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 93.116.2.

Levent Şahverdi Arşivi

Ek 4: Kepirtepe Köy Enstitüsü Resimleri

Resim 1: Kepirtepeliler Hasanoğlan Köy Enstitüsü inşasında (1942)[64].

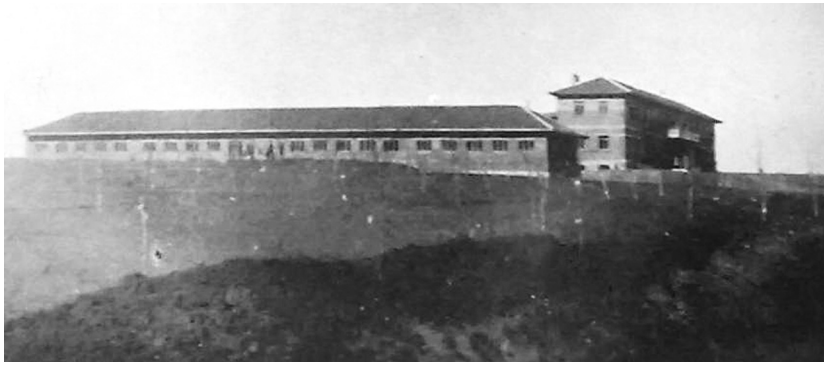
Resim 2: Kepirtepe Köy Enstitüsü yatakhane inşaatı (1943)[65].

[64] Güneri, **a.g.e**, s.49.
[65] Mehmet Özel, **Köy Enstitüleri**, Ankara 1997, s.104.

Levent Şahverdi Arşivi

Resim 3: Kepirtepe Köy Enstitüsü binaları (1940'lar)[66].

Resim 4: Kepirtepe Köy Enstitüsü kız öğrencileri ziraat dersinde (1940'lar)[67].

[66] **Köy Enstitüleri**, Sayı 1, İstanbul 1941, s.21.
[67] **Köy Enstitüleri**, Sayı 1, İstanbul 1941, s.37.

Levent Şahverdi Arşivi

Resim 5: Kepirtepe Köy Enstitüsü kız öğrencileri 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda Bedir Köyü'nde köylülerle şarkı söylerken (1940'lar)[68].

Resim 6: Kepirtepe Köy Enstitüsü'nde toprakta çalışan öğrenciler (1940'lar)[69].

[68] Özel, **a.g.e**, s.81.
[69] Özel, **a.g.e**, s.166.

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Sayı: 148822, Dosya: 144-277, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 93.116.2, 17 Aralık 1940.

BCA, Dosya: E17, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.567.6, 22 Mart 1954.

Tebliğler Dergisi, Sayı 258, 31 Ocak 1944.

BCA, Dosya: E17, Fon Kodu: 30.10.0, Yer No: 90.567.13, 22 Aralık 1954.

BCA, Sayı: 12563, Dosya: 28-10, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 106.52.20, 21 Temmuz 1944.

BCA, Sayı: 3/8139, Dosya: 4-133, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 117.67.11, 28 Ekim 1948.

BCA, Sayı: 3/12330, Dosya: 4-192, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 124.97.3, 12 Ocak 1951.

BCA, Sayı: 156192, Dosya: 143-285, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 94.32.14, 17 Nisan 1941.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü", **Liseli Gençlerin Gözüyle Cumhuriyetimiz Yerel Tarih Yarışması**, İstanbul 1999,s.299-318.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü Aralık Ayı Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 4, Ekim 1945, s.613.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü Çalışmaları ve Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s.168, 170.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 2, Ankara 1945, s.345.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü Müdür İhsan Kalabay'ın Konuşması", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s.159-160.

"Kepirtepe Köy Enstitüsü Nisan Haberleri", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 5-6, Ocak Ankara 1946, s.186.

"Yüksek Köy Enstitüsüne Alınan Öğrenciler", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı 1, Ankara 1945, s. 176-177.

Aktaş Ayşe, **İvriz Köy Enstitüsü**, Selçuk Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

Altunya Niyazi, **Köy Enstitüsü Sisteminin Düşünsel Temelleri**, Ankara 2000.

Levent Şahverdi Arşivi

Başaran Mehmet, "Geçmişe Kısa Bir Yolculuk", **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, (Haz: Nedim Menekşe), İzmir 2005.

Eronat Can Yücel, **Köy Enstitüleri Dünyasından Hasan Âli Yücel'e Mektuplar**, İstanbul 2007.

Gedikoğlu Şevket, **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılariyle Köy Enstitüleri**, Ankara 1971.

Güneri Mustafa, **Hasanoğlan Köy Enstitüsü Kurulurken (1941-1951)**, İstanbul 2004.

Kaya Yalçın, **Bozkırdan Doğan Uygarlık Köy Enstitüleri Antigone'den Mızraklı İlmihale**, I-II, İstanbul 2001.

Köy Enstitüleri, Sayı 1, İstanbul 1941, s.42.

Kum Bayram, "Köy Enstitüleri ve Kepirtepe Köy Enstitüsü", **http://site.mynet.com/ kepirtepeliler/kepirliyim/id7.htm**, Erişim 20 Mart 2009.

……., **Kuruluşundan Günümüze Kepirtepe 1940-2000**, Lüleburgaz 2001.

Menekşe Nedim, **Kapatılışının 50. Yılında Köy Enstitüleri Gerçeği**, İzmir 2005.

Özel Mehmet, **Köy Enstitüleri**, Ankara 1997.

Tekben Şerif, **Neden Köy Enstitüleri**, İstanbul Tarihsiz.

Üstün Kemal, "Kepirtepe Köy Enstitüsünde Öğrenci ve Öğretmen Toplantıları", **Köy Enstitüleri Dergisi**, c.I, Sayı V-VI, Ankara 1946, s.183-185.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İSTİKLAL MADALYALI POLİSLER VE YÜZELLİLİK POLİSLER

Ali DİKİCİ*

ÖZET

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması, Anadolu'nun işgaline uzanan süreci başlatmıştır. Mustafa Kemal önderliğindeki Kuva-yı Millîyeciler ellerinde kalan son vatan topraklarını kurtarmak için işgale karşı Millî Mücadele'yi başlattı. Mustafa Kemal bu mücadelede Türk halkının büyük bir çoğunluğunun desteğini kazandı. Bu süreçte Türk polisi de asli görevi olan asayiş ve güvenliği sağlamanın yanı sıra Millî Mücadele'ye tam destek verdi. Bu mücadelede hayatını kaybetmiş veya Millî Mücadele'ye katkılarından dolayı İstiklâl madalyası kazanmış birçok polis mevcuttur. Ancak Millî Mücadele sırasında düşman devletler ve İstanbul Hükümeti ile işbirliği yaptıkları gerekçesiyle yurt dışına sürgün edilen "Yüzellilikler" içerisinde 13 tane de polis yer almıştır. Bu makalede Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Genel Müdürlüğü arşivinden elde edilen belgeler doğrultusunda İstiklâl madalyası verilen bazı polislerle, "Yüzellilikler" arasında sürgüne gönderilen polislerin yaşam öyküleri ve faaliyetleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal, Millî Mücadele, Kuva-yı Millîye Hareketi, Türk Polisi, İşgal, "Yüzellilikler", İstiklâl Madalyası

* 2. Sınıf Emniyet Müdürü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Ankara.

Levent Şahverdi Arşivi

THE POLICEMEN AWARDED WITH TURKISH MEDAL OF INDEPENDENCE AND "YÜZELLİLİK" POLICEMEN

ABSTRACT

Mudros Armistice Pact signed by the Ottoman State on October the 30th of 1918 initiated the events that brought the occupation of Anatolia. The Turkish Nationalist Forces under the leadership of Mustafa Kemal launched a struggle to rescue their homeland which is the last territory to survive for them. M. Kemal took the support of the overwhelming majority of the people to fight against the occupiers. Similar to Turkish People, Turkish police displayed their full support for the national movement apart from their basic duty which is to provide the public peace and order. There are numerous police officers who lost their lives or won war medal for their contributions to the war. However, there were 13 police officers in the "Yüzellilikler" (literally, Hundredandfiftyers) list, which is the list of exiled 150 persona non grata decided upon by the newly established Republic of Turkey on the ground that they collaborated with occupants. So, this article aims to examine the autobiographies of Turkish police officers who were awarded with Turkish Medal of Independence as well as the police officers within the list of "Yüzellilikler", by the use of data retrieved from the archive of Turkish National Police Organization.

Key Words: Mustafa Kemal, National Struggle, Nationalist Movement, Turkish Police, Occupation, "Yüzellilikler", Turkish Medal of Independence.

Levent Şahverdi Arşivi

GİRİŞ

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihinden itibaren başlayan Mütareke devri yakın tarihimizde, azınlıkların türlü, türlü ihanetler sergilediği, fırsat düşkünü mütegallibelerin hüküm sürdüğü, iç ayaklanmaların baş gösterdiği ve ülke geneline kargaşanın hâkim olduğu bir dönemdir. İşgalcilerin yol açtığı baskı ve zulümlere ülke içindeki yerli ve yabancı unsurların ihanetleri de eklenince "hiçbir yerde nizam, intizam kalmamıştı. Asayiş iyiden iyiye bozulmuştu. Harp içinde türeyen eşkıya her tarafta çoğalmaya başlamış, soygunlar, baskınlar, adam öldürmeler alıp yürümüştü. Bütün Karadeniz kıyısı ve Trakya, Rum Çetelerinin yuvası olmuştu"[1]. Memleketin her tarafı asker firarileri, hapishane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu adeta eşkıya yatağı olmuştu. Gayrimüslim azınlıklar ve eşkıya hapishaneleri basıp mahkûmları serbest bırakıyorlardı"[2]. Jandarma kuvvetlerinin istisnasız cepheye gönderilmesinden dolayı cephe gerisinde özellikle kırsal kesimde büyük bir asayişsizlik ve başıboşluk baş göstermişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta tasvir ettiği gibi "Ordu, ismi var cismi yok bir durumda... Komutan ve subaylar... karanlık felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul..."[3]du.

Böyle bir ortamda Mustafa Kemal, Millî Mücadele'yi millete mal edebilmek için öncelikle milletin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması gerektiğinin farkındaydı. Çünkü bu tedbirler alındıktan sonra milleti cephelerde uzun süre tutabilmek ve bağımsızlık savaşını kazanmak mümkün olabilirdi. Jandarmanın kadro, donanım ve saygınlık açısından zayıf durumda bulunması ve Kuva-yı Millîye'nin iç güvenliği sağlama konusunda yeterli olmadığının anlaşılması ile ülkenin asayiş ve güvenliğinden birinci elden sorumlu olan Türk po-

---

[1] Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali,** Birinci Kitap, Örgün Yayınlar, İstanbul 1981, s. 187.

[2] **Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1993. s. 65-66.

[3] Kemal Atatürk, **Nutuk (1919-1927).** Bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara 2000, s. 7-8.

Levent Şahverdi Arşivi

lisine büyük görevler düşmüş ve polis de işgalin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak için çetin bir mücadele vermiştir.

Millî Mücadele döneminde polisin, hem asli görevlerini yerine getirmek hem de işgal altındaki bölgelerde kurtuluş mücadelesine destek vermek gibi iki önemli görevi bir arada yürütmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan olumsuz süreç, polisi de etkilemiş ve Türk Polis Teşkilatı, insan gücü ve teçhizat olarak zayıf bir durumda kendini Millî Mücadele'nin içinde bulmuştur. Bütün bu olumsuzluğa rağmen Türk polisi Millî Mücadele'ye elinden gelen desteği vermiş ve savaşın kazanılması için özverili çalışmalarda bulunmuştur.

Özellikle Millî Polis Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte polis daha özverili, çetin ve yoğun bir mücadeleye girişmiş ve tüm Misak-ı Millî sınırları içerisinde emniyetin temini, asayişin korunması ve suç faillerinin meydana çıkartılması konularında büyük çaba göstermiş, kıt imkânları ve sınırlı personel sayısına rağmen Millî Mücadele'ye büyük katkıda bulunmuştur[4]. Nitekim katkılarından dolayı TBMM kararı ile 66 polis İstiklâl Madalyası ile taltif edilmiştir[5].

Ancak Türk polisinin bu özverili ve vatansever çabalarına karşın işgal güçleriyle işbirliği yapan, makam ve menfaat peşinde koşan, Millî Mücadele'yi baltalamak için çaba gösteren, İstanbul Hükümeti'nden aldıkları talimat doğrultusunda hareket eden ve Millî Mücadele'nin başarılacağına inanmayan insanların arasında polisler de vardı. Göreceli olarak bu gruba giren polislerin, ülkenin kurtuluşu için cansiperane çalışan polislere oranla azınlıkla olduğu görülmektedir. Ancak "Yüzellilikler" listesine dâhil edilip yurtdışına sürgüne gönderilenler arasında 13 tane polisin bulunması bu noktayı göz ardı

---

[4] Eyüp Sabin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", **Polis Dergisi,** Sayı: 47, Yıl: 12, (Ocak-Şubat-Man 2006). s. 45.

[5] Ahmet Nihat Dündar, "Kuruluş, Gelişme, Değişme", **150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi,** EGM Yayınları. Ankara 1995, s.33. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Harf Devriminden önce bizzat İmzaladığı Gaziantepli Polis Memuru Şevket Efendi'ye ait İstiklâl Madalyası Beratı için Bkz.; **Arşiv Belgeleri ile Gerçekler- Emniyet Mensuplarının Özlük Dosyalarındaki Diploma, Sertifika ve Üniformalı Resimler,** EGM Yayını, Ankara 2002, s. 94

Levent Şahverdi Arşivi

edilemez kılmaktadır[6]. Bu nedenle bu makalede Millî Mücadele'de gösterdikleri olağanüstü çaba ve fedakârlıklara karşılık İstiklâl Madalyası ile onurlandırılan polislerin yanı sıra, yaptıkları ihanetlerle yurtdışına sürgün edilen polislerin yaşam Öyküleri, bireysel ve örgütsel faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti Emniyet Genel Müdürlüğü arşivinden elde edilen bilgiler ışığında incelenmeye çalışılmıştır. Ancak İstiklâl madalyalı polislerin hepsinin değil, tespit edebildiklerimizin yaşam öykülerine yer verilmiştir. Bu çerçevede Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük yararlılıklar gösteren ancak İstiklâl Madalyası alan polislerin içerisinde ismi bulunmayan bazı polislerin fedakârane çabalarına da kısaca yer verilmiştir[7].

Bu makalenin yazılmasında iki arşiv çalışması en Önemli başvuru kaynağı olmuştur: Birincisi Şaduman Halıcı'nm Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi istihbarat kayıtlarından yararlanarak hazırlamış olduğu *"Yüzellilikler"* başlıklı yüksek lisans tezi,[8] diğeri de Emniyet Müdürü Eyüp Şahin'in yine Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivimden yararlanarak hazırladığı *"Türk Polis Teşkilatı'nın Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler"*[9] başlıklı kitap. "Yüzellilikler" konusunda sınırlı sayıdaki çalışmada polislerin dışındaki insanların hayat hikâyelerine rastlamak mümkündür. Ancak bu kaynaklarda "Yüzellilik" polisler sadece ismen bahsedilmekte, sürgündeki hayatlar: konusunda bilgi verilmemektedir. Bu konuda arşivlerden yapılarak ortaya konmuş en detaylı çalışmanın -hatta tek

---

[6] "150'likler listesi İçişleri Bakanlığında hazırlanmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın o zamanın heyecanı içinde "hain"lerini liste dışında bırakacağına ihtimal verilmemektedir. Herkes kendi 'hain'ini daha iyi bilir"' demektedir. Durmuş Yalçın, ''Mîllî Mücadele'de İdareciler, Günümüzün ve Geleceğin İdareciliği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VII, Sayı 21, Temmuz 1991, s. 407-470

[7] Türk polisinin Millî Mücadele'ye verdiği destek ve savaşın kazanılması için ortaya koyduğu özverili çalışmalar için ayrıca bkz, Ali Dikici. "Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69, (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 339-382.

[8] Şaduman Halıcı, **Yüzellilikler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1998).

[9] Eyüp Şahin, **Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler,** EGM Yayın No: 371, Ankara 2004.

Levent Şahverdi Arşivi

çalışmanın- Şaduman Halıcı'nın tezi olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu iki kaynağın yanı sıra diğer kaynaklardan da zaman zaman alıntı yapılmıştır. Bu makalenin ileride yapılacak böyle bir çalışmaya başlangıç teşkil edeceği düşünülmektedir.

İSTİKLÂL MADALYALI POLİSLER

Bazı polis tarihi araştırmacıları TBMM kararıyla İstiklâl Madalyası almaya hak kazanan ve ekteki tabloda yer alan 66 polisin ismini vermektedir[10]. Ancak Millî Mücadele esnasında fiili olarak polislik yapanların yanı sıra, savaştan önce polislikten ayrılıp Milli Mücadele'nin ardından tekrar polisliğe girenler olduğu gibi daha önce başka mesleklerde görevli iken Millî Mücadele'nin ardından polislik mesleğine intisap eden İstiklâl Madalyası sahibi birçok polis de mevcuttur[11]. Bu nedenle bu sayıyı 66 olarak sabitlemek çok tutarlı gözükmemektedir. Nitekim bu listede adı olmayan ancak İstiklâl Madalyası verilen bazı polislerin de hayat hikâyelerine bu makalede yer verilmiştir.

Mehmet Salih Bey

Müslim oğlu Mehmet Salih Bey, 1877 yılında Yenişehir Sancağının Turhal Kasabası'nda doğdu, İstanbul Polis Mektebinin altıncı

---

[10] **TBMM İstiklâl Madalyası Defteri,** Cilt:1, Madalya No: 1- 870, Tarih: 9.09.1938-06.11.1938, Cilt: 2, Madalya No: 871-2151, Tarih: 14.08.1339-21.04.1340, Cilt: 3, Madalya No: 2152-3320, Tarih: 21.04.1340-15.02.1926. Aktaran: Fethullah Eraslan ve İsmail Merin, **Türk Polis Tarihi-I,** Ashmlar Basımevi, Ankara 1984, s. 222-228. Ayrıca bkz. Hüseyin Gülçiçek, **Emniyet Teşkilatı Hakkında Hükümet Politikaları,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990), s. 204-207; A. Nihat Dündar, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Polis (İstiklâl Madalyalı Polisler)", **EGM İç Hizmet Bülteni,** Yıl: 19, Sayı: 180, (Ekim-Kasım-Aralık 1993), s. 113-122.

[11] Bu gruba giren polislerden tespit edebildiklerimizden bazıları şunlardır: Emniyet Müdürü Halil Sunar, Emniyet Müdürü Mehmet Salih Kılıç, Emniyet Müdürü İsmail Hakkı Tan, Emniyet Müdürü Mazhar Onur, Emniyet Genel Müdür Muavini Feyyaz Basot, İkinci Sınıf Emniyet Müdürü Ekrem Sanvar, Dördüncü Sınıf Emniyet Müdürü Celal Tevfik Karasaban, Emniyet Amiri Faraç Fikri Demirkol, Birinci Sınıf Emniyet Amiri Ahmet Hamdi Erginöz, İkinci Sınıf Emniyet Amiri Halil Ertay, İkinci Sınıf Emniyet Amiri Cevdet Giray, Emniyet Amiri Ali Seyfi Sur, Emniyet Müfettişi Mustafa Hayri Gökçay, Emniyet Müfettişi Mehmet İsmet Ulusakul, Emniyet Müfettişi Şevket Başev, Başkomiser Halil Lamı Büyüköz, Başkomiser Kemal Yıldırım, Başkomiser Ali Sait Karagöz, Başkomiser Mustafa Remzi Barlas, Başkomiser Casim Tahsin Cellek, Başkomiser Süleyman Rüştü Köker, Başkomiser Ömer Lütfi Uzun, Komiser Mehmet Tevfık Sarlık, Komiser Ali Hilmi Tür, Üniformalı üçüncü Komiser Kemal Süel, Üçüncü Komiser Mustafa Sezai Bey, Sivil Üçüncü Komiser Hüseyin Avni Utku, Sadullah Efendi (Kücükarda). Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler.**

Levent Şahverdi Arşivi

eğitim-öğretim devresinden mezun olduktan sonra 7 Ocak 1898 tarihinde Aydın Vilâyeti Söke kazasında polis memuru olarak görev başladı. Daha sonra sırasıyla Bursa, Afyonkarahisar, Bursa, İstanbul, Saruhan (Manisa) ve İstanbul'da görev yaptı. İstanbul'da merkez memuru[12] olarak görev yapmakta iken Emniyet Müdürlüğü rütbesine terfi etti ve Urfa'ya emniyet müdürü olarak atanarak 24 Nisan 1929 tarihinde göreve başladı. Buradan sonra 1 Eylül 1932 tarihinde Siirt il emniyet müdürlüğüne atandı. Bu görevi sürdürmekte iken 30 Nisan 1934 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrıldı.

Meslek yaşamı boyunca gösterdiği yararlılıklar dolayısı ile birçok takdirname, tahsinname[13] ve madalya ile ödüllendirildi. Millî Mücadele esnasında ortaya koyduğu olağanüstü fedakârlık ve kahramanlıktan dolayı TBMM'nin kararıyla 27 Mayıs 1926 tarihinde "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası"[14] ile ödüllendirildi. Ayrıca 31 Mart 1920 tarihinde yayınlanan Memurin Kanunu'nun 92'inci maddesine eklenen hüküm uyarınca, 23 Nisan 1920 tarihinden 23 Ağustos 1923 tarihine kadar "Milli Hükümet" emrinde bilfiil görev yapanların hizmet müddetlerinin emeklilik ve malullükleri halinde iki misli olarak hesaplanacağı hükmünden dolayı, bahse konu zaman dilimi içinde

---

[12] Meşrutiyet döneminde ihdas edilen ancak günümüzde Emniyet Teşkilatı'nda kullanılmayan bu rütbe, Emniyet Müdürlüğü ile Komiserlik sınıfı arasındaki bir rütbeye tekabül etmektedir. Birinci sınıf ve ikinci sınıf merkez memurluğu şeklinde iki kısımdan oluşan bu rütbe, 1931 yılında kaldırılarak yerine daha sonraki yıllarda emniyet amirliği rütbesi ihdas edildi ve Merkez Memurlukları Emniyet Amirlikleri oldu.

[13] 1913 tarihli Polis Nizammanesinde "övülmeye değer tavrı yayılan ve gayretleri bizzat görülenler"e verilen bir belge. Bkz. Hasan Yağar, **Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923),** (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1988), s. 187.

[14] İstiklâl Madalyası, 29 Kasım 1920 tarih ve 66 sayılı Kanım ve buna ek ve değişiklik getiren diğer kanunlar gereğince; Kurtuluş Savaşrnda (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922) cephede kahramanca mücadele eden veya cephe gerisinde büyük yararlılıklar gösteren üst düzey devlet yöneticilerine, TBMM üyelerine, sivil halktan kişilere, Millî Ordu'da görev almış her rütbeden askerlere ve çeşitli sınıf alay sancaklarına verilmiştir. 1 Kasım 1926 tarihine kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 6920 kişiye İstiklâl Madalyası verilmiş, bu tarihten sonra müracaat edenlere Millî Savunma Bakanlığı tarafından verilmeye başlanmıştır. Milletvekillerine verilen madalyonun şeridi yeşil, cephede bulunanların kırmızı, cephe gerisinde çalışanların da beyazdır. Cephede görev almış milletvekillerinin şeritleri yarı kırmızı, yarı yeşil renklidir. Bkz. **İstiklâl Madalyası Kanunu,** Kanun Numarası: 66, Kabul Tarihi: 29.11.1920, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 04.04.1920, Sayısı: 9, Madde 5.

Levent Şahverdi Arşivi

Burva Vilâyeti polis kadrosu taharri başmemurluğu ile Afyonkarahisar ve Bursa serkomiserliği ve İstanbul Vilayeti polis kadrosu merkez memurluğunda geçen üç sene iki aylık müddet kayıtlara iki misli olarak geçirildi.[15]

Mahmut Celal Sez

Fatma ve Nazif oğlu Mahmut Celalettin Sez, 1889 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine gönüllü olarak orduya katıldı ve 1918 yılında İhtiyat Mülazını-ı Sâni (Teğmen) rütbesiyle terhis edildi. Nisan 1919 talihinde İzmit Livası'nda polis olarak göreve başladı. Daha sonra Eskişehir Sancağı ve Canik (Samsun) Livası'nda görev yaptı. Millî Mücadele başlayınca yeniden askere alınarak işgale karşı verilen mücadeleye katıldı. Millî Mücadele'nin ardından 15 Mayıs 1925 tarihinde tekrar Emniyet-i Umumiye bünyesinde üçüncü şube mümeyyizi (ayırtman) olarak görev aldı ve İstanbul'a atandı. Daha sonra Trabzon Polis Mektebi Müdürlüğü'nün ardından Mersin, Denizli, Tekirdağ, Yozgat ve Samsun illerinde görev yaptı. Millî Mücadele'de bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın teklifi doğrultusunda TBMM tarafından 23 Şubat 1927 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası''ile ödüllendirildi[16].

Mehmet Fevzi Akkor

Ahmet oğlu Mehmet Fevzi Akkor, 1888 yılında Mamuretülaziz Vilâyeti'nde dünyaya geldi. 12 Ekim 1909 tarihinde Çanakkale Sancağında polis memuru olarak göreve başladı. 1 Temmuz 1915 tarihinde serkomiser oldu. Daha sonra sırasıyla İstanbul, Kütahya, Eskişehir, Çanakkale, Mersin, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve İzmir

---

[15] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-39 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 33-37.

[16] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-l13 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 59-63.

Levent Şahverdi Arşivi

kadrolarında görev yaptı. Millî Mücadelede bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı. 17 Mayıs 1927 tarihinde '"Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası"' ile ödüllendirildi. Daha sonra bu "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile değiştirildi[17].

Mehmet Ali Konyar

Bayram oğlu Mehmet Ali Konyar, 1888 yılında Manastır Vilâyeti'ne bağlı Kayalar Nahiyesinde doğdu. 1907 yılında Jandarma Teşkilatı'nda göreve başladı ve 1919 yılında terhis edildi. Bir süre Balıkesir Sancağı'nda öğretmenlik yaptıktan sonra 1920 yılında Biga Sancağı'nda üçüncü komiser olarak göreve başladı.

Balıkesir'in işgal edilmesi. İngilizlerin Lapseki istikametinden içerilere doğru ilerlemesi ve Biga'nın işgal edilme ihtimali üzerine hükümet yetkilileri ile birlikte Biga'dan ayrıldı. Sırasıyla Konya, Antalya, Adana, İzmir ve Ankara kadrolarında görev yaptı. Emekli olduktan soma 1930 yılında Müskirat İnkisarı (İçki Tekeli) Aydın Başmüdüriyeti Muhafaza Müdürlüğü görevine atandı. Buradan kendi isteği ile Ankara polis kadrosuna serkomiser olarak atandı. Daha sonra sırasıyla Emniyet Umum Müdürlüğü (müracaat memurluğu), İzmir, Manisa. Edirne, İstanbul, Beyazıt (Ağrı), Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü, Kırklareli, Kütahya ve İstanbul kadrolarında görev yaptı. Daha sonra Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nde müfettişlik, Trakya. Umum Müfettişliği Emniyet Müşavir Muavinliği, Polis Enstitüsü ''Mesleki Bilgiler" Öğretmenliği ve Emniyet Müşavir Muavinliği görevlerinde bulundu. Polis memuru olarak başladığı mesleğinde emniyet müdürlüğü rütbesine kadar yükseldi.

Millî Mücadele'ye katılarak bilfiil cephede ve ateş altında gösterdiği şecaat ve kahramanlıktan dolayı TBMM tarafından 13 Mayıs 1926 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi. Atatürk'e karşı girişilen suikastın aydınlatılması ve sanıkların silah-

[17] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-217 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 84-86.

Levent Şahverdi Arşivi

larla birlikte yakalanmasındaki üstün gayretlerinden dolayı takdirname ve "Nakdî Mükâfat" (para ödülü) ile ödüllendirildi[18].

İbrahim Ünalp

Nesibe ve Mehmet oğlu İbrahim Ünalp, 1886 yılında Adapazarı Sancağı Sapanca Kazası'nda dünyaya geldi. 10 Mayıs 1909 tarihinde İstanbul'da polis neferi[19] olarak göreve başladı. 1911 yılında komiser muavinliğine, 1918 yılında da serkomiserliğe terfi etti. 1927'de merkez memurluğuna terfi etti. Haydarpaşa Garı'nda Müslüman bir kadınla birlikte olduğundan dolayı 1920 yılında görevden azledildi. Ancak yapılan tahkikat neticesinde tekrar görevine iade edildi. 1928 yılında Konya emniyet müdürü olarak atandı. Daha sonra Adana, Samsun, Çanakkale, Diyarbakır ve Antalya'da görev yaptı. Antalya kadrosunda üçüncü sınıf emniyet müdürü rütbesiyle polis müdürü olarak görev yapmakta iken, 25 Temmuz 1940 tarihinde vefat ettiğinden dolayı polis mesleğinden kaydı silindi.

Meslek yaşamı boyunca özellikle de Millî Mücadele yıllarında görev yaptığı İstanbul'da asayiş ve güvenliğin sağlanması hususunda gösterdi yararlılıklar dolayısı ile birçok takdirname, tahsinname ve madalya ile ödüllendirildi. Millî Mücadele'de bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[20].

Hasan Fehmi Vural

Musa Kazım oğlu Hasan Fehmi Vural, 1887 yılında Ankara Vilâyeti Ayaş Kazası'nda dünyaya geldi. 05 Ağustos 1909 tarihinde İstanbul

---

[18] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-308 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 93-97.

[19] 4 Ağustos 1909 tarihli kanunun yayınlanmasına kadar mesleğe yeni başlayan polisler İçin "polis neferi" tabiri kullanılmış ancak bu talihten sonra "polis memuru" unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Ali Birinci, "Türk Emniyet Teşkilatı'nda İlkler", **Polis Bilimleri Dergisi,** Cilt: 1. Sayı: 3, Ankara, Nisan 1999, s. 14.

[20] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-571 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 98-102.

Levent Şahverdi Arşivi

Beyoğlu Polis Müdürlüğü kadrosunda birinci komiser olarak göreve başladı. Değişik rütbelerde Eskişehir, Trabzon ve Konya'da görev yaptı. Daha sonra atandığı Konya Vilâyeti. Ereğli Kazası kaymakamlığı görevinden 1921 yılında ayrıldı. Türk ordusuna katılarak Millî Mücadele'ye destek verdi. Millî Mücadele'nin ardından çeşitli yerlerde kaymakamlık, valilik. Ankara ve İstanbul ili emniyet müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. Millî Mücadele'de bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, "'Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi"[21].

Ahmet Şükrü Yumak

Ömer Lütfü oğlu Ahmet Şükrü Yumak, 1882 yılında İstanbul Vilâyetinde dünyaya geldi. 14 Nisan 1907 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde polis neferi olarak göreve başladı. İstanbul'da değişik birimlerde görev yaptıktan sonra 1930 yılında Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü kadrosunda çeşitli rütbelerde hizmet vermeye başladı. Serkomiserlik rütbesine kadar terfi etti. 1938 yılında emekli oldu. Millî Mücadele'ye katılarak bilfiil kıta başında ve ateş altında büyük bir kahramanlık ve hamaset örneği gösterdiğinden dolayı, TBMM tarafından 13 Nisan 1925 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi. Farklı başarılarından dolayı aldığı birçok takdirname, tahsinnamenin yanı sıra Özellikle İstanbul Emniyet Müdürlüğü 4'üncü Şube Müdür Muavinliği sırasında Mili Mücadele uğrunda verdiği takdire değer hizmet ve kahramanlıklarından, millî gayeye muhalefet eden şahısları tespit ederek, zararlı faaliyetlerini ortadan kaldırdığından dolayı takdir ve teşekkür ile ödüllendirildi[22].

Ali Yaşar Albaraz

Arnavutoğulları'ndan Rukiye ve Hüseyin oğlu Ali Yaşar Albaraz 1890 yılında Konya Vilâyeti Isparta Kazası Çelebiler mahallesinde

---

[21] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-S41 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 123-126.

[22] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-867 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 127-133.

Levent Şahverdi Arşivi

dünyaya geldi. Polislik mesleğine alınması için yaptığı başvurusu değerlendirildi ve Kuleli Askeri Lisesi'nden mezun olduğu için 11 Mayıs 1919 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü kadrosunda komiser muavini olarak göreve başladı. Daha sonra Eskişehir, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İzmir, Çankırı, Ankara Polis Enstitüsü, Yozgat, Kars ve Manisa kadrolarında görev yaptı. Birinci sınıf emniyet amirliğine kadar yükseldi. Eskişehir Emniyet Müdürlüğü kadrosunda ikinci komiser olarak görev yapmakta iken, Millî Mücadele'nin başlangıcından bitimine kadar Ankara "Müdafa-i Hukuk Cemiyeti" emrinde hüsnü suretle hizmet etmesinden öteye, 1920 yılında başlayan ve Beypazarı ve Yabanabad kazalarına kadar yayılan Bolu isyanını bastırmak için Beypazarı'nda görevlendirildiğinden, bahse konu mahalde isyanı başlatan ve bu isyana katılanların yakalanmalarını temin eylediği gibi gönüllü teşkilat hususunda fevkalade hizmeti ortaya çıktığından "İstiklâl Madalyası'" ile ödüllendirildi[23].

Hasan Fehmi Karabekir

Zehra ve Hilmi oğlu Hasan Fehmi Karabekir, 1899 yılında İzmit Livası'nda dünyaya geldi. Değirmendere aşar memurluğu ve İzmit Vilayeti tahsilat müfredat katipliği görevlerinden sonra 1920 yılında Garp Cephesi A.P. Teşkilatına[24] 4 lira maaşlı taharri memuru olarak görevlendirildi. 17 Şubat 1921 tarihinde Eskişehir kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra sırasıyla Zonguldak, Kocaeli, Antalya, Çorum, Konya, Bursa. Kayseri, Kastamonu, Bolu, Ankara, Balıkesir, Kocaeli, Aydın ve İstanbul illerinde görev yaptı.

---

[23] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-465 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 263-269.

[24] İstihbarat örgütleri arasındaki dağınıklığı gidermek, ordu içerisine sızan düşman casusluk faaliyet ve propagandasına karşı koymak amacıyla 18 Temmuz 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından "Askeri Polis Teşkilatı" (A.P. veya P.) kurulmuştur. Özellikle askerî alandaki istihbarat hizmetlerini yürütmek ve istihbarata karşı koymak, ordu gerisi mıntıkı ve ordu içinde düşmanın casusluk ve propaganda faaliyetlerini, gizli teşkilat kurma çalışmalarını önlemek ve karşı istihbaratı gerçekleştirmek amacıyla kurulan ve Ankara Hükümeti'nin ilk istihbarat teşkilâtı olan (A.P.)'nin faaliyetlerine 21 Mart 1921 tarihinde son verilmiştir. Geniş bilgi için bkz. Hamit Pehlivanlı, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı,** Genelkurmay Basımevi, Ankara 1992.

Levent Şahverdi Arşivi

İkinci sınıf emniyet amirliği rütbesine kadar yükseldi. Farklı başarılarından dolayı birçok takdirname ve tahsinname ile ödüllendirildi. Evli olan Karabekir üç çocuk babası idi.

Birinci komiser rütbesi ile katıldığı Millî Mücadele'de Millî Ordu saflarında ve bilfiil cephede ateş altında gördüğü takdire değer nitelikteki ve hizmetlerinden dolayı. Genel Kurmay Başkanlığının teklifi üzerine, TBMM'nin 27 Ocak 1932 tarihli kararı doğrultusunda "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi. Ayrıca Cumhuriyetin 10'ncu yıldönümü kutlamalarını izlemek üzere köylerden gelen köylülerin yeme-içme ve yatmaları hususunda gösterdiği olağanüstü gayretten dolayı, 13 Aralık 1933 tarihinde takdirname ile ödüllendirildi.[25]

Ali Arslan Tuğgözata (Toğuz)

Mirzazade Abdullah Hasan oğlu Ali Arslan Toğuz, 1886 yılında Maraş Sancağı Göksün Kazası'nın Kırk Köyü'nde dünyaya geldi. 01 Mart 1910 tarihinde Halep'te polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra Beyrut, ve Trablusşam'da görev yaptı. Trablusşam Sancağı'nda serkomiser olarak görev yapmakta iken Birinci Dünya Savaşı'nda bölgenin işgale uğraması ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine Maraş'a döndü. Arslan Bey, Fransız işgaline karşı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nı kurarak Millî Kuvvetlerdin komutanlığını üstlendi. Maraş Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı Kayabaşı ve Şekerli heyetlerini birleştirerek merkez heyetini oluşturdu. Arslan Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan Maraş'a gönderdiği Yüzbaşı Kılıç Ali (önce Pazarcık'ta), Yüzbaşı Yörük Selim (önce Göksun'da). Doktor Mustafa'nın (şehit) da yardımlarıyla şehri 10 bölgeye ayırdı ve her bölgenin başına askerliğini yedek subay olarak yapmış tahsilli ve sevilen kişileri getirdi. Ayrıca Jandarma deposundaki tüfekler ile Elbistan'da emekli Hâkim Ali Rıza Bey tarafından gönderilen 2500 kadar tüfek ve 3 makineli tüfekle halkı silahlandırarak 4000 ki-

[25] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-706 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 287-293.

Levent Şahverdi Arşivi

şilik modern silahlara sahip Fransız birliklerine ve 2000 silahlı Ermeni'ye karşı Maraş'ı topyekûn ve inançlı olarak savaşa hazırladı[26].

General Keret'in 21 Ocak 1920 günü Maraş'a taarruz edeceğini bir saat önce haber alan Arslan Bey, Fransız ve Ermeni'lere karşı 22 gün 22 gece devam edecek savaşı başlattı. Arslan Bey, tüm olumsuz şartlara ve yaşanan büyük zorluklara rağmen Maraş'ta Türk halkına önderlik yaparak, moral ve mücadele gücü aşıladı ve düşmanın ağır bir yenilgiye uğramasını sağladı[27]. Bunun yanı sıra emrindeki millî kuvvetlerle Antep savunmasına da yardımcı oldu. Maraş'ın kurtuluşundan sonra milletvekili seçilmesine rağmen TBMM'nce izinli sayılan Arslan Bey. Adana Cephesi'nde de görev yaptı. Antep ve İslâhiye cephelerinde teftişlerde bulundu. Arslan Bey, Millî Mücadele'de bilfiil ateş altında fedakârlık ve hizmeti sebebiyle "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi. 7 Haziran 1963'te vefat etti[28].

Arslan Bey, Milli Mücadele'de bilfiil ateş altında fedakarlık ve hizmet sebebiyle "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirildi[29].

Yakup Remzi Üzer

Ayşe ve Süleyman oğlu Yakup Remzi Üzer, 1894 yılında Karesi Vilâyeti Balıkesir Kazası Kepsut Nahiyesi'nde dünyaya geldi. I. Dünya Savaşı'nda ordu saflarında çeşitli cephelerde savaştı. Mond-

---

[26] M. Yavuz Elbirler, "Başkomiser Arslan Toğuzata", **Çağın Polisi Dergisi,** Yıl: 8, Sayı: 93, Eylül 2009, s.35

[27] Maraş'ın kurtuluşu için Arslan Bey'in yanında mücadele eden bir diğer polis Abdullah Bey'di. İşgal esnasında Çarşı Karakolu'nda görev yapan Abdullah Bey, bir gün 5 Fransız askeriyle devriye görevi yaparken bu askerleri silahlarıyla birlikte esir alarak, Maraş Direniş Teşkilatı'na teslim etti ve Fransızlara karşı verilen mücadeleye bilfiil katıldı. 21 gün boyunca çatışmaların yoğun olarak yaşandığı Katolik ve Meryemana Kiliseleri civarında büyük kahramanlık gösterdi ve ayağından yaralandı. Abdullah Bey, Maraş direnişinde ve Millî Mücadele'nin kazanılmasında gösterdiği kahramanlıklarda dolayı "Polis Fedaisi" olarak adlandırıldı ve Maraş Kuva-yı Milliye Teşkilatı tarafından takdirname ile ödüllendirildi. Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler,** EGM- **APK** Dairesi Başkanlığı Yayın No. 152, Ankara 2001, s. 73-76.

[28] Yalçın Özalp. **Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey,** Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 367, s. 3-11.

[29] Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 451-453.

Levent Şahverdi Arşivi

ros Mütarekesi'nden sonra terhis edildi. 5 Haziran 1919 tarihinde Kastamonu Emniyet Müdürlüğü kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Millî Mücadele'nin başlaması üzerine 31 Ağustos 1921 tarihinde İhtiyat Subayı olarak ordu saflarına katıldı. Millî Mücadele'nin ardından 5 Eylül 1923 tarihinde Kastamonu Emniyet Müdürlüğü kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra sırasıyla Ankara, Kocaeli ve Emniyet Genel Müdürlüğü kadrolarında görev yaptı. Başkomiser rütbesine kadar yükseldi.

Sakarya Meydan Muharebesi esnasında gösterdiği olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, 7 Kasım 1921 tarihinde daha önceden kazandığı "Harp Madalyalarının Bir Üst Derece Üstündeki Bir Madalya" ile ödüllendirildi. Millî Mücadele'nin ardından TBMM tarafından, Millî Ordu bünyesindeki yararlı hizmetlerinden dolayı 28 Nisan 1928 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[30].

Ahmet Niyazi Çankaya

Yemişçi oğullarından Ayşe ve Ali oğlu Ahmet Niyazi Çankaya, 1886 yılında Selanik Vilâyeti Çulha Mahallesi'nde dünyaya geldi. 1912 yılında Selanik Polis Mektebi'ni bitirdikten sonra Balkan Harbi sebebiyle İstanbul'a geldi ve 14 Nisan 1913 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra sırasıyla Rize, Çoruh (Artvin) ve Yozgat illerinde görev yaptı. Başkomiser rütbesine kadar yükseldi.

Millî Mücadele'ye katılarak bilfiil cephede ateş altında kahramanlık ve fedakârlık gösterdiğinden dolayı, TBMM tarafından 10 Ağustos 1927 tarihinde "Bir Kıta Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası"' ile ödüllendirildi[31].

---

[30] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-623 numara]ı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 464-467.

[31] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-604 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 468-472.

Levent Şahverdi Arşivi

Mehmet Şakir Bey (Yazgan)

Mehmet Salih oğlu Mehmet Şakir Bey, 1876 yılında Urfa'da dünyaya geldi. 12 Nisan 1895 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü kadrosunda 3 polis neferi olarak göreve başladı. Bundan sonra birkaç defa polislikten ayrılıp tekrar başlamak suretiyle görevine devam etti. Hüdavendigar (Bursa), Beyrut, Sivas, Adana. Ankara, Sakız Adası ve Çeşme kadrolarında görev yaptı. En son görevli olduğu memleketi Urfa'da ikinci komiser olarak görev yapmakta iken, görevini suiistimal ettiği iddiasıyla 17 Ağustos 1915 tarihi itibariyle polis mesleğinden ilişiği kesildi.

Şakir Bey, İngiliz işgaline karşı Urfa'da büyük bir gizlilik içinde yürütülen Millî direniş hareketi içerisinde aktif rol aldı. Urfa'nın ileri gelenlerinin işgale karşı oluşturduğu on iki kişilik gizli direniş örgütünün içerisinde yer aklı. Belediye Reisi Hacıkamilzade Hacı Mustafa Efendi başkanlığında Jandarma Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey ile eşraf ve aydınlardan oluşan bu gizli komite ilk toplantısını 4/5 Eylül gecesi Güllüzâde Hacı Osman Efendi'nin evinde yaptı. Böylece, Urfa'nın kurtuluşu için mücadele verecek olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temelleri atılmış oldu ve bu toplantıda bulunanlar halk arasında "Onikiler" olarak adlandırıldılar. Bu kişiler kurtuluşa kadar mücadele edeceklerine ve millî gayenin gerçekleştirilmesi için şimdilik gizlice Jandarma Tabın- Kumandanı Ali Rıza Bey'in idaresinde çalışacaklarına dair Kur'ân-ı Kerim'e el basarak, yemin ettiler[32].

Bu toplantı sonrasında cemiyetin kuruluşunun, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya da bildirilmesine karar verildi ve Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza imzası ile 3 Ekim 1919 tarihinde bir telgraf gönderildi. Mustafa Kemal Paşa, cevap olarak, Urfa Mutasarrıflığı'na gönderdiği 8 Ekim 1919 tarihli telgrafta, vatanperverce çalışmalara teşekkür ettikten sonra, teşkilâtın genişletilmesi için gerekli çabanın gösterilmesini istemiştir. Ayrıca haberleşmenin sürdürülerek. Diyar-

[32] Müslüm Akalın, **Millî Mücadele'de Urfa: Anılar-Belgeler,** Şanlıurfa Belediyesi Yayını, Şanlıurfa 2007, s. 19. Araştırmacı Akalın Şakir Bey'in tam künyesini "Polis Komiserliğinden müstafi Arabikâtibizâde Şakir Efendi. (Yazgan)" olarak zikretmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

bakır'da 13. Kolordu Kurmay Başkanlığı ve Mardin'deki 5. Tümen Komutanlığı ile ilişki kurulması söylendi. Bu emir üzerine 13. Kolordu Kumandanlığı Kurmay Başkanı Halit Bey ile temasa geçildi ve durumu serbestçe anlamak için eşraftan Mollazade Mahmut Bey ve Arabikâtibizâde Şakir Efendi Siverek'e gönderildi[33]. Bundan sonra cemiyet, faaliyetlerini yoğunlaştırarak, çeşitli makamlara protesto telgrafları göndermeye ve hazırlıklarını gizlice sürdürmeye başladı.

Bütün bu mücadele ve tartışmalar yaşanırken Ekim ayı sonunda İngilizler Urfa'yı boşaltarak Fransızlara teslim ettiler ve 31 Ekim 1919 tarihinden itibaren Urfa'da Fransız işgali başladı. Urfa Sancağı askeri kumandanı Yarbay Capitrel imzası ile Urfa Mutasarrıflığına gönderilen 25 Kasım 1919 tarihli bir emir ile jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey'in görevden alındığı bildirildi[34]. Ali Rıza Bey de gizlice Urfa'dan ayrılarak 28 Kasım 1919 tarihinde Viranşehir'e gitti[35]. Diyarbakır Polis Müdüriyeti'nin 7 Aralık 1919 tarihli tahriratında ise, Urfa'yı işgal eden Fransızların, Jandarma Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'le birlikte Komiser Şakir Efendi'nin artık Urfa'da işlerinin kalmadığını ve vazifelerinin son bulduğunu bildirerek uzaklaştırdıkları ve söz konusu kişilerin Viranşehir'e gittikleri belirtilmektedir[36]. Ancak dönemin Urfa müftüsü Hasan Açanal hatıratında Binbaşı Ali Rıza Bey'in Viranşehir'e gidişini anlatırken Şakir Bey'den bahsetmemektedir[37].

Komiser Şakir Bey'in Millî Mücadele'ye sadece Urfa'da değil İstanbul'da da destek verdiği görülmektedir. Şakir Bey'in görev aldığı faaliyetlerden bir tanesi ise işgal güçleriyle işbirliği yapan Sait Molla'nın susturulmasına yönelik gerçekleştirilen eylemdir. İşgal kuvvet-

---

[33] Akalın, **a.g.e.,** s. 21.

[34] Ali Rıza, "Ahfada Yadigâr", **Urfa Mücahedesi,** Sinop, Hicri 1343, s. 64-69; Müsllim Akalın, "Urfa Tarihinden Bir Belge", **Harran,** Sayı: 26, Şubat 1989, s. 25.

[35] Ali Rıza, **a.g.e.,** s. 73.

[36] Bâb-ı Âlî Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne gönderilen evrak, BOA. HR.SYS. 2544-17/14, 22-23. http://www.devietarsivleri.gov.tr/kitap/belge/995/097.doc, 28.12.2007.

[37] Hasan Açanal, **Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,** Şurkav Yayınları: 24, Ankara 2001, s. 63. Akalın da, Mîllî Mücadele'de Urfa adlı eserinde Şakir Efendi'nin Viranşehir'e gittiğinden bahsetmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

leri, ülke içindeki yerli azınlıklar vasıtasıyla Anadolu'nun işgaline karşı başlatılan Millî Mücadele'yi kırmak için her yol ve yöntemi kullanıyordu. Bu konuda işgal güçlerine her türlü desteği verenlerden birisi de Sait Molla idi. Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden olan Sait Molla, İstanbul'daki İngiliz gizli örgütlenmesinin başında bulunan Protestan misyoneri rahip Frew ile sık sık mektuplaşmaktadır[38]. Sait Molla 20 Mayıs 1919 günü "Türkiye'de İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin kuruluş beyannamesini Dâhiliye Nezareti'ne vererek Cerniyet'in kurulmasına öncülük etti ve daha sonra başkanlığına seçildi. Sait Molla bu cemiyet vasıtasıyla Türk halkının istiklâl mücadelesine katılma isteğini engellemek için durmaksızın çalışıyor ve propaganda yapıyordu. Karakol Cemiyeti ile Millî Müdafaa Gurubu'ndaki vatanperver polisler ile Cemiyet'in diğer unsurları bir araya gelerek Sait Molla'ya gözdağı verilmesini kararlaştırdı. Cemiyet üyesi Erzincanlı Komiser Salih Bey ile Sadık Baba namındaki polis memuru ile Sirkeci'deki bir kahvehaneyi merkez olarak kullanmak üzere işleten Urfalı Komiser Şakir Bey de bu işin gerçekleştirilmesi için görevlendirildi[39]. Ekip bir gece Sait Molla'nın konağına dinamit atmak suretiyle yangın çıkardı. Büyük korku ve panik içinde sokağa fırlayan Sait Molla, üzüntü içinde yanan konağını seyretti. İtfaiyenin müdahalesine rağmen konak tamamen yandı. Gerekli mesajı alan Sait Molla böylece etkisiz hale getirildi[40].

Şakir Bey Millî Mücadele'nin ardından tekrar polis olarak görev yapmaya devam etti ve serkomiserlik rütbesine kadar yükseldi.

Millî Mücadele esnasında bilfiil cephede kahramanlık ve hamaset gösterdiğinden dolayı. TBMM'nin 17 Mart 1926 tarihli kararıyla "Bir Kıta Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[41]. Ayrıca onun ismini yaşatmak isteyen Şanlıurfa Belediyesi, Şanlıurfa'da bir caddeye Şakir Bey'in ismini verdi.

---

[38] Bkz. **Nutuk (1919-1927)** s. 177-206

[39] Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s. 59.

[40] Eraslan ve Metin, **a.g.e.,** s. 196-200.

[41] Şakir Bey'in meslek hayatı ve özlük hakları ile ilgili bilgiler, kendisinin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-872 numaralı özlük dosyasından yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 478-481.

Levent Şahverdi Arşivi

Halil İbrahim Bey

Mısırlı Hacı Şerifzade İbrahim oğlu İbrahim Halil Bey 29 Ocak 1883 tarihinde Halep Vilâyeti Kilis Kazası Tekiye Mahallesi'nde dünyaya geldi. 8 Nisan 1909 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde polis neferi olarak göreve başladı. Daha sonra sırasıyla Halep. Ayintap (Antep) ve Diyarbakır kadrolarında görev yaptı. 1920 yılında ikinci komiser, 1926 yılında Serkomiser rütbesine terfi etti. Diyarbakır kadrosunda Serkomiser olarak görev yaparken 2 Ocak 1927 - 1 Ocak 1930 tarihleri arasında Diyarbakır Polis Müdür Vekili olarak görev yaptı.

Fransızlar tarafından 12 Ekim 1920 tarihinde Ayintap'a vuku bulan saldırı sırasında Türk'e yakışır bir kahramanlık örneği gösterdiğinden dolayı Millî Ordu Adana Cephe Komutanlığı'nın 14 Ekim 1920 tarih ve 879 numaralı teklifi doğrultusunda "Kırmızı Şeritli istiklâl Madalyası"' ile ödüllendirildi. Ayrıca, Ayintap'ın İngiliz ve daha sonra Fransız işgali sırasında devam eden 12 aylık muhabere ve muhasarası sırasında asayiş ve güvenliği sağlama, askerlerle halkın iaşesini temin etme hususlarında ortaya koyduğu hüsnü hizmetinin yanında, bütün saldırı ve müdafaalara katılmak suretiyle gösterdiği cesaret ve kahramanlığından dolayı 10 Ekim 1920 tarihinde "Tahsinname" ile ödüllendirildi[42].

Hacı Mehmet Münir Aykıl

Raife ve Emir Osman oğlu Alemdarzade Hacı Mehmet Aykıl, 1878 yılında Sivas Vilâyeti Sarı Şeyh Mahallesi'nde dünyaya geldi. 12 Kasım 1909 tarihinde Sivas Vilâyeti'nde polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra sırasıyla Amasya, Merzifon, Canik (Samsun), Trabzon ve Erzurum kadrolarında görev yaptı.

1909'da komiser muavini, 1932'de üniformalı üçüncü komiser rütbesine terfi etti. 17 Mart 1934 tarihinde yaş haddinden dolayı emekliye ayrıldı.

---

[42] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-260 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 581-585.

Levent Şahverdi Arşivi

Millî Mücadele'de bilfiil cephede ve ateş altında hüsnü hizmet ve takdire değer nitelikte fedakârlık gösterdiğinden dolayı, 1 Kasım 1927 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi. Ayrıca Cumhuriyet'in 10'ncu yıl kutlamalarından dolayı Bakanlar Kurulu'nun 12 Kasım 1933 tarihli kararıyla takdirname ile ödüllendirildi[43].

Harun Zeki Aydemir

Fatma ve Zekeriya oğlu Harun Zeki Aydemir, 1893 yılında Vardar Vilâyeti'nde (Makedonya) dünyaya geldi. Vardar İptidaiye ve Rüştiye mekteplerini bitirdi. Daha sonra girdiği Üsküp Mülkî İdadî Mektebi'nin dördüncü sınıfında eğitim görürken başlayan Balkan Savaşı nedeniyle okulu yarım bıraktı. 1919 yılında Ayintap Sancağı Kilis Kazası'nda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra Diyarbakır, Cebelibereket (Osmaniye), Seyhan (Adana), İçel ve Afyon kadrolarında görev yaptı. 1937 yılında İstanbul Polis Mektebi'ni bitirdikten sonra Kocaeli, Burdur ve İstanbul kadrolarında görev yaptı. 1946 yılında emekliye ayrıldı.

Görevi sırasında gösterdiği üstün başarılardan dolayı aldığı birçok takdirname ve nakdi mükâfatın yanı sıra, Millî Mücadele'de bilfiil cephede ve ateş altında fedakârane ve kahramanca hizmetlerinden dolayı TBMM tarafından 13 Aralık 1927 tarihinde "Bir Kıta Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[44].

Ömer Rüştü Özdemir

Resul oğullarından Mümtaze ve Mustafa Fahri oğlu Ömer Rüştü Özdemir, 1896 yılında Kastamonu Vilâyeti Araç Kazası Boyalı Nahiyesi Dirvana Köyü'nde dünyaya geldi. 7 Temmuz 1919 tarihinde Kastamonu kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Millî

---

[43] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-575 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 597-599.

[44] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-1523 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 621-626.

Levent Şahverdi Arşivi

Mücadele'de 23 Ağustos 1921 tarihli atama kararıyla "İhtiyat Mülazım-ı Saıii" olarak Millî Ordu'ya katıldı. 19 Eylül 1923 tarihinde ordudaki görevinden terhis oldu ve tekrar Kastamonu kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra Çorum ve Ankara kadrolarında görev yaptı. Komiser rütbesine kadar yükseldi.

Millî Mücadele'de gösterdiği olağanüstü gayret ve kahramanlığından dolayı TBMM tarafından 28 Mart 1928 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[45].

Abdülkadir Bey

Ali oğlu Abdülkadir Bey, 1883 yılında Urfa Sancağı Dabakane Mahallesi'nde dünyaya geldi. Beyrut Polis Mektebi'ni bitirdikten sonra 25 Ocak 1911 tarihinde Urfa Sancağı'nda polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra tayin edildiği Bolu kadrosunda komiser muavini olarak görev yapmakta iken, sağlığının bozulması, anne ve kız kardeşinin rahatsızlıkları sebebiyle 1928 yılında istifa ederek meslekten ayrıldı.

Meslek yaşamı boyunca gösterdiği yararlılıklar dolayısı ile çok sayıda takdirname ile ödüllendirildi. Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlık ve fedakârlıktan dolayı TBMM tarafından 17 Mart 1926 tarihinde "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[46].

Zübeyir Bayramoğlu

Van ili Edremit Karyesi'nde dünyaya geldi. Van Emniyet Müdürlüğü kadrosunda polis memuru iken yapılan sınavlarda başarılı olarak serkomiserliğe kadar yükseldi. Van'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra bir kısım asker ve sivil memur ailesini Önce Bitlis'e, oranın ela işgal edilmesinden sonra Diyarbakır'a nakletti. Aynı şekilde işgal edilen Filistin ve Suriye'de bulunan askerî ve sivil memurların

---

[45] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-2269 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 644-649.

[46] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-548 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 696-699.

Levent Şahverdi Arşivi

ailelerinin Konya'ya nakledilmesinde de büyük çabalar sarfetti. Millî Mücadele'de gösterdiği büyük başarıdan dolayı önce "Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ile daha sonra da "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[47].

Ahmet Kemal Efendi (Alkut)

Ahmet Kemal Efendi 1310 (1894) yılında Preveze'de dünyaya geldi. Preveze'nin işgal edilmesi üzerine ailesiyle birlikte İzmir'e yerleşti. İzmir ilinde üniformalı polis memuru olarak görev yapmakta iken, Yunanlıların Önce İzmir'i daha sonra da, aralarında Aydın'ın bulunduğu bölgeyi işgal etmesi üzerine Aydın ve Köşk cephelerinde bizzat çarpışmalara katıldı. Yörük Ali Müfrezesiyle birlikte çarpıştığı cephede yaralanarak Hilal-i Ahmer (Kızılay) hastanesinde tedavi gördü. İyileştikten sonrada Millî Mücadele saflarında fiili olarak görevine devam etti. Bu kahramanca çabalarından dolayı ilk olarak Kuva-yi Millîye Çine Fırka Heyeti'nce "Bir Kıt'a Hizmet-i Millîye Mazbatası" ile taltif edildi[48]. Daha sonra TBMM tarafından İstiklâl Mücadelesi'ndeki üstün başarılarından dolayı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirildi[49].

Musa Kazım Baykal

Fatma Saadet ve Mehmet Necati oğlu Musa Kazım Baykal, 1889 yılında İstanbul Vilâyeti'nde dünyaya geldi. 16 Ağustos 1909 tarihinde İstanbul'da polis memuru olarak göreve başladı. 1913 yılında komiser muavini rütbesinde iken polislikten istifa etti ve 1914 yılında ordu saflarında göreve başladı. Ancak 1916-1922 tarihleri arasında esaret altında kaldı. Esaret dönüşü terhis edilmeden İstiklâl Harbi'ne katılmak üzere cepheye gönderildi. 3 Aralık 1923 tarihinde komiser muavini olarak tekrar polislik mesleğine başladı. Çeşitli iller-

---

[47] **Arşiv Belgeleri ile Gerçekler,** s. 257.

[48] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan C-14535 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Eyüp Şahin, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklâl Madalyalı Polisler", **Polis Dergisi,** Ankara, EGM Yayınları, Yıl: 5, Sayı: 18, (1999), s. 260-261.

[49] **Arşiv Belgeleri ile Gerçekler,** s. 261.

Levent Şahverdi Arşivi

de görev yaptı ve Emniyet Polis Müfettişliğine kadar yükseldi. Meslek yaşamı boyunca gösterdiği yararlılıklar dolayısı ile birçok takdirname ile ödüllendirildi. Millî Mücadele'de bilfiil cephede ateş altında ortaya koyduğu olağanüstü gayret ve takdire değer kahramanlığından dolayı, TBMM tarafından 5 Şubat 1928 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[50].

Mehmet Şakir Bey

Ahmet oğlu Mehmet Şakır Bey, 1887 yılında Dağıstan'da dünyaya geldi. 17 Kasım 1911 tarihinde Bursa'da polis memuru olarak görev başladı. Daha sonra Balıkesir ve Bursa kadrolarında görev yaptı. Bursa'da görevli iken 12 Mart 1921 tarihinde "Kuvve-i Bagiye'ye[51] firar ettiğinden polislik mesleğinden ilişiği kesildi. 21 Mayıs 1922 tarihine Gümrükler Umum Müdürlüğü'nde dosya memuru olarak göreve başladı. 12 Mart 1924 tarihinde tekrar Bursa, kadrosunda polis memurluğuna geçiş yaptı. Daha sonra İstanbul, Bursa ve Elazığ kadrolarında görev yaptı. Üçüncü Komiser rütbesine kadar yükseldi.

1919 yılı Mayıs ayında "Mahremhane"de oluşturulan Müdafaayı Hukuk Heyeti'ne dâhil olarak beyanname, silah ve cephane dağıtımında fevkalade yararlılık gösterdi. Bilahare Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin alenen oluşmasında görülen lüzum ve ehemmiyeti maslahata binaen tefrik edilen altı polis ve kırk çete efradı ile gerek İstanbul'dan çıkanların hüviyetlerinin tetkikine ve gerekse düşman tarafından yapılacak asker gönderme hareketine karşı fiilen ve silahlı olarak müdafaada bulunmaya yükümlü Müdafaa-ı Hukuk Heyeti Komutanlığı tarafından Küçük Armutlu Nahiyesi'ne tayin edildi. Bu görevin yerine getirilmesi sırasında kahramanca hizmet etmeye mu-

---

[50] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-959 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 134-137.

[51] Burada Kuva-yı Milliye kastedilmektedir. Çünkü Kuva-yı Milliye Hareketi; gerek Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmalarında gerekse de matbuatta Kuvâ-yı Gayr-ı Milliye, Kuvâ-yı Bagiye, sergerde, şekavet ehli. Kemali Çeteleri ve Anadolu'nun yeni Celâlîleri gibi ithamlara maruz kalmıştır. Bkz. Osman Akandere, "Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 16, 2006, s. 22.

Levent Şahverdi Arşivi

vaffak oldu. Müteakiben aynı suretle memleketin en buhranlı zamanlarında her veçhile "'istiskali hayat" edercesine (hayatını hiçe savarcasına) şayanı takdir fedakârlıkları görüldü. Vatanın sadık ve faal bir mücahidi olduğunu ispatladı. Millî Mücadele'de asarı hamaset ve fedakârlıktan dolayı TBMM tarafından 28 Mart 1927 tarihinde "Bir Kıta Beyaz Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[52].

Mehmet Fehmi Dinçer

Cemile ve Hüseyin oğlu Mehmet Fehmi Dinçer, 1887 yılında Antakya'da dünyaya geldi. 26 Kasım 1914 tarihinde Suriye Vilâyeti polis kadrosunda polis memuru olarak göreve başladı. Şam'ın istila edilmesi üzerine Aymtap'a geldi ve burada Aralık 1919 tarihinde polis memuru olarak göreve haşladı. Daha sonra sırasıyla Çoruh (Artvin), Mardin, Çoruh ve Hatay'da görev yaptı. Meslek yaşamı boyunca gösterdiği yararlılıklar dolayısı ile çok sayıda takdirname ile ödüllendirildi. Komiser muavini rütbesine kadar yükseldi.

Millî Mücadele'de cephede ve bilfiil ateş altında takdire değer nitelikte ve kahramanca hizmetinden dolayı, TBMM tarafından 10 Ağustos 1927 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[53].

Zekeriya Sırrı Bayer

Ayşe ve Mehmet Hilmi oğlu Zekeriya Sırrı Bayer, 1886 yılında Selanik Vilâyeti Memlik Kazası'nda dünyaya geldi. 1 Nisan 1922 tarihinde Ankara'da polis memuru olarak göreve başladı. Daha sonra uzun süre Bursa'da görev yaptı. Meslek yaşamı boyunca gösterdiği yararlılıklar dolayısı ile çok sayıda takdirname ile ödüllendirildi. Komiser muavini rütbesine kadar yükseldi.

---

[52] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-997 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 704-708.

[53] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-763 numaralı öz! ilk dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 756-759.

Levent Şahverdi Arşivi

Millî Mücadele "de cephede ve bilfiil ateş altında takdire değer nitelikte ve kahramanca hizmetinden dolayı, TBMM tarafından 26 Mart 1926 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[54].

Torunizade Süleyman Sırrı Efendi (Torunoğlu)

Acara Süfla Kedadan Şakır Ağazade Süleyman Sırrı Efendi 1307 (1891) yılında Batum'da dünyaya geldi. 29 Nisan 1918 tarihinde Batum'da polis memuru olarak çalışmaya başladı, Mondros Mütarekesi'nden sonra Batum'un işgal edilmesine rağmen buradaki görevini bırakmadı. Batum ve çevresinin kurtuluşu için mücadele eden Cemiyet-i Tslamiye'ye üye oldu ve diğer polislerle birlikte kahramanca mücadele etti. Cemiyet üyeleri ile Cemiyetin kuruluşunu sağlayan sivil ve askerî erkân arasındaki irtibatı sağladı. Ermeni ve Gürcü birliklerinin harekatları hakkında ilgililere bilgi aktardı. Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir'in, 9. Fırka Komutam Halit Paşa ve Hopa Hudut Tabur Komutanı Binbaşı Kazım Bey ile irtibatını temin etmekle görevlendirildi. Kars Antlaşması gereği Batum'un Ruslara bırakılması üzerine 1337 (1921) yılında kaçarak Artvin'e geldi. Burada da görevine devam etti ve özellikle Macahel, Borçka, Maradit ve Şavşat hudut mıntıkalarında istihbarat faaliyetlerinde bulundu. Millî Mücadele'den sonra Artvin, Bursa, Mudanya illerinde polis memuru olarak görevine devam etti. Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği yararlılıklardan dolayı TBMM'nin 5 Nisan 1925 tarihli oturumunda "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile taltif edildi[55]. Mudanya ilçesinde görevli iken 1941 yılında Bakanlar Kurulu karan ile yaş haddinden muaf tutularak görev süresi bir yıl daha uzatıldı. Yine Bakanlar Kurulu"nun 01.08.1942 tarih ve 18448 sayılı karan ile görev süresi bir yıl daha uzatıldı. 17 Temmuz 1943 tarihinde emekliye ayrıldı. Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği yararlılıktan dolayı TBMM'nin 5

---

[54] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan A-2384 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 800-803.

[55] **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, (B.C.A.),** Belge Tarih ve Sayısı: 23.6.1941 - 2/16041, Arşiv Dosya No: 74-623, Fon Kodu: 30..18.1.2. Yer No: 95.53..12.

Levent Şahverdi Arşivi

Nisan 1925 tarihli oturumunda "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile taltif edildi[56].

Abdullah Efendi

Abdullah Efendi 1295 (1879) yılında Halep Vilâyeti Kilis Kazası Deveciler Mahallesi'nde dünyaya geldi. 8 Şubat 1914 tarihinde Halep'te polis memuru olarak göreve başladı. Halep'in işgal edilmesi üzerine 1918 yılında Kilis'e geldi ve ertesi yıl burada polis olarak görev yapmaya başladı. Daha sonra Antep'e tayin edildi. Antep'in Fransızlar tarafından işgali üzerine 7 Aralık 1920 tarihinde diğer hükümet ileri gelenleriyle Antep'ten ayrılarak Halfeti ilçesine gitti. Burada merkezi hükümet ileri gelenlerince hükümet merkezi olarak kabul edilen Kara Yusuflu Köyü'ne geçti. Burada yürütülen Millî Mücadele çalışmaları içerisinde aktif olarak görev aldı. Millî Mücadele'de bizzat ateş hattında kalarak gösterdiği kahramanlıktan dolayı TBMM tarafından 10 Ağustos 1927 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[57].

Yahyazade Cafer Tayyar Efendi

Cafer Tayyar Efendi 1302 (1886) yılında Halep ili Ayintap Kazası Kanalıcı Mahallesi'nde dünyaya geldi. 11 Ocak 1912 tarihinde Halep'te polis memuru olarak göreve başladı. 1914 yılında polislikten ayrıldı. 1918 yılında yapılan çağrı üzerine tekrar polisliğe başladı. Ancak Halep Vilâyeti'nin 26 Ekim 1918 tarihinde işgal edilmesi üzerine, aynı kadroda görevli komiser yardımcısı Halil, polis memurları Şakir ve Ahmet Tevfik ile birlikte Antep'e gelerek görevini burada sürdürmeye başladı. Antep'in Fransızlar tarafından işgali üzerine 8 Şubat 1921 tarihinde diğer hükümet ileri gelenleriyle Antep'ten ayrılarak Halfeti ilçesine oradan da hükümet merkezi olarak kabul edilen Kara Yusuflu Köyü'ne geçti. Burada yürütülen Antep direniş

---

[56] Eyüp Şahin. 'Torımizade Süleyman Sırrı Efendi", **Polis Dergisi,** Yıl: 4, Sayı: 14, EGM Yayınları, Ankara 1998, s. 166-173.

[57] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan C-14075 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklâl Madalyalı Polisler", s. 255-257.

Levent Şahverdi Arşivi

çalışmalarında aktif olarak görev aldı. Antep'in Fransız işgalinden kurtarılmasından sonra 4 Aralık 1921 tarihinde merkezi hükümet ileri gelenleriyle birlikte Antep'e gelerek görevine devam etti. Millî Mücadele'de bizzat ateş hattında kalarak gösterdiği kahramanlıktan dolayı TBMM tarafından 28 Mart 1927 tarihinde "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[58].

Hasan Tahsin Efendi

Hasan Tahsin Efendi 1315 (1899) yılında Adana'da dünyaya geldi. 18 Ocak 1919 tarihinde Adana'da polis memuru olarak göreve başladı. 8 Ağustos 1920 tarihinde Adana'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine diğer devlet memurlarıyla birlikte hükümet merkezi olarak kabul edilen Pozantı'ya geldiler. Bir müddet burada kaldıktan sonra 27 Şubat 1921 tarihinde Aksaray Livası'nda polis olarak göreve başladı. Adana'nın düşman işgalinden kurtulması üzerine 23 Mayıs 1921 tarihinde tekrar Adana'ya gelerek göreve başladı. TBMM tarafından "Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası" ile ödüllendirildi[59].

Millî Mücadele'nin kazanılmasında fedakârca çaba gösteren diğer birçok polisin ismini de burada zikretmek gerekir. Örneğin Adana'nın 19 Aralık 1918 tarihinde Fransızlar tarafından İşgal edilmesi üzerine görevi başındaki Türk polisleri harekete geçerek üzerlerine düşeni yapmışlardır. Bunlardan polis memuru Mahmut Muhittin Efendi (Özsoy) Arap lisanına vakıf olmasından dolayı Tarsus kazasına doğru ilerlemekte olan işgal birliklerinin durdurulması için bu bölgedeki halkı örgütlemek üzere görevlendirildi. Bölge halkını Örgütlediği gibi aynı zamanda Fransız kuvvetleri arasında bulunan Cezayir ve Faslı Müslüman askerleri ikna ederek, kendi tarafına çekmeyi başardı. Onların da içinde bulunduğu bir direnişçi gurubu meyda-

[58] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan C-14075 numaralı özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir. Bkz. Şahin, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklâl Madalyalı Polisler'", s. 257-259.

[59] Adı geçenin Emniyet Genel Müdürlüğü personel arşivinde bulunan C-14083 numaralı Özlük dosyasındaki bilgilerden yararlanılarak düzenlenmiştir, Bkz. Şahin, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklâl Madalyalı Polisler'", s. 264-265.

Levent Şahverdi Arşivi

na getirdi. İşgalcilere karşı harekete geçerek çeşitli taktiklerle onlara büyük zararlar vermeye başladı. Ancak, emrinde çalışan ve bölgede bulunan bir Ermeni kadınla ilişkisi olduğu daha sonraları anlaşılan bir polis memurunun ağzından kaçırması üzerine deşifre oldu ve yakalandı[60].

İngilizler Antep'i işgal ettikten sonra Ermenilerin tahrik ve teşvikleri ile halka zulüm etmeye başladı. Akyol Polis Karakolu'nda görevli bir polis memuru olan Mehmet Hamdi Bey, Fransız güçlerinin Polis Karakolu'nda göndere çekili olan bayrağın indirilmesi isteklerine meslektaşlarıyla birlikte karşı çıktı. Ancak Mutasarrıfın emri üzerine bayrağı gönderden indirdiler. Mehmet Hamdi Bey, ertesi gün Türk bayrağını tekrar göndere çekti. Olayı haber alan işgal güçleri bir manga askerle karakolu bastı. Çıkan çatışmada mermisi tükenen Mehmet Hamdi Bey teslim olmamak için karakolun en üst katından kendini yere bıraktı ve şehit oldu[61]. Benzer şekilde Serkomiser Körükçü Fevzi Bey "Kıvılcım" adlı direniş örgütünü kurdu ve Antep direnişine katıldı[62].

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Türk milletini en derinden yaralayan bir gelişme oldu. İşgalcilerden güç alan Rumlar tarafından o gün yakalanan polis ve jandarmalar da öldürüldü. Yunan Efzun müfrezesi askerleri hükümet binası yakınlarında üzerine ateş ettikleri Komiser Şükrü Efendi "yi şehit ettiler ve polis memuru Ziya Efendi'yi de yaraladılar[63]. Urla Polis komiseri (Giritli) Hüseyin Efendi Ziraat Bankası önünde katledildi. Polis memurlarından Refik Efendi, Halil Efendi ve emekli polis memuru Ahmet Efendi de bıçaklanarak öldürüldü[64]. Ayrıca, Giritli İhsan, Limnili M.

---

[60] Alâeddin Koyugölge, 'Türkiye'nin En İhtiyar Emniyet Mensubu", **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi,** Yıl: 26, Sayı: 226, İstanbul 1979, s. 32.

[61] Hadiselerin İçyüzü: Yakılan Tarihi Akyol Karakolu ve Poiis Hamdi Efendi", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi,** Yıl: 15, Sayı: .198, İstanbul (01 Aralık 1968). s. 19.

[62] Eyüp Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler,** s. 82-84.

[63] Alemdar Yalçın, "İzmir'in İşgali Hatıraları - Ali Çetinkaya", **Belgeierle Türk Tarihi Dergisi,** Sayı: 16, (Haziran 1986), s. 18.

[64] **İstiklal Harbi Gazetesi,** (17 Mayıs 1919), No.3.

Levent Şahverdi Arşivi

Fahri, İzmirli H. Avni, Nazmı Kemal, Yahya Şerif işgal sırasında görevleri başında şehit edilen diğer polislerdir[65]. Bu olaylardan 15 gün sonraya kadar denizden birçok ceset çıkarılmıştır. Bu cesetler arasında, boğazlarından zincirle birbirine bağlanarak denize atılıp, boğulmuş üç polisin cesedinin de sahile vurması dikkati çekmiştir[66].

İstanbul'da da Türk polisi yabancı güvenlik güçlerinin küstah tavırları ve her işlerine karışmaları karşısında gerektiğinde tepkisini ağır bir şekilde ortaya koyuyordu. 31 Ağustos 1919 günü Gülhane Parkı'nın önünde bir Türk kadınına sarkıntılık yapan üç sarhoş işgal askerine müdahale eden Polis Cemil Bey, bir askeri öldürüp, ikisini de ağır yaraladı. Ömür boyu kürek mahkûmiyetine çarptırılan Cemil Bey, Güney Amerika'nın ünlü Şeytan Adalarında bulunan Guyana hapishanesine gönderildi. Buradaki insanlık dışı muameleye dayanamayan Cemil Bey hapisten kaçtı. Ancak yakalanarak tekrar hapse kondu. Atatürk'ün girişimiyle Cemil Bey, 1 Nisan 1929 talihinde serbest kalarak, yurda döndü[67]. İstanbul'daki işgalciler yalnızca vatandaşları değil Türk polisini bile taciz etmekten çekinmiyordu. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde taharri memuru olarak görev yapan ve Karakol Cemiyeti üyesi olan Mazhar Bey, bir gece geç vakitte evine giderken iki sarhoş işgal askeri tarafından durduruldu.

Silahının alınmak istenmesi üzerine, Mazhar Bey bir askeri öldürüp diğerini ağır yaraladı. İşin ilginç yanı daha sonra bu olayın soruşturma görevi kendisine verildi[68].

---

[65] "İzmir'de Şehit Polisler Anıtının Açılış Töreni", Polis Mecmuası, Cilt: 20, Sayı; 304, 1936, s. 3360.

[66] Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: III, Sayı: 8, Mart 1987, s. 461-471; Millî Mücadele süresince birçok polis şehit edilmiştir. Trabzon'da Hasan Efendi ve Aldıkaçtızade Hikmet Efendi, Edirne'de Osman Nuri, İstanbul'da M. Şükrü, Hüsnü, Faik, Atıf, Hasan, Hulusi, M. Sait, Fahrettin, Kastamonu'da Komiser Muavini Raşit, Malatya'da Yusuf, Kocaeli'nde İbrahim Besim bunlardan bazılarıdır. Bkz. İbrahim Şenöz, **Millî Mücadele'de Türk Polisi,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1989), s. 73-79.

[67] Hikmet Feridun Es, "Asıl Kelebek Türk Polisi Cemil'dir", **Hürriyet** (26 Ekim 1986).

[68] İhsan Birinci, "Millî Mücadelede Kahraman Polislerimiz", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi,** Sayı: 288, İstanbul (01 Haziran 1971), s. 25.

Levent Şahverdi Arşivi

Yunan işgali altındaki Gebze'de görev yapan Komiser muavini Abdulgani Bey (Bolbol), amirliğini yaptığı karakoldaki bir polis memurunun otuz kadar süngülü Yunan askeri tarafından öldürülmek kastıyla götürüldüğünü gördü. Bunun üzerine silahla müdahale ederek askerleri saf dışı etti ve polis memuru Remzi Efendi'yi kurtarmaya muvaffak oldu[69].

2 Ekim 1920 günü önce Çumra'yı yağmaladıktan sonra Konya'ya yönelen Delibaş Mehmet adlı bir eşkıyanın 700 kişilik çetesine karşı Emniyet Müdürü Necip Bey emrindeki altı kişilik polis kuvvetiyle "Şakalak Köprüsü" denilen mevkide canla başla savunma yaptı. Ancak Delibaş Mehmet başka yollardan şehre girdi ve burayı savaş alanına çevirdi[70].

Kurduğu çeteyle Adapazarı ve civarında eşkıyalık yapan Borbos adındaki Ermeni eşkıya, Jandarmanın yokluğundan da cesaret alarak yaşlı, kadın, erkek ve çocuk demeden herkese zulmediyordu. Bunun üzerine Adapazarı polis kadrosunda görevli üçüncü komiser İbrahim Ethem Bey, kıdemli komiser muavini Raşit Bey ile polis memurları Hulusi, Reşit, Rüştü, Fuat, Osman Nuri ve İbrahim Beyler uzun ve meşakkatli çalışma sonucu Şerir'i saklandığı delikte adamlarıyla birlikte yakalamaya muvaffak oldular[71].

Görevlerine devam eden polisler Anadolu'da sürdürülen mücadeleye bütün güç ve kuvvetleriyle destek oldular ve savaşın kazanılması için, her türlü bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırma yolunda fedakarca çalıştılar. Özellikle İstanbul Polisi Umumisi'nin siyasi şubesindeki görevliler işgalcilerin her türlü baskısına rağmen gerekli bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırmak için çalıştılar, savaşın kazanılması için büyük gayretler sarf ettiler. Polisler Anadolu'ya adam kaçırma görevinin yanı sıra, Karakol Cemiyeti, Teşkilat-ı Mahsusa, Mim Mim (MM) Grubu ve Müsellâh Müdafaa-i Milliye Teşkilatı

---

[69] Şahin, **İz Bırakan Polisler,** s. 749-752.

[70] Osman Akandere, "1/3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyanı İle İlgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na Sunduğu Raporu", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi,** Cilt 4, Sayı 2 (2004), s. 73; Şahin, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler,** s. 112-115.

[71] Şahin, **Türk Polisinin Erdeni Mücadelesi ve Kahraman Polisler,** s. 44-46.

Levent Şahverdi Arşivi

içerisinde görev alarak yapılan propaganda, istihbarat, silah ve cephane sevkıyatı çalışmalarında önemli roller üstlendiler. Örneğin Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunda ve çalışmalarında önemli görevler üstlenen polisler, Cemiyetin önemli bir bölümünü de oluşturuyordu[72]. İlk görev alanlar arasında Topkapı Polis Merkezi çalışanları göze çarpmaktadır.

İstanbul Polisinin hemen bütünü Milli Müdafaa Gurubu'nda görev almasına karşın özellikle İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürü Mazhar Bey, aynı şubenin Müdür Muavini Edip Bey, Siyasi Kısım Reisi Türkçü Ziya Bey, 4. Şube Müdürü Üsküdarlı Sadi Bey, Komiser Cemil Bey, Serkomiser Yanyalı Mazlum Bey, Komiser Erzincanlı Salih Bey, Arap Sait Bey, Tevfık Bey, Kâtip Lütfı Bey. Serezli Galip Bey (Vardar)[73], Polis Müfettişi Serezli Muhip Bey, Polis Müdürü Mehmet Ali Bey (Hidayet Demircan), İkinci Şube Şefi Edip Bey, Hüseyin Rıza Bey, Komiser Arnavut Tayyip Bey, Polis Müdüriyeti Umumisi sivil memullarından Saip Bey, Halit Bey, Sarı Kazım Bey, Serkomiser Arnavut Cafer Bey, Komiser Besim Bey, Polis Memuru Boşnak Haşim Bey, Merkez Memurları Cem'i ve Şevket Şakır Beyler, Urfalı Komiser Şakir Bey, Erzincanlı Komiser Şakir Bey, Polis Memuru Sadık Baba, Kel Nasip Bey ile Şileli Ali Beyler, Serkomiser Necati Bey, Komiser Kahraman Bey, Salih Bey, Kemal Bey, Zühtü ve İhsan Ethem Beyler, Polis Müdürlüğü Siyasi Kısmından Serezli Ahmet Niyazi Bey, Polis Müdürlüğü sivil memurlarından Gözlüklü Cemal Bey teşkilatın faal unsurlarından idiler[74]. Bunların yanı sıra Teşkilât-ı Mahsusa'dan itibaren önemli hizmetlerde bulunan gizli polis şeflerinden emniyet görevlisi Mustafa Razi Yalkın[75], büyük fedakârlıklarla önemli görevler yapan polislerden bir diğeridir.

---

[72] Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s, 54.

[73] Damat Ferit Hükümetinin Millî Mücadele'ye karşı yürüttüğü faaliyetleri yakından takip etmek üzere görev yapan, Mim Mim'in en gizli, en zeki ajanlarından birisi de İstanbul Polis Müdüriyeti 1. Şube görevlilerinden Serezli Galip (Vardar) Bey'dir. Bkz. **Galip Baba (Vardar) Anısına,** Kabataşlılar Derneği Yayınları (1), İstanbul 2003.

[74] Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", s. 56-57. Bahsi geçen bu polislerin yaptığı fedakârca çalışmalar için bkz. Selahattm Salışık, **Kurtuluş Savaşı'nın Gizli Örgütü: M.M. Grubu,** Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.

[75] NecmİUyanık, "Bir Devrin Gizli Çehresi: M. Razi Yalkın ve Eserleri Üzerine", **Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,** Sayı: 17, 2007, s. 179-208.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk polisi insanların Anadolu'ya kaçmasını sağlamakla yetinmemiş birçok polisin kendisi de Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye fiilen iştirak etmişlerdir. 19 Mart 1920 tarihinde İsmet İnönü ile birlikte Millî Mücadele'ye katılmak üzere gizlice İstanbul'dan Ankara'ya kaçan grubun içerisinde eski Bingazi Polis Müdürü Manastırlı Nuri[76] ve 6 Nisan 1920'de, Bekir Sami Bey ve Hamdullah Suphi ile yola çıkan grupta yer alan eski Polis Müdürü Halil Bey[77] bu polislerden bazılarıdır.

YÜZELLİLİKLER LİSTESİNDE YER ALAN POLİSLERİN SÜRGÜNDEKİ YAŞAMLARI VE FAALİYETLERİ

On değişik başlık altında sınıflandırılan "Yüzellilikler" listesinde "Polisler" başlığı altında 13 polisin yer almaktadır.[78]

Esbak İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin (İşkora)

Hasan Tahsin 84 numara ile listeye girmiştir. 1884 yılında Kalkandelen'de[79] doğmuştur. Bu nedenle bazı kaynaklarda ismi Arnavut Tahsin (Gavur Tahsin) olarak geçmektedir. Dördüncü Damat Ferit Hükümeti tarafından İstanbul Emniyet Müdürü olarak atanmıştır. İstanbul'un işgali esnasında İngilizlerle işbirliğine giderek, Millî

---

[76] Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: V, Sayı: 13 (Kasım 1988), s. 127-143.

[77] Özkaya. **a.g.m.,** s. 147-123.

[78] **Resmi Gazete,** 7 Kanun-u Sâni 1340 (1924), Sayı: 81. Ayrıca bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 26; Kamil Erdeha, **"Yüzellilikler" Yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi,** Tekin Yayınevi, I. Basım, İstanbul 1998, s. 224-230.

[79] Günümüzde Makedonya'da Tetovo ismi ile bilinen ve Arnavutların yoğunlukta bulunduğu şehir. 150'likler konusu 16 Nisan 1924 tarihinde TBMM'nin gizli oturumunda uzun uzun tartışılmıştır. Tartışmanın konusu Emniyet Genel Müdürlüğü'nün tespit ettiği 600 kişiyi aşkın listenin elenerek 150 kişiye düşürülmesidir. Bu tartışmada gündeme gelen Hasan Tahsin'in Arnavut oluşu bir kez daha vurgulanmıştır. İçişleri Bakanı Ahmet Ferit Bey (Tek) yaptığı konuşmada bazı şahısların 150'likler listesine dâhil etmeden vatandaşlıktan çıkarılmasının mümkün olabileceğini ve bu tür kişilerin tespit edilebileceğini söylemiştir. "Bunların içinde, örneğin bazısı var, Polis Müdürü Hasan Tahsin. Şimdi bunu düşündük. Acaba Arnavut'tur, bizim uyruğumuz değildir diyerek her dakika şey edebilir miyiz? (Herhalde sınır dışı edebilir miyiz demek istemektedir.) Fakat günün birinde İstanbul'dan kaydını çıkaracak olursa, o kayda dayanarak, (nüfus kaydı) Türklüğünü ispat ederek gelmesi olasılığı vardır. Bu düşünceyle Emniyet Genel Müdürlüğü'nün... İhsan Bey (Cebelibereket) - Kalkandelenlidir, efendim." Bkz. İlhamı Soysal, **150'likler,** Gür Yayınlan, İstanbul 1985, s. 28.

Levent Şahverdi Arşivi

Mücadele'ye büyük zararları olmuştur. 21 Ekim 1920 tarihinde kurulan TevfİK Paşa Hükümeti Tahsin'i görevden almak istediyse de İngilizler buna engel oldu. İstanbul Valiliği'nin 18.2.1340 (1924) tarihli yazışma göre, Millî Mücadele'nin ardından Yunanistan'a kaçan Hasan Tahsin, vatana ihanet suçu işlediği gerekçesiyle gıyaben idam cezasına mahkum edilmiş ve daha sonra da "Yüzellilikler" listesine dâhil edilerek yurt dışına sürülmüştür. 1926 yılında Hollanda'ya yerleşen Tahsin, burada Hollandalı bir kadınla evlenerek eşi ile birlikte Utrecht Vilâyeti'nde yaşamaya başlamıştır. Yaz aylarını Roma'da geçiren Tahsin'in eşi dolayısıyla rahat bir yaşam sürdüğü ve Arnavut hizmetçileri olduğu bilinmektedir.

Yurt dışında olduğu süre içinde Türkiye'deki rejime karşı çalışmalar yaptığı ilişkin herhangi bir bilgi alınamayan Hasan Tahsin. "Yüzelliliklerin affını sağlayan 3527 kanunun kabulü üzerine 31 Temmuz 1938 tarihinde Türkiye'ye dönmüş[80] ancak 13 Ağustos'ta vize alarak Hollanda'ya geri dönmüştür. "Hollandalı bir kadınla evlenen ve orada yerleşmiş bulunduğu anlaşılan eski İstanbul Polis Müdürü Arnavut ırkından Hasan Tahsin'in vatandaşlıktan ıskatı: Dâhiliye Vekilliğinin 7.8.1939 tarih ve 42086 sayılı teklifi üzerine bahsi geçen 3527 sayılı kanununun 5 inci maddesine tevfikan İcra Vekilleri Heyetince *25* Ağustos 1939 talihinde kabul olunmuştur[81]. Hasan Tahsin (İşkora)"in kendi arzusu ile Hollanda vatandaşlığına geçtiği ve keyfiyetin 25 Temmuz 1965 tarihli ve 303 sayılı Resmi Gazete'de yayınlandığı bilgisi Hollanda Dışişleri Bakanlığı'ndan alınmıştır[82].

Esbak İstanbul Polis Müdür Muavini Kemal

Listede 85. sırada yer almıştır. Arnavut kökenli olan Kemal, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Priştine'ye yerleşmiş, zengin bir kadınla

---

[80] Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğümden Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 01.09.1939 tarih ve 6-4659 sayılı yazının eki, Belge no: 12222-57, **l50likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları: Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Polis Dergisi,** Yayın No: 129, EGM Yayınları, Ankara, 1998, s.30.

[81] **B.C.A.,** Belge Tarih ve Sayısı: 25.8.1939-2/11771, Dosya No: 2, Fon kodu: 30.. 18.1.2., Yer No: 89-106.. 19.

[82] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 202-203.

Levent Şahverdi Arşivi

evlenerek, karısının emlakini işletmeye başlamıştır. Burada Türkiye aleyhinde çeşitli söylemlerde bulunduğu anlaşılan Kemal, 1934"de Mitroviçe'ye geçerek Fransız Batignolle inşaat firmasında ambar memurluğu yapmıştır.

Yugoslavlar zamanında ise Priştine-İpek Şimendifer inşaatında çalışmış olan Kemal, işgali takip eden günlerde İştip Polis Müdürlüğü'ne atanmış, bir süre sonra bu işe Tiran'dan başkası tayin edilince de açıkta kalmıştır, 1943 yılında Polis müdürlüğü görevini yeniden alan Kemal, Arnavut vatandaşlığına geçmiş, 1946 yılında Bakanlar Kurulu"nun 4916 sayılı kararı ile vatandaşlıktan çıkarılmıştır[83].

Emniyet-i Umumiye Müdür Muavini Ispartalı Kemal

Listenin 86. sırasında yer alan Kemal, Hollanda sömürgesi olan Cava'ya yerleşmiştir. Satıcılık yaparak geçimini sağlayan Kemal, babası İngiliz, annesi Sudanlı olan Eva Palmer isminde bir kadınla evlenmiştir. Türkiye'de hilafetin yeniden kurulması için Cava Müslümanlarının desteğini kazanmak amacı ile çeşitli çalışmalar yaptığı belgelenen Kemal, aftan sonra ülkeye dönmüştür[84].

Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Şube Müdürü Şeref

Listede 87. sırada yer alan Şeref Harbiye'yi bitirmiş, 1908'de yüzbaşı olmuş ve Bakaya Komisyonu'nda görevlendirilmiştir. 1912'de İzmir'e gönderilen Mürettep Süvari Bölüğü komutanlığına atanmış, ancak siyasetle uğraştığı anlaşılınca 1913'te emekliye ayrılmıştır. Genel savaşta çeşitli görevlerde bulunan Şeref, 1919'da Malta'ya sürülmüş, ancak aynı yıl tahliye edilerek, rütbesi iade edilmiştir. 1920 yılı Nisan ayında İstanbul Polis Genel Müdürlüğü Birinci Şube Müdüriyeti'ne atanan Şeref, aynı yılın Ekim ayında istifa etmiştir.

Hürriyet ve İhtilaf Fırkası'nın ileri gelenlerinden olup, Millî Mücadele sırasında İngilizler hesabına çalışan Şeref, zaferden sonra ülkeden kaçarak, Kahire'ye yerleşmiş, Mısır Hükümetinde bulunan bazı İngiliz memurların yardımları ile Kahire Belediyesine bağlı Öz-

[83] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 203-204.
[84] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 204.

Levent Şahverdi Arşivi

bekiye Parkı'nda müdürlük yaparak geçimini sağlamıştır. Kahire'de bulunduğu sırada hareketleri ve faaliyetleri Türk Büyükelçilik görevlileri tarafından yakından takip edilen Şeref, Elçiliğin raporlarında "şarlatan, üç beş kuruş karşılığında her şeyi yapabilecek bir adam olarak." tanımlanmaktadır. Şerefin ölüm tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır[85].

Esbak İstanbul Polis Müdüriyeti Birinci Kısım Başmemuru Hafız Sait

Listenin 88. sırasında yer alan Hafız Sait, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Yunanistan'a geçerek Kavala'ya yerleşmiş ve 5 Ağustos 1930 tarihinde burada ölmüştür[86].

Sabık Arnavutköy Merkez Memuru Hacı Kemal

Listenin 89. sırasında yer alan Hacı Kemal, milli zaferin ardından İngilizlerin koruması altında Mısır'a kaçmış ve İskenderiye'de ölmüştür[87].

Sabık Polis Başmemurlarından Namık

Listenin 90. sırasındadır. Millî Mücadele esnasında Üsküdar Merkez Memurluğu yapan Namık, daha sonra Polis Müdürlüğü Siyasi Kısım başkanlığına getirilmiş, bu görevleri süresince Anadolu'daki Millî Hükümet aleyhinde propaganda ve teşviklerde bulunduğu için. "Yüzellilikler" listesine alınmıştır.

Ülkeden ayrıldıktan sonra Atina'ya yerleşen Namık Hilmi, daha soma İskeçe'de ve Evros'a bağlı Orestiada'da (Kumçiftlik) azınlık ilkokullarında öğretmenlik yapmıştır[88]. Mehmet Ali grubunun üyelerindendir ve onun çıkardığı gazeteyi Yunanistan'da dağıtmıştır. Aynı zamanda Mehmet Ali'nin hafiyesi, temsilcisi ve propagandacısıdır.

---

[85] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 204-205.
[86] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 205.
[87] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 205.
[88] Evren Dede, "Batı Trakya'da 150'likler-IV", **Azınlıkça,** Sayı: 47, Mayıs 2009, http://www.azinlikca.net, erişim: 29.04.2010.

Levent Şahverdi Arşivi

Yurtdışına çıktıktan sonra da aleyhte çalışmalarına devam eden Namık Hilmi, çocuklarına gönderdiği mektuplarda yokluk içinde yaşadığından bahsederek, bu hale gelişinin nedeninin din uğrunda savaşmak olduğunu söylemiş ve "Kur'an'ı ayaklar altına alan alçak melunlardan intikam alacağım" diyerek, onlardan sabretmelerini istemiştir.

Atina'da "Yüzellilikler"den Köylü Refet Davut, Sefer Hoca; firarilerden Gümülcineli Hamit İhsan ve Eskişehirli Adem ile sık sık ilişkiye geçen Namık, bu arkadaşları ile birlikte, sürgünde yaşayan tüm Türklerin hukuklarının korunması konusunda Mehmet Ali'ye yetki verenler arasındadır.

Ankara Hükümeti'nin bittiğini düşünen Mehmet Ali'nin de Namık'a sonsuz güveni vardır. Ona gönderdiği mektuplardan birisinde Milli Hükümetin yıkılmasının an meselesi olduğunu iddia etmiş, on sene dayandıklarını, on. ay daha dayanmanın ise kutsal savaşlarının gereği olduğunu söyleyerek, Namık'tan sabırlı olmasını, aksi takdirde, metanetlerini kaybedecekleri gün mahvolacaklarını dile getirmiştir.

Atina'daki geçimini gündüz sigara satarak, geceleri ise bekçilik yaparak sağlayan, Namık'ın Köylü Refet ile olan ilişkisi oldukça ilginçtir. Atina Elçiliği'nde görevli istihbarat memurunun verdiği bilgiye göre, Namık kendisine Türkiye dışındaki diğer muhaliflerden gelen mektupların zarflarını Refet'e, Refet de sahte mektup ve beyannameler düzenleyip bu zarflara koyarak Türk Sefareti'ne vermiştir.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü kutlamaları sırasındaki af söylentileri ile birlikte Namık'ın affedilme arzusu belirmiş ve bu arzusunu İsmet Paşa'ya yazdığı mektubunda dile getirdi. 1933'deki af isteği kabul edilmeyen Namık Hilmi, 1938 affını da göremeyerek 20 Ocak 1937'de Atina Muhacirin hastanesinde hayatını kaybetmiştir, üzerinde bulunan eşyalar ise Çerkez Davut tarafından alınmıştır.[89]

Şişli Komiseri Nedim

Listenin 91. sırasındadır. Rüşdiye mezunudur. Askerliğini başdümenci olarak yapmıştır. İstanbul'da Şişli'de komiserlik yaptığı gün-

[89] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 205-206.

Levent Şahverdi Arşivi

lerde görevini kötüye kullanmaktan dolayı memuriyetten çıkarılan Nedim, Mütareke günlerinde İngilizler adına istihbarat işlerinde çalışmış, Anadolu'ya sevkedilen cephaneleri düşmanlara ihbar ederek, Millî Mücadele"ye karşıt bir tutum içine girmiş, zaferin ardından kaçarak Yunanistan'a sığınmıştır. Ailesiyle birlikte Gümülcine'ye (Komotmi) yerleşen Nedim, azınlık ilkokulunda öğretmenlik yapmıştır. Nedim Bey'in erkek kardeşi Hafız Cemal, "Yüzellilikler"den olmamasına rağmen, abisiyle birlikte Batı Trakya'ya gelmiş ve tıpkı abisi gibi Gümülcine'de azınlık ilkokulunda öğretmenlik yapmıştır[90].

Yunanistan'da da karşıt tutumunu sürdüren Nedim, önce Selanik'te belediye tarafından yaptırılan tuvaletlerin, daha sonra da belediye parklarının bekçiliğini yaparak geçimini sağlamış, aftan hemen sonra ülkeye dönmüştür[91].

İzmit Merkez Memuru, Edirne Polis Müdürü ve Yalova Kaymakamı Fuad

Listenin 92. sırasındadır. Dörtyollu Çerkeş Fuat, Edirne Polis Müdürü iken Kocaeli'nin işgalinden sonra, Anzavur'un İzmit'te mutasarrıf bulunduğu sırada 11 Haziran 1920"de İstanbul Hükümeti tarafından İzmit Merkez Memurluğuna atanmış ve 1 Eylül'e kadar burada görev yaptıktan sonra Adapazarı kaymakam vekilliğine tayin edilmiştir. Adapazarı'nın Kuva-yı Millîye tarafından geri alınmasından sonra İstanbul'a kaçarak, hükümet tarafından 2 Şubat 1921'de Yalova kaymakam vekilliğine atanmış ve zaferin ardından Yunanistan'a kaçmıştır. Gerek İzmit'te gerekse Adapazarı ve Yalova'da bulunduğu sırada düşman kuvvetleriyle işbirliği yaparak halka çeşitli işkenceler yapan Nedim, bu nedenlerden dolayı "Yüzellilikler" listesine dâhil edilmiştir.

Çerkeş Ethem grubuyla birlikte, önce Yunanistan'a giden Fuat Bey, Drama'ya yerleşmiştir. Yunan devletinin "Yüzellilikler"in yurtdışına çıkarılması kararından önce bölgeyi terk etmiş ve Mısır'a

---

[90] Dede, "Batı Trakya'da 150'likler–IV".
[91] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 206-207.

Levent Şahverdi Arşivi

geçmiştir[92]. Ancak Türkiye'nin o dönemdeki Mısır Elçisi Muhittin Paşa'nın girişimleriyle sınır dışı edilerek, 1922"de Suriye'ye geçmiş ve 1923"te Suriye lejyonuna dâhil olmuştur. 1926 yılından itibaren Şam Çerkeş alayında hizmet eden Fuat, önce 9. sonrada 6. Çerkeş bölüğünde kumandanlık yapmıştır.

Fransızlar tarafından bu alaylarda yüzbaşı rütbesi ile istihdam edilen Mehmet Fuat, 1936 yılı içinde Şam Konsolosluğuna müracaat ederek para karşılığı haberalma işlerinde çalışmak istediğini ve bu işi kendisinden daha iyi yapabilecek kimse olmadığını belirtmiştir. Konsolosluk tarafından kendisine para verilebileceği söylenmişse de, Fuat'ın uygun bir aylıkla çalışabileceğini ve arasıra Amman, Elcezire ve diğer yerlere seyahat edebilmek için bir yerde her an emrine hazır yirmi lira bulundurulması istemesi üzerine durum Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bildirilmiştir. Fuat'ın istihdamı Emniyetçe uygun görülmüş, ancak yabancı istihbarat servisleri için de çalışabileceği göz önünde tutularak, dikkatli davranılması istenmiştir.

Elde edilen bilgilere göre, aftan sonra Türkiye'ye dönmeyen Fuat'ın 1957 yılı içinde hala Şam'da olduğu anlaşılmaktadır[93].

Adana'da Polis Müdürlüğü Yapan Polgeçenli Yusuf

Listenin 93. sırasındadır. 1883 Adana doğumlu olan Yusuf, 1910 yılında İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirerek Adana'ya dönmüş, 1918 yılı sonlarında Adana Polis Müdürlüğü'ne atanmıştır. Yusuf 1921 yılında İskenderun'a gelmiş, 1923'de Antakya Orman Muhasebe Memurluğuna, 1924"te Reyhanıye Nahiye Müdürlüğüne, 1927-1928 yıllarında Kırıkhan Tahrirat Kâtipliği ile Belediye Reisliğine, 1929[5]da ise Kasır Tahkani Nahiyesi Müdürlüğüne atanmıştır.

Ülkeden ayrıldıktan sonra, onyedi yıl boyunca Fransızların hizmetinde çalışan Yusuf Ziya bir ara Antakya'da avukatlık da yapmıştır.

Af Kanunu'nun ardından Türkiye'ye dönmek istemeyen Yusuf Ziya, Sancakla kalmayı ve buradaki görevinden emekli olmayı tercih

---

[92] Evren Dede, "Batı Trakya'da 150'likler-V", **Azınlıkça,** Sayı: 49, Temmuz 2009, http://www.azinlikca.net, erişim: 29.04.2010.

[93] Bkz. Halıcı, **a.g.t,** s. 207-208.

Levent Şahverdi Arşivi

etmiştir. 1940'ta Kırıkhan'da manifaturacı Mehmet ile ortak iş yaparak geçimini sağlamış, siyasetle uğraştığı ya da aleyhte bulunduğu görülmemiştir. Yusuf Ziya, 29 Aralık 1943'te ölmüştür[94].

Unkapanı Merkez Memur-u Sabıkı Sakallı Cemil

Listenin 94. sırasındadır. Van. 1293 (1877) doğumlu olan Cemil 1896'da Van'da polis olmuştur, İstanbul'da serkomiser iken mesleğe aykırı hareketlerinden ve Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra 5 Haziran 1913'de Sinop'a sürülmüştür. 1919'da İstanbul'a dönerek Ferit Paşa Hükümeti tarafından Unkapanı Merkez Memurluğuna atanmış, bir süre sonra da görevden alınmıştır.

Milli zaferin ardından Suriye'ye kaçan Cemil, Şam'daki Hoybun Kürt Cemiyeti'ne üye olmuştur. Şam'a gelen her Türk aleyhinde yalan yanlış şeyler söyleyerek Fransızlara hafiyelik etmiştir. "Yüzellilikler" arasında Cemil'in iki yakını daha vardır: oğlu Memduh Selim ve kayınbiraderi Nizamettin Kibar. Hoybun Cemiyeti'nden ve Fransızlara verdiği raporlar karşılığında aldığı paralarla geçimini sağlamıştır. Suriye'ye kaçınca Şam nüfusuna kaydedilen Sakallı Cemil, Suriye vatandaşlığına geçerek nüfus cüzdanı almıştır. Aftan hemen sonra pasaport almasına rağmen ülkeye dönmeyen Cemil, bu tarihten sonra taksilere müşteri bularak geçimini sağlamış, 1944'te Türkiye'ye dönmüştür[95].

Büyükdere Merkez Memur-u Sabıkı Mazlum Bey (Yargüç)

Listenin 95. sırasındadır. İttihat ve Terakki zamanında Rumelihisarı'nda suikastlar düzenleyen İtilafçılar içinde bulunan, birçok vatansever Türk'ü tutuklatarak Arapyan Hanı'na sevkeden Mazlum, Damat Ferit'in adamlarından biridir. Büyükdere Merkez Memurluğunda iken İngiliz amaçlarına hizmet etmiştir.

Ülkeden ayrıldıktan sonra bir süre Mısır'da kalan, sonra İran'a giden ve tekrar Mısır'a dönen Mazlum, en son Cava'ya yerleşmiştir. Burada ilaç satıcılığı yaparak geçimini sağlamıştır. Mazlum, Türkiye

---

[94] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 208.
[95] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 209-210.

Levent Şahverdi Arşivi

dışındaki muhalifler hakkında çeşitli ihbarlarda bulunmuş. ancak verdiği bilgilerin asılsız olduğu Emniyet tarafından gerekli makamlara bildirilmiştir. Mazlum (Yargüç), aftan sonra ülkeye dönmeyenler arasındadır[96].

Sabık Beyoğlu İkinci Komiseri Fuat[97]

Listede yer alan son polistir. Millî Mücadele sırasında İngilizlere çalışmış, ülkeden ayrıklıktan sonra, önce Gümülcine'ye yerleşmiş ve Yunan istihbaratına çalışarak geçimini sağlamıştır. Gümülcine'de iken sık sık Suriye ve Mısır'a giderek ziyaretler yaptığı belirlenen Fuat bölgede Türkiye'de hilafetin iadesi sorunu ile ilgili çalışmalarda bulunmuştur. 1936 yılı içinde Selanik'te "Hoca Fahri" takma adı ile falcılık yaparak geçimini sağladığı anlaşılan Fuat'ın aftan sonra dönüp dönmediği ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır.

TBMM'nde "Yüzellilikler'in tespiti esnasında yaşanan tartışmalarda isimleri gündeme gelen ancak daha sonra listeye dâhil edilmeyen polisler de vardı[98]. Bunlardan birisi. İstanbul Polis Umum Müdürü Nurettin Bey'di. Damat Ferit Hükümeti'nin 31 Mart 1919 tarihinde bu göreve getirdiği Nurettin Bey, görevi süresince Millî Mücadele'ye karşı çıkmış[99] ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin de koruyuculuğunu yapmıştır[100]. 23 Temmuz 1919 tarihinde siyasi partilerle cemiyetler ve yüksek tahsil gençliği. Sultanahmet Meydanı'nda Damat Ferit aleyhine bir protesto mitingi yapmak istemişlerdir. Ancak miting yabancı polis ve inzibat kuvveti kumandanı General Fuller tarafından yasaklanmış ve Polis Müdürü Nurettin'in emriyle polisler toplanan kalabalığı dağıtmıştır[101]. Bütün bu nedenlerle 20-22

---

[96] Bkz. Halıcı, **a.g.t,** s. 209.

[97] Bkz. Halıcı, **a.g.t.,** s. 210.

[98] Soysal, **a.g.e.,** 34.

[99] Zekai Güner ve Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını,** Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 38, Ankara 1990.

[100] Sait Molla İngiliz Rahibe gönderdiği bir mektupta ''Polis Müdürü Nurettin Bey'in değiştirileceği söyleniyor. Hepimizin koruyucu su olan bu zat hakkında gereken kimselerin dikkatini çektiriniz." demektedir. **Nutuk,** s. 202-203.

[101] Sultanahmet Mitingi Dün Dağıtıldı", **İstiklâl Harbi Gazetesi** (24 Temmuz 1919), No. 63.

Levent Şahverdi Arşivi

Ekim 1919 tarihinde Millî Mücadelecilerle İstanbul Hükümeti Temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında gerçekleştirilen *"Amasya Görüşmeleri* 'nde, gizli sayıldığı için imza altına alınmayan dördüncü protokolde, İstanbul Polis Müdürü'nün değiştirilmesi[102] talep edilmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 3 Kasım 1919 tarihinde çektiği bir telgrafta ''Polis Müdürlüğü'nün hala Nurettin Bey gibi bir kimsenin elinde bulunuşu, zati devletinizin de bu pek önemli noktaya karşı kayıtsız davranmakta olduğunuz kanaatini vermektedir. Halbuki bu hoşgörürlüğün sonucu hem hükümete hem de millî teşkilata zararlı olacaktır"[103] şeklinde ikaz etmiştir.

"Yüzellilikler" listesinin hazırlanması esnasında yaşanan tartışmalarda ismi gündeme gelen bir diğer İstanbul Polis Müdürü Umumisi Miralay Halil Bey'di. Saruhan vekili Sabrı Bey "Mütareke döneminde İstanbul'da Ferit Paşa zamanında çalışanlar... Bunlardan hiç birisi girmeyecek mi? Ferit Paşa zamanında en büyük icraata hadim olan, mesela polis müdürü Halil..." sözleriyle Halil Bey'in ismini gündeme getirmiştir. Araya başka tartışmalar girince Ağaoğlu Ahmet Bey polis müdürü Halil Bey'i tekrar hatırlatarak listeye girmesini istemiştir. "Bu adam bizi İngilizlere teslim etmiştir" demiştir[104]. Ancak Halil Bey de Nureddin gibi "Yüzellilikler" listesine dâhil edilmemiştir. Oysa Ağaoğlu Ahmet'in vurguladığı gibi Halil Nedim,

---

[102] **Nutuk,** s. 170. M. Kemal ve arkadaşları Polis Umum Müdürlüğüne Tümen Kumandanı Kemalettin Sami Paşa'nın getirilmesini istiyordu. Bkz, Selek, **a.g.e.,** s. 304.

[103] **Nutuk,** s. 193. Ancak geçen sürede değişen bir şey olmayınca Mustafa Kemal, Cemal Paşa'ya gönderdiği 12.11.1919 tarihli bir şifre yazıda, memleketin geleceğini kurtarmak için gerekli olan millî birliği bozmaya çalışan İstanbul'daki bozguncuların zararlarım Önlemenin çaresinin, polis müdürünü namuslu, Milliyetçi, yetenekli, teşebbüs gücü taşıyan kimselerden seçmek ve atamak olduğunu belirtmiş, "Oysa, zâtıâlîlerince de bilinmektedir ki, bugünkü Emniyet Genel Müdürü, (Polis Müdür-i Umumisi) düşürülmüş olan vatan hainı eski kabinenin ve ona bağlı olanların biricik koruyucusudur. Sait Molla'nın Mister Frevv'a yazmış olduğu mektuplardan anlaşıldığına göre de bu zat, muhaliflere yani millet düşmanı olanlara bugün kucak açmakta, sığmaklık etmektedir. Amasya'da Salih Paşa Hazretleri de bunu doğrulamışlardır. Halbuki, Dahiliye Nâzırı, memleket ve milletin mukadderatını böyle bir şahsın elinde bırakmakta bîr sakınca tasavvur etmiyor, belki yarar görüyor demektir" şeklinde endişesini ve tepkisini tekrarlamıştır. **Nutuk,** s. 197-198.

[104] Soysal, **a.g.e.,** 33.

Levent Şahverdi Arşivi

İstanbul'da yabancı devletlerin istedikleri tevkifleri itirazsız yaparak işgal kuvvetleri emniyet komiseri Fransız Binbaşısı Scaldi'nin emrinde maiyet memuru gibi vazife görmüştür[105]. Bunun yanı sıra Halil Bey, bağımsız bir Kürt devleti kurmak için faaliyet gösteren Kürt Teali Cemiyeti'nin en önemli şahısları arasında yer almıştır[106].

SONUÇ

Türk halkının Millî Mücadele'ye verdiği büyük desteğin yanı sıra toplumun hemen her kesiminde Mustafa Kemal ve arkadaşlarını desteklemeyen ve Millî mücadeleye karşı çıkan kişiler mevcuttu. Yaşanan bu ikilemi Türk Emniyet Teşkilatı mensupları arasında da bariz bir şekilde görmek mümkündür. Türk polisinin büyük bir kısmı Millî Mücadele saflarında yer alırken göreceli olarak azınlık bir kısmı bu mücadeleye karşı çıktı. Millî Mücadele boyunca Ankara ve İstanbul arasında devam eden bu çekişme ve yaşanan meşruiyet mücadelesi savaşın ardından yeni Türkiye rejimi için bir iç güvenlik sorunu haline geldi. Çünkü bazı tedbirler alınmazsa yeni yapının düşmanları genç Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bazı hareketlerde bulunabilirdi. Bunları uzakta tutabilmek için yeni yönetim, politikacılar, askerler, gazeteciler, güvenlik güçleri ve Osmanlı halkı içinde bir tasfiyeye girişti. "Yüzellilikler" listesinde polislerin de yer alması Cumhuriyetin ilk yıllarında emniyet teşkilatı içerisinde de yeni rejim muhaliflerinin olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda "Yüzellilıkler" listesini, hem eski sistemin tasfiyesi, hem de yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin, eski sistem (Osmanlı Hanedanı veya Saltanat) ile hesaplaşması ve Cumhuriyet'in Osmanlı ile olan irtibatını koparmasının en önemli göstergelerinden birisi olarak değerlendirmemiz mümkündür.

"Yüzellilikler" listesiyle yurtdışına gönderilen polislerin yanı sıra bulundukları konumlarda gönülsüz olarak Kuva-yı Miliîye'nin tavırlarına aykırı tutum sergileyen bazı polisler de vardı. Polisi bu duruma iten birçok faktör mevcuttu. Bunlardan birincisi işgal edilen yerler-

[105] "Kimdir bu polis müdürü", **İstiklâl Harbi Gazetesi** (8 Haziran 1919), No.22.

[106] Selahattin Tansel, **Mondrostan Mudanya'ya Kadar,** Cilt: I, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayını, Ankara 1973, s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

de işgal kuvvetlerinin asayiş işlerine el atmaları, sık sık polisin görevine müdahale etmeleri ve çoğu zaman da polisin elini kolunu bağlamaları idi. Bu noktada polis pasif konuma düşmüş ve çoğu zaman da işgal güçlerinin emirlerinin gönülsüz uygulayıcıları olmuştur. Ancak böyle davranmakla işgal güçlerine destek vermek amacından ziyade iç güvenlik gibi Önemli bir konuda inisiyatifi tamamen işgal güçlerine bırakmama ve görevinin başında kalarak Millî Mücadele'ye el altından gerekli yardım ve desteği sağlama düşüncesinin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim İstanbul'dan Anadolu'ya İnsan ve cephane kaçırılmasında görevi başında kalan polislerin çok büyük hizmetlerinin geçtiği görülmektedir.

Yine bu dönemde polisin, jandarmanın cepheye gitmesi nedeniyle doğan boşluğu doldurmaya çalıştığı ve ilke olarak cepheye en son polislerin gitmesi gerektiği halde birçok polisin bilfiil cephede savaşa katıldıkları ve birçok yerde Millî Mücadele'yi örgütledikleri görülmektedir. Bu durum belirttiğimiz engelleyici bir diğer faktörün ortaya çıkmasına yol açmıştır: Polis asli görevi olan asayiş ve güvenliği sağlama hususunu ikinci plana atmış, milletçe verilen bir var olma savaşında *de facto* cephede görev almıştır. Böylece polis bizzat cephede savaşmanın yanı sıra savaş şartlarının doğurduğu suçlarla mücadele etmek için var gücüyle mücadele etmeye çalışmıştır. Örneğin polis, Ermeni ve Rum çetelerin saldırılarını bertaraf etmek ve düşmanla işbirliği yapan yerli işbirlikçileri saf dışı etmek için büyük bir gayret göstermiştir. Polis, Millî Mücadele esnasında halkın huzur ve güvenliğini tam olarak sağlayabilmiş midir? Savaşın getirdiği olağanüstü şartlar, personel yetersizliği, halkın içerisinde bulunduğu perişan durum ve işgaller göz önüne alındığında bu soruya olumlu yanıt vermek zordur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Türk Polisi'nin Millî Mücadele'de fedakârca bir mücadele sergilediği, ülkenin kurtuluşu için elinden gelen gayreti gösterdiği ve gerektiğinde canını feda etmekten çekinmediği görülmektedir. Bilhassa İstanbul Polisi, Millî Mücadele'nin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile İstanbul'un işgalinden sonra vatanseverlerin Anadolu'ya kaçırılması hususunda çok büyük

Levent Şahverdi Arşivi

gayret gösterdiler. Bunu yaparken, düşman unsurları tarafından fazla tanınmayan şahıslar için gazeteci veya tüccar kılığında Anadolu'ya ulaşmaları için sahte belgeler hazırladılar. Ülkenin kurtuluşu için mücadele veren bütün cemiyet ve derneklere üye oldular ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin emirlerini yerine getirdiler. Yalnız mevcut teşkilatlara katılmakla kalmayıp birçok yerde direnişin bizzat örgütleyicisi oldular ve halkı Millî Mücadele'ye katılmaları için cesaretlendirerek onlara önderlik ettiler. Polisler topladığı istihbarı bilgilerle Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'yi baltalamak isteyen işgal güçlerinin planlarını bozdular. İşgal kuvvetlerinin kullandıkları her türlü propaganda, istihbarat ve provokasyon girişimlerini ellerindeki kıt imkânlarla bertaraf ettiler. Türk Polisi, işgal güçlerinin her türlü plânından anında haberdar oldu ve kişiler hakkında düzenledikleri raporları, temin edilen resimleriyle birlikte Anadolu'ya gönderdi. Türk polisi koruması altında bulunan halkın can, mal ve ırzına yönelik bütün saldırılara karşı korumaya çalıştı, devlet ve devleti temsil eden simgeleri ve kurumları muhafaza etti ve işgal bölgelerinde kalan devlet hazinesinin yağmalanmasına fırsat vermedi.

KAYNAKÇA

Bâb-ı Âlî Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti'ne gönderilen evrak", BOA. HR.SYS. 2544-17/14, 22-23. http://www. devletarsivleri.rzov.tr/kitap/beke/995/097.doe, 28.12.2007.

Hadiselerin İçyüzü: Yakılan Tarihi Akyol Karakolu ve Polis Hamdi Efendi", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis Dergisi,** Yıl: 15, Sayı: 198, İstanbul (1 Aralık 1968).

İzmir'de Şehit Polisler Anıtının Açılış Töreni", **Polis Mecmuası,** Cilt: 20, Sayı: 304, 1936.

"Kimdir bu polis müdürü", **İstiklâl Harbi Gazetesi** (8 Haziran 1939), No.22.

Sultanahmet Mitingi Dün Dağıtıldı", **İstiklâl Harbi Gazetesi** (24 Temmuz 1919), No. 63.

Levent Şahverdi Arşivi

150'likler, Kıbilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları: Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Polis Dergisi, Yayın No: 129, EGM Yayınları, Ankara, 1998,

Açanal, Hasan, **Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı,** Şurkav Yayınları: 24, Ankara, 2001.

Akalın, Müslüm, "Urfa Tarihinden Bir Belge", **Harran,** Şubat 1989, Sayı: 26.

Akalın, Müslüm, **Millî Mücadele'de Urfa: Anılar-Belgeler,** Şanlıurfa Belediyesi Yayını, Şanlıurfa 2007.

Akandere, Osman, "1/3 Numaralı Konya İstiklâl Mahkemesi'nin Konya İsyanı İle İlgili Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Sunduğu Raporu", **Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi,** Cilt 4, Sayı 2 (Temmuz 2004), s. 59-96.

Akandere, Osman, '"Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 16, 2006, s. 1-33.

Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1993.

Arşiv Belgeleri ile Gerçekler- Emniyet Mensuplarının Özlük Dosyalarındaki Diploma, Sertifika ve Üniformalı Resimler, Ankara EGM Yayım, 2002.

Atatürk, Kemal, **Nutuk (1919 - 1927),** Bugünkü dille yayma hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi yayım, Ankara, 2000.

B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı: 23.6.1941 - 2/16041, Arşiv Dosya No: 74-623. Fon Kodu: 30..18.1.2. Yer No: 95.53..12.

B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı: 25.8.1939 - 2/11771, Dosya No: 2, Fon kodu:30.. 18.1.2., Yer No: 89.106.. 19.

Birinci, Ali, "Türk Emniyet Teşkilatında İlkler', **Polis Bilimleri Dergisi.** Cilt: 1, Sayı: 3. Ankara, Nisan 1999, s. 9-16.

Birinci, İhsan, "Millî Mücadelede Kahraman Polislerimiz", **Polis Emeklileri Sosyal Yardımlaşma Derneği Polis** Dergisi, Sayı: 288, İstanbul, (01 Haziran 1971).

Çukurova, Bülent, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** Cilt: III, Sayı: 8, Mart 1987, s. 461-471.

Levent Şahverdi Arşivi

Dede. Evren, "Batı Trakya'da 150'likler-IV" **Azınlıkça,** Sayı: 47. Mayıs 2009, http:/www.azinlikca.net.

Dede, Evren, "Batı Trakya'da 150'likler-V" **Azınlıkça,** Sayı: 49, Temmuz 2009. http://www.azinlikca.net.

Dikici, Ali, "Millî Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69. (Mart-Temmuz-Kasım 2007), s. 339-382.

Dündar, Ahmet Nihat, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Polis (İstiklâl Madalyalı Polisler)"; **EGM İç Hizmet Bülteni,** Yıl: 19, Sayı: 180, (Ekim-Kasım-Aralık 1993).

" Dündar, Ahmet Nihat, "Kuruluş, Gelişme, Değişme", **150. Kuruluş Yıldönümünde Türk Polisi,** EGM Yayınları, Ankara, 1995, s. 9-50.

Elbirler, M. Yavuz, "Başkomiser Arslan Toğuzata" **Çağın Polisi Dergisi,** Yıl: 8, Sayı: 93, Eylül 2009, s. 35.

Eraslan, Fethullah - İsmail Metin, **Türk Polis Tarihi-I,** Aslımlar Basımevi, Ankara 1984.

Erdeha, Kamil, **"Yüzellilikler" Yahut Millî Mücadelenin Muhasebesi** Tekin Yayınevi, I. Basım, İstanbul 1998.

Es. Hikmet Feridun, "Asıl Kelebek Türk Polisi Cemil'dir". **Hürriyet** (26 Ekim 1986).

Galip Baba (Vardar) Anısına, Kabataşlılar Derneği Yayınları (1), İstanbul 2003.

Gülçiçek, Hüseyin, **Emniyet Teşkilatı Hakkında Hükümet Politikaları** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990).

Güner, Zekai - Orhan Kabataş, **Miîlî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını,** Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 38, Ankara 1990.

Halıcı, Şaduman, **Yüzellilikler,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998).

İstiklal Harbi Gazetesi, (17 Mayıs 1919), No.3.

Levent Şahverdi Arşivi

Koyugölge, Alâeddin, "Türkiye'nin En İhtiyar Emniyet Mensubu"', **Polis Emeklileri Sosyal Yardım Derneği Polis Dergisi,** Yıl: 26, Sayı: 226, İstanbul 1979.

Özalp, Yalçın, **Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali** Bey, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, No: 367,

Özkaya, Yücel, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: V, Sayı: 13 (Kasım 1988), s. 127–143.

Resmi Gazete, 04 Nisan 1921, Sayısı: 9.

Resmi Gazete, 7 Kanun-u Sâni 1340 (1924), Sayı: 81.

Rıza, Ali: "Ahfada Yadigâr", Urfa Mücahedesi. Sinop, Hicri 1343, s. 64-69.

Salışık, Selahattin, **Kurtuluş Savaşı'nın Gizü örgütü: M. M. Grubu,** Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.

Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali,** Birinci Kitap, Örgün Yayınlar, İstanbul 1981.

Soysal, İlhami, **150'likler,** Gür Yayınları, İstanbul 1985.

Şahin, Eyüp, **Türk Polisinin Erdem Mücadelesi ve Kahraman Polisler,** EGM- APK Dairesi Başkanlığı Yayın No. 152, Ankara 2001.

Şahin, Eyüp, "Cumhuriyete Hayat Veren İstiklâl Madalyalı Polisler", **Polis Dergisi,** EGM Yayınları, Yıl: 5, Sayı: 18, Ankara, (1999), s. 254-265.

Şahin, Eyüp, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", **Polis Dergisi,** Sayı: 47, Yıl: 12, (Ocak-Şubat-Mart 2006), s. 44-66.

Şahin, Eyüp, "Torunizade Süleyman Sırrı Efendi", **Polis Dergisi,** Yıl: 4, Sayı: 14, EGM Yayınları, Ankara 1998, s. 166-173.

Şahin, Eyüp, **Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler,** EGM Yayın No: 371, Ankara 2004.

Şenöz, İbrahim, **Millî Mücadele'de Türk Polisi,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1989).

Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar,** Cilt: I, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayı-

Levent Şahverdi Arşivi

nı, Ankara, 1973.
Uyanık, Nemci, "Bir Devrin Gizli Çehresi; M. Razi Yalları ve Eserleri Üzerine", **Selçuk Üniversitesi Fea-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,** Sayı: 17, 2007, s. 179-208.
Yalçın, Alemdar, "İzmir'in İşgali Hatıraları - Ali Çetinkaya", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,** Sayı: 16, (Haziran 1986), s. 13-19.
Yalçın, Durmuş, "Millî Mücadele'de İdareciler, Günümüzün ve Geleceğin İdareciliği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Cilt: VII, Sayı 21, Temmuz 1991, s. 407-470.

Levent Şahverdi Arşivi

EK-1

Tablo: İstiklâl Madalyası Almaya Hak Kazanan Polisler

	Adı/Künyesi	**Rütbesi/Görevi**
1	Şükrü Bey (Yumak)	İstanbul, Polis 4. Şube Müdürü
2	İsmail Hakkı Bey	Üsküdar Polis Müfettişi
3	Hüsnü Bey	Sabık İzmir Kısm-ı Adli Reisi
4	Hasan Vasıf Efendi	Konya Polis memurlarından
5	Hasan Reşit Bey	İstanbul 3. Şube Müdürü
6	Abdülkadir Efendi	Urfa Polis Komiser Muavinlerinden
7	Cengiz Bey	Denizli Polis Komiseri
8	Zekeriya Sırrı Efendi	Mudanya Polis Memuru
9	Yusuf Efendi	Denizli Polis Komiser Muavini
10	Saffet Efendi	Bursa Polis Memuru
11	Ali Hilmi Efendi	Bursa Polis Memuru
12	İbrahim Hakkı Efendi	Ankara Polis Memuru
13	Şakir Şükrü Efendi	İstanbul Polis Memuru
14	Şükrü Efendi	İstanbul Polis Komiser Muavini
15	Fevzi Bey	Çanakkale Polis Merkez Memuru
16	Cevdet Efendi	Bursa Polis Memuru
17	Hasan Fehmi Efendi	Adapazarı Polis Memuru
18	Hafız İsmail Efendi	Adapazarı Komiser Muavini
19	Mahmut Cemal Efendi (Tez)	Adapazarı Polis Memuru
20	Mehmet Tevfik Efendi	İzmir Polis Memuru
21	Celal Bin Nafiz Bey	İstanbul Merkez Memuru
22	Mehmet Şerif Efendi	TBMM Polis Memuru
23	Mustafa Fevzi Efendi	Konya Polis Memuru
24	Halit Efendi	Konya Polis Memuru
25	Mustafa Efendi	Balıkesir Polis Memuru
26	Halit Efendi	Ayıntap Serkomiser Vekili
27	Mustafa Efendi	Ayıntap Komiser Muavini
28	Mustafa Sami Efendi	Ayıntap Polis Komiser Muavini

Levent Şahverdi Arşivi

29	Tevfık Bey	Emniyeti Umumiye İl Şube Mümeyyizi Evveli
30	Tahsin Bey	Bursa Komiser Muavini
31	Cem'i Bey[105]	İstanbul Polis Müdüriyeti Vekili
32	Mahir Efendi	Bursa Polis Memuru
33	Mehmet Şakir Bey	İstanbul Polis Komiser Muavini
34	Mehmet Ziya Efendi	Siverek Polis Memuru
35	Salih Efendi	Samsun Polis 2. Komiseri
36	Sait Efendi	Samsun Polis Komiseri
37	Şefik Bey	Zonguldak Polis Memuru
38	Bahaatin Efendi	Sinop 2. Komiseri
39	Hami Bey	Çanakkale Polis Memuru
40	Mazhar Bey	İstanbul Polis Serkomiseri
41	Ali Efendi	İstanbul Polis Komiseri Muavini
42	Bekir Hulusi	İzmir Polis Memuru
43	Yusuf Ziya. Bey	Kocaeli Polis Müdürü
44	Hasan Tahsin Efendi	Adana Polis Müdüriyeti II. Sınıf Taharri Memuru
45	Mehmet Rıfat Efendi	Gaziantep Kozanlı Mevkii Komiser Muavini
46	Ahmet Tevfik Efendi	Gaziantep Komiser Muavini
47	Tevfık Hasan Efendi	Denizli Görkan Mh.den ve Selanik Muhacirlerinden Sabık Polis memuru
48	Mehmet Şakir Efendi	Gaziantep Polis Memuru
49	Cafer Tayyar Efendi	Gaziantep Polis Memuru
50	Mehmet Tahir Efendi	Gaziantep Polis Memuru
51	Abdullah Efendi	Gaziantep Polis Memuru
52	Asım Efendi	Gaziantep Polis Memuru
53	Bekir Sıtkı Efendi	Gaziantep Polis Memuru
54	Mehmet Fehmi Efendi	Gaziantep Polis Taharri Memuru

[105] Beyazıt Beşinci Şube Müdürü Ceirfi Bey, Millî Mücadele'ye şiddetle karşı çıkan gazeteci-siyasetçi Ali Kemal'i, polis arkadaşları başkomiser Mazlum ve araştırma biriminden Mehmed ve Emin ile birlikte kaçırıp İzmit'e götürdüler.

Levent Şahverdi Arşivi

55	İbrahim Ethem Efendi	Gaziantep Polis Memuru
56	Şevket Efendi	Gaziantep Polis Memuru
57	Celal Efendi	Gaziantep Komiser Muavini
58	Musa Kazım Efendi	Gaziantep Polis Memuru
59	Mustafa Saffet	Gaziantep Komiser Muavini
60	Mehmet Şevki Efendi	Gaziantep Polis Memuru
61	Hulusi Bey	İstanbul Polis Müdüriyeti Kısmı Siyasi Başmemuru
62	İbrahim Bey (Ünalp)	İstanbul Eminönü Merkez memuru
63	Zübeyir Efendi	İstanbul Polis Serkomiseri
64	Hüseyin Hüsnü Efendi	Komiser
65	Fevzi Bey	Umumiyet-i Müdüriye Müfettişi İstitlaat Müdür Vekili
66	İbrahim Ethem	Adapazarı Polis Memuru

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN ARDINDAN ERMENİ VE RUM PATRİKHANELERİNİN İŞBİRLİĞİ (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922)

Ramazan Erhan GÜLLÜ*

ÖZET

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgeleri İtilaf Devletleri'nin işgaline uğramıştı. Savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin artık toparlanamayacağının düşünüldüğü ve İtilaf Devletleri'nce topraklarının paylaşıldığı bu sıralarda, ülke içindeki kimi azınlıklar da devlete karşı taleplerini elde etmek için uygun ortamın oluştuğu kanısındaydılar. Özellikle savaş sırasında devletle ciddi problemler yaşamış olan Rumlar ve Ermeniler, mütareke ortamından daha rahat istifade edebilmek gayesiyle, din adamları öncülüğünde kendi aralarında bir ittifak oluşturmuşlardı. İki grubun ülke içindeki en büyük din adamları olan patrikler tarafından oluşturulan ittifak, yine iki tarafın da imzaladığı bir muhtıra metniyle de kendilerince resmî bir hâle getirilmişti. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Mudanya Mütarekesi sonrasına kadar devam edecek olan bu işbirliği döneminde, söz konusu taraflar Osmanlı Devleti'ne karşı taleplerinde birbirlerini destekleyerek Batı kamuoyu nezdinde daha güçlü bir görüntü sergileyecekleri gibi ülkenin değişik bölgelerinde faaliyet gösteren Rum ve Ermeni çetelerle beraber hareket ederek de işbirliğinin silahlı cephesini oluşturacaklardır.

Anahtar Kelimeler: Mondros Mütarekesi, Mudanya Mütarekesi, Paris Barış Konferansı, Ermeni Patrikhanesi, Zaven Efendi, Rum Patrikhanesi, Dorotheos Mammelis, Venizelos.

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü.

Levent Şahverdi Arşivi

THE COLLABORATION OF ARMENIAN AND GREEK PATRIARCHATES AFTER THE ARMISTICE OF MUDROS

ABSTRACT

Various regions of the Ottoman State had been invaded by the Entente powers after the Armistice of Mudros, signed in 30 October 1918. At these times in which it was thought that the beaten Ottoman State would not be able to recover from this situation again and its territories being split by the Entente powers, the minorities were in the opinion of that it was the proper situation to get their demands against the state. Especially the Greeks and the Armenians having had serious problems with the goverment during the time of war had formed an alliance among themselves under the leadership of the clergy in order to benefit from this armistice atmosphere. The alliance formed by the patriarchs who were the most important clergymen of these two groups in the country was made legal with a memorandum text signed by two parts. In this period of collaboration which would last from signing the Armistice of Mudros to the Armistice of Mudanya these concerned parties, supporting each other for their claims, not only would display a better image in the eyes of Western public but they would also constitute the armed fronts of the collaboration by going along with the Greek and the Armenian gangs that are being active in different regions of the country.

Key Words: Armistice of Mudros, Armistice of Mudanya, Paris Peace Conference, The Armenian Patriarche, Zaven Der Yeghiayan, The Greek Patriarche, Dorotheos Mammelis, Venizelos.

Giriş

Mondros Mütarekesi ve İki Kilise Arasındaki Yakınlaşma

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, gerek İtilaf Devletleri gerekse de bazı azınlıklar, bundan böyle Osmanlı Devleti'nin tamamen bağımsızlıktan yoksun kalacağına inanmışlardı. Özellikle Rumlar ve Ermeniler gibi kimi azınlık grupları, İtilaf Devletleri'nden de alacakları destekle, artık hedeflerine daha rahat ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Ülkenin birçok

Levent Şahverdi Arşivi

bölgesi işgal edilip, tüm devlet işlerine işgalcilerin müdahale ettikleri bir ortamda devlete karşı isteklerine ulaşmaları için en uygun zamanın geldiğini düşünüyorlardı[1]. Bu süreci daha da hızlandırmak ve başarıyı kesinleştirmek için de bundan böyle ortak hedefler için işbirliği içinde olmaları gerektiği kanısındaydılar. Bu görevi yerine getirecek olanlar da, tabii ki Osmanlı ülkesindeki Rum ve Ermenilerin büyük çoğunluğunu temsil makamındaki din adamları olan patriklerdi. Mütarekenin ardından Rum Patrikhanesi'nin başında Patrik Vekili/Kaymakamı Dorotheos Mammelis[2]; Ermeni Patrikhanesi'nin başında da Birinci Dünya Savaşı sırasında Kudüs'e sürgün edilen ve

---

[1] Tevfik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklâl Harbi I – Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay ATASE Yayını, Ankara 1992, s. 53-54; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 32. Mondros Mütarekesi hakkında daha geniş bilgi için ayrıca bkz. Âli Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1948, s. 23-74; Selçuk Ural, **Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, 28-40.

[2] Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa süre önce göreve gelen Dorotheos Mammelis, mütareke dönemi şartlarından oluşan yönetim boşluğundan da istifade ederek uzun süre, patrikliği devletçe onaylanmadan, Patrik Vekili (ya da Patrikhane literatürüne göre Kaymakamı –*locum tenens*-) olarak görev yapmıştır. Bursa Metropoliti iken Patriklik Vekâleti görevine getirilen Dorotheos'un önce patrikliğe vekâleti bir irâde ile onaylanmış ancak sonradan asıl patrik seçiminin gerçekleştirilmesi için Osmanlı Devleti tarafından patrikhaneye birçok uyarı yapılmışsa da bu uyarılar dikkate alınmayarak Dorotheos vekâleten patriklik görevine devam etmiştir. Konuyla ilgili yazışmalara örnek olarak bkz.; İstifa eden Rum Patriği'nin yerine yeni patrik seçilinceye kadar Bursa Metropoliti Dorotheos'un Patrik Vekili olduğuna dair 26 Teşrîn-i Evvel 1334 (26 Ekim 1918) tarihli Meclis-i Vükelâ Mazbatası ve aynı tarihli irâde; **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.)** nr. 249/211. Asalaten bir patrik seçilmesine dair Meclis-i Vükelâ Kararları; 26 Kânûn-ı Sânî 1335 (26 Ocak 1919) tarihli Meclis-i Vükelâ Mazbatası; **BOA. MV.** nr. 214/39. 14 Kânûn-ı Evvel 1337 (14 Aralık 1921) tarihli Meclis-i Vükelâ Mazbatası; **BOA. MV.** nr. 222/189. Dorotheos aşırı Rum milliyetçisi görüşleriyle tanınmaktaydı. Göreve geldikten kısa süre sonra, 10 Kasım 1918 Pazar günü, Ayadimitri Kilisesi'nde katıldığı ayinden sonra yaptığı konuşmada şöyle demişti: "… Irkımın henüz kurtarılmamış sevgili evlatları, her şeyin tamam olduğunu, gül ve defne yaprakları üzerinde rahat ve huzura kavuştuğumuzu zannetmeyiniz. Henüz hiçbir şey tamam değil. Son ve kesin söz söylenmemiştir. Çok dikkatli davranınız. Kurnaz ve sabırlı olunuz …" Dorotheos'un Rum Patrik Vekilliği/Kaymakamlığı görevine getirilmesi ve görev dönemi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bülent Atalay, **Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, İstanbul, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, 2001, s. 97 vd.; Hülya Toker, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 197-216.

Levent Şahverdi Arşivi

mütarekeyle birlikte tekrar İstanbul'a dönmüş olan Zaven Efendi (Zaven Der Yeghiayan) bulunuyorlardı[3].

Rum ayrılıkçı politikalarını desteklemek amacıyla kilise tarafından özellikle bu göreve getirilmiş olan Rum Patrik Vekili Dorotheos, "gözü pek, azimli ve zeki bir papaz" olarak tanınıyordu. Kendisi eskiden beri Rum kilisesinin Osmanlı yönetimiyle yaşadığı problemlerde sürekli ön planda olmuş, Rum kilisesinin en ateşli üyelerinden biri olarak ün yapmıştı[4]. İhtilalci kişiliği ve Türk Millî Mücadelesi'ne karşıtlığıyla tanınan Ermeni Patriği Zaven Efendi ise, görev süresi boyunca Osmanlı idaresi ile çatışma içinde, buna mukabil gerek yurt içindeki gerekse yurt dışındaki Ermeni terör komiteleriyle de sürekli yakın ilişkiler içinde olmuştur[5].

Ermeni Patriği Zaven Efendi'ye göre; Mütareke'den sonra yeni Türk Yönetimi, İttihatçı seleflerinin, devletin Ermeni unsurlarının

---

[3] Aslen Bağdatlı olan Zaven Efendi patriklik görevine ilk olarak 1913 yılında, patriklikten istifa eden Hovhannes Arşaruni'nin ardından getirilmişti. Patrikliğe getirilmeden önce Episkopos derecesiyle Diyarbakır Ermeni Murahhasası vazifesindeydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Kudüs'e sürülen Zaven Efendi 1918'de tekrar İstanbul'a dönecek ve patriklik görevine devam edecektir. Böylece Zaven Efendi'nin patriklik görevi iki döneme ayrılmaktadır. Zaven Efendi'nin Patrikliğe tayinine dair 1Eylül 1329 (14 Eylül 1913) tarihli irâde-i seniyye lâyihâsı; **BOA. MV.** nr. 231/186. **Tanin**, nr. 1720, 14 Eylül 1913. Zaven Efendi'nin Ermeni Patrikliği'ne tayinine dâir 2 Eylül 1329 (15 Eylül 1913) tarihli irâde; **BOA. İrâde – Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ (İ.MMS.)** nr. 170/1331.L/31 lef 6. Yeni Patrik Zaven Efendi'nin Padişah'ın huzuruna kabulüne dâir 9 Teşrîn-i Sânî 1329 (22 Kasım 1913) tarihli irâde; **BOA. İrâde – Mabeyn-i Hümâyûn (İ.MBH.)** nr. 13/1331.Z/026. Kevork Pamukciyan, **Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar – IV, Biyografileriyle Ermeniler**, Aras Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 210.

[4] Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Türkçe'ye Çeviren: Cemal Köprülü), T.T.K. Yayınları, Ankara 1991, s. 51.

[5] Ermeni Patriği Zaven Efendi ve Patriklik dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Karacakaya, "İstanbul Ermeni Patriği Zaven Efendi ve Siyasi Faaliyetleri (1913-1922)", **Tarihi Gerçekler ve Bilimin Işığında Ermeni Sorunu**, (Editörler: Bülent Bakar – Necdet Öztürk – Süleyman Beyoğlu), IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 146-171. Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihatçı devlet adamlarına yönelik suikastlerin tertibinde de Zaven Efendi'nin rolü vardır. Sadrazam Said Halim Paşa, Dr. Bahaeddin Şakir ve Trabzon Valisi Cemal Azmi'yi Avrupa'da katleden Ermeni terörist Arşavir Şıracıyan hatıralarında, suikastlerden sonra İstanbul'a dönüşünde Zaven Efendi'yi ziyaretinden de bahseder. Patrik, kendisine İstanbul'da kalmayarak yurtdışına gitmesini tavsiye ederek "beş yüz Türk lirası" para vermiş ve Fransa ve Amerika'daki Ermeni temsilciliklerine ulaştırılmak üzere de iki mektup teslim etmiştir. Arşavir Şıracıyan, **Bir Ermeni Teröristin İtirafları**, (Türkçe'ye Çeviren: Dr. Kadri Mustafa Orağlı), Kastaş Yayınevi, İstanbul 2006, s. 326.

Levent Şahverdi Arşivi

yüreklerinde açtıkları yarayı iyileştirecek tek bir jest bile yapmamıştı. Türk halkı ve hükümet yüzlerce yıllık komşuları olan Ermenilerin yaşadıkları acı ve felaketleri seyretmişlerdi. Hatta bu durumdan içten içe mutlu oldukları bile söylenebilirdi[6]. Yine ona göre; Türklerin bu tutumuna karşılık, "Rum ve Ermeni Patrikhaneleri genellikle samimi ilişkiler içinde olmuşlar ve bu ilişkilerin soğumasına neden olabilecek herhangi bir problem ya da çatışma da yaşamamışlardı[7]. İki patrikhanenin ilişkileriyle ilgili, din adamları arasında sık sık görüşmeler yapılır, toplantılar düzenlenirdi. Ayrıca Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki Rum mebuslar da Ermeni Patrikhanesi ile sürekli yakın ilişki içerisindeydiler. Bu sıcak ilişkiler Mondros Mütarekesi'nin ardından daha da gelişmiş ve iki patrikhane arasında kendilerince resmî bir işbirliği dönemi başlamıştı[8]."

Yunanistan Başbakanı Venizelos da Yunan gayelerine ulaşabilmek için Türkiye'deki Rum Patrikhanesi'ni ve Rum cemiyetlerini daha faal bir hale getirmek arzusundaydı. Bununla beraber ülkedeki diğer bir önemli Hristiyan grup olan Ermenilerle de işbirliği sağlayarak mütareke ortamından daha rahat istifade edebilmeyi hedefliyordu. Venizelos'un bu maksatla Ermenilere yakınlaşma talebi aynı şekilde karşılık bulmuş ve Ermeniler de Rumlarla işbirliğini olumlu karşılamışlardı. Mütareke'den sonra, 13 Kasım 1918 tarihinde İstan-

---

[6] Zaven Der Yeghiayan, **My Patriarchal Memoirs**, Mayreni Publishing, Barrington 2002, s. 190.

[7] Mondros Mütarekesi'nden sonra Rum ve Ermeni Patrikhaneleri arasında bir işbirliği dönemi yaşandığı bir gerçektir. Burada incelenmeye çalışılan konu da bu işbirliği sürecidir. Ancak Zaven Efendi'nin bu ilişkilerin eskiden beri böyle samimi olduğu iddiası pek gerçekçi değildir. Bu işbirliğindeki temel amaç aslında, Osmanlı Devleti'ne karşı iki azınlık grubun ortak hareket ederek hedeflerine daha rahat ulaşma arzusundan başka bir şey değildir. Hatta Mütareke döneminde dahî siyasî konular hâricinde iki patrikhanenin de birbirlerine pek sıcak olmadığını gösteren çeşitli emareler vardır. Örneğin, İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Bristol'ün, 3 Kasım 1920 tarihinde hükümetine sunduğu raporunda bu konuda ilginç bilgiler bulunmaktadır. Bristol'a göre; "Genel olarak Rum ve Ermeni Patrikhaneleri arasında keskin bir düşmanlık vardır. Bu düşmanlık duygusu din adamlarınca kendi cemaatlerine de aşılanmıştır. Ayrıca Rumlar ve Ermeniler ticaret alanında da birbirlerini düşman olarak görürler. Hatta Rumlar Ermenilerden nefret ederler. Çünkü Ermeniler ticarette Rumlardan üstündürler." **American Documents on Greek Occupation of Anatolia**, (Derleyen: Çağrı Erhan), Center for Strategic Research (SAM), Ankara 1999, s. 72.

[8] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**,s. 195.

Levent Şahverdi Arşivi

bul'a gelen İtilaf Devletleri donanması arasında yer alan Yunan savaş gemisini Rumlar ve Ermeniler bir arada ve coşkuyla karşılamışlardı. Mütarekenin hemen ardından başlayan Rum-Ermeni dayanışması, 6 Aralık 1918 tarihinde Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin de çabalarıyla "Rum-Ermeni Birliği Komitesi"nin kurulmasıyla da artarak devam edecektir[9]. Bu komiteyi Venizelos'tan aldığı kesin talimat gereğince, Yunanistan'ın İstanbul'daki siyasî temsilcisi Kanelopulos idare ediyordu ancak komite en büyük desteği iki patrikhaneden alıyordu. Rum basını da işbirliğine destek sağlamak konusunda ciddi gayret gösteriyordu[10].

İstanbul'da iki patrikhane arasında başlayan işbirliği kısa sürede Anadolu'daki Hristiyan din adamları aracılığıyla ülkenin her yanına yayıldı. Kiliselerde ortak ayinler düzenleniyor, ortak dinî ve siyasî propagandalar yapılıyordu. Bu komitenin kurulduğu 1918 yılı Aralık ayı ortalarında, o sırada İngiliz işgaline uğramış olan Adana'da Ermeni ve Rum kiliseleri, Ermeni ve Yunan bayraklarıyla donatılmıştı[11]. Aynı durum Mütareke ve işgal dönemi boyunca İstanbul'da da yaşanmaya devam edecektir. Hatta Yunanistan'ın bütün resmî ve millî günlerinde yapılan kutlama ve etkinlikler, Yunanistan'la birlikte, ortak olarak buradaki tüm Hristiyanlar tarafından da kutlanmaya başlanacaktır[12].

8 Şubat 1919 tarihinde İstanbul'a gelen Fransız General Franchet d'Esperey, bir kurtarıcı gibi beyaz bir at üzerinde girdiği İstanbul'da Rumlar ve Ermeniler tarafından yine coşkuyla karşılanmış ve bu

---

[9] Celal Bayar, **Ben de Yazdım – Millî Mücadeleye Giriş**, Cilt: 5, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 21; **Pontus Meselesi, Teşkilât – Rum Şekâvet ve Fecâyii – Hükümetin İstıtlâât ve Tedâbiri – Avrupa Hükümetleriyle Muhâberât**, Matbuât ve İstihbârât Matbaası, Ankara 1338 (1922), s. 36-37. İşbirliğinin oluşum süreciyle ilgili olarak ayrıca bkz. Osman Köksal, "Mütareke Döneminde Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği", **Askeri Tarih Bülteni**, Yıl: 1998, Cilt: 13, Sayı: 24, s. 61-70.

[10] **Pontus Meselesi, Teşkilât …**, s. 36.

[11] Dâhiliye Nezâreti'nden Adana Vilâyeti'ne 21 Kânûn-ı Evvel 1334 (21 Aralık 1918) tarihli şifre; **BOA. Dâhiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.)** nr. 94/190. Vilayetten gelen 19 Aralık 1918 tarihli şifreye cevâben.

[12] Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne konuyla ilgili muhtelif raporları; **BOA. Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH.KMS.)** nr. 49-2/48 (1337.Za.29 – 26 Ağustos 1919)

Levent Şahverdi Arşivi

karşılama töreni kendilerince, Fatih'in İstanbul'a girişiyle benzeştirilerek, aynı ölçüler içerisinde değerlendirilmişti. Bu olaydan iki hafta sonra, General d'Esperey de Rum-Ermeni ittifakının resmiyet kazandığı Büyükada'yı ziyaret etmiş ve ellerinde Yunan ve Fransız bayrakları bulunan Rum çocuklarınca karşılanmıştı[13]. Mütareke ve işgal boyunca Rum ve Ermeni çocukları, sevinç ve kutlamaların her zaman en önünde bulundurulacaklardır. Osmanlı idaresi çocukların bu şekilde öne çıkarılarak çirkin hareketlerde bulundurulmalarının önüne geçmek için Rum Patrikhanesine "suret-i münâsibede vesâya ifâ ettirilmesi" kararını almış ama bu karar da çocukların olayların önüne sürülmesine engel olamamıştı[14]. 16 Mart 1920 günü İstanbul resmen işgal edildiğinde de Rum ve Ermeni çocukları çeşitli çarşı ve pazarlarda ve muhtelif yerlerde sokaklara dökülerek işgali kutlayacak ve "yağma olacak, kıtal olacak" diye sloganlar atacaklardır[15].

İşbirliğinin İtilaf Devletleri Açısından Önemi

Başta İstanbul'dakiler olmak üzere Türkiye'deki işgalci müttefik kuvvetler açısından da bu işbirliği çok önemliydi. Böylece işgalde arzuladıkları yerel desteği kolayca sağlamış olacaklardı. Bunun için mütarekenin hemen ardından azınlıkları devlete ve Müslüman halka karşı tahrik ve teşvik edecek faaliyetlere başladılar. Mondros Mütarekesi'nin dördüncü maddesine göre; İtilaf hükümetlerine mensup harp esirleri ile Ermeni esir ve tutuklular İstanbul'da toplanarak İtilaf kuvvetlerinin temsilcilerine teslim edileceklerdi. Ancak İstanbul'daki İtilaf temsilcileri mütarekenin üzerinden birkaç ay geçmeden, bu maddeye dayanarak adi suçlardan dolayı tutuklu olanlar da dahil olmak üzere tüm Rum ve Ermeni mahkumları serbest bıraktılar. Müslüman mahkûmların tutukluluğu aynen devam ederken gayr-ı Müslim

---

[13] Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 116.

[14] Adnan Sofuoğlu, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 28, Ankara, Mart 1994, s. 227.

[15] İstanbul İstıtlâât Memuriyeti'nden İstanbul Emniyet Müfettişliği'ne 16 Mart 1336 (16 Mart 1920) tarihli tahrirat; **BOA. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Seyr-ü Sefer Kalemi (DH.EUM.SSM.)** nr. 40/26 lef 2.

Levent Şahverdi Arşivi

tutukluların tamamı salıverilmişti[16]. Bu durum elbette memlekette emniyet ve asayişin tamamen yok olmasına sebebiyet verecekti[17].

Ayrıca İtilaf Devletleri – özellikle istihbarat alanında - istihdam ettikleri elemanları da yerli Rum ve Ermenilerden seçiyorlardı. Kendi askerî istihbarat elemanları dışında Osmanlı toplumunun yapısına aşina, Türkçe'yi ve İngilizce başta olmak üzere İtilaf Kuvvetlerinin dillerini bilen ve bunlardan da önemlisi rahatlıkla güvenebilecekleri yerli unsurlar işgal kuvvetleri açısından önem teşkil ediyordu. Böylece İstanbul sokakları zamanla kamu güvenliği ve istihbaratla görevli polisler olarak İtilaf güçlerinin üniformalarını özellikle de İngiliz üniformasını taşıyan Rum ve Ermeniler'le doldu[18]. "Polis Müdüriyet-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği 3 Haziran 1919 tarihli ve 'gayet mahrem' ibareli yazısında Rum ve Ermeni Patrikhaneleri'nce bu gençlerin İngiliz ve Fransız polisi olarak kaydedilmesinin teşvik edildiği ve sayılarının da binleri bulduğu ifade edilerek sözkonusu gençlerin 'kendilerine telkin edilen Türk düşmanlığı fikri sevkiyle ve amirleri olan Fransız ve İngiliz subaylarının mahalli vaziyetin hakikatini ve halkın mizacıyla adetlerini bilmemelerinden faydalanıp her fırsatta Müslüman ve Türkler'e karşı sebepsiz takibat ve tutuklamalar yaptıkları ve bundan maksadın da Müslümanları heyecana sevk ederek İtilaf makamlarında memlekette anar-

---

[16] İstanbul Hukuk Müşavirliği'nden Dâhiliye Nezâreti'ne 4 Şubat 1335 (4 Şubat1919) tarihli tahrirat. **BOA. Dâhiliye Nezâreti Mebânî-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti (DH.MB.HPS.)** nr. 37/10 lef 6. Gayr-ı Müslim mahkûmlar serbest bırakılırken Müslüman mahkûmların tutukluluğunun devam etmesi, Müslümanların İtilaf Devletleri'ne karşı kızgınlığını daha da artıran bir unsurdu. Bu konuda gösterilebilecek birçok örnek arasından, bir Müslüman mahkûmun Dâhiliye Nezâreti'ne çektiği aşağıdaki telgrafı zikredebiliriz.

"Gazetelerle ilân edilen afv-ı umûmî kanunu mucebince mücrimîn-i siyâsiye ile bi-l-umûm askerî firarîler, Ermeni, Rum mahpûsîn hatr-ı afv olarak tahliye edildiler. Biz Müslüman mahpûsîn hatr-ı afv olamadık. Acaba kabahat Müslüman olmamız mıdır? Merhamet-i devletlerinin nazar-ı dikkatlerine celb ederiz. Ol babda emr ü fermân hazret-i men leh-ül-emrindir."

Kırkkilise Mülkiye Tevkifhanesi tarafından Serçavuş Bayram
(26 Kânûn-ı Sânî 1335 – 26 Ocak 1919)

BOA. Dâhiliye Nezâreti İdâre-i Umûmiye Kalemi (DH.İ.UM.) nr. 19-4/1-35

[17] Hapishâneler Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne 1 Mart 1335 (1 Mart 1919) tarihli tezkire; **BOA. DH.MB.HPS.** nr. 79/39.

[18] Bilge Criss, **İşgal Altında İstanbul 1918-1923**, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 104.

Levent Şahverdi Arşivi

şi olduğu fikrini uyandırmak olduğu' ifade ediliyordu. Yazıya göre Ermeni ve Rum gençlerinin bu şekilde istihdamının ve Müslümanlara karşı kışkırtıcı uygulamalar yapmalarının malum çevrelerce teşvik edilmesi, bu çevrelerin 'payitahtta yaşayan Hıristiyanların hayatlarının tehlikede olup zulme ve baskıya maruz kaldıklarına dair Avrupa kamuoyunda bir fikir oluşturmak maksadıyla programlı olarak yaptıkları tahrik faaliyetlerinin en önemli kısmıydı'. Polis kayıtlarına göre aralarında pek çok sabıkalı ve mahkûmiyet almış kimselerin de bulunduğu bu kişiler, polise gelen çok miktarda şikâyete bakılırsa Müslümanlara karşı şu faaliyetlerde bulunmaktaydılar:

– Şantaj ve tehditle para istemek.

– Ruhani mercilerinden aldıkları talimat gereği sebepsiz tutuklama ve baskıda bulunmak.

– Dini ve mahalli adetlere yönelik haysiyet kırıcı davranışlarla Müslüman ahaliyi tahrik ederek karışıklık çıkartmaya çalışmak"[19].

İşbirliğinin Yazılı Bir Muhtıra Metni Olarak İlanı

18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nın[20] açılması üzerine iki patrikhane, aralarındaki işbirliğini yazılı bir muhtıra metni haline ge-

---

[19] Polis Müdür-i Umûmisi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 3 Haziran 1335 (3 Haziran 1919) tarihli tahriratı; BOA. DH.KMS. 49-2/25 lef 2'den naklen Murat Aydoğdu, **Mütareke Döneminde (1918-1922) İstanbul'un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 34-36.

[20] Mondros Mütarekesi ile sonlandırılan Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, yenik devletlerle imzalanacak kalıcı barış anlaşmalarını görüşmek amacıyla galiplerce toplatılan Barış Konferansı, Paris'te 18 Ocak 1919'da başlamış ve zaman zaman görüşmeler başka yerlere de kayarak bir buçuk yıla yakın bir süre devam etmiştir. Konferansın en temel konusu Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti ile müttefikleri Bulgaristan'a ne gibi yaptırımlar uygulanacağıydı. Osmanlı Devleti ile ilgili kararların çoğu, Paris'teki görüşmelerden sonra Birinci Londra Konferansı'nda (Şubat 1920) verilmiş ve İtalyan Riviera'sı San Remo'da (Nisan 1920) onaylandıktan sonra 10 Ağustos 1920'de Paris'in banliyösü Sevr'de bir anlaşma halinde Osmanlı Devleti'ne sunulmuştur. Görüşülen bütün barış anlaşmaları içinde en son imzaya sunulanı, Osmanlı Devleti ile yapılan barış olmuştur. İngiliz Başbakanı Lloyd George'un başlangıçta sadece iki haftada tamamlanacağını söylediği anlaşmanın imzalanma sürecine girmesi yaklaşık iki yıl sürmüştür. Zaten bu anlaşma da (Sevr Anlaşması) yürürlüğe girmeden ortadan kaldırılacaktır. David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış – Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, (Türkçe'ye Çeviren: Mehmet Harmancı), Sabah Kitapları, İstanbul 1989, s. 401-402.

Levent Şahverdi Arşivi

tirmeyi tasarladılar. Hazırlanan metin Paris'teki Barış Konferansı'na gönderilecek ve iki milletin taleplerinin büyük devletlerce karşılanması istenecekti[21]. Rum Patrik Vekili Dorotheos ve Ermeni Patriği Zaven imzalarıyla açıklanan bu anlaşma metni şöyledir:

Rum-Ermeni Antlaşması

İstanbul Ekümenik Rum Patrikhanesi ve Ermeni Patrikhanesi arasında yapılan barış toplantısı muhtırası

"Osmanlı Ermenileri ve Rumları uzun yıllar benzer şehir ve köylerde beraber yaşamışlardır. İlişkileri sürekli devam etmiş ve birbirleriyle yakından alakalı komşu topluluklar olmuşlardır. Bu iki toplum, kaderlerinin aynı doğrultuda olduğunu ve ancak birbirlerine yakın bir şekilde bağlı kalırlarsa tamamen gelişeceklerini hissetmişlerdir.

Her iki topluluğun da özgürlüğünü elde etme amacı ve yakın doğuda güvenli, modern ve rahat yaşama planları aynıdır. Uzun süren eziyet dönemlerinde birbirlerini takdir etme noktasına gelmişlerdir ve birbirlerine karşı samimi arkadaşlık ve güven duygusu beslediklerini söylemekten mutludurlar. İki milletin ortak bir şekilde yargıya başvurmaları işte tam bu sebeptendir.

Türkler'in tutumu Anadolu ve Avrupa'ya gelip yerleştikleri zamandan beri hiç değişmemiştir. Askerî ve dinî yönetim her zaman berbat ve kaba metodları kullanmış ve bunları son derece acımasız bir tutuculukla uygulamıştır. Hiçbir reform, ne Tanzimat, ne de Meşrutiyet, Osmanlı Hükümeti'nin bu temel özelliğini değiştirmeye yeterli olamamıştır.

İki grup arasında çok net bir ayrıştırıcı çizgi vardır: Bir tarafta egemen Türk; diğer tarafta sevilmeyen, kafir ve reaya diye ezilen Hristiyan. Bugün bile Türk kendisini, mağlup ettiği insanların mutlak sahibi, onların kellelerinin üstünde yaşam veya ölüm kararına sahip ve sadece kendi çıkarları için onları tümüyle yok etmeye imkan verilmiş olarak görür.

[21] Celal Bayar, **a.g.e.**, Cilt: 5, s. 26-28.

Levent Şahverdi Arşivi

Milletlerimizin tarihi, bütün insanlık tarihindeki en kanlı ve korkunç eziyetlerin tarihidir. Alçaklık, soygunculuk, gasp, zorla din değiştirme, cinayet ve katliam; hükümetin bizi yönetmek için son beş asırdır sürekli olarak kullandığı metodlar olmuştur.

İstanbul'dan en küçük köylere kadar tüm Türkiye'de yağmalamanın ve soygunculuğun yer almadığı tek bir yer bile yoktur. Bugün bile durum açıkça böyledir; kubbesinde hala hilali barındıran Ayasofya'dan, yasal sahipleri sürgün edilerek ya da katledilerek Türkler tarafından işgal edilmiş ve el konulmuş Ermeni ve Rum barınaklarına kadar.

Bu suçların affedilmesi ve yağmalamanın tam da işlenmiş olduğu yerlerde meşrulaştırılması ise emsali görülmüş bir şey değildir. Ayrıca son birkaç yıldır Yakın Doğu'da oynanan dram tarihte, Türk tarihinin en karanlık sayfalarından daha dehşetli bir yer almıştır.

Bugünün Türkiye'sinde sayıları, sadece iki buçuk milyon Rum ve bir buçuk milyon Ermeni'ye düşürülmesine rağmen; milletlerimiz özgürlüklerine kavuşturulsalar, sayıları on milyonlara varacaktır.

Müslüman bir topluluğun bu bölgeye gelmesi bu tür vahşi suçlarla olmuştur. Bu topluluğu tanımak, Türklerin bize karşı kullandığı yok etme metodlarını onaylamak ve teşvik etmek anlamına gelirdi.

Bizler bu vatanın daimi sakinleriyiz ve toprağını kendi terimizle ve kanımızla suladık. Hiçbir savaş meydanı, bizim beş asırdır aralıksız seyreden katliamlarda verdiğimizden daha fazla kurban almamıştır.

Her şeye rağmen biz hala bu ülkenin tek ilerici ve üretken unsurları olarak kalmaktayız. Türk, şimdiye kadar ve hala bizim vücudumuzdan beslenen korkunç bir parazit olmuştur. Ne tek bir medeniyet yapıtı üretmiş ne de tek bir şehir kurmuştur. Aksine her yerde ölümü ve yıkımı yaymıştır.

Daha fazla Türk boyunduruğu altında kalmaya zorlanmamamızı talep ediyor ve ne tür denetimlere maruz bırakılırsa bırakılsın böyle bir devlete uymayacağımızı bildiriyoruz.

Millî hakimiyetimizin tekrar kurulmasını istiyoruz. Eğer tüm Rumların ve Ermenilerin kendi millî devletlerinde yaşamaları imkansız bulunursa, içtenlikle, halkımızın en azından, durumların da ge-

Levent Şahverdi Arşivi

rektirebileceği gibi bir Yunan veya Ermeni Hükümeti altında yaşamalarını istiyoruz.

Karadeniz ve Akdeniz'e tamamen ve serbest girişi olan Büyük Ermenistan'a sahip olmayı istiyoruz ve biz Rumlar Kilikya'yı bütünü ile altı Ermeni vilayetine katılmış olarak görmekten mutlu olacağımızı bildiririz. Yasal olarak Yunanistan'a ait olan ama zorla elinden alınan bu toprakların tekrar iadesini istiyoruz ve biz Ermeniler, arzumuzun Trakya; İstanbul, Aydın ve Bursa vilayetleri; Biga bölgeleri (sancakları) ve İzmit'in Yunanistan'a katılması olduğunu bildiriyoruz.

Bu şekilde birleştiklerinde ülkelerimiz doğuda barışın sağlanmasında en güçlü etkenler olacaklardır.

Yukarıda belirtilen taleplerin kabul edilmesi yüce bir adalet çalışması olacaktır ve şundan eminiz ki bu sadece bizim milletlerimizin değil tüm insanlığın menfaatlerine olacaktır."

Ekümenik Rum Patrik Vekili Dorotheos Ermeni Patriği Zaven
İstanbul - 11/24 Şubat 1919[22]

Bu metnin bir kopyası da, o sırada Paris Konferansı dolayısıyla Paris'te bulunan Yunanistan Başbakanı Venizelos'a gönderildi ve "iki tarafın katılımı ve görüş birliğiyle" hazırlanan bu metindeki taleplerin Paris Konferansı'na katılan büyük devletlere iletilmesi istendi. Metni Paris'e, Patrikhane ruhani ve cismani meclislerinin kararıyla, bizzat Rum Patrik Vekili Dorotheos; Trabzon Metropoliti Hrisantos ve bazı Rumlardan oluşan bir heyetle beraber götürmüştü. 3 Mart 1919 tarihinde İstanbul'dan Paris'e hareket eden grup, orada aynı zamanda, millî emellerinin gerçekleştirilmesi için Venizelos'a destek olacaktı[23].

---

[22] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 195-197.

[23] Celal Bayar, **a.g.e.**, Cilt: 5, s. 28; Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 197. Zaven Efendi hatıralarında, Paris'e giden Rum Patrik Vekili Dorotheos'un, orada kısa süre sonra hastalandığını ve Paris'te öldüğünü belirtir. (Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 197.) Ancak Zaven Efendi bu olayı yanlış hatırlamaktadır. Zira Dorotheos Paris'te yaptığı birkaç aylık görüşmelerden sonra 16 Haziran 1919'da tekrar İstanbul'a dönmüştür. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra toplanan Londra Konferansı'na da katılan Dorotheos, 23 Şubat 1921 günü, İstanbul'dan ayrılarak Londra'ya gitmiş ve orada hastalanarak, Londra'da ölmüştür. Naaşı Londra'dan alınarak İstanbul'a getirilmiştir. Cenaze töreni Patrikhane tarafından siyasî bir şova dönüştürülen Dorotheos, 21 Nisan 1921 tarihinde İstanbul'da defnedilmiştir. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 110-133.

Levent Şahverdi Arşivi

9 Mart 1919 günü de Dorotheos bir beyanname yayınlayarak; Rum Patrikhanesi ile Osmanlı Hükümeti arasındaki münasebetlerin kesildiğini ve Rumların artık tebaa görevlerinden affedildiğini açıkladı[24]. Aynı anlayışı Ermeni Patrikhanesi de uygulayacak ve her iki patrikhane de Rumların ve Ermenilerin artık devletle her türlü münasebetlerini koparmak için uğraşacaklardır. Örneğin bu tarihten itibaren Rum ve Ermeni Patrikhaneleri, mütareke döneminin şartlarının da rahatlığıyla, kendi ahalilerine "Osmanlı Devleti Pasaportu" kullanmayı yasaklayacak ve onun yerine kendilerince hazırlanan "Patrikhane Pasaportu" vermeye başlayacaklardır[25].

Paris Konferansı'nda Patrikhanelerin Faaliyetleri

Paris Barış Konferansı'na Ermeniler iki delegasyonla katılmışlardı. Ermeni Cumhuriyeti'ni temsil eden delegasyonun başında Avedis Aharonyan; Türkiye'den giden ve millî delegasyon denilen, bir bakıma bütün Ermenilerin temsilcileri oldukları belirtilen grubun başında da Bogos Nubar Paşa bulunuyorlardı[26]. Konferansa ortak olarak verilen yukarıdaki muhtıra metniyle beraber Venizelos da, Paris'te Rumlarla birlikte Ermeniler'in de haklarının savunucusu rolünü üstlenmiş gibi bir görüntü oluşuyordu. Teşvikleriyle İstanbul'da iki patrikhanenin işbirliğinin başlatıcısı olan Venizelos[27], bu sayede konferansta Türkiye ile ilgili konuların neredeyse tamamında kendisinin de muhatap kabul edilmesini sağlamaya çalışacaktır. Konferansta yaptıkları her konuşmada birbirlerini destekleyen Bogos Nubar Paşa ve Venizelos'un bu nutukları işbirliğinin en mühim noktalarından birini oluşturmuştur. İkilinin bu nutukları sonradan Arşak

---

[24] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 51.

[25] Seyfi Yıldırım – Adnan Sofuoğlu, **Siyasî Faaliyetleriyle Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi**, KÖKSAV Yayınları, Ankara 2010, s. 109.

[26] Kâmuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 358.

[27] **Pontus Meselesi, Teşkilât …**, s. 36. İlerde görüleceği üzere, Ekim 1919'da Rum Pontus Gazetesi'ne bir demeç veren Ermeni Patriği Zaven Efendi, Barış Konferansı'nda Venizelos'un Rum ve Ermeniler için ortak murahhas kabul edildiğini açıklayacaktır. **İkdam**, nr. 8151, 21 Ekim 1919.[24] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 51.

Levent Şahverdi Arşivi

Çobanyan tarafından "Fraternité Arméno – Greque (Ermeni-Yunan Kardeşliği)" adıyla kitaplaştırılmıştır[28].

Konferansta 3-4 Şubat 1919 tarihlerinde yaptığı konuşmalarda Venizelos, Ermenilerle işbirliği içinde olduklarının özellikle altını çizmişti[29]. Ermenilerle olan ortaklığı giderek pekiştiren Venizelos, ilerleyen dönemde Anadolu'da yaşanacak olan Yunan işgalini dahi Türkiye'deki Ermenilerin özgürleştirilmesine hizmet eden bir faaliyet olarak açıklayacak ve Anadolulu Ermenilerin Yunan işgaline aktif şekilde destek vermelerini sağlayacaktır[30]. 13 Mayıs 1920 tarihinde, Paris Barış Konferansı'ndaki çalışmalarını Yunan Meclisi'nde anlatırken de, Yunan vekillere hitaben; "ümit ederiz ki, Başkan Wilson Büyük Ermenistan hudutlarını cömertçe çizsin" diyecektir[31].

Ayrıca Yunan Millet Meclisi'nin çeşitli oturumlarında da Anadolu'daki Rum–Ermeni birlikteliği görüşülmüş ve Yunan vekillerin Ermeniler lehine yaptığı konuşmalar dikkatleri çekmiştir. "Asil Ermeni milletine, Yunan halkının sempatilerinin belirtildiği" konuşmalarda vekiller, hükümetin Ermenilere sadece sempati duygusuyla bakmasının yeterli olmayacağını, gerekirse fiilî yardımlarda bulunması gerektiğini vurgulamışlardır[32].

Rum Patrik Vekili Dorotheos da konferanstaki faaliyetleri sırasında Ermenilerle imzaladıkları muhtıra metnine bağlı kalmış ve sadece Rumların değil Ermenilerin de temsilcisi gibi davranmıştı. Trabzon

---

[28] Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul (Tarihsiz), s. 269.

[29] "… (Venizelos) Ermeni iddialarını bir kez de kendisi tekrarlayarak cephelerin dışına taşan Ermeni-Helen işbirliğinin yalın bir örneğini verdi." Mim Kemâl Öke, **Ermeni Sorunu**, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 208-209.

[30] Mehmet Saray, **Ermenistan ve Türk-Ermeni İlişkileri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2005, s. 113-114.

[31] Selahi Sonyel, "Yunan Millet Meclisi Gizli Tutanaklarında Mustafa Kemal ve Türk Kurtuluş Savaşı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, Sayı: 49, Ekim 1971, s. 12. Aynı konular hakkında ayrıca bkz. Ali Güler, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Rum-Ermeni İşbirliği", **Millî Kültür**, Sayı: 74, Ankara, Temmuz 1990, s. 46.

[32] Sonyel, **a.g.m.**, s. 12; Güler, **a.g.m.**, s. 46. İstanbul Rum Patrikhanesi, Venizelos'un kendileri için yaptığı çalışmalara atfen, Atina'ya döndüğünde Venizelos'a bir taç hediye edilmesini kararlaştırmış ve bunun için patrikhane bütçesinden iki yüz drahmi para ayrılmıştı. **İkdam**, nr. 8127, 27 Eylül 1919.

Levent Şahverdi Arşivi

Metropoliti Hrisantos ile birlikte, patrikhaneler arasında imzalanan muhtıra metnini Paris Konferansı'na sunarken, muhtıra metnini de kanıt göstererek, kendisinin bütün Türkiye Hristiyanları adına hareket ettiğini belirtmişti[33].

Dorotheos sulh konferansında Venizelos'la ortak çalışmalar yürütürken, bir yandan da, Anadolu'daki Rum çetelerinin Yunanistan lehine faaliyetlerini devam ettirmelerini sağlamaya çalışmış ve Venizelos'a telkinleriyle, bir Yunan generalin İstanbul'a gönderilerek, ihtilalci Rumların teşkilatlanmalarına destek olmasını sağlamıştı[34]. Bu maksatla Yunan General Paraske Vopolos 30 Mart 1919 günü İstanbul'a gelmiş ve yine Rum ahalinin yoğun sevgi gösterileriyle karşılanmıştı[35]. Ayrıca Yunan Sefarethanesi çetelerin tahrik ve propagandalarına harcanmak üzere Rum Patrikhanesi'ne maddi destek de sağlıyordu[36].

Dorotheos Paris'ten ayrılıp, İstanbul'a dönerken kendisini uğurlayanlar arasında Venizelos da vardı. Venizelos patriği uğurlarken yüksek sesle "Yakında elinizi Ayasofya'da öpeceğim" demişti[37].

Patrikhane heyeti Paris'te bulunduğu sırada İstanbul'da Rumlar ve Ermeniler İtilaf temsilcilerinin de destekleriyle işbirliğini geliştiriyorlardı. 22 Şubat 1919 günü Beykoz Ermeni Mektebi'nde Rumların yortusu münasebetiyle Rumlar ve Ermenilerce ortak düzenlenen ve İngiliz ve Fransız zabitlerinin de iştirak ettiği toplantıda Hristiyan ahali Rum-Ermeni ittifakının önemi konusunda bilgilendirilmişti. Toplantıda konuyla ilgili konuşma yapan bir Ermeni şunları söylemişti:

"… bundan sonra düşmanlarımıza hadlerini bildireceğiz. Rum ve Ermeni ittifakı sayesinde onlar da bizim ne olacağımızı anlayacaklar-

---

[33] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 2 Teşrîn-i Sânî 1335 (2 Kasım 1919) tarihli tahriratı; **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/52.

[34] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 23 Mart 1335 (23 Mart 1919) tarihli tahriratı; **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/9 lef 2.

[35] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 31 Mart 1335 (31 Mart 1919) tarihli tahriratı; **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/9 lef 3.

[36] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 6 Teşrîn-i Evvel 1335 (6 Ekim 1919) tarihli tahriratı; **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/53.

[37] Tansel, **a.g.e.**, Cilt: I, s. 84.

Levent Şahverdi Arşivi

dır. Bakınız şimdiye (kadar) biz zavallılara yapmadık hakaret bırakmadılar. İtilaf Devletleri sayesinde düşmanların pençeleri altından kurtulacağız ve kurtulduk. Yaşasın İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunanistan ve Ermenistan; kahrolsun zalim düşmanımız … "[38]

Rum halkı da ellerinde Yunan bayraklarıyla kiliselerde mitingler tertip etmişler ve kiliselere Yunan bayrakları çekmişlerdi. Bağımsızlık istediklerini belirten Rumlar, Patrikhane tarafından hazırlanan aşağıdaki kararnameyi de desteklediklerini bildirmişlerdi:

"Devlet ve milletlerin mukadderatının tayin edildiği şu sırada beşyüz seneden beri esaret altında bulunan Rumlara tam istiklal verilmesini ve ileride Yakındoğu'da asayişin temini için bu müstakil idarenin Yunanistan'a ilhakını talep ve sulh konferansında İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Yunan delegelerine arz için İstanbul Rum Patrik Kaymakamı tayin olunmuştur."[39]

Hangi taraftan olursa olsun Türklere karşı kazanılan bir başarı her iki tarafı da sevindiriyordu. Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılarca işgali üzerine Ermeniler işgal dolayısıyla Yunanistan'ı tebrik ettiler. Venizelos Ermenilere verdiği cevapta; "Eminim ki, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali Ermeni cemaatine de bir hürriyet ve müsavât devresi açacaktır" demişti[40].

Dorotheos ve Zaven Efendi 3 Temmuz 1919 günü, İngiliz Yüksek Komiserliği'ne yine ortak hazırladıkları şu dilekçeyi verdiler:

"Asayişsizlik … Türkiye'de … bu son zamanlarda hususî surette endişe ve telaşı mucip olmuştur. Millî savunma bahanesi altında Hristiyanlara saldırmaları için çetelerle milisler teşkilatlandırılmıştır … Babıalî … bu hareketi doğrudan doğruya desteklemektedir. Osmanlı hükümet adamları yeniden kitle halinde adam öldürmelerin önüne geçmek için, vatanseverlik duyguları hırpalanmış olan Türk

---

[38] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 23 Mart 1335 (23 Mart 1919) tarihli tahriratı; **BOA. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti (DH.EUM.) 5. Şb.** nr. 78/10.

[39] **İkdam**, nr. 7938, 17 Mart 1919. Aynı karar için ayrıca bkz. Celal Bayar, **a.g.e.**, Cilt: 5, s. 33.

[40] Tansel, **a.g.e.**, Cilt: I, s. 101.

Levent Şahverdi Arşivi

milletinin heyecan halinin dikkate alınması lüzumunu, Müttefiklerin göz önünde tutmalarını teminen ileri sürüyorlar. Asayişsizlikten, esas itibariyle, Türk hükümeti mesuldür. Doğu Hristiyanlarının koruyucusu ve mazlum milletlerin kurtarıcısı olan Müttefiklerin münasip görecekleri tedbirleri almaları için temennilerimizi ortaya koymamız hususuna müsaadelerini rica ediyoruz."[41]

Rum-Ermeni ittifakı ve iki Patrikhane arasındaki işbirliği Türklerle birlikte bir çözüme ulaşma fikrini tamamen ortadan kaldırıyordu. Ekim 1919'da Rum Pontus Gazetesi'ne bir demeç veren Ermeni Patriği Zaven Efendi, iki Hristiyan milletin işbirliği ve Türklerle münasebette bulunulmayacağı konusunda şunları söyledi:

"Müslüman vatandaşlarımızla teşrik-i mesâi edemeyiz ve bize verilen vaadlere asla inanamayız. Biz Ermeniler, Karadeniz Rumlarıyla birlikte hakkımızın yerine getirilmesini talepten geri durmayacağız. Her iki milletin gün geçtikçe kuvvetlenen siyasî dayanışması sayesinde emellerimizi gerçekleştireceğiz. Murahhas olarak gösterdiğimiz Venizelos'a büyük bir itimadımız vardır. Anadolu'dan pek az haber gelmekle birlikte alınan bilgilerden Ermenilere kötü muamelelerde bulunulduğu ve silah altına davet edildikleri bildiriliyor. İleride Ermeni Patrikhanesi'nin takip edeceği yol, Rum Patrikhanesi'nin takip edeceği harekete uygun olacaktır."[42]

Ermeni Patriğinin bu beyanatı Rum Patrikhanesince de son derece olumlu karşılanmış, aynı tarihlerde Rum Patrikhanesinin, Anadolu'daki Rumların mal ve mülkleri hakkında bazı taleplerine dair Fransa Başbakanı Georges Clemanceau'ya çekecekleri telgrafa, Zaven Efendi'nin de imza atmasını istemişlerdi[43]. Bu olaylar sırasında, 17 Ekim 1919 günü, İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerini ziyaret eden iki patrik, olayları tamamen çığrından çıkaracak bir şekil-

---

[41] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 51. Heyet bu dilekçeyi Kontamiral Webb'e sunarken, ülkede mevcut asayişsizlik halinin İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgalinden sonra sivri bir hal aldığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 51-52.

[42] **İkdam**, nr. 8151, 21 Ekim 1919.

[43] İstanbul Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 13 Teşrîn-i Evvel 1335 (13 Ekim 1919) tarihli raporu; **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/59 lef 2.

Levent Şahverdi Arşivi

de Müttefiklerden, "bütün Türkiye'nin işgal edilmesini" istemişlerdi[44]. Ayrıca 1919 yılı Eylül ayı başlarında İstanbul'a gelen Amerikalı General Harbord'ı[45] da, gelişinden kısa süre sonra, Rum ve Ermeni Patrikleri ile onların oluşturduğu heyetler birlikte ziyaret etmişler ve taleplerini dile getirmişlerdi[46].

Rum-Ermeni Birlikteliği Karşısında Millî Mücadele ve Atatürk

Ege bölgesini işgal eden Yunan ordusunun en büyük destekçileri, ortak hareket etmekte olan yerli Rum ve Ermeni çeteleriydi. İşgalci Yunan ordusu yerli Rum ve Ermeni çeteleriyle birlikte Müslüman köylerini yakıyor, Müslüman ahali bu çeteciler tarafından soyuluyordu. Çeteler tarafından Müslüman halka karşı her türlü yağma, gasp, zulüm ve işkence uygulanıyordu[47]. Yunanlıların Ege bölgesinde Rum ve Ermeni çetelerini de kullanarak yaptıkları zulümlerin asıl amacı; "yalnız gasb ve garetden ibaret olmayıb, o havalide Müslümanlık namına bir eser bırakmamak gibi bir siyaset-i imhakârâneye matuf" idi[48]. Yunan ordusu ve yerli çetelerin bu faaliyetlerini organize edenler de Patrikhanelerin emriyle çalışan bölgedeki Hristiyan din adamlarıydı. İznik Rum Metropoliti Vassilios'un; "Geride bir tek ferdi kalmamak üzere Türklerin tamamiyle yok olmasını ne kadar isterdim" şeklindeki beyanatı, Yunan ordusunun ve çetelerin yukarıda açıklanan gayeleri ile bir arada düşünüldüğünde iki grup arasındaki hedef birliğini çok güzel özetlemektedir[49].

---

[44] Tansel, **a.g.e.**, Cilt: I, s. 89.

[45] **İkdam**, nr. 8107, 4 Eylül 1919.

[46] Seçil Akgün, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve (Ermeni Meselesi'ne Dair) Raporu – Kurtuluş Savaşı Başlangıcında**, Tercüman Tarih Yayınları, İstanbul 1981, s. 71.

[47] Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 73-204.

[48] İstanbul İstıtlâât Memuriyeti'nin İstanbul Emniyet Müfettişliği'ne, Gemlik ve havalisinde Yunanlılarla, Rum ve Ermeni çeteleri tarafından Müslümanlara karşı yapılanları anlattığı 21 Mayıs 1337 (21 Mayıs 1921) tarihli raporu; **BOA. DH.KMS.** nr. 60-2/19 lef 3; Rum çetelerinin Anadolu'nun muhtelif bölgelerindeki Müslüman halka karşı katliam ve saldırılarıyla ilgili olarak ayrıca bkz. **Pontus Meselesi, Teşkilât …**, İkinci Kısım, s. 1-159.

[49] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 52.

Levent Şahverdi Arşivi

Ayrıca çeteciler sadece Ege bölgesinde değil Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olduğu her yerde bu faaliyetlerini sürdürdükleri gibi[50], herhangi bir çete yalnız kendi bölgesinde faaliyet göstermekle kalmıyor, ulaşabildikleri civar yerleşimlerdeki diğer çetelere destek de sağlıyorlardı[51].

19 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu'ya geçmesinden itibaren Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a yolladığı raporlarda bölgedeki Rum çetelerinin faaliyetlerinden bahsederken, Ermeni ve Rumların ortak hareket etmekte olduklarını da vurgulamıştı. Örneğin 5 Haziran 1919 tarihinde Havza'dan yolladığı bir raporda; 'Rum ve Ermeni kundakçıların Hristiyan halkı şımartarak, bölgedeki asayişi yabancılara karşı bozuk göstermek maksadıyla çılgınca hareketlere yönelttiklerinden' bahsetmişti[52]. Atatürk Anadolu'daki mücadelesi boyunca aynı

---

[50] Rum ve Ermeni eşkiyası tarafından Ünye, Samsun, Çarşamba ve civarında yapılan gasb ve katliamlarla ilgili Canik Mutasarrıflığı'nın Umum Jandarma Kumandanlığı'na telgraf suretleri; **BOA. Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ.)** nr. 4/45 (1337.B.09 - 10 Nisan 1919). Gümüşhane'de katliam yapan Rum ve Ermeni çetelerinin isim ve yerlerini hâvi tahrirat sureti; **BOA. DH.EUM.AYŞ.** nr. 17/82 (1337.Za.08 – 5 Ağustos 1919). Kumluca nahiyesini basarak ahaliden bazılarını kaçıran Rum ve Ermeni çetelerinin yakalanmalarına dair tahrirat sureti; **BOA. DH.EUM.AYŞ.** nr. 26/79 (1338.S.28 – 22 Kasım 1919). Bursa'ya bağlı Gemlik ilçesinin Kumla ve sâir köylerinde Ermeni ve Rum çetelerince yapılan mezalim hakkında Bursa ahalisinden Mehmed bin Necib Efendi'nin ifadesi; **BOA. Hariciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.)** nr. 59/11 (23 Mayıs 1337 – 23 Mayıs 1921); Yalova ve Gemlik'te Yunan ordusuna destek veren Ermeni ve Rum çetelerinin yaptıkları katliam, yağma, zulüm ve işkencelerle ilgili Kalem-i Mahsus Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne verilen bilgiler; **BOA. DH.KMS.** nr. 60-2/55 (28 Temmuz 1337 – 28 Temmuz 1921). Adnan Sofuoğlu, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli-Yalova-İznik Çevresinde Rum ve Ermeni Terörü", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 54, Ankara, Kasım 2002, s. 795-814.

[51] Örneğin 1919 yılı Temmuz ayı başlarında Trabzon bölgesindeki Rum ve Ermeni çetelerinden bir grup, denizden motorla Samsun'a geçerek, Samsun'daki çetecilere destek sağlamışlardı. Canik Mutasarrıfı'ndan Dâhiliye Nezâreti'ne 2 Temmuz 1335 (2 Temmuz 1919) tarihli şifre telgrafname; **BOA. DH.KMS.** nr. 53-2/3 lef 6. Bu dönemde normal şartlarda deniz yolculuğu imkânsız hale gelecektir. Yolcu vapurları çetelerin saldırı alanlarından biri olmuştu. Özellikle İstanbul ve civarından yolcu taşıyan vapurlar Ermeni ve Rum çetelerinin sürekli saldırılarına maruz kalıyorlardı. Polis Müdüriyeti'nden Dâhiliye Nezâreti'ne 28 Haziran 1338 (28 Haziran 1922) tarihli tahrirat; **BOA. DH.KMS.** nr. 60-2/34.

[52] Mustafa Kemal Paşa'nın 5 Haziran 1919 günü Havza'dan Sadaret'e çektiği telgraf; BEO. nr. 343451'den naklen, **Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1982, Belge No: 34, s. 34-36.

Levent Şahverdi Arşivi

konu üzerinde durmaya devam etmiş ve İstanbul'a da benzer birçok rapor göndermişti[53].

Atatürk Nutuk'ta da Anadolu'da iki azınlık grubun yaptıklarından ve iki patrikhanenin ortak çalışmalarından bahseder:

"… İstanbul Rum Patrikhanesi'nde teşekkül eden Mavri Mira[54] Heyeti vilayetler dâhilinde çeteler teşkil ve idare etmek kurmak, mitingler ve propagandalar yaptırmakla meşgul. Yunan Salib-i Ahmer'i, Resmî Muhâcirîn Komisyonu, Mavri Mira Heyeti'nin teshil-i mesâisine hadim. Mavri Mira Heyeti tarafından idare olunan Rum mekteblerinin izci teşkilâtları, yirmi yaşını mütecaviz gençler de dâhil olmak üzere her yerde ikmal olunuyor. Ermeni Patriği Zaven Efendi de Mavri Mira Heyetiyle hem fikir olarak çalışıyor. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibi ilerliyor …"[55]

Atatürk yine Nutuk'da, bu konuda 20 Ekim 1919 günü, Amasya Görüşmeleri başladığında kendilerine ulaşan bilgileri şöyle özetler:

"…Rum ve Ermeni Patrikleri Kuva-yı Milliye aleyhinde Düvel-i İtilâfiyye mümessillerine müracaat etdiler. Ermeni Patriği Zaven Efendi, *Neologos*[56] Gazetesi'nde neşr etdiği bir mektubla, harekât-ı

---

[53] Atatürk'ün benzer raporlarına örnekler için bkz. **Atatürk İle ilgili Arşiv Belgeleri …**; **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916-1922)**, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2003; **Osmanlı Belgelerinde Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, 2007.

[54] Rumları silahlandırmak ve çete faaliyetlerini organize etmekle görevli olan Mavri Mira Cemiyeti Yunan hükümetinin maddî-manevî yardımlarıyla kurulduğu gibi, bu faaliyetlerinde de yine doğrudan doğruya Venizelos'tan direktif alıyordu. Ali Güler, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 36-38.

[55] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Türk Tayyare Cemiyeti Yayını, Ankara 1927, s. 3.

[56] Rumların en radikal yayın organlarından olan ve temel hedefini "Bizans'ı canlandırmak" olarak açıklayan Neologos Gazetesi, 1861-1923 yılları arasında İstanbul'da yayınlanmıştır. Neologos'a göre; Türkiye ekonomik olarak bir Yunan Devleti'dir ve gazete Osmanlı koruyuculuğu altında Yunan yaşam ve uygarlığının doğuya doğru yayılmasını savunmaktadır. "Yunan ırkının megalo ideası, Yunan eğitimi, Yunan yaşamı ve uygarlığının Osmanlı Devleti'nin koruyucu gücü altında, Osmanlı İmparatorluğu ve doğuya yayılmasıdır … Madem ki bütün ekonomik girişimler ve birçok kamu hizmetleri Rumlar tarafından ve Rum sermayesi sayesinde gerçekleştirilmektedir, o halde ekonomik olarak Türkiye bir Yunan devletidir." İşgal yıllarında İtilaf Devletleri lehine yayın yapan gazete, Millî Mücadele'nin ardından, 1923 yılında kapanmıştır. Ali Arslan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını**, Truva Yayınları, İstanbul 2005, s. 30, 86-87.

Levent Şahverdi Arşivi

millîyye-i âhireden dolayı Ermenilerin muhaceret etmekde olduklarını ilân etdi …"[57]

Bu konuya o tarihte Türk basınına yaptığı bir açıklamayla da cevap veren Mustafa Kemal Paşa, Patrik Zaven Efendi'yi, "Kuva-yı Milliyye'yi, Ermeni veya anasır-ı gayr-ı Müslime aleyhtarlığı ile şaibedâr etmek"le suçlamıştı:

"Patrik Zaven Efendi milletin sırf millî hukukunu müdafaa emeliyle vücuda getirdiği vahdeti, bir Ermeni veya anasır-ı gayr-ı Müslime aleyhdarlığı ile şaibedâr etmek istiyor. Bunun için hakikati bu kere de ayrıca açıklamaya mecburiyet görülmüştür. Evvela; Erzincan ve Erzurum havalisinden hicret eden katiyen hiçbir Ermeni ailesi yoktur. Sâniyen; İzmit, Adapazarı, Samsun ve havalisinde olduğu gibi bilcümle Anadolu'da asayiş ve beynelanasır hüsn-i âmîziş her zamankinden daha fazladır ve teşekkür edilecek durumdadır. Hatta Haymana vesâir mahaller rüesâ-yı ruhâniyesi ve Amasya, Tokat vesâir livâların ahali-i Hristiyaniyyesi tarafından hareket-i milliyyenin tamamen mürevviç bulundukları telgrafla Dâhiliye Nezâreti'ne ve ecnebi mümessillerine bildirilmiştir. Sâlisen; hilâf-ı hakikat olarak Anadolu harekât-ı milliyyesini Bolşevizm diye ilân eden, bu memleketi daima İttihatçı hareketiyle şuriş-i mütemadi içinde görmek ve göstermek isteyen Ferid Paşa Kabinesi'nin beyanatından ürkerek ihtimal birkaç zengin aile kendilerince emin gördükleri bir tarafa hanelerini nakletmişlerse bunun mütarekeden beri Adana ve havalisinde ve müstakbel Ermenistan'daki ekseriyeti teşkil için Ermeni komiteleriyle bizzat Patrikhane'nin teşvîkatına katılan ailelerdir ... Zaven Efendi'nin Neologos Gazetesi'nde ne maksatla yayınladığı ma-

---

[57] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 155. Zaven Efendi hatıralarında Atatürk'ün Nutuk'daki bu sözlerine atıf yaparak, bunları 1922 yılı sonlarında Türkiye'den kaçışının sebeplerinden biri olarak belirtir. Rum Patriği'nin de o tarihlerde Türkiye'den sürgün edildiğini söyleyen Zaven Efendi; "Bu satırlarda yazanlar, beni bekleyen sonun ne olduğunu göstermek için yeterlidir." diyerek, kaçışının mazeretini açıklar. Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 248. Aynı tarihte Türkiye'den ayrılırken Amerikan basınına da konuşan Zaven Efendi; Kemalist yöneticilerin kendisinden, yeni kurulan Kemalist rejim içinde Ermenilerin saadet içinde olacaklarına inandığını anlatan ve Paris'teki Ermeni temsilciliğini reddeden bir bildiri imzalamasını istediklerini iddia edecektir. "Armenian Patriarch Flees", **The Newyork Times**, 13 December 1922.

Levent Şahverdi Arşivi

lumunuz olan mektubun muhteviyatına lüzumundan fazla ehemmiyet atfetmeyi lüzumsuz görürüz”[58].

Londra Konferansı’nda Patrikhanelerin Faaliyetleri

Paris’te başlayan Barış Konferansı görüşmeleri, bir süre sonra İngiltere’nin başkenti Londra’ya aktarılmış ve orada devam ettirilmişti. Londra Konferansı 12 Şubat 1920 tarihinde toplanmış ve ilk oturumlar 10 Nisan’a kadar sürmüştür. Konferansta Türklerle yapılacak barış antlaşmasıyla ilgili tüm başlıklar gözden geçirilmiş ve meseleler ayrıntılı olarak incelenmek üzere çeşitli komisyonlara havale edilmişti. Ermeni Patriği Zaven Efendi, Londra Konferansı henüz açılmadan, 1919 yılı Ocak ayı içinde, Paris sulh konferansında Ermeni temsilcilerine destek olmak için Paris’e gitmek arzusundaydı[59]. Ancak Paris’teki bu toplantıya katılamayan Zaven Efendi, Londra Konferansı toplanınca, bu defa kesinlikle orada bulunmak için harekete geçti. İstanbul Ermeni Patrikhanesi meclisince bu konuda çalışmak üzere görevlendirilen Zaven Efendi; aynı 12 Şubat 1920 günü, İstanbul’dan hareket ederek önce Paris’e gitti, oradan da görüşmelerin yapıldığı Londra’ya geçti. 23 Şubat 1920 günü Zaven Efendi Londra’ya ulaşmıştı[60]. İstanbul’dan ayrılmadan önce, Ocak ayı içinde Patrik Zaven Efendi, Paris’teki Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa’nın “isim günü” münasebetiyle Beyoğlu Balık Pazarı’nda bulunan Ermeni kilisesinde bir ayin tertip etti. Ayine İngiliz ve Fransız zabitleri ile birlik-

---

[58] **İkdam**, nr. 8152, 22 Ekim 1919. Atatürk’ün aynı açıklaması, bir gün önce – 21 Ekim 1919 tarihli – *İleri*, *Tasvir-i Efkâr*, *Yenigün* ve *İrâde-i Milliye* gazetelerinde de yayınlanmıştır. **Atatürk’ten Ermeni Konusu – Belgelerle**, (Yayıma Hazırlayan: İsmet Görgülü), Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s. 122-123; **Atatürk’ün Millî Dış Politikası (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 154. Aynı şekilde Sivas Kongresi’nde teşkil edilen Heyet-i Temsiliye de patriğin beyanatını tüm matbuatta tekzip etmişti. Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, T.T.K. Yayınları, Ankara 1974, s. 24. Gazeteci Ahmet Emin Yalman da Eylül ayı içinde Vakit gazetesinde yayınlanan “Yunan Propagandası” başlıklı yazısında, İzmir ve civarında Yunan işgal ordusunun yaptığı mezâlimler ortadayken, hâlâ Türkiye’de Hristiyanlara karşı harekât varmış gibi bir hava estirilmesini eleştirir. **Vakit**, nr. 686, 30 Eylül 1919.

[59] **İkdam**, nr. 8238, 18 Ocak 1920.

[60] Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Belge Yayınları, İstanbul 1976, s. 685.

Levent Şahverdi Arşivi

te Rum Patrik Kaymakamı, Kapı Kethüdası ve Rum ayânından bazıları da iştirak etmişlerdi. Ayinin ardından Bogos Nubar'ın Ermeniler için yaptığı faaliyetler anlatılıp, şahsına övgüler dizilmişti[61].

Zaven Efendi Londra'ya gitmek için yola çıkmadan önce de Ermenice gazetelere seyahatiyle ilgili bilgi vermişti. Buna göre; Patrik'in yanında Rönesans Gazetesi Başmuharriri Dikran Efendi tercüman sıfatıyla yer alacaktı. Patrik Efendi seyahatinden İngiliz ve Fransız komiserlerini haberdar etmiş ve seyahati esnasında her türlü kolaylığın gösterilmesini sağlamıştı. Patrik son olarak şunları söylemişti:

"… Milletin elem verici durumu mâlûmdur. Dünyanın geleceğini ellerinde bulunduran zevâta bunu anlatmak için Paris'e gidiyorum. Londra'ya da gitmem pek muhtemeldir."[62]

Londra'da bulunduğu sırada İngiltere Kralı V. George, İngiltere Başbakanı Lord Curzon, Fransa Cumhurbaşkanı P. Deschanel, Fransa Başbakanı Alexandre Millerand gibi devlet adamlarıyla görüşmeler yapan Zaven Efendi[63]; Yunanistan Başbakanı Venizelos'la da görüşmüştü. Zaven Efendi, Venizelos'a Ermeni davası adına çabaları için teşekkür etmiş; Venizelos da Patrik Efendi'ye faaliyetleri konusunda kendisini desteklediğini belirtmiş ve bu iki Hristiyan milletin (Rumlar ve Ermeniler) aynı kader, aynı sıkıntılar ve aynı düşmanla karşı karşıya olduklarını vurgulamıştı. Ayrıca İstanbul'da bu iki millet arasındaki samimi ilişkilerin ve siyasî birlikteliğin kendisini mutlu ettiğini belirtmişti[64].

Paris'teki görüşmelere katıldıktan sonra 1919 Haziran'ında tekrar İstanbul'a dönmüş olan Rum Patriği Dorotheos da Londra'daki görüşmelere de katılmak üzere 1921 yılı Şubatında İstanbul'dan ayrılarak, Londra'ya gelmişti. Ancak Dorotheos Londra'da rahatsızlandı

---

[61] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 8 Kânûn-ı Sânî 1336 (8 Ocak 1920) tarihli tahriratı; **BOA. DH.EUM.AYŞ.** nr. 29/122.

[62] **İkdam**, nr. 8265, 14 Şubat 1920. Zaven Efendi'nin Londra'ya gidişi ve konferans sırasında Türk basınına yansıyan bilgiler için bkz. Recep Karacakaya, **Türk Kamuoyu ve Ermeni Meselesi 1908-1923**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2005, s. 343-349.

[63] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 207-208; Uras, **a.g.e.**, s. 686-690.

[64] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 208.

Levent Şahverdi Arşivi

ve Nisan ayı içinde orada öldü. Dorotheos'un cenazesi İstanbul'a getirilip defnedildikten sonra Rum Patrikhanesi yeni patrik seçimi için hazırlıklara başladı ve Dorotheos'un yerine Kayseri Metropoliti ve Venizelos taraftarı Nikola patrik vekili olarak seçildi. Nikola döneminde de patrikhane Dorotheos dönemindeki faaliyetlerine aynen devam etti. Patrikhanenin Türkiye'ye karşı İtilaf Devletleri nezdinde teşebbüslerini sürdüren Nikola'nın patrik vekilliği döneminde Türk Ordusu Yunanlıları Sakarya Meydan Muharebesi'nde mağlup etmiş, Nikola da görevi boyunca Rum halkıyla birlikte Yunan ordusunun yanında olduklarını belirtmiş ve Rum halkın Yunanistan'a bağlılığını gevşetmemek için uğraşmıştı. Buna rağmen savaştan sonra Nikola'nın görevden alınarak yerine yeni bir patrik seçilmesi gündeme geldi ve kısa süren patrik vekilliğinin ardından 1921 yılı Aralık ayı başlarında Nikola patrik vekilliği görevinden azledildi[65].

Nikola'nın azlinden sonra, 8 Aralık 1921 tarihinde de aslen Giritli ve aynı zamanda Yunan vatandaşı olan, yine Venizelos yanlısı Meletios Metaksakis, İstanbul Rum Patriği olarak seçildi[66]. IV. Meletios adıyla patriklik makamına oturan Meletios Metaksakis, Venizelos'a olan hayranlığı ve Dorotheos ve Nikola'dan daha da aşırı fikirleriyle tanınıyordu[67]. Yunanistan'da Atina Metropoliti iken, Venizelos'la ortak faaliyetleri sebebiyle Kral Konstantin tarafından Atina'dan ve metropolitlik görevinden uzaklaştırılmış olan Meletios, patriklik görevinin yanında, Yunanistan Kralı Konstantin'e karşı, Venizelos ve destekçileri tarafından, merkezi İstanbul olarak teşkil edilen "Ethnik-i Amina (Millî Savunma)" hareketinin de başkanlığını yürütüyordu[68].

---

[65] Nikola'nın Patrik Vekilliği dönemi için bkz. Atalay, **a.g.e.**, s. 132-135; Yıldırım – Sofuoğlu, **a.g.e.**, s. 159-162; Toker, **a.g.e.**, s. 215-233.

[66] **İkdam**, nr. 8884, 9 Aralık 1921.

[67] **İkdam**, nr. 8885, 10 Aralık 1921.

[68] Ethnik-i Amina hareketi, Yunanistan'da 1920 Kasım'ındaki seçimlerden sonra Venizelosçu ve diğer kral muhalifi çevrelerce, Venizelos başkanlığında, Kral Konstantin'e karşı muhalif bir cephe olarak teşkil edilmişti. Hareket birçok Avrupa başkentine uzanan komite faaliyetleri yürütüyordu. Bu harekete katılan Yunan yetkili ve subaylarının fikir ve faaliyetleri için bkz. M. Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1988, s. 129-134.

Levent Şahverdi Arşivi

Meletios, göreve başladıktan kısa süre sonra Londra'ya gitti ve Dorotheos döneminde yarım kalan müzakerelere bir süre kendisi devam etti. Londra'da çok uzun zaman kalmayarak tekrar İstanbul'a döndü ve Yunan ordusunun başarı kazanmasına destek olabilmek için çalışmaya başladı. Meletios'a göre Türkiye Rumlarının kurtuluşa ermelerinin yolu kesinlikle Yunan ordusunun kazanacağı başarıya bağlıydı[69]. Yeni Patrik görev süresi boyunca katıldığı tüm dinî ve millî törenlerde, Rum halkının Yunan ordusuna maddi-manevi destek vermesini tavsiye edecektir. Bu sayede Bizans'ın yeniden canlandırılacağını savunan Meletios'un bazı ayinlerine Rum ahali, Bizans rozetleri ve Bizans bayraklarıyla katılmıştı[70].

İşbirliğinde Bir Kırılma Noktası: Trabzon

Mütarekeden sonra iki patrikhane tarafından imzalanan muhtıra metninde birçok yerin kime ait olacağı isim isim zikredilirken Trabzon'dan bahsedilmemişti. İki milletin de benzer haklar talep ettiği Trabzon'dan bu metinde bahsedilmemesi işbirliğinin en başından itibaren bu konuda bir ayrılığın var olduğunu gösteriyor. Temel hedefi Batı Anadolu'nun Yunanistan'a bağlanması olan ve İstanbul'daki Rum–Ermeni birlikteliğinin de başlatıcısı olan Venizelos, bu hedefine ulaşması karşılığında Trabzon'un Ermenilere bırakılabileceğini düşünüyordu. Ermeniler de Trabzon'un Ermenistan hudutlarına dâhil olduğunu iddia ediyorlardı[71]. Ancak başta Trabzon Rum Metropoliti Hrisantos olmak üzere bölgedeki Rumlar bu fikre kesinlikle karşı çıkıyorlardı. Onlara göre Trabzon kesinlikle kurulacak "Pontus Cumhuriyeti"nin sınırları içerisinde kalmalıydı. Rum Patriği Dorotheos ile birlikte Paris Barış Konferansı'na katılmış olan Hrisantos, Paris'te Venizelos'la da görüşecek[72] ve bu konuda büyük devletlerin desteğini sağlayabilmek için yoğun çaba harcayacak ama beklediği uluslararası desteği bulamayacaktır. Paris'ten tekrar Trabzon'a dönen Hrisan-

---

[69] Atalay, **a.g.e.**, s. 136-137; Toker, **a.g.e.**, s. 230; Yıldırım – Sofuoğlu, **a.g.e.**, s. 164.

[70] Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 3 Eylül 1338 (3 Eylül 1922) tarihli tahriratı; **BOA. DH.KMS.** nr. 62/39.

[71] Kitsikis, **a.g.e.**, s. 267-268; Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 197.

[72] **Tercüman-ı Hakikat**, nr. 13853, 26 Eylül 1919.

Levent Şahverdi Arşivi

tos, konferansta uğradığı hayal kırıklığına rağmen hedeflerine ulaşma azminden vazgeçmeyecek ve Ocak 1920'de önce Erivan'a, oradan da Tiflis'e giderek Ermeni yetkililerle Trabzon'un geleceği konusunda görüşmeler yapacaktır. Hrisantos Ermenilerle bir şekilde başlatacağı diyaloğun, Venizelos'un siyasî dehası sayesinde kesinlikle Rumlar lehine neticeleneceğini düşünüyordu. Ermenistan ve Gürcistan'da Ermeni yetkililerle görüşen Hrisantos, Trabzon'u tamamen Ermenilere bırakmaktansa, iki tarafın da üzerinde uzlaşabilecekleri bir "Rum-Ermeni Konfederasyonu" sayesinde iki kesimin de bölgedeki çıkarlarını sürdürebilecekleri bir anlaşma zemini oluşturmayı başarmıştı. Hrisantos'un İstanbul'daki Yunan Yüksek Komiseri Kanelopulos'a yolladığı raporlardan konfederasyon konusunda önemli adımlar atıldığı anlaşılsa da, bunun nasıl bir sistemde oluşacağı net değildi[73].

Nitekim "konfederasyon" konusu sadece iki taraf arasındaki bu görüşmelerle sınırlı kalacak ve barış görüşmelerinde de ciddi bir şekilde gündeme getirilmeyecektir. Paris ve Londra Konferanslarında, kurulması tasarlanan "Büyük Ermenistan" içinde zikredilmeyen Trabzon, Sevr anlaşmasında Erzurum, Van ve Bitlis ile birlikte Ermenistan'a dâhil edilecektir. Ancak Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması sayesinde Sevr Anlaşması yürürlüğe giremeyecek ve Lozan'da da Ermeni ve Rum taleplerinin haksız olduğu batılı devletlerce de kabul edilerek, genel olarak Ermeni ve Rum iddialarıyla birlikte Trabzon meselesi de kapanacaktır[74].

Mudanya Mütarekesi ve Rum-Ermeni İttifakının Sona Ermesi

1920 Kasımında Yunanistan'da Venizelos'un hükümetten düşmesinin ardından da İstanbul ve Anadolu'daki Rum-Ermeni ittifakı ay-

---

[73] Kitsikis, **a.g.e.**, s. 336; Tansel, **a.g.e.**, Cilt: I, s. 98. Rumların bir Pontus Devleti kurma çabaları hakkında Trabzon Vilâyeti, Dâhiliye Nezâreti ve Hariciye Nezâreti arasındaki muhtelif yazışmalar için bkz. **BOA. DH.KMS.** nr. 49-2/57 (1338.S.3 – 28 Ekim 1919) Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Abdullah Saydam, "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Rum-Ermeni Tehdidi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 17, Ankara, Mart 1990, s. 421-435; Bige Sükan Yavuz, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Kurulması Düşünülen Rum-Ermeni Konfederasyonu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı: 55, Ankara, Mart 2003, s. 17-40.

[74] Bu süreçte yaşananlar için bkz. Gürün, **a.g.e.**, s. 354-362; Uras, **a.g.e.**, s. 690-746.

Levent Şahverdi Arşivi

nı şekilde devam etmişti[75]. 26 Şubat 1922 günü Arnavutköy Rum kilisesindeki ayine katılan Rum Patriği Meletios'un şerefine, bölgedeki tüm Rum ve Ermeni dükkanları kapatılmış hatta orada dükkânı olan bir Müslümanın dükkanı da Rumlar tarafından zorla kapattırılmıştı. Sokaklar Yunan bayraklarıyla donatılmış ve şenlikler düzenlenmişti[76].

Ancak Trabzon konusunda ortaya çıkan ayrılıktan sonra patrikhaneler arasındaki sıkı birlik bozulmaya başlamıştı[77]. Londra Konferansı'na katılan ancak konferanstan beklediği sonuçları elde edemeyen Zaven Efendi bir süre sonra yeniden İstanbul'a dönmüştü. Zaven Efendi konferanstan beklediği neticeyi elde edemediği gibi İstanbul'da Rum Patrikhanesi ile oluşturdukları işbirliği de artık eskisi gibi devam etmiyordu. 14 Temmuz 1922 günü Rum Patrikhanesi adına Ermeni Patriği Zaven Efendi'yi ziyaret eden Ordu Rum Metropoliti, ilişkileri tekrar canlandırmak adına, Zaven Efendi için bahsedilmeye değer ve önemli bir teklifte bulunmuştu. Metropolit, Ermeni Patrikhanesi'nin Rum Patrikhanesi ile ilişkilerden sorumlu olmak üzere bir komisyon kurmasını teklif ediyordu. Kendileri kısa süre önce, patrikhaneleri bünyesinde Ermeni Patrikhanesi ile ilişkileri yürütecek böyle bir komisyon kurmuşlardı. Böylece karşılıklı kurulacak iki komisyon ilişkilerle ilgili gelişmelerle meşgul olacaktı. Zaven Efendi'ye göre de; bu kritik günlerde böyle bir komisyona kesinlikle ihtiyaç vardı[78]. Zira ilerleyen zaman bu işbirliğinin aleyhine işliyordu. İki tarafın çakışan kimi talepleriyle birlikte Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin kazandığı başarılar[79], İstanbul merkezinde kararlaştırı-

---

[75] Kitsikis, **a.g.e.**, s. 273. Venizelos'un iktidardan düşmesinden sonra İstanbul'daki Rumların millî ve dinî hislerini canlı tutarak faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için Yunanistan'dan İstanbul'a bazı general ve üst düzey sivil temsilciler gönderilmiş ve buradaki Hristiyanlara desteğin devam edeceği bildirilmişti. Dâhiliye Nezâreti'nin konuyla ilgili raporları; **BOA. DH.EUM.AYŞ.** nr. 51/43 (1339.C.24 – 5 Mart 1921)

[76] Polis Müdür-i Umûmîsi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 8 Mart 1338 (8 Mart 1922) tarihli tahriratı; **BOA. DH.EUM.AYŞ.** nr. 60/1 lef 2.

[77] **Pontus Meselesi, Teşkilât …**, s. 37; Celal Bayar, **a.g.e.**, Cilt: 5, s. 21.

[78] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 197.

[79] Ermeni terörist Arşavir Şıracıyan, bu dönemde yaşananlara İstanbul'daki Ermenilerin bakışını hatıralarında şöyle anlatır: "… Ermenilerin durumu pek de sağlam değildi. Şe-

Levent Şahverdi Arşivi

lıp, Anadolu'ya yayılan Rum-Ermeni ittifakında problemlere sebep oluyordu. Ancak bundan sonraki gelişmeler ilişkileri tekrar en baştaki canlı şekline döndürmeye yetmeyecektir. Özellikle 9 Eylül 1922'de İzmir Yunanlılardan kurtarılıp, İstanbul'un da tekrar Türklerin eline geçme olasılığı belirince Rum ve Ermeni derneklerinden kopmalar ve iki grup arasında karşılıklı suçlamalar başlayacaktır. Bazı Taşnak Partisi başkanları Yunanlıları, Ermenilerin yok edilişine neden olmakla suçlamışlardı. Hatta Taşnak başkanlarından Amadoni, 29 Ekim 1922'de, parti içinde Rumlarla işbirliğine devam edenleri suçlayıcı bir konuşma yapmıştı. Aynı şekilde Hınçak Partisi içinde de Rumlarla ittifakı sona erdirme düşüncesi belirmeye başlamıştı[80].

Bunlara rağmen ittifak tamamen bitmiş değildi. İki patrikle birlikte, işbirliğinden halen ümidini kesmeyerek mücadeleye devam etme kararında olan bazı Rum ve Ermeniler her halükarda ortaklığı sürdürmek taraftarıydılar. Rum Patriği Meletios, 25 Eylül 1922 günü İzmir Metropoliti Hrisostomos'un ruhu için Rum Patrikhanesi'nde bir ayin düzenlemiş ve ayinden sonra Ermeni Patriği Zaven Efendi ile birlikte 'Rumların Anadolu'yu terk etmemesini, bunun için gerekirse ölünmesini, Hrisostomos kadar cesur olunması gerektiğini' belirten bir bildiri yayınlamışlardı[81]. Rum ve Ermeni komitecilerden

---

hir yavaş yavaş uluslararası karakterini kaybediyordu. Avrupalılar şehirden ayrılırken, her yer Kemalist ajanlarla kaynıyordu. Millî ordu zafer üzerine zafer kazanıyor ve sadık yandaşlarının söylediklerine bakılırsa Mustafa Kemal, muzaffer bir şekilde Başkent'e girmeye hazırlanıyordu. İstanbul'daki Türkler artık işgal altındaki bir ülkenin insanları gibi davranmamaktaydılar. Müttefiklerin burnunun dibinde dahi milliyetçi sloganlarla tehditler savuruyorlardı. İşgal ordusu bazen savaşarak bazense bir kurşun bile sıkmadan geri çekiliyor, Yunanlılar ellerindeki toprakları yavaş yavaş kaybediyorlardı …" Şıracıyan, **a.g.e.**, s. 321. "… (Türkler) Müttefik askerlerine bile hakaret etmeye başlamışlardı. Mustafa Kemal şehre girmeye hazırlanıyordu. Savaş gemileri hala boğazın ve Marmara Denizi'nin sularında bulunuyor olsa bile Avrupalıların sadece kendi uyruklarının emniyetiyle ilgilendiklerini önceki tecrübelerimizden biliyorduk. Basında çıkan rapor ve analizler, Yunan ordusunun Mustafa Kemal'in Millî kuvvetlerine karşı canını dişine takmış bir halde son muharebelerini verdiğini ayan beyan gösteriyordu …" Şıracıyan, **a.g.e.**, s. 323. Şıracıyan'ın, Avrupalıların politik oyunları karşısında Ermenilerin uğradığı hayal kırıklığına yaptığı vurguya özellikle dikkat etmek gerekir.

[80] Bülent Çukurova, "1921-1922 Yıllarında Ermeni Komitelerinin ve Patrikhanenin İstanbul'daki Faaliyetleri", **Atatürk Yolu – Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 35-36, Ankara, Mayıs – Kasım 2005, s. 288-290.

[81] Emruhan Yalçın, **Atatürk Türkiye'sinde Ekümenik Ortodoks Patrikhanesi ve Bizans Projesi**, Siyasal Yayınevi, Ankara 2007, s. 133.

Levent Şahverdi Arşivi

bazıları da, özellikle çeşitli kiliseleri sığınma yeri olarak kullanarak bir süre daha ortak çalışmaya devam ettiler. Ancak 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi sonrasında İstanbul'un da işgalden kurtarılacağının anlaşılması ve millî kuvvetlerin İstanbul'da kendilerini hissettirmeye başlamaları bu işbirliğinin tamamen ortadan kalkmasına neden oldu[82].

Bu gelişmelerin ardından, 1922 yılı Aralık ayı içinde, Ermeni Patriği Zaven Efendi Türkiye'yi terk ederek önce Kudüs'e oradan da Bağdat'a gitti. Lozan görüşmelerinin devam ettiği bu tarihlerde Rum Patriği Meletios da, Lozan'dan çıkacak bir kararla yetkilerinin hatta varlığının tehlikeye düşmesi endişesi içinde, Türklere barış mesajları veriyordu. "Ben Yunanistan'dan ziyade Türkiye'nin malıyım" diyen Meletios, Girit'te doğduğunu ve yıllarca Türkiye'ye hizmet ettiğini belirterek, basına – genel hatlarıyla – şu demeci vermişti:

"Türkler ve Rumlarla ile ilgili düne aid ne varsa unutalım, yeni bir sayfa açalım. Artık patrikhane sadece dinî işlerle ilgilenecektir. Geçmişte çok hata yaptık. Bundan sonra Türkler ve Hristiyanlar arasında dostluk köprüsü olmaya hazırız. Daha önce Rumlar tarafından yapılanlar bir cinnet hali idi. İstanbul'da Rumların yaptıklarına ehemmiyet vermek ağırbaşlı adamlara yakışmaz. Türkler aynı şeyi bize tekrarlamayacak kadar geniş gönüllüdür. Şu anda Türklere karşı olan hürmetimiz çok daha fazla artmıştır. Çünkü onlar verdikleri mücadele ile yaşamaya hakları olduğunu bütün dünyaya ispat ettiler"[83].

Ancak Lozan'daki görüşmelerin istediği gibi gitmediğini gören Patrik Meletios da, kısa süre içinde, bu çabalarından bir netice elde edemeyeceğini düşünüyordu. Lozan anlaşmasından arzu ettiği gibi bir metin çıkmayacağını ve artık eskisi gibi istediği her şeyi yapamayacağını anlayan Meletios, daha anlaşma imzalanmadan 10 Temmuz 1923 günü istifa ederek, kiliselerde dağıtılmak üzere hazırladığı bir beyanname ile Türkiye'deki Rum halkına veda ederek Yunanistan'a gitti[84].

---

[82] Zaven Der Yeghiayan, **a.g.e.**, s. 197.
[83] **İkdam**, nr. 9235, 2 Aralık 1922; **Tanin**, nr. 50, 2 Aralık 1922.
[84] **İkdam**, nr. 9453, 11 Temmuz 1923; **Tanin**, nr. 268, 11 Temmuz 1923.

Levent Şahverdi Arşivi

Sonuç

Zaven Efendi'den sonra Meletios'un da Türkiye'yi terk etmesiyle Mondros Mütarekesi'nden sonra başlatılan işbirliğinin temel temsilcileri ve uygulayıcıları olan iki ihtilalci din adamı da ülkeden uzaklaşmış oldu. Mondros Mütarekesi'nden sonra gerek İtilaf Devletleri gerekse de ülke içindeki kimi azınlık grupları, Osmanlı Devleti'nin artık kesinlikle sonunun geldiğine ve Türkler'in bundan böyle bağımsız bir devletlerinin olamayacağına inanmışlardı. Rum ve Ermeni ittifakı bu inançtan yola çıkan iki etnik grubun bağımsızlık özlemlerine bir an önce kavuşma amacından başka bir şey değildi. Mütareke ve işgal dönemi boyunca her iki patrikhane de dinî birer müessese olmaktan ziyade, bir ihtilal ve savaş merkezi gibi çalışmışlardı. Dinî merkezlerinden aldıkları talimatlarla - başta işgalcilerle işbirliği olmak üzere - Türklere karşı birçok faaliyette bulunan Rum ve Ermeni ahali tarafından yapılanlarsa, ülkedeki Müslüman ve Hristiyan halkların birbirlerinden tamamen ayrışmalarına sebep oldu. Artık her iki taraf da birbirinin düşmanıydı. Mutlaka her iki tarafta da – Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında – az da olsa bitmeyen dostluklar yaşanmaya devam ettiği gibi bu durumun sonraki yıllarda da sürdüğü malumdur. Ancak mütareke dönemi bu anlamda en yakın ve samimi dostlukların dahi askıya alındığı bir dönem olmuştur. Bir tarafta imzaladıkları anlaşma metniyle omuz omuza, işgalcilerin de desteğiyle, Türkiye topraklarında bağımsızlıklarını ilan edeceklerini açıklayan kiliseler ve onların peşindeki Hristiyan ahali; diğer tarafta ülkeyi işgalden kurtarmak için savaşan Kuva-yı Milliye ve Müslüman-Türk halkı. Millî Mücadele'nin başarıya ulaşarak ülkenin işgalden kurtarılması kiliselerin hedefini boşa çıkarmış, Rum Patriği Meletios'un itiraf ettiği "cinnet hali"yle Müslüman halka yapılanların neticesi ise her iki patriğin de ülkeyi terk etmeleri olmuştur. Bu dönemde yaşananların neticesi sadece patriklerin Türkiye'den ayrılışıyla da sınırlı kalmayacak, Millî Mücadele'nin tüm Anadolu'da kesin zafere ulaşmasıyla, bu dönemde ülkenin birçok yerinde yaşanan onca olayın ardından Ermeni ve Rum ahalinin büyük çoğunluğu da artık burada kalamayacaklarını düşünerek Türkiye'yi terk edeceklerdir. Ülkede kalan Rum ahalinin çoğunluğuysa daha sonra mübadele ile Türkiye'den ayrılacaklardır.

Levent Şahverdi Arşivi

KOCAELİ YARIMADASI'NDA KARAKOL CEMİYETİ - MUSTAFA KEMAL PAŞA REKABETİ VE YAHYA KAPTAN OLAYI I

Murat AYDOĞDU

ÖZET

Mütareke döneminin bilinen ilk milli örgütü Kara Vasıf Bey'in kurduğu İttihatçı yapıdaki Karakol Cemiyeti'dir. Cemiyet, Kocaeli Yarımadası'nı kontrol altında almak için bölgede Rum çetelerine karşı silahlı teşkilat oluşturmuştur. Gebze ve civarındaki teşkilatın başına da Yahya Kaptan'ı getirmiştir. Sivas'ta gerçekleştirilen kongrede tüm bölgesel milli cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmesine karar verilmiştir. Karakol Cemiyeti de bu kararı görünüşte kabul etmiş ancak örgütünü muhafaza ederek bağımsız davranmaya çalışmıştır. ARMHC adına karar ve yürütmeyi üstlenen Heyet-i Temsiliye'nin reisi Mustafa Kemal Paşa Yahya Kaptan ile beraber Gebze ve Kartal teşkilatını doğrudan Heyet-i Temsiliye'ye bağlamak isteyince ARMHC'nin İstanbul teşkilatı olarak bilinen Karakol Cemiyeti buna direnmiş ve artık kendi nüfuzundan çıkan Yahya Kaptan'ı bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Rumlar ve Üsküdar Mutasarrıfı Ziver Bey tarafından da pek çok suçla itham edilen Yahya Kaptan İstanbul'dan gönderilen hükümet kuvvetleri tarafından 9 Ocak 1920'de Tavşancıl'da katledilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ortaya koyduğu belgeler doğrultusunda Nutuk'ta bu olaydan uzun uzun bahsetmekte ve İstanbul teşkilatını hükümetle işbirliği yapmakla suçlamaktadır. Yine Kartal ve Gebze'de İstanbul teşkilatıyla bağlantısı olan bazı isimleri de İngiliz Muhipleri Cemiyeti adına faaliyet yürütmekle itham etmektedir. Konuyla ilgili başka belge ve kaynaklar da incelendiğinde İstanbul teşkilatının ve Mustafa Kemal Paşa'nın itham ettiği isimlerin Yahya Kaptan'ın katledilmesinde pay sahibi oldukları bir gerçek olarak ortaya çıkmaktaysa da hükümetle doğrudan işbirliği halinde oldukları ve Milli Mücadele'ye ihanet ettikleri sonucuna varmak mümkün gözükmemektedir. Bu olay en azından TBMM'nin açılışına kadar Müdafaa-i Hukuk hareketinin tek merkezli olmadığı gerçeğiyle beraber düşünülmelidir. Kocaeli Yarımadası'nda Karakol Cemiyeti ve Mustafa

Levent Şahverdi Arşivi

Kemal Paşa arasındaki rekabet 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesine kadar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye, Yahya Kaptan, Karakol Cemiyeti, Gebze.

KARAKOL ASSOCIATION- MUSTAFA KEMAL PASHA RIVALRY IN THE KOCAELI PENINSULA AND THE YAHYA KAPTAN EVENT I

ABSTRACT

Karakol Association, which was initiated by Kara Vasıf Bey in a Unionist manner, is the very first known Turkish national defensive organization of the Armistice (of Mudros) period. The Karakol Association had formed an armed organization against Greek bands in order to get the Kocaeli Peninsula area under control and Yahya Kaptan was appointed as the head of the organization in Gebze and its vicinities. It was decided in the Congress of Sivas that all regional national organizations had to be unified under 'Association for the Defense of the Rights of Anatolia and Rumelia". The Karakol Association agreed to outwardly admit this decision but they still tried to maintain their own organization and act independently. When Mustafa Kemal Pahsa, who was the chief of the Committee of the Representativies which was in charge of the decision and execution in the name of ADRAR, wanted to connect Gebze and Kartal districts and also Yahya Kaptan to the Committee of Representativies directly, but it was rejected by the Karakol Association which was then recognized as the İstanbul branch of ADRAR, and they tried to conduct Yahya Kaptan away from the mission as he had been becoming uncontrollable. Yahya Kaptan, who had been accused in a great deal of allegations by Greeks and Ziver Bey, the governor of Scutari, was killed in Tavşancıl on 9th January by the Government forces dispatched from İstanbul. Mustafa Kemal Pasha, in line with documents he himself puts fort, mentions of this incidence greatly in his Speech and accuses the İstanbul branch of the Committee of be-

Levent Şahverdi Arşivi

ing in collaboration with the İstanbul Government. Again, he accuses some persons at Kartal and Gebze districts of to be in connection with their activities conducted in favour of 'the Association of the Friends of England in Turkey'. Although, when other related documents and sources analyzed, the fact that the persons who were accused by Mutafa Kemal Pahsa apparently had a part in the murder of Yahya Kaptan, it is much too far as a possibility to conclude that they had a direct connection with the Istanbul Government in treachery and treason against the Turkish National War of Independence. This incidence should be considered in paralel with the immediate fact that 'the Defense of the Rights Movement' was not at all concentric, at least until the opening of the Turkish Grand National Assembly. The competition between Mustafa Kemal Pasha and the Karakol Assosiation in the Kocaeli Peninsula continued until 16th March, 1920, when İstanbul was virtually occupied.

Key Words: Mustafa Kemal Pahsa, Committee of Representativies, Yahya Kaptan, Karakol Assaciation, Gebze.

GİRİŞ

Sivas Kongresi sonrasında faaliyetlerini doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olarak yürütmeye başlayan Gebze ve civarı Kuva-yı Milliye kumandanı Yahya Kaptan'ın[1], İstanbul Hükümeti

[1] Yahya Kaptan'ın Mondros Mütarekesi öncesi döneme ait hayatı hakkında çeşitli eserlerde verilen bilgileri Turgut Özel'in tez çalışmasına atfen şu şekilde kısaca özetleyebiliriz; Yahya Kaptan, Kosova Vilayeti'nin Köprülü kasabasında 1891 yılında dünyaya gelmiştir. Bulgar ve Sırpların 1910'lu yılların başından itibaren Müslümanlara karşı artan tecavüzleri Köprülü'yü de etkilemiş ve zaten fevri bir yapıya sahip olan Yahya, amcasını yaralayan bir Bulgar'ı öldürerek dağa çıkmak zorunda kalmıştır. İki yıl boyunca Sırp Rakoviç çetesiyle beraber Bulgar çetecilere karşı mücadele ederek büyük tecrübe kazanmıştır. Rivayetlere göre I. Balkan Savaşı sırasında, çetesiyle beraber Köprülü Müslümanlarını Bulgar çetelerinin katliamından kurtarmış ve Rumeli'de çete reisleri için kullanılan "Kaptan" ünvanı da o zaman kendisine halk tarafından verilmişti. Bundan sonra Yahya Kaptan'ın, çetesini tamamen Türklerden olmak üzere yeniden yapılandırarak dört yüz kişilik bir kuvvete yükselttiği ve II. Balkan Savaşı'nın ilk safhasında Makedonya üzerine yürüyen Bulgarlar'a karşı Sırplar'a destek verdiği aktarılmaktadır. İddiaya göre Yahya Kaptan, Tikveş'te Müslümanları katletmeye hazırlanan Bulgar çetesinin reisini ve kırk beş adamını kurşuna dizmiş, Tikveş'te güvenliği sağladıktan sonra da burada geçici bir hükümet kurmuştur. Bir iddiaya göre Yahya Kaptan, II. Balkan Savaşı'nın Bulgarlar aleyhine sonuçlanmasının ardından Sırp Kralı Petra

Levent Şahverdi Arşivi

Harbiye Nezareti'nin de içinde olduğu bir operasyon sonucu 9 Ocak 1920 tarihinde Tavşancıl Köyü'nde katledilmesi Milli Mücadele döneminin karmaşık siyasi ilişkilerinin çarpıcı bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Bu vakayı çarpıcı kılan pek çok unsurun şüphesiz en dikkate değerlerinden birisi de Ali Rıza Paşa Hükümeti görevdeyken ve bu hükümetin içerisinde Heyet-i Temsiliye'nin murahhası olarak bulunan Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın onayı ve hatta girişi-

---

tarafından Belgrad'a davet edilerek hizmetlerinden ötürü bir sorguç ve gümüş bir kordonla taltif edilmiştir. Savaş sonrasında evlenen Yahya Kaptan, Bulgar ve Sırp Hükümetleri'nin yakınlaşmasının bir sonucu olarak Sırp hükümeti tarafından Bulgarların talebi doğrultusunda savaş suçlusu olarak aranmaya başlanmış ve bu durumda Köprülü'de daha fazla kalamayarak önce ailesini Selanik'e göndermiş ve daha sonra da kendisi aynı şeyi yapmıştır. Selanik'te İttihat ve Terakki mensuplarından olup Halil Paşa'ya yakınlığı ile tanınan Haşim Bey'le görüşmüş, onun vasıtasıyla da Halil Paşa'nın davet mektubuyla 1913 senesi sonlarında İstanbul'a geçmiştir. İstanbul'a geldikten sonra Halil Paşa vasıtasıyla Enver Paşa ile görüşen Yahya Kaptan, Teşkilat-ı Mahsusa bünyesine dahil olmuş ve çetesini oluşturup hazırlıklarını tamamlamak üzere de Teşkilat-ı Mahsusa'nın başındaki Süleyman Askeri Bey tarafından Rami yakınlarındaki Küçükköy'e yerleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması üzerine kendisine verilen ilk vazife de Güney Makedonya'daki Sırp askeri varlığı hakkında istihbarat toplamak ve Sırp ordusunun lojistik desteğini engellemekti. Bulgaristan üzerinden bölgeye geçen Yahya Kaptan buradaki görevini başarıyla tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Bundan sonraki vazifesi Irak'ta İngilizlerle işbirliği halindeki Lihye aşiretini etkisizleştirmekti. Maiyeti ile beraber Irak'a giden Yahya Kaptan buradaki vazifesinde de başarılı olmuş ve Bağdat'a dönmüştür. Burada Yakup Cemil ile buluşan Yahya Kaptan, onunla beraber, çağrıldığı İstanbul'a dönmüştür. Anlatılanlara göre Yahya Kaptan, Yakup Cemil'in yolsuzlukların önlenmesi için hükümete baskı yapılması yönündeki fikirlerinden hayli etkilenmiştir. İttihat ve Terakki içerisinde Osmanlı Devleti'nin münferiden barış yaparak savaştan çekilmesini isteyen gruba yakın duran Yakup Cemil vasıtasıyla Yahya Kaptan bir anda bu işi gerçekleştirmek için yapılması düşünülen hükümet darbesinin tetikçisi konumuna gelmiştir. Plana göre Enver Paşa dahil olmak üzere birkaç isim öldürülecek ve Harbiye Nezareti ile Başkumandanlık Vekaleti'ne barış yanlısı bir isim getirilecekti. İddiaya göre seçenekler arasında Mustafa Kemal Paşa ismi ön plandaydı. Neticede Babıali'ye baskın yapmak şeklinde gerçekleştirilmesi planlanan darbeyi gerçekleştirmek üzere 14 Temmuz 1916 günü aralarında Yakup Cemil'in de bulunduğu diğer darbecilerle beraber Yahya Kaptan da 17 adamıyla Meserret Oteli'nde bir araya geldi. Ne var ki darbe yanlısı İttihatçılardan bazıları son anda bu plandan vazgeçmişler ve neticede meselenin kısmen ifşa olmasıyla da Yakup Cemil ve Yahya Kaptan'ın bir vazifeyle İstanbul'dan uzaklaştırılması Enver Paşa tarafından da kabul edilmişti. Ancak meselenin ayrıntıları Enver Paşa tarafından öğrenildikten sonra aralarında Yakup Cemil ve Yahya Kaptan ile adamlarının da bulunduğu bazı isimler tutuklandılar. Tutuklamalar Yahya Kaptan'ın Küçükköy'deki erkek akrabalarına kadar uzanmıştı. Ancak sorgulamalar sonucunda ne Yahya Kaptan'ın ne de adamlarının meselenin politik tarafıyla ilgili ciddi bir fikirleri olmayıp sırf Yakup Cemil'e duydukları hayranlığın sevkiyle bu işe bulaştıkları kanaatı oluşmuş ve Yakup Cemil idama mahkum edilirken, Yahya Kaptan'ın Musul yakınlarındaki "Ebu-Kemal" kasabasına sürgüne gönderilerek orada Halil Paşa'nın emrine verilmesine karar verilmişti. Bkz. Turgut Özel, **Kocaeli Yarımadası'nda Milli Mücadele ve Yahya Kaptan**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 46-60.

Levent Şahverdi Arşivi

miyle gerçekleşmiş olmasıdır. Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'ne bağlı İstanbul'daki teşkilatın iskeletini oluşturan Karakol Cemiyeti liderlerinin de Yahya Kaptan aleyhine tavır koymuş olmaları meselenin bir başka boyutudur. Yahya Kaptan çevresinde gelişen olayların Ali Rıza Paşa Hükümeti, Karakol Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye arasında yaşanan nüfuz mücadelesinin bir uzantısı olduğu pek çok çalışmada vurgulanmıştır[2]. Aslında Milli Mücadele tarihi açısından Yahya Kaptan isminin sahip olduğu özel önem, büyük oranda Mustafa Kemal Atatürk'ün bu isme Nutuk'ta vesikalarla beraber 25 sayfa gibi son derece geniş bir bölüm ayırmış olmasından kaynaklanmaktadır[3]. Bu andan itibaren Yahya Kaptan ismi Milli Mücadele'nin sembollerinden birisi haline gelmiş, Nutuk'ta neşredilen belgeler ve Atatürk'ün meseleyi yorumlama biçimi de sonraki çalışmalara temel teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta Yahya Kaptan meselesini detaylı bir şekilde anlatacak olmasını, bu meselenin "inkılap safahatından mühim birine dahil ve çok manidar" olmasıyla izah eder. Bu izah tarzı, pek çoğu Milli Mücadele'de önemli roller oynamış muhalif isimlerin İzmir suikasti davası vesilesiyle henüz tasfiye edilmiş oldukları düşünülürse, Atatürk'ün meseleyi güncel politikalara uygun bir yönde ele alacağının da işaretidir[4]. Atatürk'ün konuyla ilgili neşrettiği en erken tarihli belge, kendisine İzmit teşkilatı tarafından tavsiye edilen Yahya Kaptan'dan gelen Kuşcalı mahreçli ve 4 Ekim 1919 tarihli telgrafnamedir. Bu belgeye en yakın tarihli diğer belge ise yaklaşık bir

---

[2] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II (Son Meşrutiyet 1919-1920)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 237-251; Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 246-257; Şener Aksu, **Bireyin Tarihteki Rolü Açısından Yahya Kaptan**, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2003, s.166-175; Sabahattin Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, Derin Yayınları İstanbul 2005, s. 121-126, Turgut Özel, **a.g.t.**, s. 46-60.

[3] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara 1927, s. 190- 205; Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara 1927, s. 201- 210.

[4] Nutuk'un gayesi, zemin ve zamanı, muhteviyatı, muhalif isimlere yaklaşımı hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Cezmi Eraslan, "Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Temel Kaynaklarından Biri Olarak Nutuk", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi "Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, 6-7 Haziran 1996, Bildiriler**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1997, s. 1-14.

Levent Şahverdi Arşivi

buçuk ay sonrasına ait olup, 20 Kasım 1919'da İstanbul'dan Kara Vasıf Bey tarafından gönderilen ve Gebze Kaymakamı ile Yahya Kaptan'ı itham eden şifredir. Bundan sonra Yahya Kaptan hakkında İzmit'ten gönderilen lehte ve İstanbul'dan gönderilen aleyhte raporlar arka arkaya sıralanarak, Yahya Kaptan'ın katledilmesi olayı ile ilgili önemli değerlendirmeler yapılır. Buna göre; Ali Rıza Paşa Hükümeti ve İstanbul'daki teşkilat bu cinayetin işlenmesine ön ayak olmuştur ve bunun da iki önemli sebebi vardır: Birincisi Sait Molla'nın mensup olduğu gizli teşkilata bağlı olarak Gebze ve Kartal'da faaliyet yürüten çetelerin işlediği suçların Heyet-i Temsiliye'ye mensup şahıs ve müfrezelere yüklenmesinde ve böylece vatanperver yaşayan zevatın kandırılmasında gösterilen maharet, ikincisi ise İstanbul teşkilatı mensuplarının Heyet-i Temsiliye'den bağımsız hareket etmek konusundaki ısrarları ve bunu izzet-i nefs meselesi yapmalarının neticede onları yanlış bir yola sevk etmesidir[5]. Özellikle ikinci tespit doğrulanabilir mahiyetteyse de pek çok veri Yahya Kaptan olayının daha net anlaşılabilmesi için bazı ayrıntılar üzerinde yeniden durulmasının bir zorunluluk olduğuna işaret etmektedir. Bu ayrıntıların yanında Nutuk'ta ve konuyla ilgili yapılan çalışmalarda zikredilmeyen bazı belgeler de meselenin yeniden ele alınmasını gerektirecek önemdedir. Bu makalenin amacı da bilinen kaynakların yeniden değerlendirilmesi ve bazı yeni belgelerinde ortaya konmasıyla Yahya Kaptan hadisesinin daha doğru anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Nutuk'ta, gerek milli kuvvetlerin gerek Yahya Kaptan'ın Gebze ve civarındaki faaliyetlerine dair geçmişe yönelik her hangi bir bilgi bulunmamakta ve Yahya Kaptan'ın bölgedeki varlığı Ekim başından, yani Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emrine girmesi tarihinden itibaren ele alınmaya başlanmaktadır. Yine Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan temasa geçtiği 4 Ekim 1919 tarihinden, Kaptan aleyhine İstanbul'dan gönderilen 20 Kasım 1919 tarihli ve Gebze Kaymakamı ile Yahya Kaptan'ı suçlayan şifreye kadar geçen yaklaşık bir buçuk aylık süre zarfına ait her hangi bir belge de ortaya konmamıştır. Ne var ki bu bir buçuk aylık süreçte meydana gelen

[5] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 205.

Levent Şahverdi Arşivi

bazı olaylar Yahya Kaptan meselesinin daha kapsamlı değerlendirilmesi için son derece önemlidir.

Öncelikle Mustafa Kemal Paşa ile irtibata geçtiği 4 Ekim 1919 tarihinden önce Yahya Kaptan'ın Gebze'deki konumunu ortaya koymak gerekecektir. Bu irtibatın başladığı tarihe kadar Yahya Kaptan bölgede Karakol Cemiyeti bünyesinde faaliyet göstermekteydi. Dolayısıyla Yahya Kaptan'ın konumu da, mütarekenin akdinden Sivas Kongresi'nin toplanmasına kadar geçen dönemde Kocaeli yarımadasında milli teşkilat yapan Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleri bağlamında değerlendirilmelidir.

SİVAS KONGRESİ SONRASI BÖLGEDE ARMHC'NİN TEŞKİLATLANMAYA BAŞLAMASINDAN ÖNCE KOCAELİ YARIMADASI'NDA MİLLİ TEŞKİLATLANMA VE YAHYA KAPTAN

Karakol Cemiyeti

Genel olarak Karakol Cemiyeti'nin Mondros Mütarekesi'nin akdedildiği 30 Ekim 1918 tarihinden birkaç gün sonra kurulduğu kabul edilse de bu tarihin mütarekeden on gün öncesine kadar götürülebileceğine dair önemli kanıtlar da mevcuttur[6]. Hüsamettin Ertürk'e

---

[6] Serpil Sürmeli, "Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi**, C.IV, sayı: 1, Temmuz 2004, Erzurum, s. 29-34; Hüsnü Himmetoğlu'nun Karakol Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden Miralay Galatalı Şevket Bey'in 21/5/1954 tarihli bir dilekçesinden aktardığı bölümde "bu gizli teşekkül ve mukavemetin ilk fiili tezahürü olan Karakol cemiyeti İtilaf devletleri İstanbul'a geldikten sonraki taşkınlık zamanına tesadüf eden 13 Kasım 1919 tarihinden sonra başlar" ifadesindeki "1919" ibaresinin "1918" yerine sehven yazıldığı ortadadır. Bu ifadelerin 13 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Donanması'nın İstanbul'a gelişini tasvir ettiği çok açıktır. Bakınız; Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, C.I, İstanbul 1975, s. 85. Himmetoğlu aynı yerde Karakol Cemiyeti'nin 5 Ocak 1919'da Anadolu tarafından tanındığından da bahsetmektedir. Söz konusu tarihte Anadolu'da bu tanımayı gerçekleştirecek milli bir teşkilat bulunmadığı ve sonraki süreçte de Karakol Cemiyeti'nin Anadolu tarafından bu adla resmen tanınmış olamayacağına dair bakınız; Mesut Aydın, **Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul 1992, s. 26-27. Karakol Cemiyeti'nin nasıl, ve ne zaman kurulduğuna dair farklı görüşler için bkz. Musa Gürbüz, **Karakol Cemiyeti,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, s. 1-23.

Levent Şahverdi Arşivi

göre cemiyetin kurulmasına dair talimat ülkeyi terk etmeden hemen önce Talat Paşa tarafından eski İaşe Nazırı Kara Kemal'e verilmiş ve Kara Kemal de bu talimatı Kara Vasıf Bey'e iletmiştir. Ertürk, Talat Paşa'nın böyle gizli bir cemiyetin kuruluşu için ileri sürdüğü gerekçeyi "İttihatçılıkta sebat edeceklerin gizli bir teşekkülle birbirlerine bağlanması gereği" olarak açıklar[7]. Hüsnü Himmetoğlu ise kuruluşa dair talimatın Enver ve Talat Paşaların her ikisi tarafından verildiğini ifade ederek cemiyetin maksatlarını daha şümullü olarak ortaya koyar. Buna göre halkın kötü tanıdığı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Karakol isimli bu teşkilatla maskelenerek İmparatorluğun uğradığı kayıpların imkan nispetinde azaltılması için İtilaf Devletleri'yle mücadeleye devam edilecek ve bunu yaparken de İstanbul'un bütün imkanlarından ve her türlü yardımlarından faydalanılacaktı. Her iki Paşa'nın yurt dışında yapacağı faaliyetler Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleriyle paralel yürütülecekti[8]. Ahmet Hamdi (Başar)'a göre ise "Kara Kemal'in maksadı, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Kurtuluş Hareketi'ni bir İttihatçı hareketi haline sokarak etkisi altına almaktı. Bu hedefle başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere bir çok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi…"[9]. Kimi araştırmacılara göre cemiyetin ilk üç kurucusu Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Dava Vekili Refik İsmail Bey ve Emekli Yüzbaşı Baha Sait iken daha sonra Kel Ali (Çetinkaya), Yenibahçeli Şükrü (Oğuz), Çerkez Reşit ve sevkıyatçı Rıza da Kara Vasıf Bey tarafından kurucular arasına dahil edilmiş, bir üçüncü adım olarak Karadeniz Boğazı Komutanı Kurmay Albay Galatalı Şevket, eski 10. Kafkas Fırkası Komutanı Kurmay Yarbay Kemalettin Sami, Kurmay Albay Edip

---

[7]Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk , İstanbul 1996, s. 204-205; Karakol Cemiyeti ile ilgili bakınız; Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara 1988, s. 3-50; Aydın, **a.g.e.,** s. 23-47.

* Metinde Ethem Servet olarak geçiyorsa da doğrusu Edip Servet olmalıdır, bakınız; Tansu, **a.g.e.**, s. 205; Muharrem Giray, "Karakol Cemiyeti", **Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi ,** cilt I, sayı 11, s. 345.

[8] Himmetoğlu, **a.g.e**., s. 81-82.

[9] Ahmet Hamdi Başar, "İstanbul M.M. Grubu", **Barış Dünyası,** Eylül 1966, s.52,59'dan aktaran Aydın**, a.g.e.**, s. 25. Karakol Cemiyeti'nin gayelerinin daha detaylı bir anlatımı için bkz. Gürbüz, **a.g.t**., s. 26-28.

Levent Şahverdi Arşivi

Servet* ve Piyade Yarbayı Rıza Beyler de dahil edilerek on bir kişilik ilk Merkez Heyeti oluşturulmuştur[10]. Karakol Cemiyeti'nin Kara Vasıf Bey tarafından kaleme alınan[11] "Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi"nin birinci maddesi kuruluşun amacını şöyle açıklamaktadır: "Karakol Cemiyeti, milletin vahdeti, hürriyet ve hakimiyet-i mutlakasını ve vatanın siyasi, coğrafi ve iktisadi tamami ve istiklalini temine çalışır. İşbi mukaddesat-ı tabiiye-i milliye ve mülkiyeyi muhil her nevi ukud, kuyud ve şurudu suret-i katiyyede red ve keenlemyekun add ve ilan eder. İşbu hukuk-u milliye ve mülkiyeyi her mütecaviz ve müstevliye karşı icabında silah kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için Karakol Cemiyeti, milletin kudret ve hakimiyet-i milliyesine, alem-i İslam'ın salabet ve gayret-i diniyyesine, milletlerin hukuk-u tabiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilat-ı beynelmileliyenin müzaheret-i medeniye ve necibanesine istinaden Türkiye'de ber vech-i ati teşkilatı icra ve izhar eder"[12].

Nizamname'ye göre Cemiyet'in faaliyetleri sekiz bölümde toplanmaktaydı:

– Siyaset-i umumiye istihbarat, umur-u hariciye,

– Propaganda ve Karakol şubelerinin tesisi ve teşkilatı,

– Milli ordu ve muharebe çeteleri teşkilatı, seferberlik ve harekat-ı harbiyye,

– Kuvve-i umumiye, esliha, mühimmat, malzeme tedarik ve ihzarı,

– Umur-u maliye ve hesabiye,

– Nakliyat ve sevkiyat,

---

* Metinde Ethem Servet olarak geçiyorsa da doğrusu Edip Servet olmalıdır, bakınız; Tansu, **a.g.e.**, s. 205; Muharrem Giray, "Karakol Cemiyeti", **Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi ,** cilt I, sayı 11, s. 345.

[10] Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 4-5. Ertürk, **a.g.e.,** s. 205., Bu konudaki değişik görüşler ve diğer cemiyet mensuplarının isimleri için bakınız; Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 3-19; Himmetoğlu, **a.g.e**., s. 85; Gürbüz, **a.g.t**., s. 35-40.

[11] Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 7,8.

[12] Gürbüz, **a.g.t**., s. 43. Karakol Cemiyeti'nin bir bildirisi ve "Teşkilatı- Umumiye Nizamnamesi"nin tam metni için bkz. bkz. Gürbüz, **a.g.t.**, s. 41- 50.

Levent Şahverdi Arşivi

– Muhabere, muvasala,

– Muamelat-ı zatiye, mahakim ve umur-u cezaiye[13].

Nizamnameye göre Karakol Cemiyeti'nin Merkez-i Umumi azalarının isimleri ve adetleri gizli tutulacak, Merkez-i Umumi'nin devlet daireleri, resmi makamlar, yabancılar, basın, siyasi partiler, kulüpler ve şahıslarla ilişkileri ise seçilecek beş delege ve onların son derece gizli bir şekilde seçeceği ekipler tarafından temin edilecekti. Bu beş delegenin her birinin başında olacağı daireler; 1- Siyaset, İstihbarat ve Hariciye, 2- Ordu teşkilatı, kuva-yı umumiye, silahlanma, seferberlik, harp harekatı ve hain kuvvetleri imha, 3- Sevkıyat, nakliyat, muhabere ve muvasala, 4- Gelir-gider, 5- Propaganda, muamelat-ı zatiye, yargılama ve cezalandırma işleriyle ilgilenecekti. Cemiyet yurt sathında köylere kadar varan bir teşkilat öngörmekteydi[14].

Karakol Cemiyeti'nin güvenilir kimselere gönderilen "Teşkilat-ı Umumiye Talimatname"sinde ise silahlı grupların teşekkülü ve bunların faaliyetlerine dair ayrıntılı açıklamalar mevcuttu. Talimatname, Osmanlı Ordusu'nun mevcut kadro ve askeri teşkilat esası üzerine kurulmuş gizli bir Milli Ordu'dan bahsetmekteydi ve bu ordunun başkumandanının, erkan-ı harbiyesi'nin, ordu, kolordu ve fırka kumandanları ile bunların erkan-ı harbiyelerinin seçilmiş ve tayin edilmiş olup gizli tutulduklarını beyan ediyordu. Milli Ordu teşkilatına dahil Karakol şubeleri kendi hududu içinde ve civar bölgelerde siyasal faaliyet yürüten gayr-ı Müslim unsurlarla ve Müslim yahut gayr-ı Müslim adi çetelerle de mücadele ederek emniyet ve asayişi temin edecek muharebe çeteleri teşkil etmekle mükelleftiler. Programda cemiyetin maksadının sair unsurları imha ve zarara uğratmak olmayıp yalnız sair unsurların Müslümanlara karşı yapacakları her cinayet ve zararı misliyle cezalandırmayı vazifelerinden saydığı ve bu sebeple kana kan, göze göz, mala mal alıp ve hem de mukabele-i bilmisilde asgari iki misliyle hareket edeceği açıkça ilan edilmişti. Ayrıca haince faaliyetler içinde bulunanlardan nüfuz ve etki sahibi olanlar

[13] Gürbüz, **a.g.t**., s. 43-44. Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 8.
[14] Gürbüz, **a.g.t**., s. 43-48.

Levent Şahverdi Arşivi

uyarılara rağmen faaliyetlerine devam ederlerse, oluşturulacak fedai teşkilatları vasıtasıyla derhal idam olunacaklardı[15].

İstanbul sathında semt semt teşkilatlanan Karakol Cemiyeti[16] Anadolu'daki direnişin iyice şekillenmesiyle İstanbul-Anadolu arasında insan, malzeme ve bilgi akışı için deniz yolunun yanında güvenli bir karayolu güzergahı oluşturmak için "menzil teşkilatı" kurulmasına karar vermişti. Menzil teşkilatı kurulması işi cemiyetin Üsküdar şubesine tevdi edilmiş ve bu hattın komutanlığına da Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey tayin edilmişti[17].

Menzil hattının kurulması işi ile birinci derecede Kadıköy'de inzibat zabiti olarak görev yapan Yüzbaşı Dayı Mesut ve Maltepe Endaht Mektebi'nden Yavuz Fehmi Bey ilgilenmekteydi[18]. Cemiyet'in İstanbul'un Anadolu yakasındaki faaliyetlerini kolaylaştıran Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey, Karadeniz Müstahkem Mevki Kumandanı Emin Paşa[19] gibi isimlerin yanında Gebze'de Hükümet Tabibi Doktor Fahrettin (Fahri Can) ve Maltepe Endaht Mektebi Müdürü Binbaşı Necati Bey gibi isimler bulunmaktaydı. Binbaşı Necati Bey milli çetelerin giyim ve iaşeleri ile ilgilenmekteydi[20]. Yukarıda sayılan isimler dışında Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey'in yardımcısı Atıf Bey, Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet ve İzmit Jandarma Kumandanı Kerim Beyler de Menzil Teşkilatı'nın ihtiyaçlarını üstlenen isimlerdi. Menzil hattının Anadolu yakasındaki ilk durağı ise Sultantepe'de Şeyh Ata Efendi'nin Özbekler tekkesiydi ve hat Geyve'ye kadar devam etmekteydi. Şüphesiz ki gerek İstanbul-Anadolu arasında güven-

---

[15] Karakol Cemiyeti'nin "Vezaif-i Umumiye Talimatnamesi"nin tam metni için bkz. Gürbüz, **a.g.t**., s. 51-61.

[16] Karakol Cemiyeti'nin İstanbul semtlerindeki teşkilatlanması için bkz. Gürbüz, **a.g.t**., s. 29-34.

[17] Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 9.; Gürbüz, **a.g.t**., s. 89-91; Ercan Karakoç, "Milli Mücadelede Üsküdar", **II. Üsküdar Sempozyomu Bildirileri,** cilt I, İstanbul 2005, s. 155.

[18] Mustafa Razi Yalkın, **Bulgar Sadık**, (Anlatan: Mehmet Sadık Poğda), İstanbul 1944, s. 217.

[19] Hasene Ilgaz, "Kara-Kol Cemiyeti", **Tarih ve Edebiyat Mecmuası,** Yıl 17, sayı 1, sıra no: 193, s. 11-13.

[20] Ilgaz, **a.g.m.**, s. 11.

Levent Şahverdi Arşivi

li bir yol tesis etmek, gerek bölgedeki Müslümanları Rum çetelerin saldırılarından korumak için atılması gereken önemli bir adım da bölgede silahlı teşekküller oluşturmaktı. Bu kapsamda seyyar gruplar kurulmuştu. Bu gruplar ise Maltepe Endaht Mektebi Talim Heyeti'nden Yüzbaşı Fehmi, Yüzbaşı Hulusi (Demir), Mülazım Kazım, Kadıköy İtfaiye Tabur Kumandanlığı'ndan Mülazım Ali, Mülazım Küçük Osman, Süvari Mülazımı Bedri Beyler tarafından kumanda edilmekteydi[21]. Teşkilatın silahlı gücünü takviye eden en mühim gelişmelerden birisi ise bölgede faaliyet gösteren önemli Müslüman çeteleri bünyesine dahil etmiş olmasıdır. İhtida etmiş bir Bulgar olan ve Teşkilat-ı Mahsusa adına önemli faaliyetlerde bulunup mütarekenin ardından kurduğu çeteyle Mart 1919'dan itibaren Alemdağ civarında her hangi bir örgütle bağlantısı olmaksızın münferit olarak Rumlara karşı faaliyet yürütmeye başlayan Bulgar Sadık da bu kapsamda ikna edilerek çetesiyle beraber teşkilata dahil edilmişti[22].

Karakol Cemiyetinin Gebze'deki Yapılanması ve Yahya Kaptan'ın Bölgeye Gelişi

Karakol Cemiyeti'nin Kocaeli Yarımadası'nda en etkin olduğu bölge Gebze idi. Mütareke'yi takip eden aylarda Gebze kazasında kuvvetli bir İttihatçı yapılanmanın oluştuğu görülmektedir. Kaymakam Ferit Bey, Kadı Mithat Efendi, Jandarma Kumandanı Nail Bey (1919 Nisan ayında göreve başlayacaktır), Müftü Hüseyin Hüsnü, hükümet tabibi Fahrettin[23], Hakim Nihat, Savcı Nazmi, Mal Müdürü Behram Efendiler gibi hepsi de mücadele yanlısı İttihatçı isimler burada bir araya gelmişlerdi[24]. Daha Mart 1919'da Rum Patrikhanesi, Gebze'de Müslüman köylülerin silahlandığı, bir takım Arnavut çeteler teşkil edilerek Hıristiyanlara karşı saldırılar tertiplendiği ve kaza idaresinin bu gelişmelere seyirci kaldığı yolundaki şikayetlerini Dahiliye Nezareti'ne bildirmiş ve Nezaret de 26 Mart 1919'da İs-

---

[21] Karakoç, **a.g.m.**, s. 155.
[22] Yalkın, **a.g.e.**, s. 217-218.
[23] Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu ?", **Yakın Tarihimiz,** cilt I, sayı 11, s. 334.
[24] Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet 1920**, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 33.

Levent Şahverdi Arşivi

tanbul Vilayeti'nden iddiaların incelenmesini istemişti[25]. Bu bağlamda Gebze'ye giden Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey, başını Kesriyeli Arslan'ın çektiği, siyasal içeriği olmayan eylemlere iştirak eden ve 23 Mart 1919 tarihli tecil-i ceza kararnamesinden istifade etmek üzere jandarmaya teslim olan çete mensupları dışında, bölgede ne Arnavutlardan ve ne de asker kaçaklarından müteşekkil bir çete bulunmadığını rapor etti[26]. Ne var ki devam eden şikayetler üzerine kaymakam Ferit ve Müftü Hüseyin Hüsnü'nün Nisan sonunda görevlerinden azledildikleri ve Nail Bey'in de, yine aynı sebeplerle azledilen selefinin yerine Gebze Jandarma Bölük Kumandanlığı görevine bu sıralarda getirildiği anlaşılmaktadır. Yeni Kaymakam ise Nurettin Bey'di[27]. Ama ne Ferit Bey ve ne de Hüseyin Hüsnü Efendi Gebze'yi terk etmişlerdi. İngiltere Fevkalade Komiseri'nin Gebze eski kaymakamı Ferit, eski müftü Hüseyin Hüsnü ve yeni atanmış olan müftü ile Belediye Tabibi Fahrettin Efendi ve Jandarma Kumandanı'nın Hıristiyanlara karşı tahriklerde bulundukları ve Müslümanlara silah dağıttıkları yolundaki uyarısı üzerine[28], Dahiliye Nezareti 4 Ağustos 1919 tarihli yazısıyla inceleme yapılmasını İstanbul Vilayeti'ne bildirdi[29]. İnceleme talebi kendisine ulaşan Gebze Kaymakamı Nurettin Bey 12 Ağustos 1919 tarihli raporunda, 'göreve başladığı Nisan sonundan itibaren yeni Jandarma Kumandanı Nail Bey ile beraber yaptıkları yoğun çalışmalar neticesinde kazanın şekavet pisliğinden temizlendiğini ama asayişin varlığından rahatsız olan ve İttihat ve Terakki'yi yeniden iktidara taşımaya azmetmiş eski kaymakam Ferit, eski müftü Hüseyin Hüsnü ve doktor Fahrettin'in "mevcut hükümetin meşru olmadığı, milletin harekete geçmesi gerektiği, milli teşkilata şiddetli ihtiyaç duyulduğu, Yunanlılar

---

[25] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umur-u Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti** 159/26 lef 2 ve3.(Bundan sonra BOA. DH.UMVM.)

[26] **BOA**. **DH.UMVM** 159/26 lef 4. Jandarmaya teslim olan 12 kişinin isimleri için bkz; **aynı belge,** lef 1.

[27] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus** 50-2/37 lef 7. (Bundan sonra BOA. DH.KMS.)

[28] **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 2.

[29] **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 3/1.

Levent Şahverdi Arşivi

tarafından silahlandırılan Darıca Hıristiyanlarına karşı Müslümanların da silahlanması gerektiği, Enver ve Cemal Paşalar'ın Kafkasya, Rauf ve Mustafa Kemal Paşalar'ın da Erzurum'da birleşik bir kütle olarak bir araya gelip milli teşkilat yaptıkları" yolunda propaganda ve faaliyette bulundukları haberlerinin son derece artması üzerine Hıristiyanların büyük korkuya kapıldığını, Rum gazetelerinin Arnavut çetesinin Ferit ve zabitan tarafından himaye gördüğünü açıkça yazmakta olduklarını ve bu durumda halkı teskin etmek için Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin'in Gebze'den uzaklaştırılmalarını idari ve siyasi açıdan bir zorunluluk olduğunu bildiriyordu. Gebze Kaymakamı, yaptığı çalışmalarla kazada İttihatçı yapılanmanın önüne geçtiğini ve bölgesinde unsurlar arası olaylara izin vermeyeceğini de ifade ediyordu. Yeni Jandarma Kumandanı Nail Bey hakkındaki iddiayı da yalanlayarak, Nail Bey'in divan, köy bekçi ve korucularına nizama uygun olarak dağıtmaya zorunlu olduğu 150 adet silah dışında gayr-ı resmi olarak hiç kimseye silah vermediği, bekçi ve korucular a dağıtılan silahların asayişi sağlamak yolundaki katkısının hariçten çete taarruzlarının son bulmuş olmasından anlaşılabileceğini ifade ile Tavşancıl'a geldiği ihbar edilen bir miktar silahın ortaya çıkarılması için gerekenlerin yapıldığını bildiriyordu[30]. Üsküdar Mutasarrıflığı'nın görüşü de Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin Efendiler'in Gebze'den uzaklaştırılmaları yönündeydi[31]. Bu bilgiler kendisine ulaşan Dahiliye Nezareti 28 Ağustos tarihli yazısıyla Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin Efendilerin ahaliyi hükümete karşı kışkırtmak ve unsurlar arasında düşmanlığı körüklemek suçlarından dolayı gereken tahkikatın acilen yapılarak evrakın da Divan-ı Harb-i Örfi'ye gönderilmesini İstanbul Vilayeti'ne emretti[32]. Doktor Fahrettin (Fahri Can) kendi anılarında köylülere silah dağıtılmasının kendi fikri olduğunu söylemektedir. Buna göre Gebze bölgesindeki Müslüman köylere karşı süregelen Şile-Yeniköy Rum eşkıyasının saldırıları ve jandarma kuvvetinin bu çetelerle mücadele edebilecek durumda olma-

[30] **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 7.
[31] **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 6.
[32] **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 5/1.

Levent Şahverdi Arşivi

ması sebebiyle, kendi önerisiyle Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey bütün köylerdeki gençlerin bir listesini alarak muhtarlar vasıtasıyla jandarma deposundaki silah ve cephaneyi köylülere dağıtmış, ayrıca bütün köylerde bir nöbet ve parola sistemi yürürlüğe sokulmuştu[33]. Anlaşılan Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey, İttihatçı yapılanmayla olan ilişkisini Kaymakam Nurettin Bey'den gizlemeyi başarabilmişti. Köylülere silah dağıtma işini yasal prosedüre dayandırmış ve Nurettin Bey'in şehadetiyle görevine devam edebilmişti.

Aslında Kaymakam Nurettin Bey'in Gebze'deki ilişkileri son derece karmaşıktır. Kendisi Nail Bey'i aklamaya çalışırken, ileride bölgedeki İttihatçılar tarafından istenmeyen adam ilan edilecektir ve aynı muameleye maruz kalacak olan Yahya Kaptan'ı Karakolculara karşı müdafaa edecektir. Nurettin Bey bölgede İttihatçı faaliyetleri engellediğini iddia etse de onun kaymakamlığı döneminde Rum çetelere karşı daha etkili bir girişim olarak Gebze Hükümet Tabibi Fahrettin Efendi, Kara Arslan çetesiyle irtibata geçti ve çete reisi Arslan Kaptan'ı Yeniköy Rum çetelerine karşı mücadele etme konusunda ikna etmeyi başardı. Buna paralel olarak Yüzbaşı Nail Bey de Gebze eşrafını, civardaki mal ve mülklerini Yeniköy Rum çetelerine karşı muhafaza etmesi karşılığında Arslan Kaptan'a her ay belli bir meblağ ödemeleri konusunda ikna ediyordu. Böylece daha önce Rum çeteleriyle karşı karşıya gelmemeyi tercih ederek ihtiyaçlarını da köylerden karşılayan Kara (Büyük) Arslan çetesi Gebze bölgesinin ilk seyyar milli kuvveti olarak ortaya çıkmış oldu. Bir süre sonra Sarı (Küçük) Arslan çetesi de kazanıldı. Bölgede güçlenen milli kuvvetlerin daha sistemli çalışması ve belli bir düzene kavuşması maksadıyla Yenibahçeli Şükrü Bey, Gebze mıntıkasındaki silahlı milli kuvvetlerin başına Yahya Kaptan'ın getirildiğini Gebze'ye bildirdi. Beraberinde on iki kişilik müfrezesi ve Osman Kaptan bulunduğu halde bölgeye gelen Yahya Kaptan Tavşancıl'ı kendisine karargah

---

[33] Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu ?",**Yakın Tarihimiz ,** cilt I, sayı 11, s. 335.

Levent Şahverdi Arşivi

olarak seçti ve yerleştiği eve derhal bir jandarma telefonu bağlandı. Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey bütün karakollara Yahya Kaptan'a karşı saygıda kusur etmeyerek kendisini bir amir gibi görmeleri emrini verdi[34]. Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a geliş tarihi

---

[34] Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu ?", **Yakın Tarihimiz,** cilt I, sayı 13, s. 394-395; Şükrü Uras Mondros Mütarekesi'nin ardından Yahya Kaptan'ın İstanbul'a, Irak'ta sürgünde olduğu sırada Halil Paşa'nın da yardımıyla müteahhitlik yaparak kazandığı bir miktar para ile döndüğünden bahseder. Bkz. Şükrü Uras, **Yahya Kaptan**, Akba Yayınları, İstanbul, 1968, s. 106. Ancak Halil Paşa kendi anılarının Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılışını anlattığı ve Yahya Kaptan'dan da bahsettiği kısmında, Kaptan'ı önceden tanıdığına dair hiçbir değinide bulunmadığı gibi, ilk kez karşılaştığı şeklinde yorumlanabilecek ifadeler kullanmaktadır. Bkz. M. Taylan Sorgun, **İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş – Kütûlamare Kahramanı Halil Paşa'nın anıları-** , 7Gün Yayınları, İstanbul, 1972, s. 282-284. Mondros Mütarekesi'nin akdiyle beraber İstanbul'a dönen Yahya Kaptan, ailesiyle birlikte Küçükköy'ü terk ederek Çarşamba semtine taşınmak durumunda kalmıştır. Zira savaş sırasında tehcir edilen Küçükköy Rumları mütarekenin ardından buraya geri dönmüşlerdi. Bkz, Uras**, a.g.e.,** 101. Cevdet Yakup Baykal'ın 1959 yılında yayınlanan ve hiçbir kaynak belirtmeksizin yazdığı destansı makalesinde, Yahya Kaptan'ın Irak cephesinde beraber vazife yaptığı Tavşancıllı ihtiyat hesap memuru Mustafa Ragıp Efendi tarafından mütarekeden hemen sonra (her nedense) köye getirildiği, köy ihtiyar heyetinin yiğitliğini öğrendikleri Yahya Kaptan'ı Şile-Yeniköy Rum eşkıyasının tecavüzlerine karşı korucubaşı tayin ettiği ve bundan sonra Kaptan'ın, yazdığı mektuplarla arkadaşlarını Tavşancıl'a toplayarak burayı bir karargaha çevirdiği anlatılmaktadır. Silah ihtiyacını karşılayamayan Yahya Kaptan, Bahriye Nezareti'nden Kolağası Zihni Bey'e başvurur ve onun yardımlarıyla Bahriye Nezareti deposundan çıkarılan yüz elli Alman mavzeri ve otuz sandık cephane Kumkapı'da bekleyen bir motora yüklenerek deniz yoluyla Tavşancıl'a getirilir. Bu olaydan sonra Yahya Kaptan ismi sadece Tavşancıl'da değil Gebze ve civarında da korku ve hürmetle anılmaya başlar ve bir önder olarak kabul edilir. Yahya Kaptan ve adamları, Karaarslan ve İdris çetelerinin de kendilerine katılmasıyla Rum çetelerini sindirir ve Rum köyleri ile beraber İtilafçılarla işbirliği içinde olanları da baskı altına alır. Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti ile olan bağlantısı hiç zikredilmemekle beraber bu anlatılanlar başka kaynaklar tarafından teyit edilebilir mahiyettedir. Ancak Baykal'ın makalesi genel olarak vahim tarihsel yanlışlıklarla doludur. Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey milli kuvvetlere aleyhtar bir isim olarak zikredilirken, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa ile daha Erzurum Kongresi sırasında temasa geçtiği iddia edilir. Yine Yahya Kaptan'ın o sıralarda mevcut olmayan Kuva-yı İnzibatiye tarafından takip edildiği ve bütün bu olayların Damat Ferit Paşa'nın sadareti döneminde meydana geldiğine dair gerçek dışı bilgiler aktarılmaktadır. Bkz.Cevdet Yakup Baykal, "İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan", **Tarih Coğrafya Dünyası,** C. I, sayı 1, İstanbul, 15 Nisan 1959, s. 49-54. Yahya Kaptan'ın eniştesi olan Şükrü Uras da Baykal'ın makalesindekine benzer bir üslupla kaleme aldığı ve ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihli "Tarih Coğrafaya Dünyası" dergisinde yayınlanmaya başlayıp daha sonra 1968 yılında kitaplaştırılan geniş kapsamlı eserinde Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti ile ilişkisine yine hiç değinmez ve Baykal'ın vahim tarihsel yanlışlıklarını tekrarlamakla birlikte bunlara yenilerini de ekler. Mesela Uras, Yahya Kaptan'ın mütareke döneminin başlarında Zihni Bey ve arkadaşları vasıtasıyla aslında o tarihlerde mevcut olmayan M.M. grubuyla temas ettiğini iddia eder. Bkz. Uras, **a.g.e.**, s. 106.

Levent Şahverdi Arşivi

Şükrü Uras tarafından 1919 yılı Haziran ayı olarak verilmektedir[35]. Burada altı çizilmesi gereken meselelerden birisi de Yahya Kaptan'ın Kocaeli yarımadasındaki silahlı milli müfrezelerin değil, sadece Gebze bölgesindeki silahlı grupların başına getirilmiş olmasıdır[36]. Yüzbaşı Hulusi, Bulgar Sadık, Küçük Arslan gibi gruplar Yahya Kaptan'a bağlı değillerdi. Yahya Kaptan grubunun en önemli isimleri ise Büyük Arslan ve İdris Beylerdi. Nurettin Bey'in raporunda bahsettiği Tavşancıl'a giden silahlar meselesi de Yahya Kaptan'ın Ağustos ayında bölgede teşkilatını ikmal etmekte olduğunu göstermektedir. İleride görüleceği gibi, Yahya Kaptan'a bağlı silahlı adamların sayısı zamanla olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. Bunların ihtiyaçlarının, yine ileride görüleceği gibi yerel kaynaklardan (aşar gelirleri ve tütün sevkıyatı gibi) ve İstanbul'dan getirilen parayla karşılandığı anlaşılmaktadır. Halil Paşa anılarında, kendisi Tavşan-

---

Bu iddia Şener Aksu'nun da tespit ettiği gibi Kaptan'ı İttihatçı Karakol Cemiyeti ile ilişkilendirmekten kaçınmaya ve en başından beri Mustafa Kemal Paşa ile bağlantılı göstermeye yönelik bir girişim gibi gözükmektedir. Bkz. Aksu, **a.g.e.,** s. 137-138. Zaten Uras bunu açıkça iddia etmektedir. Baykal'ın verdiği bilgiyi doğrulayacak şekilde Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a hesap memuru Ragıp Efendi ile birlikte yanında dört kişi daha olduğu halde geldiğini yazan Uras, köylüler arasında bu yeni gelenlerin Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderildiği rivayetinin dolaştığını, Ragıp Efendi'nin de köylüye, Yahya Kaptan'ın Kuva-yı Milliye teşkilatı için gelmiş olup bu teşkilatın Kocaeli yarımadasındaki tüm köyleri kapsayacağı bilgisini verdiğini öne sürer. Bkz. Uras, **a.g.e.**, s. 110-111. Ancak görüleceği gibi Mustafa Kemal Paşa'nın değil ama Karakolcuların Yahya Kaptan için öngördükleri vazife alanı bütün Kocaeli Yarımadası olmayıp sadece Gebze ve civarıdır.

[35] Uras, **a.g.e.**, s. 110.

[36] Seyyar gruplar dışında Kadıköy mıntıkasında Orhan Veysel Bey, Şile'de Yusuf Ziya (Şahap) Bey, Kartal'da İhsan Bey, Beykoz'da Korsan Murat Bey görev yapmaktaydılar. Yahya Kaptan'dan önce ve sonra Gebze ile Dayı Mesut (Gürbüz) Bey'in ilgilendiği anlaşılmaktadır; Bkz; Süleyman Beyoğlu, "Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi", **Üsküdar Sempozyumu I,** (23-25 Mayıs 2003) Bildiriler, cilt I, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, Ocak 2004, s. 207. Yahya Kaptan'ın faaliyet alanının kuzeyde Şile'ye ve batıda Kartal'a doğru uzanmadığı, mütareke döneminde Kartal ve Şile civarında mühim faaliyetleri bulunmuş olan Bulgar Sadık'ın oldukça ayrıntılı anılarında pek çok ismin yanında Yahya Kaptan'dan hiç bahsetmemesinden de anlaşılmaktadır. Bu durum, Bulgar Sadık'ın koyu bir İttihatçı olmasından ötürü, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girmiş olmasına duyduğu tepkiyle izah edilemez. Bulgar Sadık her ne kadar Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapmış ve Karakol teşkilatına katılmışsa da politik açıdan Mustafa Kemal Paşa'ya yakın bir duruş sergilemektedir. Bununla beraber Karakolcuların vatanseverliğini teslim ederek Mustafa Kemal Paşa ile çatışmalarından bahsetmez.Bkz. Yalkın, **a.g.e.** Ancak o dönemde kendisi Yahya Kaptan'ın itham edildiği gibi Karakolcular tarafından bölgede asayişsizliğe yol açan eylemler yapmakla itham edilmiştir. Bkz. Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik,** s. 205-206, vesika 204.

Levent Şahverdi Arşivi

cıl'dayken Kara Vasıf Bey'in köye geldiğini ve Yahya Kaptan'a 4.000 lira teslim ettiğini anlatmaktadır[37]. Sonuç olarak Karakol Cemiyeti 1919 Sonbaharı'na girilirken Kocaeli yarımadasında artık önemli operasyonlara imza atabilecek bir konumdaydı.

Yahya Kaptan'ın Bölgedeki Faaliyetleri

Yahya Kaptan'ın bölgede Heyet-i Temsiliye öncesi döneme ait tespit edilebilen faaliyetlerinin başlıcaları şunlardır; Kurduğu teşkilatın silah ihtiyacını karşılamak için Şevket Turgut Paşa'nın Harbiye Nazırı olduğu dönemde Ahırkapı cephaneliğinden beş yüze yakın silah ve otuz sandık cephaneyi kaçırarak Tavşancıl'a getirmek, Darıcalı İstelyanos çetesini imha etmek, yine bir başka Rum çetesini de pusuya düşürerek önemli zayiat verdirmek, Darıca gümrüğündeki yetmiş beş çuval unu ele geçirerek Anadolu'ya göndermek[38]. Ne var ki aynı günlerde Yahya Kaptan'ın, bölgedeki vazifesine mevcut şartlar altında devam etmek konusunda çok istekli olmadığına dair veriler de mevcuttur. Halil Paşa ve Küçük Talat Bey'in Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılması eyleminde, söz konusu şahısları Çamlıca'da teslim alarak Kocaeli Yarımadası'ndan çıkarmak konusunda İbrahim (Çolak) Bey tarafından ikna edilmeye çalışılan Yahya Kaptan, "yalnız müşkül vazifeler için aranıldığını, sair zamanlarda hatırını bile soran olmadığını" ifade ederek itiraza yeltenmiş ancak sonuçta görevi kabul etmişti[39]. Anlaşılan "sair zamanlarda hatırını bile soran olmadığı" ifadesiyle madden desteklenmediğini ima ediyordu ki yukarıda

---

[37] Sorgun, **a.g.e.**, s. 284.

[38] Özel, **a.g.t.**, s. 37-38

[39] İbrahim Çolak, **Milli Mücadele esnasında Kuva-yı Seyyare Kumandanlığıma Ait Hatıratım, y**ayına hazırlayan; Orhan Hülagü, Emre Yayınları, İstanbul 1996, s. 24-25. İbrahim Çolak'ın anlatımına göre Halil Paşa ve Küçük Talat Bey'i kaçırma işini organize eden grubun temsilcisi olarak Ali Rıza Bey kendisiyle görüşmüş ve firarileri Salacak'ta karşılayarak Çamlıca'ya kadar refakat etmesini istemiştir. Daha önceki bir girişimde firarileri Çamlıca'da teslim alacak olan Yahya Kaptan, kimsenin gelmemesi üzerine sinirlenerek geri dönmüştü ve İbrahim Bey'den istenen şeylerden biri de Yahya Kaptan'ı eylemde yeniden vazife alması için ikna etmesiydi. Bkz; Çolak, **a.g.e**, s. 24-25. İkna işinin İbrahim (Çolak) Bey'e havale edilmesinin muhtemel sebebi Birinci Dünya Savaşı sırasında Yahya Kaptan'ın İbrahim (Çolak) Bey'le beraber Bulgaristan'da Sırplar'a karşı beraber mücadele etmiş olmasıdır. İbrahim (Çolak) Bey Yahya Kaptan'ı "fedakar bir çete reisi" olarak tanımlar. Bkz. Çolak, **a.g.e.,** s. 16. Halil Paşa da kendi anılarında boğazın Anadolu kıyısındaki Seli-

Levent Şahverdi Arşivi

da belirttiğimiz gibi Kara Vasıf Bey bir hafta içerisinde 4.000 lirayı getirip Tavşancıl'da Yahya Kaptan'a teslim etme ihtiyacı hissetmişti. İzmit Mutasarrıflığı'nın Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 3 Eylül 1919 tarihli şifreden ise Değirmendere-İznik yoluyla Eskişehir'e doğru sevk edilen firarilere, Yahya Kaptan ve Arnavut Arslan'ın refakat ettiklerinin hükümet tarafından öğrenildiği anlaşılmaktadır[40]. Bu önemlidir zira İstanbul hükümetlerinin Yahya Kaptan'ın bölgedeki varlığı ve faaliyetleri konusundaki tavrında şüphesiz ki etkili olacaktır. Yahya Kaptan, başlangıçta kendisini destekleyen Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey'le de sorunlar yaşamaktaydı. Bu sorunun temelinde ise Yahya Kaptan'ın Nail Bey'i kendi üzerinde bir otorite olarak görmek istememesi yatmaktaydı. Nitekim Yahya Kaptan'ı Mustafa Kemal Paşa'ya öneren ARMHC İzmit teşkilatı sorumlusu Sırrı Bey bile Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 12 Ekim 1919 tarihli telgrafta şu açıklamayı yapmayı gerekli görecektir: " *Artık yüz göz olduğu Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerinde nüfuz-u resmisi kalmadığından doğrudan doğruya taraf-ı samilerinden gönderilecek cerzebeli ve kudretli bir zabitin o civar teşkilatını emri altına alması katiyen taht-ı mecburiyededir"*[41].

Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'un Anadolu Yakasında Teşkilatlanma Çabası ve Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'la İlişkiye Geçmesi

Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'un Anadolu yakasında teşkilat yapma girişimleri, Sivas Kongresi'nin ardından ARMHC'nin müm-

---

miye'de kendilerini yedi-sekiz adamıyla İbrahim Çolak Bey'in karşıladığını, Yahya Kaptan'la ise Kısıklı'nın ilerisinde, Çamlıvar (Çamlıca, sehven Çamlıvar şeklinde yazılmış olabilir) arkasındaki küçük bir köyde buluştuklarını anlatıyor. Bundan sonra Halil Paşa, Yahya Kaptan ve adamlarıyla beraber Tavşancıl'a geçerek bir hafta kadar o civarda kaldıklarını anlatmaktadır. Bkz; Sorgun, **a.g.e.,** s.282-284. Dolayısıyla Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılma işinin bizzat Yahya Kaptan ve adamları tarafından gerçekleştirdiğine dair iddialar doğru değildir. Bu iddialar için bkz. Uras, **a.g.e.,** s. 117-118; Baykal, **a.g.m.**, s. 51; Hasan İzzetin Dinamo, **Kutsal İsyan**, C. 6, May Yayınları, İstanbul 1967, s. 21.

[40] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye, Şifre Kalemi** 645/46. (Bundan sonra BOA.DH.ŞFR.)

[41] **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanığı Arşivi Atatürk Arşivi Kataloğu, Ziraat Bankasından Gelen Evrak**, Kutu:3 Gömlek:3 belge:3-1. (Bundan sora ATASE ATAZB.)

Levent Şahverdi Arşivi

kün olan her yerde teşkilatlanarak nüfuz alanını genişletmek ve yine mümkün olan her yerde gerektiğinde silahlı harekat gerçekleştirmeye hazır milli müfrezeler teşkil etmek çabasının bir uzantısıdır. Heyet-i Temsiliye'nin bu faaliyetlerinin İstanbul'un Anadolu yakasındaki yansıması şu seyri takip etmiştir; 2 Ekim'de Yahya Kaptan'ın İzmit tarafından kendisine tavsiye edildiği günün akşamı (2/3 Ekim) Mustafa Kemal Paşa Sırrı Bey'e bir telgraf çekerek, İzmit'te olduğu gibi Gebze ve havalisinde de milli harekatın tesis edilmesi gerektiğini, bu kapsamda Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey'le irtibata geçilmesini bildirmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa hem Nail Bey'e ve hem de Yahya Kaptan'a özel selamlarının iletilmesini istemiştir. Bu telgrafta dikkat çekici önemli bir husus daha mevcuttur. Mustafa Kemal Paşa "diğer Arslan ve Kara Mehmet'in ilk fırsatta arzularının temini esbabına tevessül tabiidir" şeklinde bir ifadede bulunmaktadır[42]. Maalesef burada zikredilen Arslan'ın Küçük mü yoksa Büyük Arslan mı olduğu belirtilmemiştir. Büyük Arslan'ın Yahya Kaptan'ın emri altında olduğu düşünülürse Küçük Arslan'ın kastedilmiş olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Bu önemlidir zira Kara Vasıf Bey daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya Küçük Arslan'ı savunurken, daha önce bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından bu isme Necati Bey vasıtasıyla parasal yardım yapıldığını ileri sürecektir[43] ki Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta ne Küçük Arslan çetesinden haberi olduğunu ne de böyle bir yardım yapmış olduğunu asla hatırlamadığını ifade etmektedir[44].

Aslında Nail Bey'le Sırrı Bey arasındaki temasın daha evvelden sağlanmış bulunduğu anlaşılıyor. 4 Ekim 1919 günü öğleden sonra Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey kaza kaymakamı Nurettin Bey'e, kendisinin bir aydan beri Teşkilat-ı Milliye ile temasta bulunduğunu ve Gebze'de bir takım tedbirler almaya memur edildiğini söyleyerek ertesi gün, yani 5 Ekim'de Teşkilat-ı Milliye tarafından özel bir memur gönderileceğini ve en uygun yolun süku-

[42] **ATASE ATAZB** K:2 G:80 b: 80-1
[43] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, s. 205, vesika 204.
[44] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 195.

Levent Şahverdi Arşivi

netle iltihak etmek olduğunu' açıkça söylemişti. Bu kişi İzmit'ten gelen Sırrı Bey'dir. Bu gelişmeler üzerine Kaymakam Nurettin Bey durumu bizzat Üsküdar'a giderek ayın altısında Mutasarrıf Ziver Bey'e aktarır. Ziver Bey şimdilik kati bir emir gelene kadar, kazaya gelecek olan Milli Teşkilat temsilcilerinin kaza işlerine müdahale ettirilmemesi ancak kendilerine oradan merkezi hükümet ve hilafet makamıyla haberleşmede serbest olduklarının söylenerek kolaylık gösterilmesini tavsiye eder[45]. Tam bir Kuva-yı Milliye karşıtı olduğu bilinen Ziver Bey'in bu müsamahakar tutumunun sebebi ise Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Anadolu'dan gelen baskılara dayanamayarak istifa etmesinin ardından Kuva-yı Milliye'ye daha yakın duran Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin henüz birkaç gün önce vazifeye başlamış olmasından kaynaklanan belirsiz atmosferdir. Beklendiği gibi Sırrı Bey Gebze'ye gelir ve 6 Ekim günü Bahriye Zabiti Zihni ve Jandarma Müfreze Kumandanı Sabahattin Beylerin de iştirakleriyle Yahya Kaptan'ın Kuva-yı Milliye'ye resmen iltihakı merasimi yapılır[46]. Aynı günün akşamı (6/7 Ekim) Üsküdar Mutasarrıflığı'na 'Gebze Kazası Kadısı Midhat' imzasıyla "eşraf ve ahali bugün öğleden sonra saat üçte hükümet dairesinde toplanarak Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiklerini resmen ilan eylemişlerdir. Biz de aynı hisse tabii olarak ahali ile beraber Kuva-yı Milliye'ye iltihak ve telgraf muhaberatı rabıtasını kestiğimizi bildiririz" mealindeki telgraf ulaşır[47]. Ertesi gün de (7 Ekim) Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiğini ve Üsküdar Taburuyla bağlarını kopardığını bildiren telgrafını gönderir[48]. Nail Bey'in teminatı üzerine Sırrı Bey tarafından Gebze'ye davet edilen Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey de aynı gün kazaya gelir ve kendisine Üsküdar ve civarında teşkilat yapılması görevi verilir. Üsküdar Merkez'in Kuva-yı Milliye'ye iltihakı ise hassas bir konu olduğundan emir geldiğinde gereği yapılmak üzere Mustafa Kemal Paşa'ya havale edil-

[45] **BOA. DH.KMS.** 53-4/3 lef 6, 7.
[46] **BOA. DH.KMS.** 57-1/39 lef 5/2.
[47] **BOA. DH.KMS.** 53-4/3 lef 6.
[48] **BOA. DH.KMS.** 53-4/3 lef 5.

Levent Şahverdi Arşivi

miştir. İstanbul Jandarma Alay Kumandanı Nazmi Bey de Gebze'ye gelmiş, ne var ki Sırrı Bey kendisine tam olarak güvenemediğinden açılamamış ama milli harekete meyilli bulunduğunu Sivas'a bildirmiştir[49]. Bu noktada Gebze Kaymakamı Nurettin Bey'in kaza merkezine döndüğünde nasıl bir tutum sergileyeceği önem kazanmıştır. 7 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği başka bir telgrafta Sırrı Bey, Üsküdar'a gitmiş olan Nurettin Bey'in o gün Gebze'ye döndüğünü haber veriyor ve kaymakam hakkında izlenmesi gerektiğini düşündüğü yolu da izah ediyordu. Buna göre Gebze'de sadece teşkilat yapılmakla yetinilecekse kaymakamın görevine devam etmesine izin verilebilir ve durum teşkil olunacak Gebze Heyet-i Temsiliyesi'ne yazılabilirdi. Yok eğer milli bir hareket olacaksa o zaman kaymakamın bir müddet bekleme halinde kalması gerekliydi[50]. Ancak Hüseyin Hüsnü Efendi başkanlığında teşekkül eden Gebze ARMHC Heyet-i Temsiliyesi tarafından Sivas'a gönderilen 9 Ekim tarihli telgrafta, Kaymakam Nurettin Bey'in kazaya geldiği günden beri ahlaken arızalı bazı kişileri etrafına topladığı, fırkacılık yaparak ahali arasında nifak saçtığı ve öteden beri Kuva-yı Milliye harekatını küçümsediği bildirilerek Sırrı Bey tarafından işten el çektirilmiş olmasına rağmen ayın sekizinde Sırrı Bey'in Gebze'den gitmesiyle beraber işinin başına geçtiği ifade ediliyordu. Telgrafa göre ahali tarafından nefret edilen bu kişinin göreve devam etmesinin kazada istenmeyen sonuçlar doğurması muhtemeldi[51]. Ancak Sivas'tan Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen cevapta şimdilik sükun ve intizamın muhafaza edilmesine çalışılması isteniyor ve İstanbul'dan Gebze'ye tahkikat için bazı isimlerin geleceği, gerekirse ilgili mercilere başvurulacağı ifade ediliyordu[52]. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 12 Ekim'de Harbiye Nezareti Telgrafhanesi vasıtasıyla Beykoz'da Yüzbaşı Ali Şevket Efendi'ye çektiği ve Üçüncü Kafkas Fırkası eski kumandanı Kaymakam Kemal Bey'e verilmesini istediği telgrafında,

[49] **ATASE ATAZB.** K:2 G:122 b:122-1,2.
[50] **ATASE ATAZB.** K:2 G:122 b:122-3.
[51] **ATASE ATAZB.** K:13 G:16 b:16-1.
[52] **ATASE ATAZB.** K:13 G:16 b:16-2.

Levent Şahverdi Arşivi

gerek Gebze'ye ve gerek Adapazarı'na tahkikat için güvenilir isimler gönderilmesini istiyordu[53].

8 Ekim'de ise bu sefer Kartal Jandarma Bölük Kumandanı Ahmet İzzet Bey ve Kartal Kaymakamı Fikri Bey Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiklerini Üsküdar Merkez'e bildiren telgraflar çekmişlerdi[54]. Böylece gerek Gebze ve gerek Kartal kazaları jandarma kumandanları ve sivil memurları ARMHC Heyet-i Temsiliyesi'nin otoritesini resmen tanıdıklarını ve Cemiyet'e iltihaklarını ilan ediyorlardı.

ARMHC'nin Gebze ve Kartal'ı bünyesine almasına paralel olarak cereyan eden bir girişimi de bölgede kendisine bağlı ve her an harekete geçmeye hazır silahlı bir kuvvet edinmekti. Atatürk Nutuk'ta bu girişimin özel amacını, düşmanların memleket dahilinde asayiş olmadığı, Hıristiyan ahaliye saldırılarda bulunulduğu ve bu saldırıların arkasında da teşkilat-ı millinin olduğu propagandasına bir zemin olmak üzere, kendilerinin teşkil ettirip özellikle Hıristiyanlar üzerine saldırttığı çetelerin faaliyetlerine mani olmak yolundaki tedbirler kapsamında ele almaktadır. Buna göre düşmanların bu çabaları özellikle İstanbul'a yakın bölgelerde yoğunlaşmış ve İstanbul Hükümeti'nin bile Kuva-yı Milliye'yi suçlamasına yol açacak kadar başarılı olmuştur. Bu faaliyetlere karşı İzmit mıntıkasında silahlı milli müfrezeler oluşturulup güvenilir subayların yardımları temin edilip bu hain çetelerin ortadan kaldırılması düşünülmüştür[55]. Heyet-i Temsiliye tarafından bu maksadı gerçekleştirecek bir kumandanı kendilerine tavsiye etmesi için İzmit teşkilatına danışıldığında Yahya Kaptan'ın ismi verilmiştir[56]. Neticede Mustafa Kemal Paşa'ya önerilen Yahya Kaptan konuyla ilgili olarak İzmit tarafından bilgilendirildiğinde Sivas'a kendisini tanıtan ve oranın emrine hazır olduğunu beyan eden bir telgraf göndermiş ancak bu telgraf İstanbul tarafından engellenmişti. 4 Ekim'de aynı mealdeki telgraf Gebze yakınlarındaki Kuşcalı'dan Sivas'a gönderildi. Yahya Kaptan'dan gelen bu telgraf Musta-

[53] **ATASE ATAZB**. K:13 G:16 b:16-3.
[54] **BOA. DH.KMS.** 53-4/3 lef 20, 26.
[55] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 190,191.
[56] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 191.

Levent Şahverdi Arşivi

fa Kemal Paşa tarafından aynı gün cevaplandırıldı ve bulunduğu havalide kuvvetli bir teşkilat yapması, Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla Sivas'la irtibata devam etmesi ve hazır bulunması emredildi[57]. Ancak bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta çizdiği tablonun bölgede zaten mevcut olan Kuva-yı Milliye teşkilatını dışarıda bıraktığının altını çizmek gerekir. Bu dönemde bölgede onlarca seyyar ve sabit müfreze mevcuttu ve görüleceği üzere Yahya Kaptan'ın adamlarının sayısı da yüzlerle ifade ediliyordu. Yine telgraftan anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Kemal Paşa ya Yahya Kaptan'ın sahip olduğu kuvvetten detaylı bir malumata sahip değildi ya da yeterli görmüyordu. Kara Vasıf Bey'in Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'yı bu konularda fazlaca bilgilendirmediği düşünülebilir. Görüleceği gibi Kongre esnasında aralarında bir güven problemi zuhur etmiş ve bir daha da giderilememiştir. Mustafa Kemal Paşa İstanbul civarındaki teşkilata hiçbir zaman güven duymayacak ve Heyet-i Temsiliye'nin kontrolü altında yeniden yapılandırılmasına çalışacaktır.

Şunu da ifade etmek gerekir ki Mustafa Kemal Paşa'nın endişelerinden biri de çapulculuk meselesiydi. Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak faaliyet gösterecek silahlı grupların bu tür davranışlara tevessül etmelerinin verilen mücadelenin amacının sorgulanmasına yol açıp meşruiyetine büyük darbe indireceğinin farkındaydı. Bu hassasiyetini İzmit'te teşkilatın başındaki Sırrı Bey'e yazdığı 2/3 Ekim 1919 tarihli yazısında ortaya koymuştur. Buna göre icap eden kuvvetler teşkil ve tertip edilmeli ancak kati lüzum görülmedikçe bunların kullanılmasında ihtiyatlı olunmalı ve mutlaka İzmit'teki Birinci Fırka kumandanıyla işbirliği yapılmalıydı. Bu faaliyetlerdeki en temel nokta da çapulculuğa kesinlikle meydan verilmemesi olarak tespit ediliyordu[58].

Heyet-i Temsiliye Açısından Yahya Kaptan Problemi

Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emrine girmesinin hemen ardından gerçekleşen bazı yazışmalar, aslında Yahya

[57] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 191,192.
[58] **ATASE ATAZB.** K:2 G:80 b:80-1,2.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaptan'ın pozisyonunun en başından beri önemli problemler barındırdığını göstermektedir. Yahya Kaptan'ı Mustafa Kemal Paşa'ya tavsiye eden Sırrı Bey de bu problemlerin farkına varmış durumdaydı ve vakit kaybetmeksizin Mustafa Kemal Paşa'yı uyarma ihtiyacı hissetmişti. Adapazarı'ndan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği 12 Ekim 1919 tarihli telgrafta çekincelerini ve önerilerini açıkça ortaya koydu. Telgrafta Yahya Kaptan'a bağlı kuvvetlerin sayısı dört yüz olarak verilmekteydi ve bu sayının son yapılan yardımlar sonrasında Yahya Kaptan tarafından bine çıkarılacağında şüphe bulunmadığı ifade ediliyordu[59]. Öncelikle bu sayının üstünde durmak gerekir. Gebze gibi İstanbul'a yakın ve ancak psikolojik cephe sayılabilecek bir bölgede böylesi bir kuvvetin göze batmaması mümkün değildir. Rum çetelerle mücadele etmek için de hayli fazla bir kuvvettir ki zaten bölgede bu vazifeyi yerine getiren başka müfrezeler de mevcuttu.

Sırrı Bey bu kuvvetin miktarını ortaya koyduktan sonra Yahya Kaptan'ın parasal yardıma ihtiyacı olduğundan bahsettiğini ve bu konuda da haklı olduğunu ifade etmekteydi[60]. Bu kadar kalabalık bir kuvvetin çevreye rahatsızlık vermeksizin elde tutulabilmesi açısından bu talep gayet makuldü ve Sırrı Bey de bunu ifade ediyordu. Bundan sonra Sırrı Bey bizim açımızdan çok önemli bir değerlendirme yapmaktaydı : " *Artık yüz göz olduğu Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerinde nüfuz-u resmisi kalmadığından doğrudan doğruya taraf-ı samilerinden gönderilecek cerzebeli ve kudretli bir zabitin o civar teşkilatını emri altına alması katiyen taht-ı mecburiyededir"*[61]. Bu ifade aslında Yahya Kaptan meselesinin mahiyeti hakkında oldukça kritik veriler barındırmaktadır. Disiplin, ilk dönem Kuva-yı Milliyesi'nin en temel problemlerinden biriydi ve Yahya Kaptan'ın durumu da bir istisna teşkil etmemekteydi. Yahya Kaptan temelde iyi niyetli ve vatansever olabilirdi ama yürütülen mücadelenin nüanslarını kavrayabilecek, politik atmosferi doğru anlayarak mücadeleye uygun hareket tarzını seçebilecek ve doğru ilişkiler geliştirebilecek donanımdan yok-

[59] **ATASE ATAZB.** K:3 G:3 b:3-1.
[60] **ATASE ATAZB.** K:3 G:3 b:3-1.
[61] **ATASE ATAZB.** K:3 G:3 b:3-1.

Levent Şahverdi Arşivi

sundu. Adamlarının ise her an yoldan çıkmaya meyyal olduklarında şüphe yoktur. Nitekim 9 Kasım 1919 tarihli ve İzmit'te Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey tarafından Sivas'a gönderilen bir telgrafta Yahya Kaptan'ın adamları için "haşerat" tabiri kullanılmaktaydı[62].

Burada dikkat çekici olan bir husus da Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerindeki nüfuzunu kaybetmesinin Sırrı Bey tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmesidir. Başından beri Yahya Kaptan ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişkilerde aracı konumunda olan Sırrı Bey bile bölgedeki bir zabitin Kaptan üzerinde nüfuz sahibi olmasını gerekli görmekteydi. Nitekim bu uyarıyı dikkate alan Heyet-i Temsiliye'nin 14 Ekim 1919 tarihli kararına göre *"Adapazarı'nda Sırrı Bey'in teklifi üzerine teşkilatını tevsi eden Yahya Kaptan'ın nezdine muktedir bir zabitin izamı Ali Fuat Paşa'ya yazıldı"*[63] ve durum Sırrı Bey'e de bildirildi. Bu bildirimde Yahya Kaptan'ın o ana kadar yaptığı hizmetlere ayrıca vurgu yapılıyordu[64]. Şüphesiz ki bu vurgu, Yahya Kaptan'ın kendisine güvensizlik olarak telakki edebileceği bu yeni durum karşısında gönlünün alınması gereğini işaret etmekteydi.

Sonuç olarak Heyet-i Temsiliye'nin 31 Ekim tarihli kararına göre; *"Gebze'de Kuva-yı Milliye Kumandanı Yahya Kaptan'ın refakatine Manastırlı Yüzbaşı Aguş Ali Efendi'nin talimat-ı lazıme itasıyla izamı İzmit'te Birinci Fırka Kumandanlığı'na yazıldı ve kendisine asayişsizliğe meydan verilmemesi bildirildi"*[65]. Ancak ne Nutuk'taki belgelerde, ne de Yahya Kaptan ile ilgili herhangi bir eserde, Yüzbaşı Aguş Efendi veya başka bir zabitin Yahya Kaptan'la beraber çalıştığını gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Yüzbaşı Aguş Efendi'nin Yahya Kaptan ile olan münasebeti, Yahya Kaptan meselesinin alevleneceği ileriki dönemlerde Mustafa Kemal Paşa'nın

---

[62] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-3.

[63] Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.21.

[64] Sivas'tan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına Mustafa Kemal'den Adapazarı'nda Sırrı Beyefendi'ye gönderilen 14 Ekim 1919 tarihli telgraf, bkz; **ATASE ATAZB** K:3 G:3 b:3-4.

[65] Baykal, **a.g.e**., s. 40.

Levent Şahverdi Arşivi

Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'den talebi üzerine, meseleyle ilgili tahkikat yapmakla görevlendirilmiş olmasından ibarettir[66]. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin kararının uygulamaya neden geçirilemediğini sormak gerekir. Bunun sebebine dair Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'in İzmit'ten Sivas'a gönderdiği 9 Kasım 1919 tarihli telgrafta önemli ifadeler mevcuttur: "*Yahya Kaptan ile Hurşit ve Yüzbaşı Aguş Efendi'yi kendisine tanıttırdım*. *İşine yaramayacağını söylüyor*"[67] . Yahya Kaptan'ı emrine alması için bölgeye gönderilen Yüzbaşı Aguş Efendi, Yahya Kaptan hakkında "işime yaramaz" ifadesini kullanamayacağına göre bu ifadenin, kendisini emir altına almak üzere gönderilen Yüzbaşı Aguş Efendi hakkında Yahya Kaptan tarafından kullanıldığı kabul edilmelidir ki emir Sivas'tan gelse dahi Yahya Kaptan'ın, yanıbaşında kendisini kontrol edecek bir zabitle çalışmayı istemediği ve bunu açıkça ortaya koymaktan da çekinmediğini göstermektedir. Bu tavır aslında Yahya Kaptan'ın sorgulamaksızın boyun eğmesi gereken bir düzenlemeyi, içinde yer aldığı teşkilatın hiyerarşik yapısını anlamamazlığa vurarak sanki mesele kendi tercihine bırakılmış bir öneriymişçesine ele aldığını ortaya koymaktadır. Aslında başlangıçta Karakol Cemiyeti'nin emri altında olan Yahya Kaptan'ın Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey'le zaman içerisinde geliştirdiği ilişki biçimi de yöresindeki bir üste hesap verme konusundaki isteksizliğini işaret etmektedir ki Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emri altına girmek fikri bütün bu nüfuz oyunlarından tamamen kurtulup rahatça hareket edebilmesini ve üstelik bunu yaparken en tepedeki liderin adamı olma ayrıcalığına kavuşmayı da beraberinde getirecekti.

Yahya Kaptan açısından Yüzbaşı Aguş Efendi'nin gönderilmesi olayı muhtemelen bir dönüm noktası oldu. Mustafa Kemal Paşa ile kendi arasında kurulduğunu varsaydığı özel ilişki biçiminin hiçbir zaman tasavvur ettiği biçimde gerçekleşemeyeceği ortaya çıkmıştı. Öte yandan Karakol Cemiyeti'nin düşmanlığını da üzerine çekmişti ve onlar da çok yakınındaydı. Bundan sonra Yahya Kaptan'ın son derece isteksiz bir tavır takındığı ve bölgeyi terk etmek için sürekli gi-

---

[66] Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 196.
[67] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-2.

Levent Şahverdi Arşivi

rişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bölgede kalması için kendisine dil dökülmesi gerekmekteydi. Yüzbaşı Aguş Efendi'yi reddetmesinin ardından Yahya Kaptan, Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e kendisine hiçbir taraftan yardım edilmediğini, silah, cephane, para ve elbiseye ihtiyacı olduğunu söylemiş ve ümitsiz bir ruh haliyle elindeki son parayla bir yerlere gitmek ve adamlarını da dağıtmak fikrinde olduğunu ifade etmişti[68]. Bunun da anlamı Yahya Kaptan'ın kendisiyle ilgili problemin bir emir komuta problemi olmayıp salt gerekli maddi desteğin sağlanamaması probleminden ibaret olduğunu kabul ettirmeye çalışması gibi gözükmektedir.

Rüştü Bey'in telgrafına dönecek olursak; Yahya Kaptan'a bu hususlarda yardım etmesi gereken merci İzmit teşkilatıydı ancak imkansızlıklar sebebiyle cephane haricindeki talepleri karşılanamamaktaydı. Bunun yanında Yahya Kaptan bir taraftan da İngilizler tarafından para verilmek suretiyle elde edilmeye çalışılmaktaydı ki bunu reddetmişti. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Rüştü Bey de Mustafa Kemal Paşa gibi Yahya Kaptan'ın bölgede kalması gerektiğini düşünüyordu. Ne var ki mevcut durumun bir açmaz olduğu telgrafının her satırının anlaşılmaktadır. Bu kuvvetin İzmit'e götürülüp asker gibi iaşe edilmesi çözüm olabilirdi ancak bunlara para da vermek gerekecekti. Bu durumda Rüştü Bey, bir başka çözüm yolu olarak Yahya Kaptan'ın ihtiyaçlarının karşılanması için İstanbul'da başvurabileceği bir merci tayin edilmesi ve ara sıra maksada göre buradan direktif almasının gerekli olduğunu ifade etmekteydi[69].

Diğer yandan Rüştü Bey Yahya Kaptan'ın bölgeyi terk etmesinin bir diğer muhtemel sonucunun da altını çiziyordu. Böyle bir gelişme yaşanırsa Yahya Kaptan'a bağlı kuvvetler başıboş kalacak ve bölge asayişini sürekli olarak ihlal eden çetelere dönüşeceklerdi. Yahya Kaptan'dan hiç istifade edilemese bile sırf bu duruma meydan vermemek için bölgede kalması temin ve eğer bu olamayacaksa önce adamlarının elindeki silahları toplamaya ikna edilmeliydi[70]. Ancak Heyet-i

[68] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-2.
[69] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-2.
[70] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-3.

Levent Şahverdi Arşivi

Temsiliye'nin elindeki maddi imkanlar Sırrı Bey'in ortaya koyduğu problemleri çözüme kavuşturabilecek düzeyde olmaktan uzaktı. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin 11 Kasım tarihli kararı gereğince[71] Mustafa Kemal Paşa tarafından 12 Kasım'da Heyet-i Temsiliye namına Rüştü Bey'e gönderilen şifrede; Yahya Kaptan maiyetinin kıtaat misillü iaşesi fikrinin son derece uygun olduğu ancak Heyet-i Temsiliye'nin elinde para olmadığından bunların şimdilik hoş tutularak idare edilmelerinden başka çare olmadığı bildiriliyordu[72].

Yahya Kaptan önemsiz sayılabilecek bir kuvvete sahip olsaydı belki sorunsuzca bölgeden çekilebilirdi. Ne var ki elinin altında çok fazla sayıda adam vardı ve Mustafa Kemal Paşa da İstanbul'a son derece yakın Gebze'de doğrudan emrinde olan böyle bir kuvveti dağıtmak niyetinde değildi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın açmazı da Yahya Kaptan ve adamlarının doğrudan idare edilmesindeki güçlüktü. Ne Mustafa Kemal Paşa ve ne de İzmit'teki güvendiği adamlar İstanbul'a daha yakın bölgelerdeki gelişmeleri ve atmosferi an be an takip edip Yahya Kaptan'ı gereği gibi yönlendirecek veya lüzumunda kollayabilecek konumda değillerdi. İstanbul teşkilatından koparılan Yahya Kaptan'ın ihtiyaçları karşılanamıyordu. Rüştü Bey de telgrafında tam bu duruma işaret ediyor ve İstanbul'da bir mercinin tayinin artık kaçınılmaz olduğunu ifade ediyordu. Ancak böyle bir girişimin açık anlamı, Mustafa Kemal Paşa'nın Gebze'yi doğrudan idare edemeyeceğini kabullenmesi ve bölgede İstanbul teşkilatına yani Karakol Cemiyeti'ne muhtaç olduğunu itiraf etmesinden başka bir şey olamazdı. Ancak Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında bazen derinden ve bazen açıktan kendini hissettiren rekabet bu türden itirafları mümkün kılmayacak denli şiddetliydi. Bu rekabet 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf kuvvetlerince resmen işgal edilmesi ve Karakol Cemiyeti'nin dağılmasına kadar sürecek ancak Yahya Kaptan'ın katledilmesi hadisesi de bu rekabet döneminin soru işaretleri ile dolu vahim bir hadisesi olarak tarihe geçecekti.

---

[71] Baykal, **a.g.e.,** s. 52.
[72] **ATASE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-1.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİNDEN HABERLER

Hüseyin TOSUN*

Türkiye Cumhuriyeti Anayasanın 134.maddesi gereği kabul edilen 2876 sayılı yasa ile 1983 yılında kurulan Atatürk Araştırma Merkezi bilimsel araştırma kurumudur. Merkez, Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâpları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişme sürecinin bütün unsurlarıyla anlaşılmasına/açıklanmasına yönelik araştırmalar yapmakta, ulusal ve uluslar arası düzeyde kongreler, sempozyumlar, paneller, çalıştay ve konferanslar düzenlemekte, süreli ve süresiz yayınlar yapmakta, tüm bu faaliyetlerden elde ettiği bilimsel veriler doğrultusunda ulusal politikaların oluşumuna katkı sağlamaya çalışmaktadır. Merkezimizce 2009 yılında; 11 Üniversite, 8 valilik, 1 kaymakamlık, 2 belediye başkanlığı işbirliğinde 5 Ulusal, 1 uluslar arası olmak üzere 6 sempozyum, 11 panel, 6 konferans, bir adet yurtdışındaki panele katılım olmak üzere toplam 24 adet bilimsel ve kültürel etkinlik gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikler çerçevesinde toplam 250 bilim insanı görevlendirilmiştir.

Eğitici personel talepleri doğrultusunda; Tema Vakfı, Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Adalet Akademisi, vb. kurumların aday memurları için düzenledikleri eğitim programı çerçevesinde Atatürk İlke ve inkılâpları dersinin verilmesi için 19 ayrı görevlendirme yapılmıştır.

Yine Merkezimizin faaliyet alanına giren konularda radyo ve televizyon programları ile yerel ve ulusal gazetelere ve dergilere Merkezimiz başkanı tarafından mülakatlar verilmiş ve Milli Mücadele, Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi konuları içinde yer alan bazı önemli olayların yıldönümleri nedeniyle yapılan radyo programlarına katılım sağlanmış, devlet yöneticilerinin istediği konularda araştırma raporları, konuşma metinleri hazırlanarak ilgililere ulaştırılmıştır.

---

* Atatürk Araştırma Merkezi uzmanı.

Levent Şahverdi Arşivi

2009 yılında Merkezimize yayınlanması talebiyle 44 çalışma teslim edilmiştir. Bu çalışmaların 10 adedinin incelemeleri tamamlanmıştır. Bunlardan 5 adedi incelemeye alınmamış, 1 adedi bağlı kuruluşlara gönderilmiş, 28 adedinin ise inceleme çalışmalarına devam edilmiştir. Merkezimizce 3 adet tıpkı basım olmak üzere 18 adet yayının basımı gerçekleştirilmiştir. Bunların baskı adedi toplamı ise 38.500'dir.

Merkezimiz süreli yayını olan Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayınlanmak üzere toplam 53 adet makale teslim edilmiştir. Bu makalelerden 27 adedi inceleme raporları sonucunda yayınlanmaya değer bulunmuştur.

Basılan yayınlar, ülkemiz genelindeki toplam 22 üniversitede 88 gün stant açılarak öğrencilerin erişimine sunulmuştur. Ayrıca ülkemiz genelindeki TÜYAP ve Diyanet Kocatepe Camii Fuarlarına katılım gerçekleştirilmiştir. Bu katılımlarda toplam 37623 adet yayının satışı gerçekleştirilmiş ve 114.731,00 TL doğrudan kalanı E-Mağaza satışı olmak üzere toplam 226.105 TL gelir sağlanmıştır.

2009 Yılı boyunca düzenlenen bilimsel ve kültürel etkinlikler ve yayınlanan kitaplara ilişkin bilgiler aşağıda verilmektedir.

BİLİMSEL VE KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

85.Yılında 3 Mart 1924 Tarihli Kanunlar ve Türkiye Sempozyumu

(3 Mart 2009 / Ankara)

3 Mart 1924 tarihli kanunlar kabul edilişinin 85. Yıldönümü anısına Ankara'da Merkezimiz ve Gazi Üniversitesi Rektörlüğü işbirliğinde 3 Mart 2009 tarihinde Gazi Üniversitesi Mimar Kemalettin Salonu'nda "3 Mart 1924 Tarihli Kanunlar ve Türkiye" konulu sempozyum düzenlendi. Saat 10.00'da saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunması ile başlayan sempozyumda; Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof.Dr.Hale ŞIVGIN, Diya-

Levent Şahverdi Arşivi

net İşleri Başkanı Prof.Dr.Ali BARDAKOĞLU ve Gazi Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Rıza AYHAN birer açılış konuşması yaptılar. Arkasından bilimsel oturumlara geçildi. Birinci oturumda *Hilafetin Kaldırılması ve Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması* konusu ele alındı. Prof.Dr.Ethem Ruhi FIĞLALI'nın *İslam Düşüncesinde Hilafet Meselesi* konulu geniş bir değerlendirme yaparak yönettiği bu oturumda; Prof.Dr.İzzet ER *Din Devlet İlişkileri*, Doç.Dr.Mehmet AKGÜL *Hilafet ve Halifeliğin Dini Toplumsal Boyutu*, Yrd.Doç.Dr.Ali SATAN *Halifeliğin Kaldırılmasına Dış Tepkiler* konulu değerlendirmelerini aktardılar.

Öğle arasından sonra başlayan ikinci oturumda *Erkan-ı Habiye-i Umumiye Vekaleti'nin Kaldırılması ve Genelkurmay Başkanlığının Kuruluşu* ele alındı. Prof.Dr.Hikmet ÖZDEMİR'in yönettiği ve geniş değerlendirme yaptığı bu oturumda Prof.Dr.Süleyman BEYOĞLU ve Prof.Dr.Cemalettin TAŞKIRAN konuyla ilgili değerlendirmelerinde bulundular.

Kısa aradan sonra *Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Eğitimdeki gelişmeler* konulu üçüncü oturuma geçildi. Prof.Dr.Ali ARSLAN'ın yönettiği oturumda Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK ve Hamza AYDOĞAN konuyla ilgili değerlendirmelerini aktardılar.

Daha sonra balayan dördüncü oturumda *Şer'iye ve Efkaf Vekaletinin Kaldırılması ve Vakıflar Genel Müdürülüğünün Kurulması* incelendi. Vakıflar Genel Müdürü Dr.Yusuf BEYAZIT'ın yönettiği bu oturumda Prof.Dr.Bahaeddin YEDİYILDIZ ve Dr.Nazif ÖZTÜRK birer tebliğ sundular.

Öğretim üyesi ve öğrenciler tarafından ilgiyle izlenen sempozyumda her oturumun sonunda 20 dakikalık bir zaman dilimi soru ve cevaplara ayrıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

1909 Adana Olayları ve Milli Mücadele Döneminde Adana
(16 Mart 2009 / Adana)

16 Mart 2009 tarihinde Adana'da 1909 Adana Olayları ve Milli Mücadele Döneminde Adana konulu sempozyum düzenlendi. Merkezimiz, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ve Adana valiliği işbirliğinde düzenlenen sempozyum Sürmeli Oteli Toplantı salonunda saat 10.00'da saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunuşuyla başladı. Daha sonra açılış konuşmalarına geçildi. Açılış Konuşmalarını Türk Tarih Kurumu adına Prof.Dr.Kemal ÇİÇEK, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN ve Adana Valisi İlhan ATIŞ yaptılar. Daha sonra Türk Dil Kurumu Başkanı Prof.Dr.Haluk AKALIN'ın yönettiği birinci oturuma geçildi. 1909 Adana Olayları konulu oturumda; İstanbul Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi Dr.Seda Bayındır ULUSKAN, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi Yrd.Doç.Dr.Necla GÜNAY ve Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Doç.Dr.Ferudun ATA birer bildiri sundular. Öğle tatilinden sonra Milli Mücadele döneminde Adana konulu ikinci oturuma geçildi. Prof.Dr.Cezmi ERASLAN yönettiği bu oturumda, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.İzzet ÖZTOPRAK, Pamukkale Üniversitesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr.Yusuf Ziya BİLDİRİCİ, Başkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr.Kemal ÇELİK ve Atatürk Araştırma Merkezi uzmanı Hüseyin TOSUN birer bildiri sundular. Adana protokolü, halkı, öğretmen ve öğrencilerin ilgiyle izlediği sempozyumda her oturumun sonunda 20 dakikalık bir zaman dilimi soru ve cevaplara ayrıldı.

Milli Egemenlik Panali
(22 Nisan 2009 / Eskişehir)

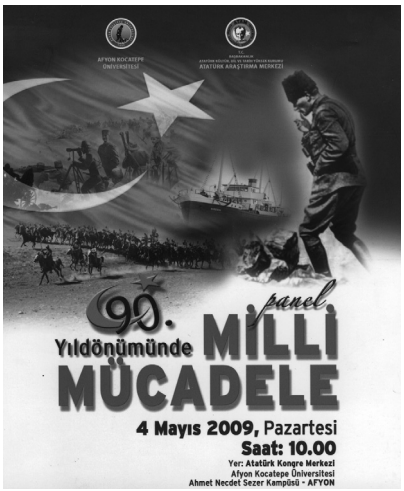
TBMM'nin açılışının 89. yılı Atatürk Araştırma Merkezi ve Eskişehir valiliğinin ortaklaşa olarak 22 Nisan 2009 tarihinde Eskişehir'de düzenledikleri *Milli Egemenlik* konulu panel ile anıldı. Taşbaşı Kültür Merkezi'nde saat 14.00'de başlayan Paneli Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN yönetti. Paneli açışta yaptığı konuşmada sayın ERASLAN, TBMM'nin açılışının

Levent Şahverdi Arşivi

mana ve önem itibarıyla Türk tarihinde dönüm noktası olduğunu belirterek, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin nasıl bir zeminde açıldığının, hangi şartlarda faaliyet gösterdiğinin, neyi başardığının iyi algılanıp gelecek nesillere aktarılması gerektiğini söyledi. Prof. Dr. ERASLAN, dönemin ve yaşanan olayların layıkıyla anlaşılması gerektiğini ifade ederek "Dolayısıyla açılış yıl dönümü olabilir, bu olayı her vesileyle anlatmak, iyi anlamak, paylaşmak ve hafızalarda tazelemek gerekir. Öyle bir coğrafyada yaşıyoruz ki, dün yaşanandan ders almazsak, bu topraklarda 1-2 nesil sonra nasıl gerçekleştiğini unuttuğumuz olayların tekrarlarını yaşamak olasıdır. TBMM'nin açılışı; Türk devlet ve siyaset anlayışı bakımından dönüm noktasıdır. Türk milletinin varlığının devamı bakımından da aynı şekilde dönüm noktasını oluşturmaktadır" diye konuştu. Ayrıca Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ, Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı Doç.Dr.Mustafa BUDAK, Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr.Zafer KOYLU birer konuşma yaptılar.

90.Yıldönümünde Milli Mücadele Sempozyumu

(4 Mayıs 2009 / Afyonkarahisar)

4 Mayıs 2009 tarihinde Afyonkarahisar'da *90.Yıldönümünde Milli Mücadele* konulu sempozyum düzenlendi. Merkezimiz ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü işbirliğinde düzenlenen sempozyum saat 10.00'da Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'ndeki Atatürk Kongre Merkezi'nde saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunuşuyla başladı. Daha sonra açılış konuşmalarına geçildi. Açılış Konuşmalarını Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN, Kocatepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr.

Levent Şahverdi Arşivi

Ali ALTUNTAŞ ve Afyon Valisi Haluk İMGA yaptılar. Konuşmaları takiben bilimsel oturumlara geçildi. *Kuva-yi Milliye ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya Geçişi* konulu birinci oturumu Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Semih YALÇIN yönetti. Sayın Yalçın aynı zamanda *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi İle İlgili İddialar* konulu birde bildiri sundu. Ayrıca Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr.Sadık SARISAMAN, *Kuvay-i Milliye'nin Tanımı*, Yrd.Doç.Dr.Ahmet ALTINTAŞ, *Afyon'da Kuvay-i Milliye Teşkilatı*, Yrd.Doç.Dr.Hasan BABACAN, *Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Cephe Gerisindeki Faaliyetleri* konulu bildiriler sundular.

Öğleden sonraki süreçte yer alan *Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri, Kongreler ve İttihat ve Terakki* konulu ilk oturumu Prof.Dr.Sadık SARISAMAN yönetti. Bu oturumda Dr.Zekeriya TÜRKMEN, *Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Hareketi ve Müfettişlik Bölgesi,* Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ, *Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri*, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim üyesi Prof. Dr.Selma YEL, *Milli Kongreler ve Tam Bağımsızlık Fikri,* İstanbul Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi Dr.Osman DEMİRBAŞ, *İttihat ve Terakki'nin Milli Mücadele'deki Rolü* konulu bildiriler sundular.

Aranın ardından *Milli Mücadele'nin Dış Politikasının* ele alınacağı üçüncü oturuma geçildi. Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ'in yönettiği bu oturumda Prof.Dr.Bige YAVUZ, *Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, Prof.Dr.Mevlüt ÇELEBİ, *Milli Mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri,* Prof.Dr.Cihat GÖKTEPE, *Türk İngiliz İlişkileri (Milli Mücadele ve İtilaf Devletleri İlişkileri)***,** Prof.Dr.Ahmet ÖZGİRAY, *Milli Mücadele'de Ankara Hükümeti'nin Doğulu Devletlerle İlişkileri* konulu bildiriler sunuldu.

Afyonkarahisar protokolü, öğretim üyesi, öğrenci ve yerel basının tarafından ilgiyle izlenen sempozyumda her oturumun sonuda 20 dakikalık bir zaman dilimi soru-cevaplara ayrıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

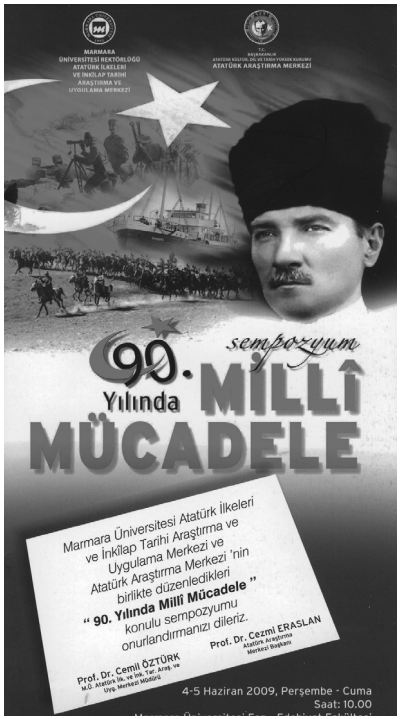
Atatürk Döneminden Medeniyete Bakışlar Sempozyumu

(13 Mayıs 2009/İstanbul)

13 Mayıs 2009 tarihinde İstanbul'da Atatürk Döneminden Medeniyete Bakışlar konulu sempozyum düzenlendi. Merkezimiz ile İstanbul Üniversitesi işbirliğinde İstanbul Üniversitesi doktora salonunda düzenlenen sempozyum saat 10.00'da saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunuşuyla başladı. Daha sonra açılış konuşmalarına geçildi. Açılış konuşmalarını Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN, İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Yunus SÖYLET ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Bakanı Prof.Dr.Mehmet AYDIN yaptılar. Öğle arasından sonra bilimsel oturumlara geçildi. Prof.Dr.Cezmi ERASLAN'ın yönettiği birinci oturumda Prof.Dr.Mahmut ARSLAN *Ziya Gökalp*, Prof.Dr.Ertan EĞRİBEL *Ahmet Rıza*, Prof.Dr.Sema UĞURCAN *Mehmet Akif Ersoy* konulu bildiriler sundular. Kısa bir aradan sonra ikinci oturuma geçildi. Prof.Dr.Osman HORATA'nın yönettiği oturumda Prof.Dr.Ahmet Güner SAYAR *Hasan Ali Yücel*, Prof.Dr.Kazım YETİŞ *M.Fuat Köprülü,* Beşir AYVAZOĞLU *Peyami Safa*, konulu bildiriler sudular. Öğretim üyesi ve öğrencilerin ilgiyle izlediği sempozyumda her oturumun sonrasında 20 dakikalık bir zaman dilimi soru ve cevaplara ayrıldı.

Levent Şahverdi Arşivi

90.Yılında Milli Mücadele Sempozyumu
(4-5 Haziran 2009/İstanbul)

4-5 Haziran 2009 tarihlerinde İstanbul'da 90.Yılında Milli Mücadele konulu Sempozyumu düzenlendi. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Marmara Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü işbirliğinde düzenlenen Sempozyum Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi konferans salonunda saat 10.00'da Saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunuşu ila başladı. Daha sonra açılış konuşmalarına geçildi. Açılış Konuşmalarını Marmara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN, Marmara Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Necla PUR adına bir temsilcisi yaptılar. Arkasından Yrd.Doç.Dr.Mehmet Ali ÖZDEMİR'in yönetiminde Atatürk Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğrencileri Halk Müziği Dinletisi sundular.

Öğle arasından sonra Bilimsel oturumlara geçildi. Oturumlar Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu ve Mustafa Necati Konferans Salonu'nda Olmak üzere iki ayrı salonda sürdürüldü.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN'ın yönettiği birinci oturumda; Anka-

Levent Şahverdi Arşivi

ra Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Neşe ÖZDEN *Kıyaslamalı Devrim Analizi Çerçevesinde Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrim Tarihinin Temel Kavramları*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanı Prof.Dr.Zekeriya KURŞUN *Millî Mücadele Yıllarında İslam Dünyasında Mustafa Kemal İmajı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Ali ARSLAN *Sevr'e Göre Türkiye'nin İktisadi Yapısı*, Galatasaray Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr.Rıdvan AKIN *Millî Mücüdele'de İki Anayasalılık Sorunu ve Eski Rejimin Tasfiyesi Süreci* konulu bildiriler sundular.

Kısa bir aranın ardından Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK'ün yönettiği ikinci oturuma geçildi. İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr.Sabahattin ÖZEL *Millî Mücadele'de İngiltere'nin İstihbarat Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Doç.Dr.Halil BAL *Millî Mücadele Yıllarında Türkiye-Azerbaycan İlişkileri*, Hadiye YILMAZ *Hâkimiyet-i Milliye Yazılarına Göre TBMM Hükümeti'nin Doğu Siyaseti*, Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Abdülvahap KARA *Türkistan Aydınlarının Milli Mücadele'ye Bakışı* konulu bildiriler sundular.

Mustafa Necati Konferans Salonunda gerçekleştirilen birinci oturumu Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Emel KEFELİ yönetti. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç.Dr.Şehnaz ALİŞ *Millî Mücadele'nin İki Genç Şairi: Necmettin Halil Onan ve Kemalettin Kami Kamu*, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr. Baki ASİLTÜRK *Modern Bir Millî Mücadele Destanı: Dağlarca'nın "Bağımsızlık Savaşı" Epiği*, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç.Dr.Enver TÖRE *Tyatro Eserlerine Göre Millî Mücadele'de Çocuklar* ve Hilal ÜNLÜ *Milli Mücadele Piyesleri* konulu bildiriler sundular.

Aynı salondaki ikinci oturumu Prof.Dr.Ali ARSLAN yönetti. Marmara Üniversitesi Fen-Edbiyat Fakültesi Cumhuriyet Tarihi anabilim dalı başkanı Prof.Dr. Süleyman BEYOĞLU *Mutasarrıfının*

Levent Şahverdi Arşivi

Kaleminden Ordu'da Millî Mücadele, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür yardımcısı Doç.Dr.. Mustafa BUDAK *İzmir'in İşgali Sürecinde Osmanlı Harbiye Nezareti'nin Direnişle İlgili Tavrı,* Marmara Üniversitesi Fen-Edbiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr.Bülent BAKAR *Anzavur'un Biga'daki Faaliyetleri* ve Cengiz MUTLU *Millî Mücadele'de Gayrimüslim Askerler* konulu bildiriler sundular.

İkinci gün programına Fen Edebiyat Fakültesi Konferans Salonunda devam edildi. İkinci gün ilk oturumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN yönetti. Bu oturumda Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleioğlu Eğitin Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ *Millî Mücadele Tarihinin Kaynaklarından Şifre-i Mevrude Defterleri,* Yeditepe Üniversitesi öğretim üyesi Prof.Dr. Tülay Âlim BARAN *Millî Mücadele'de Anadolu Ajansı,* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü öğretim üyesi Prof.Dr. Adnan SOFUOĞLU *Yunanlıların İzmir'i İşgali ve Bölgeye Yerleşme Çabaları* konulu bildiriler sundular.

Kısa bir aranın ardından ikinci oturuma geçildi. *Prof.Dr.*Nuri KÖSTÜKLÜ'nün yönettiği oturumda; Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi *Yrd.Doç.Dr.* Sevtap DEMİRCİ *Smyrna'dan İzmir'e: Bir Amerikalı Tanığın Gözüyle 1922 Tahliyesi*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü öğretim üyesi Dr.Ercan KARAKOÇ *TBMM Hükümeti Fransa İlişkilerinde Ankara İtilafnamesi ve Hatay Sorunu,* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi *Doç.Dr.*Okan YEŞİLOT *Millî Mücadele'nin Azerbaycan Basınındaki Yankıları*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr. Ali SATAN *Millî Mücadele Yıllarında Veliahd Abdülmecid Efendi'nin Mustafa Kemal Paşa İle İlişkileri* konulu bildiriler sundular.

İkinci günün son oturumunu *Prof.Dr.* Süleyman BEYOĞLU yönetti. Bu oturumda *Prof.Dr.* Temuçin Faik ERTAN *Kadrocu Kemalizm'de Türk Millî Kurtuluş Hareketi*, Marmara Üniversitesi Fen-

Levent Şahverdi Arşivi

Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr. Can ERDEM *Millî Mücadele'de Bir Cemiyet: Halas-ı Vatan,* Mustafa SELÇUK *Dârülfünun Öğrencilerinin Millî Mücadele'ye Destek Faaliyetleri***,** Abdurrahman BOZKURT *İşgal İstanbul'unda Fransız-İngiliz İlişkileri* konulu bildiriler sundular.

Prof.Dr.Cezmi ERASLAN ve *Prof.Dr.* Cemil ÖZTÜRK'ün değerlendirmesiyle program sona erdi. Öğretim üyesi ve öğrencilerin ilgiyle izlediği sempozyumda her oturumdan sonra 20 dakikalık bir zaman dilimi soru-cevaplara ayrıldı.

Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türk Tarihi, Kültürü Paneli
(8-11 Haziran 2009 / Trabzon, Rize, Ordu)

8 Haziran 2009 tarihinde Trabzon'da, 9 Haziran 2009'da Rize ve 11 Haziran 2009 tarihinde Ordu'da *Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türk Tarihi Kültürü* konulu dizi paneller yapıldı. Merkezimiz, Trabzon Valiliği, Rize Valiliği ve Ordu Valiliği işbirliğinde düzenlenen paneller adı geçen illerin protokolü, öğretmen ve öğrencileri yerel basını ile halkı tarafından ilgiyle izlendi.

Merkezimiz başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN panellerde yaptığı konuşmada; bu yıl Milli Mücadelenin 90. yılının kutlandığından hareketle; geride kalan 90 yıllık süreçte Türk ulusunun, hak etmediği kimi ithamlarla karşı karşıya kaldığını, düş ürünü söylemlerin kimi çevrelerce gerçekmiş gibi sunulmaya çalışıldığını söyledi. Bunun kurtuluş mücadelesini küçümsemeye yönelik bir tavır olduğunu belirten ERASLAN, '"Birtakım hayal mahsulü, birtakım uydurma hikayeler dünyaya bir gerçekmiş gibi takdim edilirken, maalesef son zamanlarda bu milletin dişiyle, tırnağıyla, kanıyla, canıyla uğraşarak verdiği İstiklal Savaşı, ortaya koyduğu mücadele, bu süreçte yaşananlar, bu sürecin kahramanları sıradanlaştırılmaya, basitleştirilmeye çalışılmıştır'' dedi. Bunları görmenin Türk toplumunu derinden üzdüğünü ifade eden ERASLAN, şunları kaydetti: "Ama bunları okurken, görürken aynı zamanda hepsinin birer hayal ürünü olduğunu çok iyi bilmekteyiz. Aslında Türk toplumu olarak da genel anlamda

Levent Şahverdi Arşivi

bunların birer hayal ürünü olduğunu çok çok iyi biliyoruz. Bunların insanların bir arada yaşamalarını zora sokacak çalışmalar, girişimler olduğunu çok iyi biliyoruz. Nitekim birileri istese dahi insanlar bu düşüncelerin hayal ürünlerinin karşısında olduklarını gösteriyorlar. Bunu, gittiğimiz her yerde görebiliyoruz. Bu da açıkçası bizim içimizi rahatlatan bir görüntüdür'' dedi.

Ayrıca, Sayın ERASLAN'ın yönettiği panellerde Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ali ÇELİK, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Selma YEL, Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Hasan CİCİOĞLU, Malatya İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Salim ÇÖHCE ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. İbrahim TELLİOĞLU birer konuşma yaptılar.

Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" İlkesi Işığında Türkiye Ortadoğu Uluslararası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu

(2-3 Kasım 2009 / Antakya)

2-3 Kasım 2009 tarihlerinde Hatay'da Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi Işığında *Türkiye Ortadoğu Uluslararası Dostluk ve İşbirliği* konulu bir sempozyum düzenlendi. Merkezimiz, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğü ve Hatay Valiliğince ortaklaşa düzenlenen Sempuzyum Hatay Kültür Merkezi'nde saat 10.00'da Saygı duruşu ve İstiklal Marşımızın okunmasıyla başladı. Daha sonra açılış konuşmalarına geçildi. Açılış Konuşmalarını Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Cezmi ERASLAN, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı Hasan KANBOLAT Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Şerafettin CANDA, Hatay Belediye Başkanı Doç. Dr. Lütfi SAVAŞ ve Hatay Valisi Mehmet Celalettin LEKESİZ yaptılar. İlk konuşmayı yapan Prof. Dr. Cezmi ERASLAN; üzerinde yaşadığımız coğrafyanın yer altı ve

Levent Şahverdi Arşivi

yer üstü zenginlikleriyle tarih boyunca önemli konumda yer aldığını kaydetti. Komşu ülkelerle son zamanlardaki ilişkilerin gelişmesi nedeniyle böyle bir sempozyum yapma gereği duyduklarını vurgulayan ERASLAN, toplantıyla Türkiye'yi komşularının yanı sıra sorunlarıylada etraflıca ele alacaklarını ifade etti. Hasan KANBOLAT ise günümüzde sınırların eridiği, komşularla sorunların çözümlendiği bir dönem yaşandığını belirtti. Dünyada çok hızlı gelişmelerin olduğunun altını çizen KANBOLAT, bu süreçte farklılıklarımızı koruyarak iş birliğinin geliştirilmesi gerektiğini kaydetti. Türkiye ile Suriye arasındaki vizesiz geçiş uygulamasıyla kısa sürede Cilvegözü Sınır Kapısı'nda hareketlenmelerin yaşandığını ifade eden KANBOLAT, şunları söyledi: "Daha önce ayda 50 bin kişinin ve 350 tırın giriş çıkış yaptığı kapımızda vizesiz geçiş uygulamasıyla bu rakamlar artmıştır. Şu an kapımızdan ayda 110 bin kişi giriş çıkış yapmaktadır. Tır sayısı da 480'e ulaşmıştır. Bu rakamların önümüzdeki günlerde daha da artacağını ümit ediyoruz ve bekliyoruz. İş adamlarının yanı sıra aydınların da geçişini arttırmak istiyoruz. Çünkü aydınlar sayesinde, barış daha da pekişir ve iş birliği artar. Bu konuda, Antakya'da bir 'Orta Doğu Evi'' kuralım. Burada şair, yazar ve tarihçiler bir araya gelsin aynı sofrada buluşsun. Çünkü konuştukça, iletişim içerisinde oldukça yeni şeyler üretebilir ve işbirliği mekanizmasını geliştirebiliriz" dedi. Prof. Dr. Şerefettin CANDA ise Türkiye, Irak ve Suriye arasında kurulacak diyalog ve oluşturulacak iş birliğinin üç devletin ortak çıkarları kadar bölge devletleri ve halk içinde yararlı olacağını vurguladı. Orta Doğu'da dostluk ve iş birliğinin geliştirilmesinde siyasetçilerin yanı sıra barış elçisi olan kültür ve bilim adamlarına büyük görev düştüğünü anlatan Canda, bu konuda Mustafa Kemal Üniversitesi olarak üzerlerine düşen her şeyi yapmaya hazır olduklarını söyledi. Antakya Belediye Başkanı Lütfü SAVAŞ da farklı din mensuplarının bir arada huzur içerisinde yaşadığı Hatay'ın tüm dünyaya örnek olması gerektiğini söyledi. Orta Doğu'da artık kan ve gözyaşı akmasını istemediklerini vurgulayan SAVAŞ, bu konuda neler yapılması gerektiğinin çok iyi tar-

Levent Şahverdi Arşivi

tışılması gerektiğini kaydetti. Antakya Valisi Sayın LEKESİZ ise Sempozyumun açılışında yaptığı konuşmada, Orta Doğu'nun bir barış havzası haline dönüştürülmesinin mümkün olduğunu söyledi. Son zamanlarda, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerde önemli gelişmeler olduğunu ifade eden LEKESİZ, bunun ekonomik, sosyal ve kültürel alanda da ilerlemeleri beraberinde getirdiğini kaydetti. Dünyada son zamanlarda hızın, iletişimin hakim olduğunu, milletlerin daha fazla zenginleşmek isteğinin arttığını vurgulayan LEKESİZ, şöyle devam etti: ''Milletlerin genişleme, zenginleşme, refaha sahip olma istekleri yönetim kademelerinde yoğun baskı oluşturmaktadır. Bu baskı artık kaynakları en iyi şekilde kullanmak gerektiğini gösteriyor. Gelişmenin, kalkınmanın önemli yollarından biri de dostlarımızla iş birliği içerisinde olup iyi geçinmektir. Günümüzde husumetin dezavantajı ile dostluğun avantajlarını çok iyi düşünmeliyiz ve ona göre hareket etmeliyiz diyen LEKESİZ, Türkiye'nin demokrasisi, ekonomisi Avrupa Birliği konusundaki azmi ve kararlığının Orta Doğu açısından da büyük katkı sağlayabileceğini, iş birliğiyle bunun avantaja dönüştürülebileceğini anlattı. Antakya protokolü, halkı, akademisyen, öğretmen ve öğrencilerinin ilgiyle izlediği sempozyumda açılış konuşmalarından sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Ali ARSLAN tarafından *Türkiye ve Ortadoğu 1908-2009* konulu açılış konferansı verildi.

Açılış konuşmalarından sonra bilimsel oturumlara geçildi. *Türkiye-Suriye İlişkileri: Ekonomi ve Turizm* konulu birinci oturumu Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörü Prof.Dr.Şerafettin CANDA yönetti. Bu oturumda Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (*DEİK)* Türk-Suriye İş Konseyi Başkanı Ruhsar PEKCAN, *Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri,* Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkan Vekili Çetin GÜRCÜN, *Türkiye-Suriye Turizm İlişkileri,* Türk-Arap Bilim, Kültür ve Sanat Derneği (TASCA) Başkanı Dr.Muhammed ADİL, *Türkiye-Ortadoğu Arasında Dostluk ve İşbirliğinde Kültür ve Sanatın Rolü* konulu değerlendirmelerini aktardılar.

Levent Şahverdi Arşivi

Öğle tatilinden sonra *Türkiye-Suriye ilişkileri: Dostluk ve İşbirliği* konulu ikinci otuma geçildi. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi ve ORSAM Ortadoğu Danışmanı Doç.Dr.Özlem TÜR Yönettiği bu oturumda; Sayın TÜR aynı zamanda *Türkiye-Suriye İlişkileri* konulu bir de değerlendirme yaptı. Arkasından ORSAM Ortadoğu Uzmanı Oytun ORHAN, *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Stratejik İşbirliği Dönemi***,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi, ORSAM Ortadoğu Danışmanı Yrd.Doç.Dr.Veysel AYHAN, *Türkiye-Lübnan İlişkileri***,** Doğu Araştırmaları Merkezi Başkanı Dr. Samir Al TAQI, *Türkiye-Suriye İlişkileri* değerlendirmelerini sundular.

İkinci gün programına Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampusü Atatürk Konferans Salonu'nda devam edildi. Burada düzenlenen oturumun konusu ise *Irak* idi. Gazi Üniversitesi öğretim üyesi ve ORSAM Ortadoğu Danışmanı Dr.Kürşat TURAN tarafından yönetilen oturumda Çağ Üniversitesi Uluslar arası bölüm başkanı Prof.Dr.Esat ARSLAN *Türkiye-Suriye-Irak İlişkileri: Yakın Dönem***,** Ahi Evran Üniversitesi öğretim üyesi *ve* ORSAM Ortadoğu Danışmanı Yrd.Doç.Dr. Serhat ERKMEN, *Türkiye-Irak İlişkilerinde Yeni Dönem ve İlişkilerin Geleceği,* Türkmeneli Kültür Merkezinden Dr. Mustafa ZİYA *Bir Barış Köprüsü Olarak Ortadoğu Türkmenleri***,** Bağdat Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezinden *Dr.* Suphi Nazım TEVFİK *Türkiye-Irak***,** Kerkük İl Meclisi Üyesi Hasan TURAN *Kerkük Sorunu* konulu bildiriler sundular**.** Kısa bir aranın ardından *Hatay'ın Yakın Tarihi* konulu dördüncü oturuma geçildi. Bu oturumu Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof.Dr.Esin DAYI yönetti. Sayın DAYI aynı zamanda *Hatay Gazetesi (Hatay Devleti'nden Anvatana İlhaka 1938-1939)* konulu bir bildiri de sundu. Ayrıca Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr.Selma YEL, *Basında Hatay'ın Anavatana Katılışı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi öğretim üyesi Yrd.Doç.Dr.Süleyman HATİPOĞLU *Hatay Halkının Anavatanla Bütünleşme Çabaları*, Araştırmacı Mehmet TEKİN *Hatay Devleti'nin Meclis Zabıtları***,** Atatürk Araştırma Mer-

Levent Şahverdi Arşivi

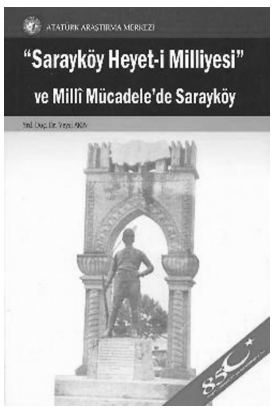
kezi Uzmanı Mukaddes ARSLAN, *Sözlü Tarih Yöntemiyle Albay Şükrü Kanatlı'nın Hatay'a Girişi* konulu bildirilerini sundular.

Öğleden sonraki süreçte yer alan beşinci oturumun konusu ise *Medeniyetler Buluşması: Antakya* idi. Hatay Belediye Başkanı Doç.Dr.Lütfü SAVAŞ yönettiği oturumda; Mustafa Kemal Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Yrd.Doç.Dr. Selim KAYA, *Haçlı Seferlerinin Ortadoğu'ya Etkileri***,** Yrd.Doç.Dr. Songül ÇOLAK, *Bir Oryantalistin Bakış Açısıyla 19. Yüzyılda Ortadoğu***,** Yrd.Doç.Dr. Ahmet GÜNDÜZ, *Ortadoğu'da İki Osmanlı Şehri: Kerkük ve Antakya (1548-1550),* Yrd.Doç.Dr. Gürhan BAHADIR *Farklı Medeniyetlerin Bir Arada Yaşamasına İyi Bir Örnek Olarak Antakya* konulu bildiriler sundular. Arkasından Prof.Dr.Esin DAYI ve Prof.Dr.Selma YEL tarafından genel bir değerlendirme yapıldı. Kapanışın ardından Antakya şehir turuna çıkılarak tarihi ve turistik yerleri ziyaret edildi. Üçüncü gün ise Suriye'nin Halep şehrine günü birlik bir kültür gezisi düzenlendi. Türkiye Cumhuriyeti Halep Konsolosluğu rehberliğinde Tarihi Halep Kalesi, Tarihi Camiler, Kapalı Çarşı ve Atatürk'ün kaldığı otel ziyaret edildi.

YAYINLANAN YENİ KİTAPLAR

Sarayköy Heyet-i Milliyesi ve Milli Mücadele'de Sarayköy

Yrd.Doç.Dr.Veysi AKIN

Bir mahalli tarih çalışması olan eser Batı Anadolu Milli Mücadele'si içerisinde önemli bir yer tutan Sarayköy üzerinedir. Sarayköy, Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmelerine tepki gösteren kazaların başında gelen bir yerdir. Bu bağlamda 17 Mayıs 1919'da kasabada bir miting düzenlenmiş, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcilerine protesto telgrafları çekilmiş ve ayrı-

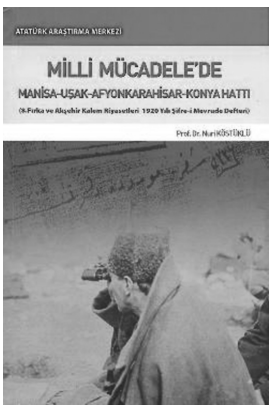
Levent Şahverdi Arşivi

ca bir heyet-i ilmiye kurularak milli mukavemet ateşi yakılmıştır. Bölgede kurulan ilk heyet-i milliye olan heyet, kurulduğu ilk günden itibaren gönüllü yazarak, Sarayköy Müfrezesi ve cephesinin teşekkülünü sağlamış, Nazilli ve Aydın'ın kurtuluşunda rol almıştır. Batı Anadolu kongrelerine katılmış ve bu kongrelerde alınan kararları kendi bölgesinde uygulayarak birlik ve beraberliğin sağlanmasında önemli görevler üstlenmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Veysi AKIN tarafından kaleme alınan ve Merkezimiz yayınları arasında yer alan çalışma girişi takiben dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Sarayköy'ün coğrafi konumu ve tarihçesi ele alınmaktadır. Birinci bölümde; Sarayköy Heyet-i Milliyesi ve direniş cephelerinin kurulması, ikinci bölümde; Sarayköy ve kongreler, üçüncü bölümde; Sarayköy'deki diğer olaylar ve dördüncü bölümde ise Heyet-i Milliye Vezne Defterleri incelenmektedir. Daha sonra sonuç, kaynakça, ekler ve dizinin yer aldığı sayfalarla devam eden çalışma toplam 206 sayfadır.

Milli Mücadele'de Manisa –Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı (8.Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 yılı Şifre-i Mevrude Defterleri)

Prof.Dr.Nuri KÖSTÜKLÜ

Milli Mücadele sürecinde cephe gerisinde yaşananları en iyi aktaran kaynakların başında, askerlik daireleri ve buna bağlı askerlik şubelerinin yazışmaları gelmektedir. Askerlik şubeleri, aynı zamanda halkla bire bir ilişki içinde bulunduğundan mahallî gelişmeleri ve tabanın halet-i ruhiyesini anlama bakımından önemli veriler sunarlar. Ancak, Millî Mücadele tarihi araştırmalarında as-

Levent Şahverdi Arşivi

kerlik daireleri ve bünyesindeki askerlik şubeleri kayıtlarının yeterince değerlendirildiği söylenemez. Milli Mücadele yıllarındaki mevcut teşkilatlanmaya göre, şimdiki "Askerlik Daireleri"nin karşılığı olarak "Ahz-ı Asker Kalem Riyasetleri" bulunuyor idi. Bu Kalem Riyasetlerine bölgedeki bazı askerlik şubeleri bağlı bulunuyordu. Askerlik şubelerinin, bağlı bulundukları Kalem Riyasetleri'ne gönderdikleri yazılar ve raporlar söz konusu Kalem Riyasetlerinde "Şifre-i Mevrude Defterleri"ne kaydediliyor idi. Bir nevi "gelen evrak defteri" olarak nitelenebilecek bu defterler yıllık olarak tutulur ve askerlik şubelerinden ve üst makamlardan gelen yazılar olduğu gibi buraya kaydedilirdi.

Şifre-i Mevrude Defterlerindeki kayıtlar, o dönemin siyasi, ekonomik, askeri, lojistik vb. pek çok problemine ışık tutar niteliktedir. Defterlerdeki yazışmalar daha ziyade; savaşlardaki kayıplar, millî teşkilatlanmalar ve faâliyetleri, bölgedeki askerî hareketler, İdarî ve lojistik faaliyetler ve cephe gerisinde yaşanan problemler ve zorluklar oluştururdu. Ayrıca üst makamlardan gelen emirler ve Askerlik Dairesi mıntıkasındaki daha pek çok gelişmeler de şifre-i mevrude defterlerinden yer alırdı. Bu bakımdan sözkonusu Defterlerde, henüz literatüre girmemiş, Milli Mücadele ile ilgili pek çok bilgi ve belgeye rastlanabilmektedir.

Özellikle mahalli araştırmalarda o mahale ait şifre-i mevrude defterleri değerlendirildiği oranda yörenin Milli Mücadele'deki yeri daha iyi anlaşılmış ve genel manada da Milli Mücadele tarihine büyük katkılar sağlanmış olacaktır.

Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ tarafından hazırlanan bu çalışmada Şifre-i Mevrude Defterlerinden biri olan 8.Fırka (Tümen) ve Akşehir Ahz-ı Asker Kalem Riyasetleri (1920 Şifre-i Mevrude Defteri) ele alınmakta ve bu çerçevede Milli mücadele'de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya hattındaki bazı gelişmeler ortaya konulmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

İstiklal Savaşımızın daha iyi anlaşılıp, analiz edilmesine önemli katkı sağlayacağı düşünülen bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde 8.Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri Şifre-i Mevrude Defteri ve Milli Mücadele'de Manisa –Uşak-Afyonkarahisar-Konya hattı, ikinci bölümde ise 8.Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 yılı Şifre-i Mevrude Defterinin Transkripsiyonu na yer verilmekte olup toplam 230 sayfadır.

Bir Vedanın Ardından
Atatürk'ün Ölümü, Cenaze Töreni ve Defin İşlemi

Dr.Ali GÜLER

Türk ulusunun ortak paydası olan Mustafa Kemal Atatürk, dünya liderleri arasında gerek yaşadığı dönemde, gerekse ölümünden sonra hakkında en çok kitap yazılan liderlerden biri olmasına rağmen hala onun biyografisinde, özellikle soyu, ailesi, öğrenim hayatı, askeri görevleri, Milli Mücadele ve devleti kuruş süreci, hastalığı, ölümü, cenaze namazı, cenaze töreni ve defin işlemi ile ilgili olarak bir takım eksik noktalar bulunmaktadır.

Bu ihtiyaçtan yola çıkarak Dr. Ali GÜLER tarafından hazırlanan ve Merkezimiz yayınları arasında yer alan bu çalışmayı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Atatürk Belgeliği gibi iki önemli arşivde bulunan yeni belgelere ve ilk defa bu çalışmada kullanılan bazı tanıkların anılarına dayanan ve konuyla ilgili yayınlanmış incelemelere dayanmaktadır.

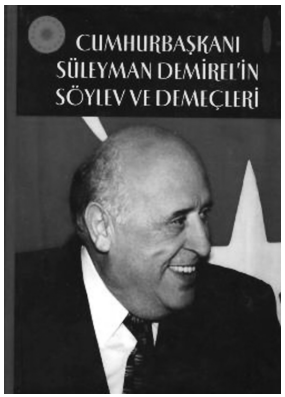
Atatürk'ü doğru anlamak ve anlatabilmek için öncelikle özel yaşamının, kişiliğinin ve düşüncelerinin doğru ve tam olarak bilinmesine ihtiyaç vardır. O büyük insanın hayatının son perdesini aralayan,

Levent Şahverdi Arşivi

inceleyen bu çalışma ile Atatürk'ün doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Söylev ve Demeçleri

Cengiz EREN

Türkiye Cumhuriyeti anayasasına göre Cumhurbaşkanı devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Milletinin birliğini temsil eder. Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir. Devletin en üst makamı olarak Cumhurbaşkanı, anayasaya göre devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini korumakla yükümlüdür. Cumhurbaşkanı partiler karşısında tarafsızdır.

Bu çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti'nin 9 uncu Cumhurbaşkanı Sayın Süleyman DEMİREL'in çeşitli kurum ve kuruluşlarda yaptığı açış konuşmalarına, 10 Kasım Atatürk'ü Anma toplantılarında yaptığı konuşmalarına, her yılın sonunda yaptığı Türkiye'nin genel durum değerlendirmelerine, çeşitli etkinliklerde ve üniversitelerin eğitim ve öğretim yılına başlama törenlerinde yaptığı konuşmalarına ve televizyonlara verdiği mülakatlarına yer verilmiştir. Cengiz EREN tarafından hazırlanan ve Merkezimiz yayınları arasında çıkan bu çalıma toplam 2220 sayfadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Cumhuriyet Halk Partisi Döneminde Doğu Anadolu'ya Yapılan Kamu Harcamaları (1927-1950)

Yrd.Doç.Dr.Metin KOPAR

Doğu Anadolu bölgesi, tarihi ticaret yollarının geçtiği yer altı ve yer üstü kaynakları ve mevcut imkanları ile Avrasya haritasının kilidi konumundadır. Bölgenin Ön Asya'ya açılan bir kapı özelliği göstermesi yanında Trans-Kafkasya coğrafyasına yakınlığı ile de tarih boyunca önemini korumuş ve bir çok medeniyete beşiklik etmiştir. Türklerin Anadolu kapılarına dayanmasından 20.yüzyıla kadar geçen bu tarihi süreçte Doğu Anadolu'nun önemi daha da artmış ve zamanla bölge jeopolitik açıdan dünya devletlerinin dikkatini çekmiş ve Türkiye'nin bütünlüğüne zarar verecek boyutta istismar edilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda bölgenin ekonomik yetersizliği bazı güçler tarafından bir koz olarak kullanılmıştır. Bölge insanının özellikle geri bırakıldığı, ülke genelinde gerçekleşen kamu harcamalarından yeterince pay almadığı ileri sürülmüştür. Bölge ekonomisi hakkında ortaya atılan spekülatif görüş ve düşüncelerini doğruluk ve samimiyet derecelerini araştırmak amacıyla hazırlanan bu çalışma Girişi takiben dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Kamu harcaması kavramı açıklanmaktadır. Birinci bölümde dönemin ekonomik yapısı Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren kamu harcamalarında Türkiye'nin öncelikleri ve doğu illerinde Nüfus, ikinci bölümde Doğu illerinde kamu harcamalarının fonksiyonel ayrımı itibariyle seyri, üçüncü bölümde Doğu Anadolu bölgesinde il özel idarelerinin yaptığı harcamalar, dördüncü bölümde ise iller itibariyle kamu harcamaları ve bu dönemde yapılan kamu yatırımları ele alınmaktadır. Arkasından sonuç, bibliyografya ve dizinin yer aldığı eser toplam 246 sayfadır.

Levent Şahverdi Arşivi

Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları

Mehmet TEMEL

Bu eser Atatürk'ün çabaları sonucunda kurulup onun direktifleriyle şekillenen ve yine onun ilkelerine göre, Türkiye'nin tam desteğiyle varlığın sürdüren Hatay Devletinin Meclis Zabıtlarını konu alan bir çalışmadır.

Milletler Cemiyeti'nin kararıyla kurulmuş demokratik bir Cumhuriyet olan Hatay Devleti Meclisi'nin çıkardığı kanunlar ve hükümet kararnameleri Hatay Devleti Resmi Gazetesinde yayınlanırdı. Dahili nizamname gereği düzenli olarak haftada iki defa toplanan Meclis, Şubat 1939'a kadar yoğun bir tempo ile çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının Hatay Kanunları olarak kabul edilmesinin ardından çalışma temposu düşen Meclis, 23 Şubat 1939'dan itibaren ise haftada bir toplantı yaparak çalışmalarını sürdürmüştür. Meclisin çalışmaları ile tutulan zabıtları Hatay'ın o dönemdeki idari, ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik yapısını analize imkan veren ayrıntılı tarih belgeleridir. Bunlar günümüz Türkçesine bu eser ile birlikte aktarılmıştır. Kitapta zabıtname metinlerine girmeden önce, kuruluş öncesi döneme ilişkin kısa bir tarihçe bölümüne yer verilmiştir. Asıl metni oluşturan zabıtlar bölümünde ilk sayfa başında veya son sayfa altında çizgi ile ayrılan kısımlarda yazarı tarafından tamamlayıcı küçük notlar ve açıklamalara yer verilmiştir. Mehmet TEMEL tarafından hazırlanan ve Merkezimiz yayınları arasında çıkan eser toplam 554 sayfadır.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI
2009 YILI BİLİMSEL KÜLTÜREL ETKİNLİK TABLOSU

TARİH	FAALİYETİN ADI	KATILIMCILAR	YER / İŞBİRLLİĞİ
10 Aralık 2009	Görevde Yükselme Eğitimi Kapsamında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Eğitimi	Murat Alper PARLAK	Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Devlet Personel Başkanlığı
2-3 Aralık 2009	Kadın Hakları Sempozyumu	**Açılış Konuşmaları** Prof.Dr.Mehmet SARAY Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Ahmet SERPİL Nefise Ülke TURGUT Melehat İBRAHİMKIZI Gültekin HACIBEYLİ Dr.Meral AKŞENER Ş.Güldal MUMCU Selma Aliye KAVAF **Açılış Tebliğleri** **Başkan** Prof.Dr.Nilüfer EĞRİCAN **Konuşmacılar** Prof.Dr.Emel DOĞRAMACI Prof.Dr.Aysel ÇELİKEL **2.Oturum** **Başkan** Prof.Dr.Sedefhan OĞUZ **Konuşmacılar** Prof.Dr.Taciser ONUK Doç.Dr.Sultan UZEL TÜRK Nazan MOROĞLU Dr.Zühal KARAHAN Doç.Dr.Zeynep ŞİMŞEK Nazan ERKMEN Bilge KOCAOĞLU	Yeditepe Üniversitesi İSTANBUL

Levent Şahverdi Arşivi

		3.Oturum **Başkan** Taciser ONUK **Konuşmacılar** Yrd.Doç.Dr.İlknur ÖNER Yrd.Doç:Dr.Ayşe Ferdane OĞUZÖNCÜL Yrd.Doç.Dr.Naciye YILDIZ Dr.Mehtap ŞİMŞEK Leyla ÇOŞKUN Yrd.Doç.Dr.Melek ÖKSÜZ **4.Oturum** **Başkan** Prof.Dr.Zuhal KARAMAN **Konuşmacılar** Doç.Dr.Asiye Mevhibe COŞAR Doç.Dr.Ülkü ELİUZ Öğr.Gör.Pınar SUNGUR Öğr.Gör.Nurhan AYDIN Yrd.Doç.Dr.Gülmisal EMİROĞLU Doç.Dr.Hurigül EKEN Başak ŞENGÜL Didem YILMAZ	
17-19 Kasım 2009	Azerbaycan Dili ve Tarihi	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Doç.Dr.Halil BAL	Azerbaycan'ın Budapeşte Büyükelçiliği MACARİSTAN
10 Kasım 2009	Atatürk'ü Anmak ve Anlamak Paneli	**Yöneten** Prof.Dr.Ethem Ruhi FIĞLALI **Konuşmacılar** Prof.Dr.Süleyman BEYOĞLU Prof.Dr.Ali ARSLAN	İstanbul Üniversitesi Ord.Prof.Dr.Cemil Bilsel Konferans Salonu Fen Fakültesi İSTANBUL
8 Kasım 2009	Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele'nin 90.Yılı Paneli	**Yöneten** Prof.Dr.Nuri KÖSTÜKLÜ **Konuşmacılar** Prof.Dr.Bayram KODAMAN Prof.Dr.Ayfer ÖZÇELİK Prof.Dr.Sadık SARISAMAN	Isparta Valiliği ISPARTA

Levent Şahverdi Arşivi

11 Kasım 2009	Atatürk, Toprak, Çevre ve Vatan Sevgisi Konferans	Mukaddes ARSLAN	TEMA Vakfı ANKARA
10 Kasım 2009	Atatürk'ü Anma Haftası Etkinlikleri Çerçevesinde Konferans	Prof.Dr.Selma YEL	Osman Gazi Üniversitesi ESKİŞEHİR
5 Kasım 2009	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Eğitimi	Mukaddes ARSLAN	Karayolları Genel Müdürlüğü Konferans Salonu ANKARA
2-3 Kasım 2009	Türkiye Ortadoğu Uluslararası Dostluk ve İşbirliği Sempozyumu	**Açış Konuşmaları** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı Prof.Dr.Şerafettin CANDA Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörü Lütfi SAVAŞ Hatay Belediye Başkanı Mehmet Celalettin LEKESİZ Hatay Valisi **Açılış Konferansı** Prof.Dr.Ali ARSLAN **I.Oturum** Türkiye Suriye İlişkileri, Ekonomi ve Turizm **Başkan:** Prof. Dr. M. Şerafettin CANDA, Prof.Dr.(*Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörü*) Ruhsar PEKCAN, (*DEİK/Türk-Suriye İş Konseyi Başkanı*) **Türkiye-Suriye Ekonomik ve Ticari İlişkileri** Çetin GÜRCÜN, *(Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkan Vekili*)	Hatay Valiliği ve Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğü HATAY

Levent Şahverdi Arşivi

		Türkiye-Suriye Turizm İlişkileri Bahattin HASAN, *(Türkiye-Suriye İş Konseyi Eş Başkanı ve Suriye Milletvekili)* Muhammed ADİL, Dr. *(Türk-Arap Bilim, Kültür ve Sanat Derneği (TASCA) Başkanı)* **Türkiye-Ortadoğu Arasında Dostluk ve İşbirliğinde Kültür ve Sanatın Rolü** **2.Oturum** **Türkiye-Suriye ilişkileri: Dostluk ve İşbirliği** **Başkan:** Özlem TÜR, Doç.Dr.*(ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORSAM Ortadoğu Danışmanı,)* **Türkiye-Suriye İlişkileri** Oytun ORHAN, *(ORSAM Ortadoğu Uzmanı)* **Türkiye-Suriye İlişkilerinde Stratejik İşbirliği Dönemi** Veysel AYHAN, Yrd.doç.Dr. (*Abant İzzet Baysal Üniversitesi, ORSAM Ortadoğu Danışmanı)* **Türkiye-Lübnan İlişkileri** Samir Al TAQI, Dr. *(Doğu Araştırmaları Merkezi Başkanı)* **Türkiye-Suriye İlişkileri** Bassam ABDULLAH, Dr. *(Doğu Araştırmaları Merkezi Türkiye Programı Direktörü)* **3.Oturum** **Irak** **Başkan:** Kürşad TURAN, Dr. *(Gazi Üniversitesi. ORSAM Ortadoğu Danışmanı)* Esat ARSLAN, Prof.Dr. *(Çağ Üniversitesi)*	

Levent Şahverdi Arşivi

		Türkiye-Suriye-Irak İlişkileri: Yakın Dönem Serhat ERKMEN, Yrd.Doç.Dr. *(Ahi Evran Üniversitesi, ORSAM Ortadoğu Danışmanı)* **Türkiye-Irak İlişkilerinde Yeni Dönem ve İlişkilerin Geleceği** Mustafa ZİYA, Dr. *(Türkmeneli Kültür Merkezi)* **Bir Barış Köprüsü Olarak Ortadoğu Türkmenleri** Suphi Nazım Tevfik, Dr. *(Bağdat Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi)* **Türkiye-Irak** Hasan Turan, *(Kerkük İl Meclisi Üyesi)* **Kerkük Sorunu** **4.Oturum** **Hatayın Yakın Tarihi** **Başkan:** Esin DAYI, Prof.Dr. *(Atatürk Üniversitesi)* Esin DAYI, Prof.Dr. *(Erzurum Atatürk Üniversitesi)* **Hatay Gazetesi (Hatay Devleti'nden Anvatana İlhaka 1938-1939)** Selma YEL, Prof.Dr. *(Gazi Üniversitesi)* **Basında Hatay'ın Anavatana Katılışı** Süleyman Hatipoğlu, Yrd.Doç. *(Mustafa Kemal Üniversitesi)* **Hatay Halkının Anavatanla Bütünleşme Çabaları** Mehmet TEKİN **Hatay Devleti'nin Meclis Zabıtları** Mukaddes ARSLAN, Uzman, *(Atatürk araştırma Merkezi Uzmanı)*	

Levent Şahverdi Arşivi

		Sözlü Tarih Yöntemiyle Albay Şükrü Kanatlı'nın Hatay'a Girişi **5.Oturum** **Medeniyetler Buluşması: Antakya** **Başkan:** Lütfü Savaş, Doç.Dr. *(Hatay Belediye Başkanı)* Selim KAYA, Yrd.Doç.Dr. *(Mustafa Kemal Üniversitesi)* **Haçlı Seferlerinin Ortadoğu'ya Etkileri** Songül ÇOLAK, Yrd.doç.Dr. *(Mustafa Kemal Üniversitesi)* **Bir Oryantalistin Bakış Açısıyla 19. Yüzyılda Ortadoğu** Ahmet GÜNDÜZ, Yrd.Doç.Dr. *(Mustafa Kemal Üniversitesi)* **Ortadoğu'da İki Osmanlı Şehri: Kerkük ve Antakya (1548-1550)** Gürhan BAHADIR, Yrd.Doç.Dr. *(Mustafa Kemal Üniversitesi)* **Farklı Medeniyetlerin Bir Arada Yaşamasına İyi Bir Örnek Olarak Antakya** **Değerlendirme Oturumu** Prof.Dr.Esin DAYI Prof.Dr.Selma YEL	
9 Ekim 2009	Milli Mücadele'de Pozantı Kongreleri ve Atatürk Panel	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN Yrd.Doç.Dr.Süleyman HATİPOĞLU Yrd.Doç.Dr.Kemal ÇELİK	Pozantı Belediyesi POZANTI
30 Eylül 2009	Gaziler Haftası Nedeniyle Panel	**Açış Konuşması** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN **Yöneten:** Prof.Dr.Hamza EROĞLU **Konuşmacılar** Prof.Dr.Hale ŞIVGIN	Türk Dil Kurumu Konferans Salonu ANKARA

Levent Şahverdi Arşivi

		Prof.Dr.Mustafa TURAN Prof.Dr.Mustafa YILMAZ	
9 Ağustos 2009	Atatürk'ün Armutluya Gelişi Konferans	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN	Armutlu YALOVA
24 Temmuz 2009	Lozan Antlaşması ve Tarihi Önemi (Radyo Konuşması)	Mukaddes ARSLAN	Polis Radyosu ANKARA
23 Temmuz 2009	Erzurum Kongresi ve Tarihi Önemi (Radyo Konuşması)	Mukaddes ARSLAN	Polis Radyosu ANKARA
13 Temmuz 2009	Kariyer Meslek Memurları Temel Eğitimi Çerçevesinde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersi	Nilgün İNCE Ali TUNA	Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ANKARA
18 Haziran 2009	90.yılında Amasya Tamimi Paneli	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Hikmet ÖZDEMİR Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN Doç.Dr.Mustafa BUDAK	Amasya Valiliği AMASYA
8 Haziran 2009	Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türk Tarihi, Kültürü Paneli	**I.Oturum** **Başkan** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN **Konuşmacılar** Prof.Dr.Salim ÇÖHCE Doç.Dr.İbrahim TELLİOĞLU Hasan KANBOLAT **II.Oturum** **Başkan** Prof.Dr.Salim ÇÖHCE	Trabzon Valiliği TRABZON

Levent Şahverdi Arşivi

		Konuşmacılar Prof.Dr.Ali ÇİÇEK Doç.Dr.Selma YEL Doç.Dr.Hasan CİCİOĞLU	
9 Haziran 2009	Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türk Tarihi, Kültürü Paneli	**Başkan** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN **Konuşmacılar** Prof.Dr.Ali ÇİÇEK Doç.Dr.Selma YEL Doç.Dr.Hasan CİCİOĞLU	Rize Valiliği RİZE
11 Haziran 2009	Doğu Karadeniz Bölgesindeki Türk Tarihi, Kültürü Paneli	**Başkan** Prof.Dr.Osman HORATA **Konuşmacılar** Prof.Dr.Salim ÇÖHCE Doç.Dr.İbrahim TELLİOĞLU Hasan KANBOLAT	Ordu Valiliği ORDU
4-5 Haziran 2009	90.Yıldönümünde Milli Mücadele Sempozyumu	**Açılış Konuşmaları** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK Prof.Dr.Necla PUR **Dinleti** Yrd.Doç.Dr.Mehmet Ali ÖZDEMİR **Katılımcılar** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Doç.Dr.Selma YEL Prof.Dr.Zekeriya KURŞUN Prof.Dr.Ali ARSLAN Doç.Dr.Rıdvan AKIN Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK Prof.Dr.Sabahattin ÖZEL Doç.Dr.Halil BAL Hadiye YILMAZ Doç.Dr.Abdulvahap KARA Prof.Dr.Emel KEFELİ Doç.Dr.Şehnaz ALİŞ Yrd.Doç.Dr.Baki ASİLTÜRK Doç.Dr.Enver TÖRE Hilal ÜNLÜ Prof.Dr.Süleyman BEYOĞLU	Marmara Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Fen-Edebiyat Fakültesi Konferans Salonu İSTANBUL

Levent Şahverdi Arşivi

		Doç.Dr.Mustafa BUDAK Yrd.Doç.Dr.Bülent BAKAR Cengiz MUTLU Prof.Dr.Nuri KÖSTÜKLÜ Doç.Dr.Tülay Alim BARAN Prof.Dr.Adnan SOFUOĞLU Doç.Dr.Neşe ÖZDEN Yrd.Doç.Dr.Sevtap DEMİRCİ Dr.Ercan KARAKOÇ Doç.Dr.Okan YEŞİLOT Prof.Dr.Ali SATAN Prof.Dr.Temuçin Faik ERTAN Dr.Can ERDEM Mustafa SELÇUK Abdurrahman BOZKURT	
20 Mayıs 2009	Adli Yargı Hakim ve Cumhuriyet Savcı Adaylarının "Atatürk ve Türk Kültürü, Türk Kültürünün Dünya Kültürüne Etki ve Katkıları" konularında eğitim için konferans	Prof.Dr.Reşat GENÇ	Türkiye Adalet Akademisi eğitim Merkezi Müdürlüğü ANKARA
18-20 Mayıs 2009	Uluslar Arası III.Türkoloji Kongresi"	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN	Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Türkistan KAZAKİSTAN
13 Mayıs 2009	Atatürk Döneminden Medeniyete Bakışlar Paneli	**Açılış Konuşmaları** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Yunus SÖYLET Prof.Dr.Mehmet AYDIN **I.Oturum** Prof.Dr.Mahmut ARSLAN: *Ziya Gökalp* Prof.Dr.Ertan EĞRİBEL: *Ahmet Rıza*	İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü İSTANBUL

Levent Şahverdi Arşivi

		Orhan OKAY: *Mehmet Akif Ersoy* **II.Oturum** Beşir AYVAZOĞLU: *Peyami Safa* Prof.Dr.Ahmet Güner SAYAR: *Hasan Ali Yücel* Prof.Dr.Kazım YETİŞ: *M.Fuat Köprülü*	
11 Mayıs 2009	Eğiticilerin Eğitimi Konulu Bilgilendirme Toplantısı Tema Vakfı	Mukaddes ARSLAN	Atatürk, Toprak, Vatan ve Çevre Sevgisi ANKARA
4 Mayıs 2009	90.Yıldönümünde Milli Mücadele Sempozyumu	**Açış Konuşmaları** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Ali ALTUNTAŞ Kocatepe Üni. Rektörü Haluk İMGA Afyon Valisi **I.Oturum** **Kuva-yi Milliye ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya Geçişi** **Yöneten:** Prof.Dr.Semih YALÇIN: *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi İle İlgili İddialar* **Konuşmacılar** Prof.Dr.Sadık SARISAMAN: *Kuvay-i Milliye'nin Tanımı* Yrd.Doç.Dr.Ahmet ALTINTAŞ: *Afyon'da Kuvay-i Milliye Teşkilatı* Yrd.Doç.Dr.Hasan BABACAN: *Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Cephe Gerisindeki Faaliyetleri* **II.Oturum** **Yöneten:**	Kocatepe Üniversitesi AFYON

Levent Şahverdi Arşivi

		Prof.Dr.Sadık SARISAMAN **Konuşmacılar** Dr.Zekeriya TÜRKMEN: *Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Hareketi ve Müfettişlik Bölgesi* Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ : *Milli Mücadele Dönemi Bütçeleri* Doç.Dr.Selma YEL: *Milli Kongreler ve Tam Bağımsızlık Fikri* Dr.Osman DEMİRBAŞ: *İttihat ve Terakki'nin Milli Mücadele'deki Rolü* **III.Oturum** **Yöneten** **Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ** Prof.Dr.Bige YAVUZ: *Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız İlişkileri* Doç.Dr.Mevlüt ÇELEBİ: *Milli mücadele Döneminde Türk İtalyan İlişkileri* Doç.Dr.Cihat GÖKTEPE: *Türk İngiliz İlişkileri (Milli mücadele ve İtilaf Devletleri İlişkileri)* Prof.Dr.Ahmet ÖZGİRAY: *Milli Mücadele'de Ankara Hükümeti'nin Doğulu Devletlerle İlişkileri*	
22 Nisan 2009	TBMM'nin Açılışının 89.Yıldönümünde Ulusal Egemenlik Paneli	**Yöneten**: Prof.Dr.Cezmi ERASLAN **Konuşmacılar** Prof.Dr.İhsan GÜNEŞ Doç.Dr.Mustafa BUDAK Yrd.Doç.Dr.Zafer KOYLU	Eskişehir Valiliği ESKİŞEHİR
3 Nisan 2009	Adli Yargı Hakim ve Savcı	Prof.Dr.Reşat GENÇ	Türkiye Adalet Akademisi

Levent Şahverdi Arşivi

	Adaylarının "Atatürk ve Türk Kültürü, Türk Kültürünün Dünya Kültürüne Etki ve Katkıları		ANKARA
1-2 Nisan 2009	Kariyer Meslek Memurları Temel Eğitim Programı Çerçevesinde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersi	Mukaddes ARSLAN Hüseyin TOSUN	Başbakanlık Merkez ANKARA
1-23 Nisan 2009	Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzelerinin Tanzim Projeleri Görevlendirme	Prof.Dr.Mustafa TURAN Hüseyin TOSUN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ANKARA
19 Mart 2009	Çanakkale Zaferi'nin 94.Yıldönümü Konferans	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN	Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü KIRŞEHİR
18 Mart 2009	94.Yıldönümünde Çanakkale Zaferi ve Şehitlerimizi Anma Konferansı	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN	TOBB Üniversitesi ANKARA
16 Mart 2009	1909 Adana Olayları	**Açılış Konuşmaları** Prof.Dr.Kemal ÇİÇEK Prof.Dr.Cezmi ERASLAN İlhan ATIŞ Adana Valisi **I.Oturum** **Yöneten:** Prof.Dr.Haluk AKALIN Dr.Seda Bayındır ULUSKAN Yrd.Doç.Dr.Necla GÜNAY Doç.Dr.Ferudun ATA	Adana Valiliği ADANA

Levent Şahverdi Arşivi

		II.Oturum **Yöneten:** **Prof.Dr.**Cezmi ERASLAN Prof.Dr.İzzet ÖZTOPRAK Yrd.Doç.Dr.Yusuf Ziya BİLDİRİCİ Dr.Kemal ÇELİK Hüseyin TOSUN	
11 Mart 2009	İstiklal Marşı ve Mehmet Akif Ersoy Konferans	Prof.Dr.Cezmi ERASLAN	Niğde Üniversitesi Rektörlüğü NİĞDE
9 Mart 2009	Bir Karakter ve İstiklal Abidesi Mehmet Akif Ersoy Paneli	**Açılış Konuşmaları** Prof.Dr.Osman HORATA Atatürk Kültür Merkezi Başkanı Prof.Dr.Mehmet AYDIN Devlet Bakanı Mehmet Akif'ten Şiirler Semih SERGEN Devlet Tiyatrosu Sanatçısı Mehmet Akif Ersoy Belgeseli **Panel Konuşmaları** **Yöneten:** Prof.Dr.Nejat BİRİNCİ Prof.Dr.Muhammed Fatih ANDI: *İstiklal Marşı'nın Fikri ve Estetik Kodları* Nurullah ÇETİN: Prof.Dr.Cemal ÇİFTÇİOĞLU *Mehmet Akif'te Anti Emperyalist Tutum* Mehmet Cemal ÇİFTÇİGÜZEL: *Avrupa Birliği Sürecinde İstiklal Marşı, Mehmet Akif ve 12 Mart kutlamaları* Prof.Dr.Cezmi ERASLAN *Milli Mücadele'de Mehmet Akif Ersoy*	Türk Dil Kurumuu ANKARA

Levent Şahverdi Arşivi

3 Mart 2009	85.Yılında 3 Mart 1924 Tarihli Kanunlar ve Türkiye Panelleri	**Açış konuşmaları** Prof.Dr.Cezmi ERASLAN Prof.Dr.Hale ŞIVGIN Prof.Dr.Ali BARDAKOĞLU Prof.Dr.Rıza AYHAN **Panel konuşmaları** **I.Oturum** Prof.Dr.Ethem Ruhi FIĞLALI Prof.Dr.İzzet ER Doç.Dr.Mehmet AKGÜL Yrd.Doç.Dr.Ali SATAN **II.Oturum** Prof.Dr.Hikmet ÖZDEMİR Prof.Dr.Süleyman BEYOĞLU Prof.Dr.Cemalettin TAŞKIRAN **III.Oturum** Prof.Dr.Ali ARSLAN Prof.Dr.Cemil ÖZTÜRK Hamza AYDOĞAN **IV.Oturum** Dr.Yusuf BEYAZIT Prof.Dr.Bahattin YEDİYILDIZ Dr.Nazif ÖZTÜRK	Gazi Üniversitesi Rektörlüğü ANKARA
1-31 Mart 2009	Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzelerinin Tanzim Projeleri Görevlendirme	Prof.Dr.Mustafa TURAN Hüseyin TOSUN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ANKARA
18 Şubat 2009	Adli Yargı Hakim ve Savcı Adaylarının “Atatürk ve Türk Kültürü, Türk Kültürünün Dünya Kültürüne Etki ve Katkıları	Prof.Dr.Reşat GENÇ	Türkiye Adalet Akademisi ANKARAANKARA
Şubat 2009	Milli Mücadele’de Güney Cephesi	Prof Dr. Cezmi ERASLAN	Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü Kahramanmaraş

Levent Şahverdi Arşivi

22 Ocak 2009	Kariyer Meslek Memurları Temel Eğitim Programı Kapsamında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Eğitimi	Hüseyin TOSUN	Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ANKARA
22,26,29 Ocak 2009	Atatürk Yüksek Kurumu Başkanlığı Aday Memurları Hizmet İçi Eğitim Kapsamında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Eğitimi	Mukaddes ARSLAN	Yüksek Kurum Başkanlığı ANKARA
25 Şubat 2009	Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzelerinin Tanzim Projeleri Görevlendirme	Prof.Dr.Mustafa TURAN Hüseyin TOSUN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ANKARA

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ 2009 YILI DİZİNİ
(73, 74, 75 SAYILAR)

Akandere, Osman; 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I, Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 437.

Akdağ, Ömer; Torosların Tepesinde Bir Demokrasi Destanı: Aslanköy Olayı, Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 309.

Alim Baran, Tülay; Çanakkale Savaşında Hukuk İhlalleri, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 83.

Arslan, Mukaddes; Yayın Tanıtım: Cumhuriyet Döneminde Demiryolları Sempozyumu, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 215.

Atabey, Figen; Çanakkale Muharebeleri Süresince Marmara'da Deniz Nakliyatı, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 181.

Aydoğdu, Murat; Kocaeli Yarımadası'nda Karakol Cemiyeti - Mustafa Kemal Paşa Rekabeti ve Yahya Kaptan Olayı I, Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 605.

Dikici, Ali; İstiklal Madalyalı Polisler ve Yüzellilik Polisler, Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 525.

Erdem, Ş. Can ERDEM; Halâs-ı Vatan Cemiyeti, Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa, 345.

Erşan, Mesut; Çanakkale Muharebelerinde Savaş Hukuku İhlalleri, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 165.

Gönüllü, Ali Rıza; Güneybatı Anadolu Bölgesi'nde Meydana Gelen Depremler (1851-1971), Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 369.

Güllü, Ramazan Erhan; Mondros Mütarekesi'nin Ardından Ermeni ve Rum Patrikhanelerinin İşbirliği (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 575.

Günay, Nejla; Birinci Dünya Savaşı Sırasında Anadolu'nun Güney Bölgelerinde Ermeni Çete Faaliyetleri, Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 253.

Köstüklü, Nuri; Çanakkale ve Diğer Cephelerde Şehit Olan Karapınarlılar, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 1.

Levent Şahverdi Arşivi

Köstüklü, Nuri; Milli Mücadele'de Yalvaç ve Şehit Olan Yalvaçlılar, Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 235.

Maden, Fahri; Kepirtepe Köy Enstitüsü (1937-1954), Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 497.

Sarıkaya, Makbule; Cumhuriyet Türkiye'sinin İlk Çocuk Haftası, Cilt XXV, Kasım 2009, Sayı 75, Sayfa 465.

Sarıkoyuncu, Ali - Sarıkoyuncu Değerli, Esra; Avustralya Basınında Çanakkale Muharebeleri, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 39.

Şahin, Enis; Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi (3 Kasım 1914 - 9 Ocak 1916), Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 107.

Taşdemir, Serap; Tek Parti Döneminde Merzifon'da Siyasal ve Sosyo-Kültürel Yaşam, Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 283.

Taşkıran, Cemalettin; 18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 25.

Tosun, Hüseyin; Yayın Tanıtım: Türkiye Cumhuriyetinde Ermeniler, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 209.

Tosun, Hüseyin; Yayın Tanıtım: II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925), Cilt XXV, Temmuz 2009, Sayı 74, Sayfa 417.

Tosun, Hüseyin; Atatürk Araştırma Merkezi'nden Haberler, Cilt XXV, Sayı 75, Sayfa 635.

Turan, Kemal; 95. Yıldönümünde Çanakkale Zaferi, Cilt XXV, Mart 2009, Sayı 73, Sayfa 635.

Levent Şahverdi Arşivi

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ
YAYIN İLKELERİ

Atatürk Araştırma Merkezi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 134. Maddesi ve 2876 sayılı Kanun gereğince Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bağlı bir kuruluş olarak; Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve bu konularda yayımlar yapmak üzere kurulmuştur. Merkezimiz bu amacı gerçekleştirmek üzere Atatürk'ün eşsiz kişiliğini, ilke ve inkılâplarını, Atatürkçü düşünceyi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve gelişim sürecini bütün yönleriyle aydınlatacak, değerlendirecek bilimsel araştırmalar yapmakta ve elde edilen sonuçları iç ve dış kamuoyuna sunmaktadır. Ayrıca Atatürk'e, Atatürkçülüğe ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ait kaynak ve belgeleri de yayımlamaktadır.

Yayın hayatına Kasım 1984 yılında başlayan **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** her 4 ayda bir **Mart, Temmuz** ve **Kasım** olmak üzere yılda üç sayı yayımlanır. Her yılın sonunda *Derginin Yıllık Dizini* ve on sayıda bir olmak üzere de *Genel Dizini* çıkarılır; uluslar arası endeks kurumlarına ve abonelere yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde gönderilir.

Derginin Yayın Amacı

* Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türkiye Cumhuriyeti Tarihini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ait kaynak ve belgeleri yayımlamak.

* Atatürk'ün Türk toplumuna kazandırdığı değerleri tarihî ve güncel gerçekler çerçevesinde bilimsel ölçülerde değerlendirmek.

* Atatürkçü düşünceye, Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun millî politikaların oluşmasında ve yürütülmesinde millî hedeflerin tespitinde, seçiminde fikir birikimini sağlamak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ilgi duyan, bu konuda fikir üreten yurtiçi ve yurtdışındaki uzman ve bilim insanlarına ulaşmak.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili olarak, uluslar arası düzeyde yapılan bilimsel çalışmaları izlemek, bunları ilgili bilim insanlarına, uzmanlara ve ilgili kamuoyuna duyurmaktır.

Levent Şahverdi Arşivi

Derginin Konusu

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, yakın dönem tarih dergisidir. Burada yayımlanacak makaleler; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki geri kalmışlığının ve tarih sahnesinden ayrılışının nedenlerini/sonuçlarını, Mustafa Kemal Atatürk'ü hazırlayan tarihsel ve siyasal koşulları, Mütareke dönemini, emperyalist ülkelerin işgaline karşı Kuva-yı Milliye ve 19 Mayıs 1919 ile başlayan Millî Mücadele'yi, Anadolu'da toplanan kongreleri, yayınlanan genelgeleri, millî egemenlik, tam bağımsızlık ve düzenli ordu ilkeleriyle bağımsızlık savaşının evrelerini, parlamenter sisteme geçişi, siyasal ve ekonomik açıdan tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu, Ulus-devlet olarak örgütlenişini ve bu devletin temel değerlerini, Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin anlamlarını ve Türk ulusuna kazandırdıklarını, demokrasi düşüncesinin gelişimi ve uygulamalarını, Misak-ı Millî dahilinde gerçekleştirilen dış politika anlayışını, gerek Millî Mücadele döneminde, gerekse daha sonraları ortaya çıkan sorunların günümüze yansımalarını, Atatürk'ün altı temel ilkesi ve onları tamamlayan bütünleyici ilkelerin anlamları ile güncel yorumlarını, yine bu ilkelerin bağımsız, özgür ve kişilikli Türk ulusunun oluşumundaki önemini yeniden tüm yönleriyle ortaya koyan, Atatürk'ü kişilik olarak her boyutuyla bilimsel açıdan inceleyen, Onun nasıl bir ülke, devlet, ulus ve dünya arzuladığını evrensel bağlamda değerlendiren, bugün ve gelecekte Türkiye'de cereyan edebilecek olumsuzlukları giderebilecek yorumlar, çözüm önerileri ve geleceğe yönelik yeni stratejiler belirleyen/geliştiren ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihini kuruluşundan bugüne bütün yönleriyle inceleyen özgün araştırmalar yazılar olmalıdır.

Derginin İçeriği/Muhtevası

* Alanında boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makale olmalıdır.

* Daha önce yazılmış yazı ve çalışmaları zengin bir kaynakçaya dayanarak değerlendiren, eleştiren ve bu konuda yeni ve dikkate değer görüşler ortaya koyan araştırma ve inceleme yazısı olmalıdır.

* Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili konularda eser ve çalışmalarıyla tanınmış kişi ve gruplara proje kapsamında yaptırılacak araştırmalar.

Levent Şahverdi Arşivi

* Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ile ilgili eser, yazı ve şahsiyetleri tanıtan yazılar olmalıdır.

Araştırma ve inceleme yazılarının, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanabilmesi için daha önce bir başka yayın organında yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Daha önce bir bilimsel kongrede sunulmuş bildiriler bu durumu belirtilmek koşuluyla yayımlanabilir.

Makalelerin Değerlendirilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere gönderilen makaleler; Yayın Kurulu'nca önce amaç-kapsam, sunuş tarzı ve yazım ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygun bulunan çalışmalar yazar adları gizlenerek; başlığın makalenin içeriğine uyumluluğu, kapsam ve uslupça yeterliliği, makalenin özgünlüğü, kurumsal yetkinliği, içeriğin amacı karşılama düzeyi, dil ve akıcılık, atıf yapımı, kaynak gösterme ilkelerine uygunluğu, ilgili literatürden yararlanma düzeyi, sonuç ve önerilerin yeterliliği, özetlerin içeriği karşılama düzeyi bakımlarından incelenmek üzere alanında eser ve çalışmalarıyla tanınmış iki hakeme gönderilir. İncelenmesi tamamlanan çalışmalar tekrar Yayın Kurulu'na getirilir ve burada oybirliği ile karar verilir. Hakem raporları gizlidir ve saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, makale üçüncü bir hakeme gönderilir.

Yazarlar, Yayın Kurulu ve hakemlerin eleştiri, öneri ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadıkları hususlar olduğunda bunları ayrı bir sayfada, gerekçeleri ile birlikte açıklama hakkına sahiptirler. Yayıma kabul edilen ve edilmeyen makalelerin yazarlarına bilgi verilir, ancak makale metni iade edilmez.

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanan yazıların telif hakkı Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığına devredilmiş sayılır.

Yayımlanan makalelerdeki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan makalelerin yazarlarına telif ücreti, hakemlere ise inceleme ücreti, yayım tarihinden itibaren 1 ay içerisinde ödenir. Ücret miktarı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Bağlı Kuruluşları Telif Hakkı, Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre tespit edilir.

Levent Şahverdi Arşivi

Yazım Dili

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nin yazım dili Türkçe'dir. Ancak her sayıda derginin üçte bir oranını geçmeyecek şekilde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusca makalelere de yer verilebilir.

Yayımlanacak makalelerin Türkçe özetlerinin yanı sıra İngilizce özetleri de, yazarları tarafından tespit edilen anahtar kelimeler, birlikte verilir.

Yazım Kuralları

Makalenin Yapısı

Makalenin genel olarak aşağıda belirtilen düzene göre sunulmasına özen gösterilmelidir:

1- Başlık, (Koyu karakterde büyük harflerle)

2- Yazar adı ve Adresi, (Hepsi Lâtin / Türk harfleriyle olmak üzere yazar adları, soyadı büyük olmak üzere normal karakterde)

3- Özet (anahtar kelimeler eklenerek)

4- İngilizce başlık ve İngilizce özet (anahtar kelimeler eklenerek)

5- Makale, amaç, kapsam, çalışma yöntemlerini belirten bir Giriş bölümüyle başlamalı; veriler, gözlemler, görüşler, yorumlar, tartışmalar, gibi ara ve alt bölümlerle devam etmeli ve nihayet tartışma ve sonuç bölümüyle son bulmalıdır.

5- Katkı belirtme (gerekiyor ise)

6- Kaynaklar dizini ile son bulmalıdır.

Başlık

Konuyu en iyi şekilde belirtmeli, 15 kelimeyi geçmemeli, tamamı büyük harflerle ve koyu (bold) olarak yazılmalıdır.

Özet

100 kelimeden az, 250 kelimeden fazla olmayacak şekilde ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek düzeyde yazılmış, Makalenin tümünü en kısa, öz biçimde (özellikle çalışmanın amacını ve sonucunu) yansıtacak nitelikte olmalıdır. Özet içinde, yararlanılan kaynaklara, şekil, çizelgelere değinilmemelidir.

Levent Şahverdi Arşivi

Özetin altında bir satır boşluk bırakılarak 5 (beş) anahtar kelime verilmelidir.

Ana Metin

Makale, A4 boyutunda kâğıtların üzerine bilgisayarda 1.5 satır aralıkla ve 12 punto (Times New Roman veya benzeri bir yazı karakteri ile) MS word programında yazılmalıdır. Yazılar en az beşbin, en çok yirmibin civarında kelimeden oluşmalıdır.

Bölüm Başlıkları

Makalenin yapısını belirlemek ve ana metinde düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere yazıda ana, ara, ve alt başlıklar kullanılabilir. Başlıklara numara veya harf verilmemelidir.

Ana Başlıklar Bunlar sıra ile özet, ana metnin bölümleri, teşekkür (varsa), kaynakça, ekler (varsa)'den oluşmalıdır. Ana başlıklar büyük harflerle yazılmalıdır.

Ara ve Alt Başlıklar Yalnız birinci harfleri büyük olmak üzere küçük harflerle koyu (bold) yazılmalıdır.

Şekiller ve Çizelgeler

Şekiller, küçültmede ve basımda sorun yaratmamak için siyah mürekkep ile, düzgün ve yeterli çizgi kalınlığında aydınger veya beyaz kâğıda çizilmelidir. Her şekil ayrı bir sayfada olmalıdır. Şekiller birden başlayarak ayrıca numaralandırılmalı ve her şeklin altına başlığıyla birlikte Türkçe, olarak yazılmalıdır.

Çizelgeler de şekiller gibi, birden başlayarak ayrıca numaralandırılmalı ve her çizelgenin üstüne başlığıyla birlikte Türkçe olarak yazılmalıdır. Şekil ve çizelgelerin başlıkları kısa ve öz olarak seçilmeli ve her kelimenin ilk harfi büyük, diğerleri küçük harflerle yazılmalıdır. Gerekli durumlarda açıklayıcı dipnotlara veya kısaltmalara şekil ve çizelgelerin hemen altında yer verilmelidir.

Resimler

Parlak, sert (yüksek kontrastlı) fotoğraf kâğıdına basılmalıdır. Ayrıca şekiller için verilen kurallara uyulmalıdır. Renkli resim baskısı da yapılabilir. Şekil, çizelge ve resimler toplam 10 sayfayı aşmamalıdır.

Levent Şahverdi Arşivi

Kaynak Gösterme

Metin içinde kaynak vermede aşağıdaki örneklere uyulmalıdır;

a- Metin içinde tek yazarlı kaynaklara değinme yapılırken, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, önce soyadı, sonra parantez içinde yayım tarihi verilmelidir.

...(Eroğlu, 2007 : 50)

...Bazı araştırıcılar (Feyzioğlu, 1985, Gönlübol ,1987, Şimşir, 2001)

b- Dip not şeklinde kaynak gösterilirken önce yazarın adı, soyadı, sonra yararlanılan kitabın adı (koyu olacak şekilde-makale ise tırnak içinde ve italik), yayınevi, yayım yeri, tarihi ve sayfa numarası verilmelidir.

Abdurrahman Çaycı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Hayatı ve Eseri),** Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002. s. 30.

c- Çok yazarlı yayınlara metin içinde değinilirken, aşağıdaki gibi ilk yazar adı belirtilmeli, diğerleri için vd. harfleri kullanılmalıdır. Ancak kaynaklar dizininde bütün yazarların isimleri yer almalıdır.

...Özkaya'dan vd. (1999)

d- Kişisel görüşmelere metin içinde -soyadı ve tarih belirtilerek-değinilmeli, ayrıca Kaynaklar Dizini'nde belirtilmelidir.

Kaynaklar Dizini

Kaynaklar dizini yazar soyadlarına göre alfabetik sıraya dizilmelidir.

a- Süreli yayınlar için:

Yazar adı, makalenin başlığı, süreli yayının adı (kısaltılmamış), cilt no (sayı no), tarih-yer, sayfa no.

b- Bildiriler için:

Yazar adı, bildirinin başlığı, sempozyumun veya kongrenin adı, editörler, basımevi, cilt no, düzenlendiği yerin adı, tarih, sayfa no.

c-Kitaplar için:

Yazar adı, kitabın adı, (ilk harfleri büyük), yayınevi, tarih-yer, sayfa sayısı.

Levent Şahverdi Arşivi

d-Rapor ve tezler için:

Yazar adı, raporun veya tezin başlığı, kuruluş veya üniversitenin adı, tarih, sayfa sayısı, yayımlanıp - yayımlanmadığı.

Yazıların Gönderilmesi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi'nde yayımlanmak üzere - yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak- hazırlanmış yazılar, 3 (üç) nüsha olmak üzere CD-ROM ile birlikte aşağıdaki adrese gönderilir. Metinlerin 2 (iki) nüshasında yazar (lar) ın adı bulunmamalıdır. Yazarlar Yayın Kurulu'nca, esasa yönelik olmayan küçük düzeltmeler yapılabileceğini kabul etmiş sayılırlar.

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Cad. No: 19 06520 Balgat / ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: atamdergisi@gmail.com • Web:http://www.atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

JOURNAL OF ATATÜRK RESEARCH CENTER
EDITORIAL PRINCIPLES

The Atatürk Research Center is a governmental organization founded as a dependent body of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History with the aim of studying and publishing Atatürk's thoughts, principles and reforms in accordance with the Law numbered 2876 and 134th Article of the Turkish Constitution. To follow up, study and evaluate publications at home and abroad related to the Center's aims and functions and submitted its findings for the domestic and foreign public opinion. In addition, to publish sources and documents regarding the Republic of Turkey, Atatürk and his Ideas. ***The Journal of Atatürk Research Center,*** *commenced its publishing life on November 1984, is published three times a year as forthly months (March, July and November). At the end of every year, the annual index of the journal and also in every ten issue, general index is published. It is dispatched to the international index societies and the subscribers within the one month from the publishing date.*

The Publishing Objectives of the Journal

** To publish the sources and documents regarding Republic of Turkey, Atatürk and His Ideas,*

** To research and submit for the Atatürk's ideas, principles and reforms in scientific way.*

** To evaluate the values which were gained by Atatürk for Turkish society within the context of historical and current facts.*

** To provide for gathering the ideas for the selecting, determining the national objectives and formulate the national policies and carrying out them in line with the Atatürk's thoughts, principles and reforms.*

** To collaborate with researchers, writers working in research centers and similar areas in a variety of fields at home and abroad.*

** To follow up and submit the scholarly international works for the public opinion and authorities concerned.*

The Objectives of the Journal

The Journal of Atatürk Research Center is a historical journal for the modern times. The subjects of the Journal shall be as follows: the reasons

Levent Şahverdi Arşivi

of the collapsing and declining of the Ottoman State in its recent years, the historical and political conditions for the being of Mustafa Kemal, the National Forces against the occupation of the imperialistic powers, the National Struggle which began with the 19 May 1919, the Congresses in Anatolia, the declarations, national sovereignty, full independence, and winning the Salvation War with the principles of order army, transmitting into the parliamentary system, foundation of the Independent Turkish Republic within the political and economic aspects, the meaningful of the Atatürk's reforms, the profits of Turkish nation by Atatürk, attempts for the multi-party systems, the concept of foreign policy within the National Pact, the reflections of the problems during the National Struggle and aftermath for todays, the six basic principles of Atatürk and the supplementary principles for them and their meanings and their current comments, the examining in every dimensions of Atatürk in scholarly, the universal evaluation of His ideas which were to project how country, state, nation and world, the strategical proposals for the solutions of the negative situations which shall be in Turkey today or in future.

The Contents of the Journal

** It shall be as follows:*

** The original article which depends on the scientific researches,*

** The researching and examining writings which evaluated, reviewed the former works depending on the rich bibliography and exposed the new and reasonable ideas.*

**The research which fulfilled within the project by the prominent person (s) with the works regarding the Atatürk and the history of modern Turkey.*

**The writings about the biographics, works regarding the National Struggle and Modern Turkey.*

The works which shall not be published or accepted to publish in another publishing institutions, shall be publish in the Journal of Atatürk Research Center. As if the papers are submitted in another congress, shall be accepted with the condition of declaring it's submission.

Levent Şahverdi Arşivi

The Evaluation of the Articles

The artıcles submitted for consideration of the Journal of Atatürk Research Center, are subject to peer review. The editorial board takes into consideration whether submitted article follows the rules of scientific writing. The selected works are decided in following meeting by a unanimous vote examining their contribution, originality degrees, exposition, supporting the thesis, depending on the other sources, the subjects and objectives.

The indecision works are sent to two referees known for their academic reputation in their respective areas. Their reports are hide and secret. In case, one of the reports is negative, the other one is positive, the article is then sent to another referee.

The writers should be considered the opinions, corrections and critics of the referees and the editorial board. They have also right to define their rejections and justifications in another page. In case the article shall be accepted for the publication, the writers shall be informed but the paper shall not be re-delivered.

The copyright of the article that published in the Journal of Atatürk Research Center shall be turned over the Presidency of the Atatürk Researc Center.

Statements of facts or opinions appearing in the Journal are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editors of publisher. The writings and photos shall be quoted by showing its source.

The copyright and examining fees of the articles to the writers and referees shall be paid in 3 months after it's publishing. The amount of fees shall be made according to the Regulation of Copyright, Publication and Sells of the Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History and its dependent bodies.

The Writing Laguage

The writing language of the Journal is Turkish. However, in every issue, it can be give place for the articles in English, French and German languages within the proportion of 1/3 of the journal. It is also given the Turkish and English abstract and key words determined by the writers.

Levent Şahverdi Arşivi

The Rules of Writing – The Structure of the Article

It shall be submitted to the Journal according to the rules as follows:

1. Title of the Article

2. Writer(s) name(s), address(es) (all of them shall be Latin words/Turkish words, the names and surnames are CAPİTAL LETTER and bold, the addresses are in normal character.

3. Abstract and key words (in Turkish)

4. It shall be begin with the introductory part defining the objective, content, methods in use then, followed the main part with the datas, observations, opinions, comments, discussions, lastly ended with the arguments and conclusion parts.

5. Showing the contribution (if necessary)

6. Bibliographical index

7. The Heading in English version and abstract in English (with keywords in english)

Title

It should be expressed the subject, not more than 15 words, with capital letters and bold.

Abstract

It should not be more than 250 words and less than 100 words. Shortly define the article (objective and conclusion). The heading of abstract and the text part shall be in italic character. It shall not be composed the bibliographical informations, tables. It should be given 1 line space after the abstract then write the keyword 5 words.

Main Text

The article shall be in A4 format (29;7x21 cm.), with the 1,5 line space and in 10 punto (Times New Roman or similar format) in MS-Word program. In the edges of paper, 3 cm. spaces, and pages are numbered. Not more than 20.000 and not less than 5.000 words are used.

Levent Şahverdi Arşivi

The Headings of the Parts

To determine the structure of article and to provide the giving information in main text regularly, it shall be use the sub-headings without the numbered.

Main Headings: *These are in turn in order abstract, the parts of the main text, thanks (if there is), bibliography, enclosures (if there is). The main headings shall be capital letter.*

Break Headings: *Just for the first letter is capital, in bold.*

Sub-Headings: *Just for the first letter is capital, in bold with doublecolon then continued in the same line.*

Diagrams and Charts

Diagrams

Not to cause the question in degrade and publish, with black printing and enough thick and in white paper. Every diagram should be in separate paper. Every pages should be numbered. And also the headings of the diagrams should be written in Turkish and English together at the end of the diagrams.

Charts

They are also numbered and also the headings of the charts should be written in Turkish and English together at the beginning of the charts.

The headings should be short and main and every first word in capital letter, the others in lower case. The footnotes and abbreviations should be under the diagrams and charts.

Pictures

Printed in shined, hart (high contrast) photocraphic paper, they shall be in colour, total amount of the charts, diagrams, pictures are not more than 10 pages.

The Notes Method in the Text

The notes in the text should be as follows:

a. Using the source with one writer, firstly surname, publish date and page number as follows:

Levent Şahverdi Arşivi

...(Eroğlu 2007 : 50)

...Some Researchers (Feyzioğlu 1985, Gönlübol 1987, Şimşir 2001)

b. Using the footnotes, surname, title of book (bold, if it is article, it should be in quotation marks) publishing house, publishing place, date and page numbers.

Abdurrahman Çaycı, ***Gazi Mustafa Kemal Atatürk (Milli Bağımsızlık ve Çağdaşlaşma Önderi, Hayatı ve Eseri),*** *Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2002. S. 30.*

c.More than one writers, as follows, first writer name and et.al. but, in Bibliographical index, all the names of writers should be written.

...Özkaya'dan vd. (1999)

d. When using the source in source, the quoted source with the other source shall be defined as follows:

e. Interviews with surname, date and also in bibliographical index.

Bibliographical Index

It shall be begin with the surnames of the writers and alphabetical order.

a. For the periodicals:

Writers name (s), date, the title of article, periodical name (not abbrv.) volume no (issue no) page no.

b. For the papers:

Writers name (s), date, the title of paper, Congress or symposium name, editors, publishing house, volume no, organization place, page no.

c. For the books:

Writers name (s), date, the title of book (for the first letter is capital), publishing house, printed city, page no.

d. For the reports and theses :

Writers name (s), date, the title of report or thesis the name of institution or university, archieve no, page no, whether it is printed or not.

Levent Şahverdi Arşivi

Dispatching the Writings

For the consideration of the Journal of the Atatürk Reseach Center - the prepared works according to the above rules- it shall be send to the following address within the floppydisc or CD and 3 layouts. The last correction copy of the accepted for the publishing in the Journal shall be send in one month to the following address. The Editorial Board shall be made any corrections but not in main essence of the text.

CORRESPONDENCE ADDRESS

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
Ziyabey Cad. No: 19 06520 Balgat / ANKARA
Tel: (0 312) 285 65 11 • Fax: (0 312) 285 55 27
e-mail: atamdergisi@gmail.com • Web:http://www.atam.gov.tr

Levent Şahverdi Arşivi